

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

PAKİSTAN’DA ETNİK MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ
VE
BELUÇ SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ali Erhan ERTAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Ankara-2009

ONAY

Ali Erhan ERTAN tarafından hazırlanan “Pakistan’da Etnik Milliyetçilik Hareketleri ve Beluç Sorunu” adlı bu çalışma, 15.12.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol

(İmza)

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Prof. Dr. Mehmet Emin Çağırın

(İmza)

.....

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. Ertan Beşe

ÖN SÖZ

Pakistan’da etnik milliyetçilik hareketleri ve Beluç sorununun inceleneceği bu çalışmada bölgesel ve küresel mücadelenin en yalın biçimde gözler önüne serildiği Avrasya coğrafyasındaki devletlerin Beluç sorununa yaklaşımlarına, Beluç sorununun hem bölge halkının hem de Pakistan’ın geleceğinin şekillenmesinde oynayacağı role, dünyadaki güç dengeleri ve izlenecek politikalara olan etkilerine değinilmektedir.

Avrasya coğrafyası, başta petrol ve doğalgaz olmak üzere zengin yeraltı kaynakları, jeostratejik konumu ve jeoekonomik vasıfları ile dünya enerji piyasasına yön verecek nakil hatlarının geçiş güzergâhı olma yolunda ilerlemektedir. Türkiye’nin Avrupa ve Asya’nın enerji ve ticaret koridorlarını birbirine bağlaması ve bölgesel iş birliği için yeni dinamikler yaratılmasına çalışması; Türk dış politikasının Avrupa Birliği, Ortadoğu ve Afrika açılımlarının ardından Avrasya’ya yeni bir açılım başlatacağının sinyalini vermektedir.

21. yy’da dünyanın geleceği Avrasya’da şekillenirken Türkiye’nin Avrasya’da yaşanan güç mücadelesine kayıtsız kalmasına ne köklü tarihi ne de jeopolitik gerçekler izin vermektedir. Kafkasya-Hazar-Orta ve Güney Asya’da tezahür eden “Yeni Büyük Oyun”da Türkiye’nin atacağı adımlarda dikkatli olması gerekmektedir. Türkiye kazanımları çok iyi değerlendirmek, Avrasya’daki güç mücadelesinde kendisine manevra alanı yaratmak ve tarihsel misyonu açısından zaman kazanmaya dönük bir politika izlemek zorundadır. Dolayısıyla bu coğrafyada yaşanan mücadelelerin ve bölgesel sorunların yakından izlenmesine olanak sağlayacak çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın son halini almasında büyük emeği geçen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol’a ve çalışma boyunca hiçbir manevi desteğini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın bölgeye merak duyan araştırmacılara yapacağı en küçük katkı bile harcanan emeğe değdiğini ve tezin amacına ulaştığını gösterecektir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
1. ETNİSİTE, ETNİSİTE KURAMLARI VE ETNİK KİMLİK	5
1.1. ETNİK SÖZCÜĞÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL ANLAMI	5
1.2. SOSYAL BİLİMLERDE ETNİSİTENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETNİSİTE-POLİTİKA İLİŞKİSİ	6
1.3. TEMEL ETNİSİTE KURAMLARIYLA ETNİK KİMLİK VE ETNİK MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ	8
1.3.1. Bireylerin Doğuştan Sahip Olduğu Bağların Etnisiteyi Biçimlendirmesi: Primorial Kuram	8
1.3.2. Seçkinlerin Etnisiteyi Biçimlendirmesi: Araçsalcı Kuram	10
1.4. ETNİK KİMLİK NEDİR?	12
2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUS DEVLET TEMELLİ MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI VE ETNİK MİLLİYETÇİLİKLE İLİŞKİSİ	15
3. PAKİSTAN'DA ETNİK MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ: TARİHSEL ARKAPLAN.....	24
3.1. MUHACİR ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİ	28
3.1.1. Muhacirlerin Pakistan'a Gelişi ve Muhacir Kimliğinin Gelişimi ..	28
3.1.2. Muhacirlerin Pakistan'a Entegrasyonu: 1947-1971 Döneminde Muhacir Milliyetçiliği	30
3.1.3. 1971 Tarihinden Sonra Muhacir Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Muhacir Ulusal Hareketi'nin Doğuşu	32
3.1.4. Muhacir Ulusal Hareketi'nin Doğuşu	33
3.2. PAKİSTAN'DA SİND ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ	36
3.2.1. Sind Bölgesinin Coğrafi ve Demografik Özellikleri	36
3.2.2. Sind Bölgesinin Pakistan'a Katılması	38
3.2.3. Pakistan'a Katılmasının Ardından Sind Etnik Milliyetçiliğinin Gelişim Aşamaları.....	39
3.2.3.1. Birinci Devre: 1947-1971	39
3.2.3.2. İkinci Devre: 1971-1994	42
3.2.3.2.1. Zülfikar Ali Butto Döneminde Sind Milliyetçiliği (1971-1977)	42
3.2.3.2.2. Ziya-ül Hak Döneminde Sind Etnik Milliyetçiliği (1977-1988)	43
3.2.3.2.3. Benazir Butto Döneminde Sind Etnik Milliyetçiliği	44
3.3. Ayrılıkçılıktan Entegrasyona Peştun Etnik Milliyetçiliği.....	47
3.3.1. Kuzey Batı Sınır Vilayeti'nin Coğrafi ve Demografik Özellikleri	47
3.3.2. Sömürge Döneminde Peştun Etnik Milliyetçiliği (Birinci Devre: 1843-1947)	49
3.3.3. Peştun Milliyetçiliğinde Ayrılıkçılıktan Entegrasyona (İkinci Devre: 1947-1994).....	53

II. BÖLÜM

1. PAKİSTAN'DA BELUÇ ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI..	57
1.1. İngiliz egemenliği öncesi Dönemde belucistan	62
1.2. İngiliz egemenliği Döneminde belucistan	66
1.2.1. İngilizlerin Güney Asya Egemenliğinin Sona Ermesi ve Pakistan'ın Hindistan Birliği'nden Kopuşu.....	74
1.2.2. Kalat Devleti'nin Sona Ermesi ve Belucistan'ın Bütünüyle Pakistan'a Katılması	77
1.2.3. Beluç Etnik Milliyetçiliğinin 1955-1977 Dönemindeki Gelişimi ..	81
1.2.4. Beluç Etnik Milliyetçiliğinin 1977 Sonrası ve Ziya-ül Hak Dönemindeki Gelişimi	86
1.3. BAĞIMSIZ BİR BELUÇ DEVLETİNİN KURULMASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER.....	92
1.3.1. Belucistan Kaynaklı Sorunlar	93
1.3.1.1. Serdar Sisteminin Varlığı ve Yönetsel Alanda Yarı Feodal Yapının Terkedilmemesi	93
1.3.1.2. Belucistan'ın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Güçlükler	95
1.3.1.3. Beluç Toplumunun Lider Sıkıntısı ve Liderler Arasındaki Görüş Farklılıkları.....	100
1.3.2. Pakistan'dan Kaynaklı Sorunlar	101
1.3.3. Dış Güçlerin Müdahaleleri	105

III. BÖLÜM

1. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ MÜCADELESİNDE BELUÇ SORUNU VE PAKİSTAN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ	111
1.1. PAKİSTAN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ	112
1.2. PAKİSTAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ.....	129
1.3. PAKİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ	146
1.4. PAKİSTAN-ABD İLİŞKİLERİNİN BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ	161
SONUÇ.....	179
KAYNAKÇA.....	185
EKLER.....	193
1. TABLOLAR.....	193
2. RESİMLER	204
ÖZET	207
ABSTRACT	207

KISALTMALAR DİZİNİ

age	adı geçen eser	
agm	adı geçen makale	
ATTA	<i>(Afghan Transit Trade Agreement)</i>	Afgan Transit Ticaret Andlaşması
AUP	<i>(Awami National Party)</i>	Avam Ulusal Partisi
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri	
BHÖC	<i>(Baluch People Liberation Front)</i>	Beluç Halkı Özgürlük Cephesi
BMMYK	<i>(United Nations Refugees High Commission)</i>	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi	
BÖÖ	<i>(Baluch Liberation Army)</i>	Beluç Özgürlük Ordusu
BÖÖ	<i>(Baluch Students Organisation)</i>	Beluç Öğrencileri Örgütü
BUH	<i>(Balochistan National Movement)</i>	Beluç Ulusal Hareketi
CENTO	<i>(Central Treaty Organization)</i>	Merkezi Antlaşma Örgütü
CIA	<i>(Central Intelligence Agency)</i>	Merkezi Haber Alma Teşkilatı
DYTH	<i>(Movement for Restoration Democracy)</i>	Demokrasinin Yeniden Temini Hareketi
FİKB	<i>(Federal Administrated Tribal Areas)</i>	Federal İdari Kabile Bölgeleri
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla	
IPİ	<i>(Iran-Pakistan-India Gas Pipeline)</i>	İran-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı
ISI	<i>(Inter Intelligence Services)</i>	Pakistan Gizli Servisi
İCH	<i>(Jamiat Ulema-e İslam)</i>	İslami Cemaat Hareketi
KBSV	<i>(Northwest Frontier Province)</i>	Kuzeybatı Sınır Vilayeti
MUH	<i>(Mohajir Qaumi Movement)</i>	Muhacir Ulusal Hareketi
PHP	<i>(Pakistan Peoples Party Parliamentarians)</i>	Pakistan Halk Partisi
RAW	<i>(Research and Analysis Wing)</i>	Hindistan Gizli Servisi
s.	sayfa	
SEATO	<i>(South East Asia Treaty)</i>	Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü Organization
ŞİÖ	Şanghay İş Birliği Örgütü	
TAPI	<i>(Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan Gas Pipeline)</i>	Türkmenistan-Afganistan-Pakistan- Hindistan - Doğalgaz Boru Hattı
UAP	<i>(National Awami Party)</i>	Ulusal Avam Partisi
vlm	volüm	
yy.	Yüzyıl	

TABLÖLAR DİZİNİ

1.1. Etnomilliyetçi Hareketler: Çatışma Sebepleri	193
1.2. Pakistan'da Etnik Grupların Özellikleri (1911-1981)	193
1.3. 1901-1941 Yılları Arası Belucistan'ın Önemli Şehir ve Bölgelerinde Nüfus Dağılımı	194
1.4. 1951-1981 Yılları Arası Belucistan'ın Önemli Şehir ve Bölgelerinde Nüfus Dağılımı	194
1.5. Soğuk Savaş Döneminde Hint-Pakistan Çatışmasında Büyük Güçlerin Çıkarları	195
1.6. Nükleer Öncesi ve Nükleer Dönemde Hindistan Pakistan Krizi	195
1.7. Pakistan'da Bölgelere Göre Nüfus Bilgileri	196
1.8. Pakistan'ın Önemli Merkezlerinde Dilsel Dağılım	197
1.9. Bölgelere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Oransal Dağılımı (1973-2000)	198
1.10. Pakistan Cumhurbaşkanları.....	198
1.11. Pakistan Başbakanları	199
1.12. Durand Hattı Antlaşması, 12 Kasım 1893	202

GİRİŞ

Pakistanlı bürokratlar ve aydın sınıfı, bağımsızlığın kazanıldığı 1947 yılının ardından günümüze değin devletin kurulum ideolojisini şekillendirmek ve tüm grupları kapsayan bir etnik kimlik tanımı yapmak için çaba sarf etmektedir. Hindistan Birliği'nden kopuşu temsil eden ve Pakistan'ın kuruluş ideolojisinin somut temellerini oluşturan "İki Ulus Tezi" ile İslam dini bütünleştirici bir araç olarak kullanılmaya çalışılmış, Pakistan toplumunu oluşturan etnik kimliklerin İslam potasında eritilmesi denenmiştir. Güçlü federal bağlarla kurulu ve otoriter merkezi-bürokratik yapının muhafazası, toplumun devlete ve kuruluş ideolojisine koşulsuz ve tam bağlılığı, etnik kimlik ve etnik milliyetçilik düşüncesinden uzak ve bütünleştirici unsur olarak İslam dinini benimseyen bireylerin varlığını amaçlayan "Pakistanlılık" ideali, devletin ayakta kalması için vazgeçilmez bir koşul olarak bugün de Pakistan halkına sunulmaktadır. Empoze edilmeye çalışılan İslam tutkalının da radikalizmden uzak, Batı modernizmi ve Batı dünyası ile sorunsuz ilişkilerin yürütülmesine uygun niteliklere sahip olması istenmektedir.

Kısa vadede etkili olan bu yöntem 1960'larla birlikte küresel ölçekte etnisitenin ve etnik milliyetçiliğin dirilişi nedeniyle işlevselliğini kaybetmiş ve Pakistan'ın her kesiminden ayrılıkçı sesler yükselmeye başlamıştır. Devlet yönetiminin sistematik olarak işlemeye başlamasının ardından en büyük tehdit olarak algılanan komşu Hindistan'la Keşmir meselesi yüzünden ilişkiler gerilmiş ve Batı Pakistan'ın 1971 yılında Pakistan'ın Doğu kanadından ayrılması ile ülkede beka sorunu ortaya çıkmıştır. Bölünmenin ardından askerî darbeler, etnik başkaldırıları, cunta yönetimleri ve başta 11 Eylül 2001 olayları olmak üzere küresel güç mücadelesinde anılmaya başlayan bu coğrafyadaki istikrarsızlıklar sebebiyle Pakistan modern dünyanın özgür ve demokratik bir üyesi olma şansını günden güne yitirmektedir.

Temel olarak Pakistan'ın Beluç sorununun ele alınacağı bu tez çalışmasında öncelikle çalışmanın doğru bir şekilde anlaşılmasında yardımcı olacak kavramsal altyapının verilmesi önem kazanmaktadır. Etnisite, etnik kimlik ve etnik milliyetçilik konuları ana hatlarıyla anlatılacaktır. Etnisitenin şekillen-

dirilmesinde modern dönem öncesi etkin olan ve geleneksel toplum yapılarında, grup bağlılığını ve kimliğini kendiliğinden doğan, doğal ve biyolojik olgulara dayanarak açıklamaya çalışan “primorial kuram” ile etnisitenin, etnik kimliğin ve etnik milliyetçiliğin şekillenmesinde kültürel, siyasi, yönetsel ve ekonomik avantajların korunabilmesi için siyasal mitler yaratma ve bu mitleri manipüle ederek kazanımlar sağlama peşinde olan seçkinleri inceleyen “araçsalcı kuram” ele alınacaktır. Pakistan’da etnik milliyetçilik hareketlerini ve merkezi yönetimin tepkilerini incelerken bu kuramların beraberce düşünülmesinin fayda sağlayacağına inanılmaktadır.

Etnik milliyetçilik kısmında Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle tırmanan etnik milliyetçilik hareketlerinin doğası, dünyadan örnekler ve ulus devlet temelinde etnik milliyetçiliğin etkilerine değinilecektir. Pakistan’ın federal sistemle yönetilmesine rağmen çalışmada etnik milliyetçiliğin ulus devlet temelindeki etkilerine değinilmesinin nedeni Pakistan federal yönetiminin ve seçkinlerinin etnik kimlik ve etnik milliyetçilikle mücadelede ulus devlet gibi hareket etmesinde saklıdır. Pakistan siyasi tarihinde tüm alt kimlikler Pakistanlılık üst kimlik tanımıyla baskılanmaya çalışılarak federasyon/konfederasyon sistemlerin sunduğu nispeten gevşek örgütlenme biçiminin yerine Pakistan ulusu ve “Pakistan ulus devleti” yaratılmasının hedeflenmesi araştırmanın bu yönde ele alınmasına neden olmuştur.

Kuramsal altyapının verilmesinden sonra Pakistan’da Pencabi egemenliğine karşı yükselen Muhacir, Sind ve Peştun etnik milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkışı ve tarihsel altyapılarından bahsedilmektedir. İngiliz egemenliği ve Hindistan Birliği’nden ayrılarak bağımsız olan bu halkların Pakistan’a göç ederken beklentileri ve devlet içinde iktidara talip olma yolunda attıkları adımları, kendi içlerindeki mücadeleleri, yeni yönetimden beklentileri ve Pakistan dış politikasına etkileri incelenmektedir. Beluç etnik milliyetçiliğini doğru anlamak için Pakistan bünyesindeki diğer etnik unsurların yaşadıkları tarihsel sürecin ve birbirleriyle bağlarının anlaşılmasının önemi büyüktür. Pakistan’daki iktidar mücadelesi, politik, askeri ve ekonomik gücün etnik gruplar arası paylaşımı ve en önemlisi Pakistan’ı gelecekte bekleyen etnik sorunlar ancak bir bütünü oluş-

turan parçalar incelendiğinde anlam kazanmaktadır. Bölümün son kısmında Beluç milliyetçilerin Büyük Belucistan idealinin kısa ve orta dönemde gerçekleşmesinin önündeki engeller “Belucistan, Pakistan ve dış güçler nedeniyle kaynaklanan sorunlar” alt başlıkları altında sıralanmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde Beluç etnik milliyetçiliği üzerinde durulacaktır. Tarihsel süreç içinde Beluç etnik kimliğinin ortaya çıkışı, Güney Asya’da İngiliz egemenliği dönemi ve İngiliz hakimiyetinin sona ermesiyle sömürgeci bağımsızlığa terfi eden Pakistan’a Beluçların katılması, merkezi yönetimden beklentileri ve beklentilerin karşılanamaması üzerine Beluç milliyetçilerin yaşadığı hayal kırıklığının ardından devlete karşı mücadeleleri ele alınmaktadır.

Tezin son bölümünde ise Beluç etnik milliyetçiliğinin Pakistan’da tırmanışının yarattığı iç sorunların ardından, Pakistan dış politikası üzerindeki etkilerine değinilmekte, küresel ve bölgesel güç mücadelesinde Beluç sorununun dünya gündeminin şekillenmesindeki rolü açıklanmaktadır. Güncel olaylar ışığında Pakistan ve Belucistan bölgesini ilgilendiren gelişmeler değerlendirilerek Belucistan’ın küresel ve bölgesel güç mücadelesinin geleceğine yapacağı katkılar tartışılmaktadır. Tez çalışması Beluç sorununun çözümüne ilişkin mevcut katkılardan bahsedilmesi ve alternatif çözüm önerileri sunulmaktadır.

I. BÖLÜM

1. ETNİSİTE, ETNİSİTE KURAMLARI VE ETNİK KİMLİK

Etnik kimlikler ve etnisite kavramları doğaları gereği birbirlerinden çok farklı disiplinlerin çalışma sahasında yer almıştır. Felsefe, psikoloji, biyoloji, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, arkeoloji, tarih ve teoloji etnisiteyle ilgilenen başlıca disiplinlerdir.¹ Bu kadar farklı dalda ve sayıca fazla disiplinin konuya değinmesi etnik kimlikler ve etnisite kuramlarının karmaşık doğasını daha da karmaşıktırmakta, kavramlar ve tanımlamalar üzerinde ortak bir uzlaşıya varılması bağlamında bir dezavantaja neden olmaktadır. Söz gelimi etnik grup ve ırk terimleri yıllar boyunca aynı anlamlarda hatta aynı cümlelerde yerleri değiştirilerek kullanılmıştır. Şubat 1998 yılında Malezya basınında çıkan haberin alt başlığı bize bu konuda fikir vermektedir. “Malezya’nın *Irksal* Yasaları” alt başlığını taşıyan haber *etnik* Malezyalıları kayıran *ırksal* yasaların yumuşatma kararının geçiciliğinden bahsetmektedir.²

Diğer yandan farklı disiplinlerin çalışma sahasını oluşturması konu üzerinde detaylı araştırmalara izin vermekte, akademik çevrenin ilgisini bu konular üzerinde yoğunlaştırarak etnisite ve kimlik problemlerine yeni açılımlar getirilmesine katkıda bulunmaktadır.

1.1. ETNİK SÖZCÜĞÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL ANLAMI

Etnik sözcüğünün kökenleri, Antik Yunanca ve Latince’ye kadar uzanmaktadır. Kavram üzerinde pek çok fikir yürütülmüş olmasına rağmen terimin anlamsal olarak tam karşılığı henüz ortaya konamamıştır. Anthony Smith, etnik kavramının ortak köken, doğum yeri, kabile, kavimler veya bu insanların yaşadıkları bölgeyi tanımlamak için kullanılmış olabileceğini dile getirmektedir.³ Yine Smith, bu kullanımların ortak noktasının, kültürel veya biyolojik özelliklerin paylaşıldığı ve birlikte uyum içerisinde yaşanılıp hareket

¹ John CHRISTIAN, Nicholas GADFIELD, J. Howard GILES, Donald M. TAYLOR, “The Multidimensional and Dynamic Nature of Ethnic identity”, **International Journal of Psychology**, vlm: 11, sayı:4, 1976, s.283.

² Steve FENTON, **Etnisite**, (çev.) Nihad Şad, Phoenix Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2001, s.2.

³ Anthony SMITH, **Milli Kimlik**, (çev.) Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.25.

edildiği birtakım insan ve hayvanları tanımlamak için kullanılmış olabileceğini belirtmektedir. Kavramın aynı zamanda Antik Yunan'da "yabancı, barbar kavimler" için kullanılan dışlayıcı özelliğinin de olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Etnik kelimesinin Fransızca karşılığı olan *etnique* kelimesi de Latince kökenlerine uygun olarak pagan, kafir, batıl inançlı anlamında 17. yüzyıla kadar kullanılmıştır.⁴

Etnik kavramının geçmişte kullanılan dışlayıcı yanı bir yana bırakıldığında, yapılan tanımlara ve bu tanımların niteliklerine bakıldığında ağırlık merkezinin soy, kültür, din ve dil olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Kavramın günümüzdeki kimlik ve milliyetçilik olgularını açıklamada yetersiz kalması dolayısıyla gözden geçirilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Çünkü kültür olgusu günümüzde insanlar tarafından "kolektivitinin mülkiyeti" olarak algılanmaya başlanmıştır.⁵

1.2. SOSYAL BİLİMLERDE ETNİSİTENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETNİSITE-POLİTİKA İLİŞKİSİ

Etnik kimlik ve grup tartışmalarında kilit kavramlardan olan etnisite sosyal ve siyasal bilimler dağarcığına II. Dünya Savaşı ile girmiştir. 1950'li yıllarda etnisite üzerinde derin tartışmalara rastlanmazken, 1960'larla beraber kavram gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. 1960'lı yılların ilk yarısından itibaren devlet seçkinlerinin ulusu oluşturan bireylerin gereksinimlerini yeteri ölçüde karşılayamaması devletlere olan inancı sarsmış, devletin temel meşruiyetini veren olgulardan biri olan sosyal adalet duygusunu erozyona uğratmıştır. Etnisitenin geniş kesimlerce ilgi görmeye başlaması da aynı tarihlere denk gelmektedir.⁶ Etnisite böylece devletin yerine akrabalık bağlarının kuvvetlenmesine ve bir bütün olarak ulus yerine parça olarak toplulukların güç kazanmasına yardım ederek bir nevi devletin birleştirici niteliğine alternatif olarak görülmüştür.

⁴ Smith, age, s.27.

⁵ Fenton, age, s.30.

⁶ Rory J. CONCES, "Unified Pluralism: Fostering Reconciliation and The Demise of Ethnic Nationalism", *Studies in East European Thought*, sayı:54, 2002, s.288-289.

Etnisite kavramı etnik kavramında olduğu gibi çoğunlukla kültürel faktörler temelinde değerlendirilmektedir. Etnisite, belirli bir grubun kültürel niteliklerine yönelik genel kabullerinin yani, etnik gruba özgü kurallar, değerler, davranışlar ve ortak kültürel temellerin kuşaklar boyunca iletilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁷

Politikanın etnisite ile ilgilenmesi, ideolojileri ve etnik çatışmaları siyasi platformlara taşımaktadır. Çünkü etnik gruplar biyolojik temellere sahip olsalar bile bunun kültürel bakımdan inşa edilmesi gerekmektedir. Etnisite sadece politika için kültürel temellere sahip olmamakta aynı zamanda izlenen politikalarda etnisiteyi şekillendirebilmektedir.⁸ Farklı gruplara ait bireyler bazen toplum tarafından iradeleri dışında ve arzulamadıkları biçimlerde algılanabilirler. Bu noktada politik boyutlar işe karışmaktadır. Fenton'un "Etnisite" kitabından yapılan aşağıdaki alıntıda etnik politikaların ve düzenlemelerin karmaşık doğasının varoluş nedeni ve koşullara göre değişen yapısı açık biçimde ortaya konmuştur: ⁹

"...hem etnik düzenin kendisi hem de taşıdığı mesajlar çok köklü ve sarsılmaz gibi görünseler de yumuşatılır, üzerinde oynamalar yapılır ve bazen de tamamen değiştirilirler. Bu değişiklikler makro-sosyal, mezo-sosyal ve mikro-sosyal düzeylerde gerçekleştirilirler. Politik mücadele ve reform, etnik kuralların radikal tanımlarının yapılmasına neden olur. Okullar, çalışma ortamları ve ibadet yerleri etnik değişikliğin gerçekleştiği kurumsal ortamlardır. Etnik kimlikler ve kültürler bireylerarası gündelik yaşamda ortaya konur, doğrulukları tartışılır ve yeniden müzakere edilir. Etnik kategoriler, bu yollarla hem yaratılmaları ya da pekiştirilmeleri hem de etnisite politikası söyleminde çizilen stereotiplerin teşvik edilmesi sürecinde, siyasi ideoloji ve örgütlenme

⁷ Etnisiteyi kültürel temellerde değerlendiren yazarların fikirleri için bkz. Thomas C. DAVIS, "Revisiting Group Attachment: Ethnic and National Identity", *Political Psychology*, vlm: 20, sayı:1, 1999, s.29-33, Rachel A. D. BLOUL, "Beyond Ethnic Identity:Resisting Exclusionary Identification", *Social Identities*, vlm: 5, sayı: 1, 1999, s.7-13; Jimmy M. SANDERS, "**Ethnic Boundaries and Identity in Plural Societies**", *Annual Review of Sociology*, vlm:28, 2002, s.330-336.

⁸ Kenneth CHRISTIE, *Ethnic Conflict, Tribal Politics. A Global Perspective*, Curzon, Richmond, Surre, 1998, s.25.

⁹ Fenton, age, s.32.

için gerekli malzemenin bir parçası hâline gelir. Politikalar, belli bazı durumlarda etnik olarak biçimlendirilir.”

Etnisitenin hayatiyet kazanması için gerçek veya algılanan soy, kültür ve dil farklılıklarının sosyal davranışlarda harekete geçmesi gerekmektedir. Özetle; etnisiteyi daha çok sosyal bir süreç olarak, insanların kolektif ya da bireysel açıdan sosyal yaşamlarında etraflarına çektikleri hareketli sınırlar ve kimlikler olarak algılanması gerekmektedir.

1.3. TEMEL ETNİSİTE KURAMLARIYLA ETNİK KİMLİK VE ETNİK MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ

Kökleri sanayi devrimi, aydınlanma, reform ve moderniteye kadar dayanan ancak küreselleşme ile günümüzde etkileri iyice hissedilmeye başlayan etnik huzursuzlukların temel tetikleyicisi; kitleler hâlinde şehirlere göç eden grupların geçmişten gelen kültürel, etnik, dinî ve geleneksel bağlarını göç ettikleri yeni ortamlarda da sürdürmek istemeleridir. Bu bağların nasıl kurulduğu ve hangi öğelerden oluştuğunun yanında toplum içinde barışçıl ve üretken karakterli mi yoksa uzlaşmazlığı artırıcı nitelikte mi oldukları, etnik kimlik, etnik milliyetçilik ve etnisite üzerine etkileri başlıca iki kuramın; primorializm ve araçsalcılığın ilgi ve çalışma kapsamına girmektedir.

1.3.1. Bireylerin Doğuştan Sahip Olduğu Bağların Etnisiteyi Biçimlendirmesi: Primorial Kuram

Primorializm özellikle modern dönem öncesi ve geleneksel toplum yapılarında, grup bağlılığını ve kimliğini kendiliğinden doğan, doğal ve biyolojik olgulara dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Gruplar kendilerini “verilen” özellikler vasıtasıyla var olmakta ve bu “verilenler” sayesinde diğer gruplardan farklılaşmaktadır.

Shils ve Geertz primorializm kuramının kurucuları olarak görülmektedir. Shils, II. Dünya Savaşı'na katılan askerler üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda, savaşta askerlerin gösterdikleri başarıların ve görevlerine kendilerini adamalarının vatanseverlik ve partilerin sembollerine karşı duyulan bağlılıklarından çok komutanlarına, ailelerine ve takım arkadaşlarına olan bağlı-

lıklarından kaynaklandığını ileri sürmüştür.¹⁰ Aile üyeleri arasındaki dayanışmanın olağanüstünlüğünün sözlerle anlatılamayacak kadar derin bir kan bağına dayanabileceğini söylemiş ve aile içi ilişkileri açıklamak üzere ilk defa Shils, sosyal ilişkiler için “primorial” terimini kullanmıştır.¹¹

Geertz, Shils’in çalışmalarından etkilenecek primorial bağlılıkların bir tanımını yapmış ve kuramı temellendirmeye çalışmıştır. Geertz’in ifadelerine göre primorializmin tanımı ve etnisiteyi oluşturan öğeleri şu şekildedir: ¹²

“...temelde birinci dereceden yakınlık ve akraba bağlantıları, ancak bunların ötesinde belirli bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmak, belirli bir dili ve hatta bir dilin diyalektini konuşmak ve belirli sosyal uygulamaları takip etmekten kaynaklanan sosyal varoluşun verilerinden kaynaklanan bağlılıklardır. Bu kan, dil, gelenek vb. ortaklıkları, kendi içlerinde ve kendilerinden kaynaklanan tarifsiz ve bazen de ezici bir zorlayıcılığa sahip olarak görülürler. Kan, dil, gelenek gibi bağların sözcüklerle ifade edilemeyecek ve bazı zamanlarda gücüne karşı konulamayan, kendilerinden kaynaklanan ve kendilerine yönelen bir yaptırım gücüne sahip bir kişinin gerçeğin kendisinden dolayı akraba-sına, komşusuna veya dindaşına bağlı olmasıdır.”

Geertz’in ifadelerinden anlaşılacağı gibi primorial kurama göre etnisiteyi oluşturan öğeler; doğruluğu kabul edilmiş kan bağları, ırk, dil, bölge, din ve gelenektir.

Primorializm açıklayıcı olmaktan çok tanımlayıcı olmakla eleştirilmektedir. Bu kuramın birtakım önsel kabullenmeleri içermesi ve etnisiteyi mistik nitelik kazandıracak bir tarzda tanımlaması eleştirilere sebep olmaktadır. Primorial bağları oluşturan gelenek, kültür, kan bağı, inanç, dil, din ve ırk gibi unsurların “verilmişlikler” olarak kabul edilmesi tartışılmakta; bu unsurların

¹⁰ Edward SHILS, “Gelenek”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, sayı: 25, 2003-2004, s.113. Ayrıca Shils’in aynı konuda kitap halinde basılan çalışması için bkz. Edward SHILS, “**Tradition**”, The University of Chicago Press, Chicago, 1981.

¹¹ Anton L. ALLAHAR, “The Politics of Ethnic Identity Construction”, Identity: **An International Journal of Theory and Research**, sayı: 3, 2001, s.200-202.

¹² Clifford GEERTZ, “Primordial and Civic Ties”, iç. **Nationalism**, (der. A.Smith, J. Hutchinson), Oxford: Oxford University Press, 1994, s.32-33. Geertz’in diğer bir çalışması için bkz. Clifford GEERTZ, **Primordial Loyalties and Standing Entitities**, Collegium Budapest, April 1994.

sosyal hayatın gündelik ihtiyaçları dahilinde değişebilirliklerine, esnekliklerine ve kaybolabilirliklerine değinilmektedir.¹³

Araçsalıcı kuramın temsilcileri de “verilenlerin” hiçbir sosyal kaynağa dayandırılmayacağını, grup kimliğini oluşturan bağların toplumsal yapılar, ilişkiler ve en önemlisi tercihler sonucu kurulduğunu savunmaktadırlar.¹⁴ Adanmışlık ve kader bağı duygusunun, etnik grupların kendi içlerindeki güç ilişkileri ve mücadelelerin yaşanmasına engel olamaması ve çıkar çatışmalarının sıkça yaşanması da bu kuramın etnisiteyi açıklamada gösterdiği bir başka eksiklik olarak düşünülebilir.

1.3.2. Seçkinlerin Etnisiteyi Biçimlendirmesi: Araçsalıcı Kuram

Etnisite, etnik kimlik ve etnik milliyetçilik olgularının tartışılmasında soy, kültür, din ve dilsel farklılıkların ön planda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yukarıda sayılan soyut niteliklerin belli kesimler tarafından manipüle edilmesi ve politik etkilere maruz bırakılmasına sıkça rastlanmaktadır. Araçsalıcı kuram, etnisitenin, kimliğin ve milliyetçiliğin şekillenmesinde “seçkinlerin” rolüne ve politik etkisine dikkat çekmektedir.

Araçsalıcı kuramın en önemli varsayımlarından birisi, Brass’ın belirttiği gibi etnisitenin kültürel, siyasi ve ekonomik seçkinler tarafından toplumda iktidar ve avantajlarını koruyabilmek için siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipülasyonunun bir sonucu olarak görmesidir.¹⁵ Seçkinler toplumun kültürel öğelerini kendi amaçları doğrultusunda kullanarak etnik hareketliliği sağlayabilirler. Bu yaklaşıma göre kültür katı ve değişmesi zor nitelikte sınırlara sahip değildir ve siyasal-sosyal koşullar doğrultusunda değişime uğrayabilir. Seçkinler dışındaki kitlelerin de yaratılan mitler etrafında toplanması, kolektif eyleme geçmesi ve grubun sağladığı kimlik ile kendilerini özdeşleştirmeleri, bireylerin akılcı olarak çıkarlarını maksimize etmeye yönelmesine

¹³ Alan B. ANDERSON, “The Complexity of Ethnic Identities. A Postmodern Reevaluation”, **Identity: An International Journal of Theory and Research**, sayı: 3, 2001, s.215.

¹⁴ Araçsalıcı kuramın eleştirileri için bkz. Christian vd., **International Journal of Psychology**, vlm. 11, sayı: 4, s. 281-291; Fenton, age, s.66-67.

¹⁵ Paul R. BRASS, **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**, London: Sage Publications, 1991, s.25.

dayandırılmaktadır.¹⁶ Çünkü bireyler rasyonel varlıklardır, toplumsal kurumlar karşısında pasif değillerdir ve akılcı olarak çıkarları doğrultusunda bu kurumları kullanabilirler.

Araçsalcı yaklaşıma göre etnik gruplar doğuştan değil, sonradan kururlar. Irk, soy ve dil bağlarına dayanan etnisite tanımı reddedilmiştir. Etnisite sınıf, yaş ve cinsiyeti kapsayan ve gruplar arası ilişkileri düzenleyen toplumsal statülerin bileşkesidir. Primorializmin kuramından farklı olarak araçsalcı yaklaşım, etnik sınırları şekillendiren bağların geçilemez ve sabit değil, esnek olduğu varsayımından hareket eder. Etnik gruba ait belirgin özellikler zamanla değişebilir veya ortadan kalkabilir ancak bu durum grubun varlığını temellerinden sarsmamakta ve onu yok olmaya itmemektedir.¹⁷ Kısacası araçsalcı kuram, etnik kimliklerin tarihsel süreçte yer alırken yapısal itibarıyla esneklik gösterdiğini ve toplumdaki seçkinlerin ve etnik grup üyelerinin de çıkarları doğrultusunda kimlik, etnisite ve milliyetçilik tartışmalarını şekillendirdiğini kabul etmektedir.

Araçsalcı kuramları savunanlar, etnisitenin duygusal ve psikolojik boyutuna önem vermedikleri için eleştirilmektedirler. Araçsalcı yaklaşım ise insanların her koşul altında rasyonel davranabileceği ve çıkarlarını maksimize edebilmek için rekabet edeceği varsayımındadır. İnsanların her koşul altında rasyonel karar verebilecekleri eleştirilmekte, duygusal nedenlerin mantıksal davranışların önüne geçebileceği belirtilmektedir.¹⁸ Ortak bir amaç uğruna grup üyelerinin kendilerini feda edebileceği gerçeği tarihte sık sık ortaya çıkmıştır ve hâla da günümüzde sürmektedir. Aynı zamanda kültür, soy, ırk, dil ve dinin etnik gruplarla olan organik bağının geri plana itilmiş olduğu, toplumsal hayatın şekillenmesinde bu öğelerin belirleyici olduğu ileri sürülebilir.

¹⁶ Bireyin rasyonelliğine vurgu yapan yazarların çalışmalarından örnekler için bkz. Conces, agm, s.300 ve Sanders, agm, s.336.

¹⁷ Christine J. YEH, Mary Y HWANG, "Interdependence in Ethnic Identity and Self: Implications for Theory and Practice", **Journal of Counselling & Development**, vlm. 78, 2000, s.424.

¹⁸ Davis, agm, s.27; Christian vd., agm, s.285.

1.4. ETNİK KİMLİK NEDİR?

Günümüzde sosyal bilimlerde etnik gruplar ve kimlikler çoklu özellikler çerçevesinde tanımlanmaktadır. Din, mezhep, sınıf, bölge, dil, milliyet, köken, ırk, renk ve kültür tanımların çoğunda geçen özelliklerdir. Bu özellikler bazen tek başlarına bazen de farklı birleşimlerle bir araya getirilerek etnik kimlik, etnisite ve etnik grupları tanımlamada kullanılmaktadır. Etnik grup ya da oluşumlar var olmadan etnik kimliklerin varlığından söz etmek imkânsızdır. Etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan din, gelenek dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilebilen kültürel kolektif bir tip olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Etnik kimlik, özellikle çok etnikli toplumlarda bireyin kendini tanımlamasına yarayan önemli bir açı ve kaynağı teşkil etmektedir. Etnik kimlik için yapılan tanımlamalara bakılacak olursa etnisitede de görüldüğü gibi birbirlerini değişik açılardan tamamlayan tanımlarla karşılaşmaktadır. Tajfel'e göre etnik kimlik, toplumsal grup ya da gruplara bağlılıkla nesiller boyu aktarılan benlik duygusu ve kökeni etnik grup üyeliğine bağlı olmaktan gelen değer ve duygular bütünüdür.²⁰ Brady ve Kaplan'a göre kendine özgü bir kimliğe sahip olma, üyesi olduğu gruba karşı sorgulanamaz aidiyet bağı, grup üyeleri ile ortak değerlere sahip olma hissi ve bilinci etnik kimliğin ayırt edici özellikleridir.²¹ Mc Neille'e göre, etnik kimlik sahip olduğu üç farklı nitelikle diğer kimliklerden ayrılır: Üyelerin etnik bir grupta yer almasının farkındalılığını ifade eden *bilinçlilik*, farklı yoğunluklarda ve aidiyet hissiyle bütünleşen *benimseme* ve son olarak etnik kimliği kullanmadaki *istekliliktir*.²²

İnsanlık tarihinin büyük bölümünde dinî ve etnik çifte kimlik dairesi, özdeş olmasa bile birbirlerine son derece yakın durmuşlardır. Bugün bile pek çok etnik azınlık güçlü dinî bağ ve simgelerini muhafaza etmektedir. Dinsel

¹⁹ T. K. OOMMEN, **Citizenship and National Identity: From Colonialism to Globalism**, Sage Publications, New Delhi, Thou, 1997, s.13; Smith, age, s.27.

²⁰ H. TAJFEL, **Human Groups and Social Categories**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, s.24.

²¹ Henry E. BRADY, Cynthia KAPLAN, "Categorically Wrong? Nominal versus Graded Measures of Ethnic Identity", **Studies in Comparative International Development**, vlm. 35, sayı: 3, 2000, s.66.

²² Brian W. Mc NEILL, "An Exercise in Ethnic Identity Awareness", **Journal of Multicultural Counseling and Development**, vlm. 29, 2001, s.277.

topluluklar etnik kimliklerle de çoğu zaman yakından ilgilidir. Dünya dinleri etnik sınırları aşmaya ve kaldırmaya çalışırken belli etnik gruplar en dindar cemaatler hâline gelirler. Çünkü dinî ve etnik kimlikler bir kültürel sınıflama ölçütünden gelirler, birbirlerini güçlendirirler, tek tek ya da birlikte cemaatleri ve kitleleri harekete geçirebilirler. Ermeniler, Yahudiler ve Habeşliler bu çakışmanın klasik örnekleridir.²³

Kimlik ve kimliğin biçimlenmesi konusu psikolojik ve siyasi ögeler barındırmaktadır. Etnik kimliğin çok boyutluluğu, gelişen bir süreç, davranış, değer ve diğer kültürel özelliklerin toplumsal faktörler, aile içi etkileşim coğrafi bölgelerdeki koşullara göre değişebilen türdedir.²⁴ Savaş, fetih, sürgün, köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme kimliğin kültürel içeriklerinde değişime sebep olan belli başlı olaylar arasında sayılabilir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, topluluk bazında etnik gruplar ve bu grup içinde yer alan bireylerin kültürel köken, kimlik ve alışkanlıklarını göç ettikleri yeni toplumda da sergiledikleri çıkarımına varılmasına olanak sağlamaktadır. Ev sahibi devletin takındığı politikaların yanında, söz konusu devletin toplumunun bu gruplara gösterdiği tepki de grup üyelerinin davranışları temelden etkilemektedir. Etnik kimlikler, etnik grupların sahip olduğu kimlikleri sürdürmeye kararlı olmaları ve çoğulcu yapı tarafından desteklenmeleri ile bu kimliklerin toplum ve devlet tarafından kabullenilmesi durumunda daha güçlü biçimde ifade edilmektedirler. Bunun yanında etnik gruplar, ev sahibi devletin veya toplumun yönelttiği tepkide, kendilerine karşı düşmanca bir tavır görür veya algıları bu yönde olursa, etnik kimliklerini gizleme veya inkâr etme yolunu seçebilmektedirler. Kimi grup üyeleri ise farklı bir yöntem olarak kültürel kimliğinden vazgeçmemeye ve doğan olumsuzluğu ortadan kaldırmak için toplumla grup arasında işbirliği zemini sağlayabilecek arayışlara yönelebilmektedirler.

²³ Smith, age, s.21-22-23. Ayrıca etnik kimlik konusunda daha çok örnek içeren bir kaynak için bkz. Fenton, age.

²⁴ Smith, age, s.44.

Toplumsal kimlik tartışmalarında siyaset çoğu zaman belirleyici rol üstlenmektedir çünkü sosyal statü bağlamında bir güç dağılımını konu almaktadır. Fenton'a göre de etnik toplulukların ekonomik koşulları, etnik olarak tanımlanmış toplulukların, iş bölümü ve sınıf yapısı içinde belli alanlarda yoğunlaşmış olması yüzünden, güç ve imtiyaz bakımından eşitsizdir ve hem imtiyazlı seçkinler hem de oldukça bastırılmış güçsüz gruplar olarak görünen azınlıklarla ilgili siyasi koşullar için de bu eşitsizlik söz konusudur.²⁵

Bu tartışmalardan çıkarılabilecek sonuç, etnik kimlik konusunda çıkan çatışmalarda siyaset mekanizmasının etnik tartışmaları alevlendirmede ve yatıştırmada etkin olarak kullanılabileceği ve göreceli olarak en büyük gücün genelde son sözü söyleyenin olacağıdır.

²⁵ Fenton, age, s. 35.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUS DEVLET TEMELLİ MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI VE ETNİK MİLLİYETÇİLİKLE İLİŞKİSİ

II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Batı bloğu, BM'nin de vasıtasıyla hukukun evrenselleşmesi, insan haklarına saygı, demokrasi ve piyasa ekonomisinin küresel ölçekte hakim kılınarak özgürlük ve gelişme yönündeki hedefleri tutturacağını varsaymıştır. Küresel ölçekte barış, istikrar ve uyumun sağlanacağı sözünü veren "Yeni Dünya Düzeni'ne" rağmen etnik çatışmalar ve ayrışmalar sürmeye devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin de dağılmasıyla birlikte en az 47 yeni uluslararası sınır doğmuştur.²⁶ Sovyetler Birliği himayesi altında etnik kimlikleri unutturulmaya ve "Homo Sovyetikus" adı altında birleştirilmeye çalışılan topluluklar, bağımsızlıklarını elde ettikten kısa bir süre sonra birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. Komünizmin çöküşünü izleyen ve demokratikleşme akımıyla devam eden Batı blokunun göreceli zaferi aynı zamanda etnik grupların ve etnik milliyetçiliğin mobilizasyonu için yeni fırsatlar ve şekiller sunmuştur.

Komünizmin çökmesi ve zafer kazanan Batı bloğunda hakim ideoloji olan liberal demokrasi, devletlerin birey temelli özgür ve eşit vatandaşlardan oluşacağını varsayarak etnisitenin politik önemini göz ardı etmiş, etnisiteyi, etnik grup ve kimlikleri toplumun özel bir parçası olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşıma göre liberal demokratik devlet, bireylerin hak ve özgürlüklerinin gerek inşası gerek devamlılığı bağlamında garantör konumundadır. Buna rağmen liberal demokratik devletler ve kapitalist ekonomiler bireylere vaat ettikleri ekonomik refah, bireysel hak ve özgürlüklerin teminini tam olarak yerine getirememişlerdir. Etnik milliyetçi ideoloji de eş zamanlı olarak tüm bunları vaat ederek liberal demokrasilere ciddi bir rakip olmuştur. Gerçekten de II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar ortaya çıkan 127 savaşın çoğunun etnik gerekçelerle çıkarıldığı düşünüldüğünde savaş sonrasında bugüne yapılan düzenlemelerin ve liberal demokrasilerin ön kabullerinin tatmin edici

²⁶ Christie, age, s.1, 2, 3 ve 15.

düzeyde olmadığı sonucuna varılmaktadır.²⁷ Fanatizme kadar varabilen duygusal yoğunluğu ile etnik milliyetçilik mantık ve hoşgörüye dayalı liberalizmi tehdit eder hâle gelmiştir. Soğuk savaş sonrası değişen güvenlik konsepti içerisinde genellikle devletlerin bir bütün olarak hedef gösterildiği geçmişten kalan somut düşman anlayışının yerine soyut tehditlerin ve yumuşak gücün daha fazla ve belirgin şekilde sokulduğu görülmektedir. Irk, etnisite, aşırı ve kontrolsüz göç hareketleri, ulusal azınlıklar, İslam'ın sorgulanması, din, kültür ve medeniyetlerin çatışması gibi sorunlar artık devletlerin gündeminde geçmişe oranla daha fazla yer işgal etmektedir. Bütün bu sorunlar da geçmişteki gibi ulusal düzeyde değil, küresel ölçekte ele alınması gereken sorunlardır.

Ulus devletin temel bileşenini oluşturan ulus kavramı, insanların özdeşleştikleri bir toprak parçasına duygusal bağlarla bağlandıkları ve bu bağlanışa ahlâki bir anlam yüklemeleriyle oluşturdukları değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Ulusun varlığını sürdürebilmesi için insanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayacak ortak bir araç olmalıdır. Bu araç da dildir. Topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir. Burası herhangi bir toprak parçası değil, tarihî bir toprak, yurt ve halkın beşiği olmalıdır.²⁸ Böylece ortak dil ve üzerinde yaşanılacak toprak parçası ulusu oluşturmaktadır. İnsanların üzerinde yaşadıkları toprak parçasından kopmaları hâlinde aynı dili konuşsalar bile artık bir ulusu değil etniyi oluşturmaktadırlar.²⁹

Smith, analizlerinde etnik milliyetçiliğin öznel karakteri üzerine yoğunlaşmakta, anlamlar, hatıralar, mitler, semboller, duygular, değerler, davranışlar ve algıların etnik milliyetçiliğin mobilizasyonunda etkin rol oynadığını belirtmektedir.³⁰ Etnik milliyetçiliğin fanatizme kadar varabilen duygu yoğunluğunun yanında etnik milliyetçilik yapan grupların grup bilincinin olması ve bunu

²⁷ Feliks GROSS, *The Civic and The Tribal State: The State, Ethnicity, and The Multiethnic State*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, 1998, s.27.

²⁸ Oommnen, age, s.17.

²⁹ Smith, age, s.24.

³⁰ Anthony SMITH, *Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, 1988, s.7, 22, 46, 208, 211.

ifade edebilecek şartlara da sahip olması gerekmektedir. Tıpkı milliyetçilikte görüldüğü gibi etnik milliyetçi gruplar da sınırları belli bir toprak parçasına yerleşmeyi tercih etmektedirler. Kendi varlıkları ile özdeşleştirdikleri topraklar psikolojik olarak ulus birliğini pekiştirecek şekilde adlandırılırlar.³¹ Bu topraklar atalarının yüzyıllar boyunca yabancılarla savaştıkları ve uğruna öldükleri yerlerdir. Bu şekilde bir kader birliği yapılarak özdeşleştikleri toprak parçasına da duygusal ve psikolojik bağlamda kendilerini ait hissederler. Bu topraklar dışında hiçbir yer “anavatana” dahil edilemez. 1934’te Sovyetler Birliği’nin Çin sınırına yakın bir bölgede Yahudileri ikamet etmeleri için oluşturduğu bölge, Yahudilerin “anavatanlarına” olan taleplerini ve özlemini gidermeye yetmemiş ve “anavatana” olan bu tutku 1947’de İsrail Devleti’nin kurulmasıyla bastırılabilmiştir.³²

Devletler arasındaki askerî rekabet, devletleri küresel ölçekte daha fazla kaynak bulmaya ve sürekli ekonomik büyümeye teşvik etmiştir. Tarımla uğraşan kesimin sanayi merkezlerine akın etmesi büyük şehirlerde dil, kültür ve eğitim alanında reformlara olan ihtiyacı zorunlu kılmıştır. Kaynak yarışı ve ekonomik refahın artmasıyla eğitim hamleleri ve kültürleşme artmış, bunu da eğitimde gelişmeler ve ortak bir dile geçiş çabaları izlemiştir. Devletlerin ortak dili ve kültürü kolektif bazda güçlendirme hırsları toplumun farklı kesimlerinde huzursuzluk ve anlaşmazlıkların temelini atmıştır. Modern devletin büyümesi ile bireyin içinde yaşadığı kurumsal ve aile bağlarının zayıflaması kaçınılmaz olmuş, etnik milliyetçiliğin ekonomik gerekçeleri yanında psikolojik kısmını da tetiklemiştir.³³

Günümüzde etnik milliyetçiliğin dirilişi garip bir tarihsel hata değildir. Geçmişten günümüze bir bağ kurarak, modernleşme sürecinin içerisinde bunun köklerini görebilmek mümkündür. Süper güçlerin bölgesel ve küresel mücadeleleriyle etkinliklerini artıran etnik milliyetçilik hareketlerinin temelini

³¹ Motherland, Fatherland, Deutschland, England adları bu pekiştirmeye verilebilecek yabancı örneklerden yalnızca birkaçıdır.

³² Oommnen, age, s.8.

³³ Jerry Z. MULLER, “Us and Them; The Enduring Power of Ethnic Nationalism”, **Foreign Affairs**, vlm. 87, sayı: 2, 2008, s.21, 22.

emperyalizmle mücadele ederek bağımsızlıklarını kazanan eski sömürge devletlerin ortaya çıkış zamanlarına kadar götürülebilmektedir. Tarihin hiçbir döneminde etnik milliyetçilikler ortadan kalkmamıştır, ancak ihmal edildiği veya görmezden gelindiği zamanlar olmuştur.

Etnik milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkışında ulus devletlerin kuruluşu ve milliyetçiliğin doğuşu kilit öneme sahiptir. Tarihin erken çağlarında daha az karmaşık devlet biçimleri ve aynı etnisiteye mensup, aynı kökenden gelen, soydaşlık bilinci ve geleneksel yapıyla desteklenen, biyolojik kökeni aynı olan topluluklarla karşılaşmaktadır. Modern anlamda ulus devletin tarih sahnesine çıktığı Avrupa kıtasında ise ulus devlet kavramı Avrupalı devletlerce büyük ölçüde paylaşılmıştır.³⁴ Bu devletlerin tamamına yakını ilkesel olarak ulus olmalarını sağlayacak siyasi ifade ve devlet sistemlerini izleme eğilimi göstermiştir.

Milliyetçilik etnisitenin özel bir biçimidir. Buna paralel olarak devletler, ortak kültür ve soy iddiasına sahip insanlardan oluşan uluslardır; milliyetçilik, ulus ve devlet uyumunu daha da ilerletmeyi amaçlayan öğretilerdir. Milliyetçilik aynı zamanda seçilen bir etnik kimliğin devlete dahil edilerek kurumsallaşmasıdır, bir ulusun insanların kendilerini bu kimliğin altında tanımlamalarıyla oluşan kolektif kimliktir. Eğer o ülkedeki bütün halkı kuşatacak kadar kapsamlı bir kolektif kimlik ortaya çıkarılacaksa bunun sınıf kapsamlı veya ekonomik çıkara dayalı bir kimlikten tamamen farklı bir türden olması gerekmektedir. Hatta böyle geniş kolektifli kimlikler daha sınırlı sınıfsal kimliklere meydan okuyabilmektedir. Tamamen farklı bir sınıflandırma ölçütüne başvurarak sınıfsal kimliklerin temelini oyabilmekte ya da bölebilmektedirler. Hem dinsel hem etnik kimlikler, bu temeller üzerine kurulmuş olan toplulukları birden fazla sınıfa dahil etmeye gayret etmektedirler. Mesajları millî ya da evrensel boyutta olabilmektedir.³⁵

Akademik çevrede geniş ölçüde kabul görmüş milliyetçiliğin doğasını ve oluşum sürecini tanımlamaya çalışan iki türden; etnik milliyetçilik ve vatan-

³⁴ Fenton, age, s.271.

³⁵ Smith, **Millî Kimlik**, s.19, 20.

daşığa dayalı milliyetçilik teorilerinden bahsetmek mümkündür. Etnik milliyetçilik ulusun tanımında kültürel, dilsel, dinsel ve etnik faktörlere vurgu yapmaktadır. Ulusa ait olmak için dilsel, dinsel ya da etnik kriterler yerine getirilmelidir. Fenton, çalışmasında kültürel faktörlere vurgu yaparken, sanayileşmiş toplumlarda göç etmiş, yurtlarında konuştukları dili çocuklarına aktaran, kılık-kıyafet, evlilik ve ailevi yükümlülükler konusunda bazı beklentileri belirleyen şehir azınlıkları doğdukları köyle bağlarını devam ettirmenin yanında şehir ortamında bazı akrabalık yükümlülüklerini yaşatmaya çalışan bireylerin varlığına dikkat çekerek bu ideolojik aile ve soydaşlık duygusunun, birçok milliyetçilik ve etnik milliyetçiliğin belirgin niteliği olduğundan söz etmiştir.³⁶

Vatandaşlığa dayalı milliyetçilik, ulusun tanımında politik faktörlere dikkat çekerek, etnik milliyetçiliğin saydığı faktörleri görmezden gelerek bireylerin primorial ve kültürel kökenleri yerine tercih edecekleri özgür seçimlerinin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. “Liberal milliyetçilik, aydınlanma sonrası milliyetçilik” olarak da bilinen bu yaklaşımın temsilcileri Batı değerlerinden yoksun, demokrasi ve laikliği yeterince benimseyememiş, aydınlanma döneminden geçmemiş toplulukların tercihlerini etnik milliyetçilik yönünde yaptığını savunmaktadır.³⁷ Bu yaklaşımın etnik grupların devlet seçkinleri tarafından manipüle edildiği, etnik ve politik mobilizasyon uğruna kültürel, dilsel, dinsel ve soya dayalı bağların seçkinlerin çıkarları doğrultusunda kullanıldığını savunan araçsalıcı kuram ile de organik bir bağı vardır. Araçsalıcı yaklaşım, milliyetçilik ideolojisinin kültür ve politika arasında bir köprü olduğu ve politik eylemlerin temellerinin sağlamlaştırılması için kültürel farklılıkların vurgulanmasının şart olduğunu öne sürmektedir. Etnik ve politik mobilizasyonun sağlanması için Brass’ın belirttiği gibi, bu girişim grup üyelerinin bireysel ölçekte birbirleriyle olan benzerliklerini ön plana çıkarmak ve kolektif olarak diğer gruplardan ayrıldığını vurgulama üzerine kurulmaktadır.³⁸

³⁶ Fenton, age, s.129.

³⁷ André LECOURS, “Ethnic and Civic Nationalism: Towards a New Dimension”, **Space & Polity**, vlm. 4, sayı: 2, 2000, s.154, 155.

³⁸ Brass, age, s.21.

Ulus devletler tutunum ideolojileri doğrultusunda milliyetçi duyguların oluşumuna katkıda bulunabilmektedir. Primorial bağlarla desteklenen akrabalık ve soydaşlık duygusu ve ortak bir nesilden gelmeye olan inanç, milliyetçi devletlerin kurumları tarafından şekillendirilebilmektedir. Vatandaşlık bağı ise bünyesinde üst bir kimliği daha barındırmaktadır. Bu bağ, ulusu oluşturan bireylerin toprak parçasına bağlılık ve bireysel haklar doğrultusunda, seçilenlerin temsili ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Vatandaşlık bağına dayalı milliyetçiliği kabul etmek aynı zamanda kökenlere bağlı olan etnik kimlik ve akrabalık bağları yerine devletin politik kimliğini barındıran toprak parçasına bağlılık ile çift kimlikli bir tanımlamaya neden olmuştur.³⁹ Bu dönüşüm de etnik milliyetçilikten vatandaşlık bağına dayalı milliyetçiliğe geçişi sağlayan büyük bir tarihsel sürecin parçası olarak değerlendirilmeye açıktır.

Milliyetçilik ve etnik milliyetçilik devleti kontrol eden seçkinler tarafından manipüle edilmeye hazır bir ideolojidir. Ulus inşasında rol alan seçkinler, etnik sembolleri ve etnik hatıraları kolaylıkla manipüle edebilmektedirler. Ulus kavramı modern zamanların en popüler ve en sık rastlanan mitlerinden birinin, milliyetçiliğin merkezinde yer almaktadır. Bu mitin merkezinde ulusların bilinmeyen bir zamandan beri var oldukları ve milliyetçiler tarafından uzun uyuklarından uyandırılması fikri bulunmaktadır.⁴⁰ Kültürel semboller tek başlarına yeterli değildir, etnik milliyetçiliği beslemeleri için devlet seçkinleri tarafından politize edilmeleri ve politik mobilizasyona olanak sağlayarak ulusun bilincinde daimi olarak yer edinmelidirler. Bayrak, marş, para, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılmakta, ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilmektedir.⁴¹ Aşırı milliyetçi bir teorinin uygulanmasında devlet desteği çoğunluğun onayı, ortak soy inancı, kan, ırk bağı gibi bağlarla veya bir politik partinin yönetimi ele almasıyla meşrulaşmaktadır. Bu devlet organik bir yapıya sahip olup,

³⁹ Gross, age, s.5, 6.

⁴⁰ Smith, **Milli Kimlik**, s.35, 36, 40.

⁴¹ Lecours, agm, s.158.

bünyesinde barındırdığı tüm kurumları, bireyleri ve kültürleri asimile edebilmektedir.

Milliyetçilik kimi zaman devlet seçkinlerinin yarattığı ve toplumun her kesimi tarafından desteklenmeyen bir ideoloji olarak da kalabilmektedir. Milliyetçilik doktrini içerisinde, ulusun içinde varolan etnik grupların tamamı kendilerini ilgilendiren çıkarları korumak dışında eşgüdümle hareket etmek mecburiyetinde değildir. Söz konusu çıkarlar etnik gruba kendi devletine sahip olma imkânı sağladığı anda, artık etnik grup davranışları milliyetçiliğe dönüşmekte, bunu takiben de çoğu zaman etnik milliyetçilik doğmaktadır.⁴² Ulus inşasının modernleşme kaygısını taşıdığı devletlerde adaletin eşit biçimde dağıtılıp dağıtılmadığı sorusu çerçevesinde toplumda bölünmeler kaçınılmaz hâle gelebilmektedir. Bu bölünmeler de kısa zamanda etnik ayrılıkçı karaktere bürünebilmektedir. Etnik ayrılıkçı hareketler, ulus devletin imkânlarının yetersiz kaldığı durumlarda dışsal faktörlerle de tetiklenebilmektedir.

Günümüzde ulus devletleri hedef alan etnik nitelikli hareketlerle mücadelede tek belirleyici aktör ulus devletin kendisi olmaktan çıkmıştır. Geçmişte ulus devletin iç meselesi olarak görülen çoğu konu bugün uluslararası toplumun ve küresel örgütlerin de değişen ölçüde dahil olduğu bir alan hâline gelmiştir. Politik, ekonomik hatta askeri nitelikli örgütler dünya çapında çıkan etnik krizlerin çözümünde aktif rol almışlardır. Yugoslavya Federasyonu'nun dağılmasının ardından Bosna-Hersek ve Kosova olaylarında NATO'nun, Dağlık Karabağ sorununun gidişatında AGİK'in katkıları, Sudan'da yaşanan etnik nitelikli iç savaşta BM ve Afrika Örgütü'nün çözüm platformu oluşturma çabaları küresel örgütlerin etnik sorunlara dahil olmasında gösterilebilecek örneklerdir.

Son olarak küreselleşme ve ulus devletin geleceği ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gereklidir. Nüfusun hızla artması ve dünya çapında görülen nüfus kaymaları, ulusların sürekli bir etkileşim hâlinde olması, etnik gruplar ve toplam kültür sayısında artışa neden olmuştur. Etnik milliyetçilik

⁴² Jonathan FOX, "Nationalism versus Civilisations. An Assessment of Alternate Theories on the Future of Ethnic Identity and Conflict", **National Identities**, vlm. 5, sayı: 3, 2003, s.287.

hareketleri devletlerin sınırlarının anlamını kaybettiği ve küreselleşmeyle birlikte değişimin güçlü bir tetikleyici olduğu zeminlerde karşılaştırılmaktadır. Milliyetçi ideoloji, geçmişle günümüz arasında bir köprü oluşturmakta, tasavvur edilen toplumlar ve günlük hayat mücadelesinde⁴³ modernleşme ivmesinin ikilemini aşmak için kullanılmaktadır.

Horowitz, sömürge sonrası etnik çatışmaları incelerken etnik çatışmaların çok etnikli toplumlarda tarihten kalan bir miras olduğunu belirtmektedir. Horowitz'e göre etnik gruplar etnik çatışmaların temel kaynağı değildir, sadece pratik ihtiyaçları karşılamaya yarayan bir şekildir. Kurumlar ve liderler etnik çatışmaları kışkırtıcı ve hafifletici olarak önemli bir etkidir. Küreselleşmeyle beraber her soruna deva olacağı düşünülen ve kimi zaman devletlere dikte ettirilen demokrasi de etnik barışı garanti etmemekte özellikle çok partili demokrasilerde etnik temelli partiler çatışmaların kaynağını teşkil edebilmektedir. Horowitz etnik milliyetçilikten kaynaklanan çatışmaların çözümü için çok partili koalisyonlar kurulması gereğinden bahsetmektedir.⁴⁴

Devletlerin küreselleşme ile belirgin biçimde tetiklenen gruplararası etnik çatışmaları çözmek için her bir gruptan tek tek ya da bu grupların oluşturabileceği ittifaklardan daha güçlü olması gerekmektedir. Devletlerin farkları felsefi, politik gücün dağılımı ve uygulanması, meşruluğun temeli ve devlet-birey arasındaki ilişki bağlamında azınlıklar ve etnik gruplara gösterdikleri farklılıklar neticesinde şekillenmeleridir.⁴⁵ Devletler anayasaları ve gücü kullanım şekilleri bakımından farklıdırlar. Politik kültür; devletten devlete değişiklik göstermekte, kimi devletler toplumsal uzlaşa temelinde yönetilmekte ve değişim olgusunu bünyesinde barındırmakta, kuvvetlerin ayrılığı ilkesi üzerine hareket etmektedirler. Kimi devletler ise adaletli biçimde yönetilemeyen çoğunluk tarafından zarar görmekte, karmaşa ve terör toplum nezdinde olağan bir hâl almakta, adalet ve devlete olan inanç günden güne zayıflamaktadır. İkinci tip devlet idaresinde milliyetçilik de özünde devletin seçkinleri ta-

⁴³ Christie, age, s.8.

⁴⁴ Donald HOROWITZ, **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley University of California Press, 1985, s.287-288

⁴⁵ Conces, agm, s.287.

rafından faydacı bir kimlik hâline büründürülmekte, toplumun bir bölümünü olağanüstü özelliklere haiz olarak ele alırken⁴⁶, insanları etnik kategorilere ayırmakta, daha büyük bir toplumun birliğini ve bütünlüğünü zayıflatarak, tehlikeye sokmaktadır.

Küreselleşmenin toplumlar üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasi aşındırıcı, ufalayıcı niteliği göz önünde bulundurulduğunda siyasal iktidarı ve toplumu yozlaşmış bir devletin de hayatta kalma ihtimali azalmakta, ulus devletlerin varlığı da milliyetçiliğe karşı tez olarak doğan etnik milliyetçi oluşumların doğurduğu yeni ulus devletler tarafından tehdit edilebilmektedir. Politik olarak etikliği tartışılmakla beraber milliyetçilik ve etnik milliyetçilik hareketleri 21. yy dünyasına şekil vermeye devam edecektir.

⁴⁶David BROWN, “Why Is the Nation-State So Vulnerable to Ethnic Nationalism?”, **Nations and Nationalism**, sayı: 4, 1998, s.12-13.

3. PAKİSTAN'DA ETNİK MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ: TARİHSEL ARKAPLAN

Pakistan'ın etnik, dilsel ve kültürel açıdan dünyanın en karmaşık devletlerinden biri olduğu çoğu zaman unutulmaktadır. Bu gruplardan kimileri etnik ve dilsel bakımdan homojen nüfus içerisinde kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bağımsız devletlerin hayalini kurarken kimileri mevcut devletlerinden bölgesel veya kolektif bağlamda daha geniş özerklik hakları talep etmektedir. Bunların dışında kalanlar ise koşullar el verdiğince iki yaklaşım arasında gidip gelmekte ve hedeflerini gerçekleştirme bağlamında uygun zamanı beklemektedir.

Pakistan'da etnik grup demek çoğunluk içerisindeki ırksal, dilsel ve kültürel gruplardan ayrı özelliklere sahip “ulusal azınlıklar” değil, kısmen az sayıdaki ve farklı pek çok özellikleri bir arada barındıran sosyal gruplardır. Dini ve mezhebi, dili ve lehçesi, meşguliyeti (iş ve meslek alanı, sınıfsal yapısı), aşireti, kabilesi, anavatani veya bunların birleşimi ayırt edici nitelikte olabilmektedir.⁴⁷ Bu ayırt edici ve tanımlayıcı özellikleri arasında dil ve lehçe genellikle en önemli olanıdır. Geleneksel gruplar sosyal bağlarını dil sayesinde ifade etmekte, dil aynı zamanda grup üyelerinin yaşadıkları bölgelerin sınırlarının çizilmesi bağlamında belirgin öneme sahip olmaktadır. Benzer biçimde grup üyelerinin günlük kılık kıyafetleri, gruba özgü simgeler ve işaretler diğer grupların onlara karşı davranışını radikal biçimde etkileyebilmektedir.⁴⁸ Küreselleşmenin ağırlığını hissettirdiği 21. yy'da bireyin kendini ifade etmesi ve tanımlaması şekli de bu unsurlara bağlı olarak hızlı değişimler geçirmektedir. Birey bağlı olduğu geleneksel sosyal grup kimliğiyle tanımlanacağı gibi ailesi, uzmanlık alanı, dini ve desteklediği politik parti ile de tanımlanmaya başla-

⁴⁷ Stephen P. COHEN, *The Idea of Pakistan*, The Brookings Institution, 2004, s. 201. Ayrıca Pakistan'daki etnik grupların ayırt edici özelliklerini açıklayan tablo için bkz. ekler bölümü tablo 1.2, s.193. Pakistan'da yaşayan etnik grupların bölgelere göre dağılımını ve nüfus bilgilerini gösteren tablo için bkz. ekler bölümü tablo 1.7, s.196.

⁴⁸ Donald N. WILBER, *“Pakistan: Its people, Its Society, Its Culture”*, Hraf Press, New Haven, 1964, s.53.

miştir. Anavatanı dışında yaşayan bireyler için geldiği bölge ve coğrafya da tanımlamaya katkıda bulunabilmektedir.

Etnik milliyetçiliğin temel kaynağı dilsel, dinsel çatışmalar, sınıflar arası problemler veya ekonomik gelişmişlikteki farklılıklar olabilmektedir. Günümüzde ulus ya da federasyon bağlamında pek çok devleti rahatsız eden etnik temelli politik krizlerin çözümü için siyaset bilimciler ve sosyal bilimciler bu durumları inceleyebilmek adına pek çok kavramsal çerçeve ortaya atmıştır. Üzerinde en çok tartışılan kavramsal çerçeveler; politik gelişim, ulus-devlet inşası ve politik entegrasyon bağlamında ele alınmaktadır. Ekonomik gelişim modelleri ve politik modernizasyon da çözüm önerilerinde adları en çok geçenler arasındadır.

Sistematik olarak Güney Asya'daki etnik hareketleri ve bunların hedefleri üzerine çalışmalar yürüten Urmila Phandis ve Rajat Ganguly, bu bölgeye özgü etnik grup hedeflerini üç temel başlık altında incelemektedir.⁴⁹

1) Sistemci 2) Anti-Sistemci 3) Ekstra Sistemci

Sistemci kategorisinde grup talepleri mevcut politik düzen içerisinde sosyo-politik değişimler sağlamayı öncelik hâline getirmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, bazı etnik gruplar politik organizasyon içerisinde eşitliğe dayalı haklar ve kendilerine karşı olumlu yaklaşım beklemektedirler. 1970'li yıllarda Nepal'de kabile grupları bu tanıma örnek olabilir. Bazı etnik gruplar ise etnik kimliklerin ve diğer ayırt edici özelliklerinin sistem içindeki yapısal değişikliklerle vurgulanacağı açılımlar peşindedirler.⁵⁰ Dilsel taleplerin kabulü için Hindistan'daki etnik hareketler, Pakistan'da 1955 Birlik Planı'nın kaldırılması için yapılan çalışmalar, Sri Lanka'da Tamil Hareketi'nin federal sisteme geçme mücadelesi sistemci yaklaşıma bağlı girişimlerdir.

Hangi hedef benimsenirse benimsensin, sistemci yaklaşımda ortak olan özellik mevcut devlet düzeni kapsamında faaliyetlerin sürdürülmesi,

⁴⁹ Sınıflandırmaların detaylı anlatımı için bkz. Urmila PHANDIS, Rajat GANGULY, **Etnicity and Nation Building in South Asia**, Sage Publications, New Delhi, 2001, s.216-219.

⁵⁰ Phandis, Ganguly, age, s.216.

başka bir ifadeyle sistemin dışına çıkılmamasıdır⁵¹. Şiddete ve silahlı başkaldırı hareketlerine nadiren başvurulmaktadır.

Anti-Sistemci yaklaşımda etnik grupların sistemden kendi bekaları ve çıkarları doğrultusunda olmazsa olmaz talepler ve değişimler beklenmesi durumu söz konusudur. Amaç, sistemin köklü değişimi ile geleceğe yönelik tasarlanmış daha geniş hedeflerin başarılmasıdır.⁵² Sind etnik milliyetçiliğinin genel karakteri ve 1973-1977 yıllarındaki silahlı direniş öncesi daha geniş özerklik hakları talebinde bulundukları dönemde Beluç hareketi bu bağlamda ele alınabilir. Anti-Sistemci yaklaşımda etnik hareketler, etnik unsur taşımayan kimi organizasyonlarla da ittifak ve koalisyonlara girebilmektedir. Pakistan'da Ziya-ül Hak'ın dikta yönetimine karşı Demokrasinin Yeniden Temini Hareketi (DYTH)'nde etnik partilerle kurulan bağlar bu fikri örnekleyen gelişmelerdir.

Ekstra-Sistemci yaklaşım özü itibariyle ayrılıkçı ve irredentist hedeflere dayalı politikaların izlenmesine olanak sağlamaktadır. Önceden saptanan toprak parçasının egemen bir devletten ayrılması veya mevcut devletin parçalanarak birden çok devlete/devletçiğe dönüşmesi bu kapsam içine alınabilir.⁵³ Egemen devletin bir parçasının koparak var olan bir başka devletin sınırlarına dahil edilmesi de bu başlık altında ele alınabilir. Pakistan'da Büyük Belucistan ideali ve genel kapsamıyla değerlendirildiğinde Peştunistan'ın bağımsız olarak Büyük Afganistan'a katılması verilebilecek örnekler arasındadır.

Ayrılıkçı ya da irredentist karakterde olsun, bu hareketler devletin meşru egemenliğini sorgulayıcı ve politik sistemin/sistemlerin toprak bütünlüğünü bozan niteliktedir. Etnik gruplar bir ulus olarak self-determinasyon haklarının olduğunu ve bunları saklı tutacaklarını savunmaktadırlar. Etnik hareketlerin dinamiği ne olursa olsun temel mesele kimlik/aidiyet vurgusu ve grup çıkarlarıdır. Adaletli paylaşımın olmadığı devletlerde doğal zenginliklerin yanı sıra,

⁵¹ Phandis, Ganguly, age, s.217.

⁵² Phandis, Ganguly, age, s.218.

⁵³ Phandis, Ganguly, age, s.219.

devlet yönetimi ve otoritesine dahil olabilmek, kısaca pastadan pay alabilmek başlıca hedefi teşkil etmektedir.

Yerli ve yabancı pek çok akademisyen, devlet adamı ve aydın, zorlu geçen bir bağımsızlık sürecinin ardından Pakistan'ın ulusal kimlik meselesinin yeniden ele almasının gerekliliği ve önceki uygulamaların yetersizliğine dikkat çekmiştir. Pakistan'da iktidarları elinde tutan kesimler kimlik problemi-ne 1947-1971 döneminde olduğu gibi, 1971 sonrası dönemde de gereken önemi göstermemiştir. 1947 tarihinden günümüze Pakistan'ın etnik meseleleri için genel olarak şunlar söylenebilir:

- 1) Etnik düşmanlıkların yaratılmasının temelinde koloni yönetimi vardır. İngilizlerin 19. yy sömürgelerinde uyguladığı klasik “böl-yönet” ve devletin önde gelen isimlerini “rüşvetle ikna” yöntemleri etnik grupların hem birbirlerine hem de diğer gruplara karşı düşmanca tutum izlemelerine neden olmuştur.
- 2) Pakistan'ın kurucusu Cinnah ve haleflerinin temelini attığı İslam ortak paydalı Pakistanlılık tanımlaması bütünleştirici bir kimlik oluşturamamış ve etnik milliyetçiliğe yenik düşmüştür. Devleti ve toplumu kuşatan sonu gelmez kimlik tartışmaları sonucu Pakistan belki de bugün ideolojisi olmayan tek ideolojik devlettir.
- 3) Bir etnik grubun diğerleri üzerinde tahakküm kurması etnik düşmanlıkları körüklemiştir. Devletin kritik yönetsel, bürokratik ve kurumsal kadrolarındaki Pencabi egemenliğine karşı Sind, Peştun ve Beluç gruplarca duyulan öfke bunun somut örneğidir. Devlet gücünü elinde tutmanın cazibesi göz önünde bulundurulduğunda etnik gruplar arası paylaşım mücadelesi de düşmanlıkları körükleyen bir başka unsurdur.
- 4) Her irili ufaklı etnik meselede silahlı kuvvetlerin öncelikli tercihler arasında yer alması, ordunun kendi halkı tarafından “işgalci” görülmesi gibi vahim sonuçlara yol açmaktadır. İç ve dış politikada silahlı kuvvetlerin önceliklerine göre kararların alınması Pakistan'ın çoğu olayda saldırgan tutum içine girmesine neden olmakta, bölgesel

krizlerde diplomatik mekanizmanın devreye girmesini engellemekte, silahlanma yarışı ve bölgesel güç rekabetini kızıştırarak istikrarı ve barışı tehlikeye atmaktadır. Bangladeş'in bağımsızlık mücadelesi, Afganistan'la yaşanan Peştunistan meselesi, Beluç etnik milliyetçiliği, Hindistan'la gerginleşen ilişkiler ve Keşmir meselesi gibi pek çok olayda Pakistan kimi zaman komşularıyla savaşın eşiğinden dönmüş, savaşmış ya da dağılma tehlikesi geçirmiştir. Silahlı kuvvetlerin baskısı altındaki siyasal iktidarlar ve devletin diğer kurumları mevcutken Pakistan'da demokrasi ve insan haklarından söz edebilmenin imkânı kalmamıştır.

Pakistan'da etnik milliyetçilik hareketlerinin tarihsel arka planlarının etnik gruplar temelinde incelenmesinin konu alındığı bu bölümde Muhacir, Sind ve Peştun milliyetçiliğinin merkezi yönetimin uygulamalarına gösterdiği tepkiler ele alınmaktadır.⁵⁴

3.1. MUHACİR ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİ

3.1.1. Muhacirlerin Pakistan'a Gelişi ve Muhacir Kimliğinin Gelişimi

Hindistan'dan gelen göçmenler arasında Muhacirler Urduca konuşan tek etnik gruptur. Pakistan'la hiçbir etnik ya da dilsel bağları bulunmamaktadır. Pencabiler de dahil, ana dili olarak hiçbir etnik grup Urduca konuşmaz. Muhacirlerin göçü Pencabilerde ve diğer etnik gruplardan farklı olarak tamamıyla ekonomik ve siyasi kaygılardan kaynaklanmış, daha iyi yaşam koşulları ve iş imkânları bu kaygıların temelini teşkil etmiştir. Muhacirler, aynı zamanda Pakistan devletinin kuruluşunda kendilerini kurucu unsur olarak gösterecek kadar iddialıdır. Muhacirler Pakistan toplam nüfusunun %3'ünü oluşturmaktadır.⁵⁵ Nüfusun geri kalanıyla kıyaslandığında yüksek okuma yazma oranına sahip olmaları ve toplumu yönlendirebilme kabiliyetleri de bu azınlığa çoğunluk üzerinde hakimiyet kurma şansını sağlamıştır.

⁵⁴ Etnik grupların merkezi yönetime gösterdiği tepkilerin özeti için bkz. ekler bölümü Tablo 1.1, s.193.

⁵⁵ Theodore P. WRIGHT, "Center-Periphery Relations and Ethnic Conflict in Pakistan: Sindhis, Muhajirs, and Punjabis", *Comparative Politics*, 1991, s.302.

Muhacirler 1970'lere kadar Pakistan'da merkezîyetçi milliyetçiliği en çok savunan gruplardan biri olmuşlardır. 1970'lere kadar Muhacirler üst kimlik olarak Müslümanlığı ve Pakistanlılığı benimsemişler, etnik kimliğini savunan ve etnik milliyetçilik yapan diğer grupları ise "taşralı" ve "dar kafalı" olarak nitelendirmişlerdir.⁵⁶ Pakistan topraklarına yerleştikten sonra Muhacirler arasındaki ilk ayrışmalar politik destek verdikleri partiler bağlamında görülmüş, bir kısmı Pakistan'ın kurucu partisi olan Müslüman Ligi'ne destek verirken kalan kısmı Ebu'l-Ala el-Mevdudi'nin kurmuş olduğu İslâm Cemaati'ni desteklemiştir.⁵⁷ Muhacirlerin Pakistan milliyetçiliğinden etnik milliyetçiliğe kayışlarında en dikkat çekici husus, sistem içerisinde nüfuslarıyla orantısız biçimde kadrolaşmaya giden Muhacirlerin bu ayrıcalıklarını kaybettikleri zaman devlete karşı tutumlarını değiştirmesidir.

Muhacirler 1970'lerden sonra etnik kimliklerini ön plana çıkarmışlar ve 1984'te de kendi politik örgütleri olan Muhacir Ulusal Hareketi (MUH)'ni kurmuşlardır. 1980'lerin sonlarına doğru MUH sadece Muhacirlerin çoğunluğunun desteğini kazanmakla kalmamış, gittikçe organize hâle gelen ve şiddet yanlısı bir politik grup olarak Sind bölgelerinin önemli şehirlerinde terör estiren bir oluşum hâlini almıştır.⁵⁸ MUH 1984 yılında kurulmasına rağmen Pakistan politik hayatındaki ilk göze çarpan hamlesi 1986 yılında Karaçi ve Haydarabad'da çıkan etnik çatışmalarda oynadığı roldür. MUH'un Pakistan siyasi tarihinde ortaya çıkmasından önce hemen hemen tüm siyasi partiler, seçkinler, toprak ağaları ve bunlarla işbirliği içerisindeki bürokratik sınıflar tarafından yönetilmişlerdir. MUH'un tarih sahnesine çıkmasıyla bu gelenek bozulmuş, şehir merkezli orta sınıfın liderliğinde çoğunluğu üniversite okumuş alt sınıfı temsil eden kesimlerde kendisine taraftar bulmuştur.⁵⁹ Bir diğer ayırt edici unsur ise merkezi yönetimden hak talep eden etnik grupların aksine devlet içinde zaten ayrıcalıklı konumda bulunan Muhacirler tarafından kurulmuş olmasıdır.

⁵⁶ Adeel KHAN, "Mohajir Ethnic Nationalism in Pakistan: El Dorado Gone Sour", *Asian Studies Review*, vlm. 28, 2004, s.41.

⁵⁷ Khan, *Asian Studies Review*, s.43.

⁵⁸ Wright, *Comparative Politics*, s.304.

⁵⁹ Theodore P. WRIGHT, "Indian Muslim Refugees in the Politics of Pakistan", *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, vlm. 12 sayı: 2, 1974, s.194.

3.1.2. Muhacirlerin Pakistan'a Entegrasyonu: 1947-1971 Döneminde Muhacir Milliyetçiliği

Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah'ın 1948 yılında ölümünün ardından Chaudhri Khaliqazzaman Müslüman Ligi'nin başına geçmiştir. Khaliqazzaman dönemi ve onu takip eden 1947-1958 arasındaki dilimde önemli hükümet kuruluşlarındaki kilit pozisyonlar Muhacirlerin eline geçmeye başlamıştır.⁶⁰ Pakistan'ın ilk Muhacir kökenli başbakanı Liaquat Ali Han'ın 1948 Eylül'ünde açıkladığı kamu hizmetine dönük kota sisteminde o dönemde ülke içindeki en büyük etnik grup olan Bengallilerin Pakistan yönetimine katılım ve temsil oranlarının artırılmasıyla birlikte bu sistem Muhacir ve Pencabilerin yönetimdeki orantısız temsilini değiştirmemiştir. Kasım 1949'da kota sistemindeki değişiklik adaletsiz dağılımı düzeltmek bir yana Muhacirlerin haksız avantajlarını artırır nitelikte olmuştur.⁶¹ 1950'lerde Sind bölgelerine yerleşmeye başlayan Muhacirlerin yalnızca toplam nüfusun %2'sini oluşturmalarına rağmen kamu hizmetlerinde görevleri % 46,6'ya kadar ulaşmıştır. Pakistan ordusu içerisinde düşük rütbeliler arasında kayda değer oranda yer almamalarına rağmen, üst düzey mevkideki etkinlikleri 1968 yılında %23'e kadar varmış, Muhacirler 48 üst rütbe mevkiden 11'ini ellerine geçirmişlerdir.⁶²

Pakistan'daki Bengal çoğunluğuna rağmen Pencabiler de hükümette temsil edilme oranlarında üstünlük sağlamışlar, Bengalliler sistem içerisinde adeta marjinalleştirilmişlerdir. Bengallilerin haklarının gasp edilmesinden duydukları rahatsızlık hem Pencabilerin hem de Muhacirlerin korkulu rüyası hâline gelmiştir. Kota sistemiyle birlikte Pakistan siyasal hayatına yön veren başlıca iki kesim, bürokrasi ve askeriye, çıkar çatışmaları ve paylaşımda gözde mevkiler hâline gelmiştir. Siyasal güç ve belirleyicilik politikacıların elinden hızla çıkarak bürokratik ve askeri odakların elinde toplanmaya başlamıştır.

⁶⁰ Mehtab Ali SHAH, *The Foreign Policy of Pakistan: Ethnic Impacts on Diplomacy, 1971-1994*, I. B. Tauris, London, 1997, s.47

⁶¹ Khan, *Asian Studies Review*, s.44.

⁶² Charles KENNEDY "Policies of Ethnic Preference in Pakistan", *Asian Survey*, sayı: 24, 1984, s.692

Urdu dili ve kültürü geçmişte bir üst kimlik olarak kullanılan Pakistanlı-lığa Pencabi ve Muhacirlerin siyasal hayattaki etkinlikleriyle doğru orantılı olacak biçimde eklenmiştir. Bu gelişmeler Pakistan'ın kurucu kimliğiyle tezat olacak biçimde Urduca'nın anadil olarak kabul edilmesine kadar gitmiştir. Bu dönüşüme karşı yapılan her bir başkaldırı da devletin bütünlüğü ve güvenliğine tehdit olarak algılanmış, hem resmî hem de gayri resmî yöntemlerle susturulmaya çalışılmıştır. Muhacirlerin siyasal hayattaki kadrolaşması ekonomik hayata da sıçrayarak, Urdu dili konuşan Muhacirlerin yoğun olarak yaşadığı Karaçi ve Haydarabad ülke ekonomisinin can damarı ve yabancı sermayenin ilgi odağı hâline dönüştürülmüştür.

Siyasal, ekonomik ve yönetim alanındaki aşırı kadrolaşmaya cevap gecikmemiş, Pakistan'ın ilk özgür ulusal seçimleri olan 1970'de Muhacir ve Pencabi ittifakı, yönetimi Bengallilerin eline teslim etmiştir.⁶³ Güç odaklarının el değiştirmesinin hemen ardından Pakistan, tarihindeki en büyük felaketlerden birini yaşamış, çıkan iç savaş neticesinde Bangladeş 26 Mart 1971 tarihinde Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

Geleneksel olarak Sind Hinduları, Sind bölgesindeki merkezi yerleşim bölgelerinde hakimdiler. Pakistan'ın bağımsızlığının ardından Hinduların pek çoğu Hindistan'a göç etmiş ve yerlerine Muhacirler yerleştirilmiştir.⁶⁴ Sindliler ile ortak inanç, kültür ve dil bağı taşıyan Hintli Müslüman topluluklarının aksine Sindliler ile hiçbir ortak özelliği bulunmayan Muhacirlerin bölgeye yerleştirilmesi gelecekte yaşanacak etnik çatışmanın ve milliyetçilik hareketlerinin de göstergesi niteliğindedir. Muhacirlerin ve Sindlilerin Müslüman olmaları dinsel açıdan ortak bağları olduğu şeklinde yanıltıcı çıkarımlara neden olabilmektedir. Ancak Sindlileri Müslümanlık anlayışı Sufi kökenli ve görece ılımlı bir niteliğe sahiptir. Bunun yanında Muhacirler Sind bölgesinin kültür ve dilini benimsemek yerine kendi değerlerini bölge halkına zorla aşılama çalışması, bölgede yaşanan huzursuzluğun bir başka nedenidir. Zülfikar Ali Butto'nun seçimlerle başa gelmesinin ardından Sindli-Muhacir çatışması önemli bir dönemece girmiştir.

⁶³ Shah, age, s.82

⁶⁴ Khan, *Asian Studies Review*, s.47

3.1.3. 1971 Tarihinden Sonra Muhacir Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Muhacir Ulusal Hareketi'nin Doğuşu

1970 tarihinde yapılan ulusal seçimlerin ardından Pakistan tarihine damgasını vuran ve ülkenin geleceğini etkileyen önemli jeopolitik, siyasi ve yönetsel değişimler yaşanmıştır. Muhacir-Pencabi azınlığının çoğunluk üzerinde hakimiyetini yansıtan dönem kapanmış ancak bu grupların iktidarı elden bırakmaları konusundaki isteksizlikleri 1971 tarihinde bir iç savaşa ve ülkenin bölünmesine neden olmuştur. Bangladeş'in bağımsızlığının ardından iktidar, Butto 'nun liderliğindeki batı kanadını temsil eden çoğunluk partisine devredilmiştir.⁶⁵ Pakistan'ın kuruluşundan itibaren ülkenin ekonomik hayatına yön veren Karaçi merkezli yapılanmada köşe taşlarını elinde tutan Muhacir çıkarları yeni yapılanma ile beraber önemli ölçüde zarar görmüştür. Butto 'nun ekonomiye yön veren özel sektör üzerinde kamulaştırma hamlelerine girişmesiyle bölgede sözü geçen Pencap-Muhacir ittifakı %50-75'e varan ekonomik kayıplar yaşamıştır.⁶⁶ Bölgedeki fabrika ve işletmelerde %90'lara varan Muhacir işgücü de Butto'nun değiştirdiği kota sistemi ile geçmişte kazandıkları ayrıcalıklardan mahrum kalmışlardır. 1973 tarihinde ilan edilen yeni anayasa ile Karaçi bölgesi de daha önce verilen özel statüsünü de kaybetmiştir.⁶⁷ Butto'nun bir Sindli olması da Muhacirlerin Pakistan'ın yönetim kadrosundaki kayıplarıyla yaşadıkları korkuya bir yenisini eklemiş, Pakistan'da Sindli Müslümanların devrinin başladığına yönelik kuşkulara yol açmıştır.

Butto iktidara geldiğinde ülke ekonomi bağlamında derin bir krizin içerisinde ve ülke iç savaştan yeni çıkmıştır. 1973 tarihinde petrol fiyatlarının hızlı yükselişi ile enflasyonun tırmanışı krizi daha da derinleştirmiştir. Ülke gelirlerinin önemli miktarının kamu ve savunma harcamalarına ayrılması ile geçmişten beri ihmal edilen sosyal hizmetler sektörü adeta kaderine terk edilmiştir.⁶⁸ 1970'li yılların ikinci döneminde orta sınıf şehirli kesim ekonomik

⁶⁵ Shah, age, s.85.

⁶⁶ Adeel KHAN, "Pakistan's Sindhi Ethnic Nationalism: Migration, Marginalization, and the Threat of Indianization", *Asian Survey*, vlm. 42, sayı: 2, 2002, s.219.

⁶⁷ Khan, *Asian Survey*, s.220.

⁶⁸ KHAN, *Asian Studies Review*, s.48.

bakımdan büyük sıkıntı içerisindedir. Muhacirlerin önemli bir kısmı da bu sınıfı oluşturmaktadır. Butto döneminde Pakistan siyasal hayatındaki en önemli değişim ise ordunun iç ve dış politikada sivil bürokrasiyi devre dışı bırakarak ondan doğan boşluğu doldurmasıdır.

3.1.4. Muhacir Ulusal Hareketi'nin Doğuşu

Butto hükümeti, Muhacirlerin korkularının somut hâli olarak ortaya çıkmıştır. Ziya-ül Hak'ın askeri diktası katıksız bir Pencabi rejiminin Pakistan'da kökleşmesine neden olmuştur. 1983 tarihinde silahlı kuvvetlerin üst mevkileri neredeyse bütünüyle Pencabilerin eline geçmiştir. Pek çok sivil kurum ve kuruluş da askeri diktanın baskısıyla Pencabi kontrolündedir. Ziya-ül Hak kota sisteminde değişiklik yaparak kamuda ve orduda kalıcılığın kökleşmesi adına bu mevkilerdeki görevler için %10'luk askeri personel istihdamına olanak sağlamıştır.⁶⁹ 1974-1989 arası dönemde Muhacirler kadrolaşmanın etkilerini derinden hissetmişler, bu mevkilerde %50'lere varan Muhacir egemenliği %14, 8'lere kadar düşmüştür.⁷⁰ Muhacirlerin Pakistan ekonomik, siyasi ve askeri hayatında yön vermede yaşadığı düşüş ve buna gösterilen tepki için 1984 yılını beklemek gerekecektir. Mart 1984'te Altaf Hüseyin liderliğinde MUH kurularak Muhacir haklarını savunmaya başlayacaktır. Altaf Hüseyin, Muhacirlerin çoğunluğundan da destek gören İslam Cemaati ve Tulaba İslam Cemiyeti yanlısıdır. 1986 Ağustosunda MUH, Karaçi ve Nistar Park bölgelerinde halkın çoğunluğunun desteğini elde etmiştir.⁷¹ MUH'a verilen desteğin artmasında Karaçi'deki Muhacir-Peştun çatışmasının etkisi büyüktür. Karaçi'deki Peştun-Muhacir çatışmasında en önemli etken 1970'lerde Bihar bölgesinden Karaçi'ye göçen ve Urdu dili konuşan göçmenlerin iş olanakları için Peştunlarla giriştiği mücadeledir. Karaçi'nin gecekondu kesiminde Peştunlarla birarada yaşamaya zorlanan göçmenler hem yaşadıkları bölgedeki kıt kaynaklar hem de Karaçi'deki iş olanakları için mücadele etmek zorunda kalmışlardır.⁷² Pakistan Gizli Servisi(ISI)'nin bugüne kadar

⁶⁹ Shah, age, s. 25.

⁷⁰ Wright, *Comparative Politics*, s.309.

⁷¹ Khan, *Asian Studies Review*, s.54.

⁷² Shah, age, s.47.

etnik çatışmalar ve MUH'un kurulmasında somut bir etkisinin ispatlanamamasına rağmen akıllarda şüpheler her zaman canlı kalmıştır.

MUH'un kuruluş yıllarında benimsediği yaklaşım pro-Sind ve anti-Peştun, Pencabidir. Başlangıçta Sindlilere duyulan sempatinin nedeni ise Jiye Sind (Yaşasın Sindliler) adlı ayrılıkçı gruptan görülen destektir. Sindlilerin Muhacirlere destek vermelerinin altında ise Sindlilerin önemli şehirlerinde yaşayan ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Muhacirlerin desteğini kazanmak yatmaktadır.⁷³ Kısacası MUH'un Sindlilerle giriştiği yakınlaşma pragmatik zeminde değerlendirilebilir. Butto'nun liderliğindeki Pakistan Halk Partisi'ne (PHP) duyulan ortak öfke de ayrılıkçı Sind grubu ve MUH işbirliğinin pekişmesine yardımcı olmuştur. MUH, 1987 yılında yerel seçimlerde Sind bölgesinden büyük destek görmüş, 1988'deki ulusal seçimlerin ardından ulusal mecliste üçüncü büyük kanadı ve Sind meclislerinde de ikinci büyük siyasi gücü oluşturmuştur. Seçim zaferlerine rağmen MUH kullandığı yöntemlerde değişikliğe giderek Karaçi ve Haydarad'ı teröre ve kana bulamıştır. Kurucu Altaf Hüseyin resmen putlaştırılmış, Hüseyin'e itaat etmemek davaya ihanet sayılmıştır.⁷⁴

1988'deki seçimlerde eski görkemli zaferlerden uzak olan PHP, seçimi kazanmasına rağmen hükümeti kurmak için MUH'un desteğine ihtiyaç duymuştur. MUH işbirliğine karşılık 25 maddelik bir bildirge sunmuştur.⁷⁵ Bildirge özetle Muhacirlerin Butto yönetimi ile kaybettikleri çıkarlarının yeniden tesisine yöneliktir. PHP, MUH'un taleplerini kabul etmekle birlikte bunları hiçbir zaman yürürlüğe koymamıştır. 1989'da koalisyondan ayrılan MUH 1990 seçimlerinde İCH ile ittifaka girişmiştir.⁷⁶ MUH kendi içinde bir bölünmeye giderek "MUH Hakikiye" dönüşmüş, Sind bölgelerinde gövde gösterisine dönüşen hamlelere başlamıştır. 1992'de ordunun müdahalesi ile Sind bölgesinde geçici huzur ve güven tesis edilmiştir. Altaf Hüseyin'in 1992 yılında yurt dışında bulunması ordunun başarısını kolaylaştırmıştır. Hüseyin dışındaki yönetim kadrosu da yeraltına çekilerek kovuşturmadan kurtulmuşlardır. 1994 yılında MUH yeni bir talep listesi yayımla-

⁷³ Khan, *Asian Studies Review*, s.50.

⁷⁴ Khan, *Asian Studies Review*, s.51.

⁷⁵ Khan, *Asian Survey*, s.224.

⁷⁶ Khan, *Asian Studies Review*, s.53

lamıştır.⁷⁷ PHP'nin ve muhalif parti Müslüman Ligi'nin işbirliği yapmaya niyetli olmasına rağmen liste gerçekleştirilmesi imkânsız talepler içermektedir.

Ordunun Karaçi ve Haydarabad bölgelerinde denetimi elinde tutmasına rağmen şiddet hareketleri sonlanmamış, sadece Karaçi'de etnik çatışmalardan dolayı ölenlerin sayısı 1.113'ü bulmuştur. 1995'te bölgeye ikinci bir müdahale yapılması kaçınılmaz olmuştur.⁷⁸ Bölgede şiddet ve ölüm oranı bugün daha düşük olsa da sadece askeri operasyonlarla geçici denetim sağlamak soruna çözüm olmayacaktır.

Muhacir milliyetçiliğinin Pakistan dış politikasındaki etkilerine bakılacak olursa;

- Keşmir meselesinde Pencabi tezlerinin ateşli savunucusu olarak sorunun diplomatik yollarla çözülmesine engel olması,
- Karaçi Limanı başta olmak üzere Sind bölgesindeki Muhacirlerin Pencabi ve Peştunlarla ittifaklar kurması, silah, uyuşturucu ve insan tacirliği yapmaları, bu bağlamda Afganistan'la ilişkilerin bozulması,
- Aşırı göç alan Sind bölgesinin karışmasında başlıca etkeni Muhacirlerin oluşturması, Hindistan'la yakın ilişkileri olan Sindli grupların dışlanmasıyla beraber Hindistan ile diyalog yollarının kapanması,
- Önemli devlet kurumlarında etkin olan Muhacirlerin Peştun ve Pencabilerle beraber dış politikada "şahin" yaklaşımını izlemeleri sayılabilir.

Muhacirlerin geçmişteki yoğun kadrolaşma hareketleri ve devlet yönetimini paylaşmadaki isteksizlikleri bugün bumerang etkisi yaparak kendilerini vurmuştur. Muhacir sorunun çözümünde Pakistan'ın ayrımcılıkla mücadele etmesi ve tüm etnik unsurlara eşit mesafede durması gerekmektedir. Pakistan yönetiminin demokratik reformları hızlı bir şekilde hayata geçirmesi ve Muhacirlerin yaşadığı bölgeye yönelik kapsamlı düzenlemeler yapması ülkedeki Muhacirleri kazanmasına yardımcı olacaktır.

⁷⁷ Talep listesinin maddeleri ve içeriği hakkında bilgi için bkz. Shah, age, s.57, 58, 66.

⁷⁸ Khan, *Asian Studies Review*, s.54.

3.2. PAKİSTAN'DA SİND ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİNİN GELİŞİMİ

3.2.1. Sind Bölgesinin Coğrafi ve Demografik Özellikleri

Sind, büyük bölümü Pakistan'ın güney kısmında kalan bir bölgedir. Arap Denizi ile yaklaşık 230 km'lik bir sahil şeridine sahip olup stratejik bakımdan büyük öneme sahip Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden bir coğrafyada bulunmaktadır.⁷⁹ 19. yy'ın en büyük sömürgeci ulusu olan İngilizler Sind'i kontrol etmenin kendilerine sağlayacağı avantajı fark ederek Hindistan'a giden sömürge yollarını açık tutmak, Çarlık Rusya'ya karşı güvenlik seti oluşturmak ve Karaçi limanından kuvvetlerinin lojistik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Sind bölgesi işgal etmişlerdir.⁸⁰ İngilizler 1843 yılında Sind bölgesini ele geçirmişler ve Bombay'a bağlı bir bölge statüsü vermişlerdir. Sind bölgesinin özerkliğinin sona erdiği tarihlerden sonra bile siyasi ve yönetim alanlarında seçkinlerin rolü sürmeye devam etmiştir. İngiliz sömürgesi olduğu dönemlerde toprak reformu veya benzeri uygulamalardan kaçınılması feodal düzenin sürmesine, toprak ve statü sahibi seçkinlerin Sindlilerin yaşamına müdahale geleneğinin sürmesine olanak sağlamıştır. İngiliz çıkarlarının sürdürülmesi adına liman kenti Karaçi dışında Sind bölgesinin geri kalanı medeniyetten ve zenginlikten izole edilmiş, hiçbir yatırım yapılmayan dağlık ve verimsiz alanlar olarak günümüze kadar gelmiştir.

Hindistan'dan koparak Pakistan'a bağlanan Sind, günümüzde de bu stratejik önemini korumakta ve Pakistan içerisindeki en gelişmiş bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Bu özelliğinin yanında şehir ve kırsal kesim arasındaki gelir farkı uçurumunun da en yüksek olduğu bölge niteliğini taşımaktadır. Endüstri ve ticaret merkezlerinin yoğunluğu bakımından Sind bölgesini öne çıkaran Karaçi şehri, Pakistan içerisinde kişi başına düşen milli gelirin en yüksek olduğu şehirdir. Sind bölgesinin nüfusu Pakistan'ın tarih sahnesine çıktığı 1947 yılında homojen olmakla beraber günümüzde Sindliler, Urdu dili konuşan Muhacirler, Pencabiler ve farklı etnik kökene sahip küçük azınlık

⁷⁹ Sind bölgesi siyasi haritası için bkz. s.37.

⁸⁰ Shah, age, s. 43.

gruplardan oluşmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik başta olmak üzere pek çok faktör nedeniyle Sind bölgesi çok çeşitli ayrılıkçı hareketlerin, sağ kanattan özerklik yanlılarının, sosyalist aydın sınıfların ve sol kanattan şehirli insanların yaşadığı bir siyasi yelpazeyi bünyesinde barındırmaktadır.⁸¹

1.1. Sind Siyasi Haritası

⁸¹ Khan, *Asian Survey*, s. 213.

3.2.2. Sind Bölgesinin Pakistan'a Katılması

Modern devlet paradigmasının yerleşmeye başladığı dönemler Sind kimliğinde ve milliyetçiliğinde değişimin yaşanmaya başladığı yıllar olmuştur. 1930'lu yıllardan sonra eğitilmiş Müslüman gençlerin Sind'de ortaya çıkmaya başlaması ve özellikle hizmet sektöründe Hindularla ciddi rekabete girdikleri gözlemlenmektedir. Hindular o yıllarda Sind nüfusunun %25'ini oluşturmakla beraber iş imkânlarının %40'ını ellerinde tutmaktadır. 1940'larda temelleri atılmaya başlayan Pakistan'ın kuruluşuna ılımlı yaklaşımlarının en önemli sebebi budur.⁸² Sind bölgesinin 1936 yılında Bombay'dan ayrılmasıyla sonuçlanan ayrılıkçı harekette öne çıkan söylemler Sindlilerin Bombay yönetimi altında kendi ayırt edici kimliklerini ifade edemedikleri yönündedir. Ancak bu göstermelik söylemin altında Bombay'da yönetim kadrolarında diledikleri görevleri alamayan Sindlilerin hoşnutsuzluğundan doğan sıkıntı yatmaktadır.⁸³

Sind bölgesinin ayrılması ve Pakistan'a katılmasından yaklaşık 10 sene kadar önce bölge siyasi istikrarsızlıkların sürdüğü, hükümetlerin birbiri ardına dağıldığı ve bakanlıkların el değiştirdiği bir tablo görünümündedir. Sindlilerin dini hayatına yön veren pirlerin aynı zamanda toprak sahibi seçkinler grubunda yer almaları onları pek çok konuda imtiyazlı bir hâle getirmektedir. Bu konjonktür içerisinde Sindliler 1940'lı yıllarda Hindistan'ın siyasi hayatına yön veren iki parti (Hint Ulusal Kongresi ve Müslüman Ligi) arasında bölünmüş durumdadırlar.⁸⁴ Hint Ulusal Kongresi'nin izlediği merkezi hükümet yanlısı baskıcı siyasetin yanında söz verdiği toprak reformunu uygulamaması, bu parti içerisindeki Hindu egemenliği ile birleşince Sindli seçkinlerinin planları ve vizyonlarıyla tezat oluşturan bir siyasi atmosfer ortaya çıkmıştır. Müslüman Ligi'nin seçkinleri koruyan siyasi felsefede olması ise Hint Ulusal Kongresi'nin aksine Sind seçkinlerinin çıkarlarının ifade edilebildiği uygun bir platforma kavuşmalarına olanak sağlamıştır. Sindlilerin yönetimde etkin olamamasından doğan sıkıntılara rağmen Hinduların Bombay içerisinde çoğun-

⁸² Shah, age, s.48.

⁸³ Wright, *Comparative Politics*, s.305.

⁸⁴ Wright, *Journal of Counselling & Development*, s.194.

lukta olmaları ve ticaretle zenginleşen Sind Hindularının yarattığı tüccar sınıfı o yıllarda Hindular ve Müslümanlar arasında bir arada yaşamadan kaynaklanan bir bağın oluşumuna da yardımcı olmuştur.⁸⁵ Sind Hindularının ekonomik bakımdan tatmin olmaları ve dindaşları Hinduların çoğunluğundan rahatsız olmamaları Sind bölgesinin ayrılarak Pakistan'a katıldığı yıllardan sonra bile karşılıklı bağların sürmesine ve Sindlilerin Müslüman Ligi'ne yaklaşımındaki iyimser havaya katkıda bulunmuştur. Müslüman Ligi aynı zamanda Hindistan içerisindeki Müslümanların özerk yönetime sahip olmalarını da desteklemektedir. Müslüman Ligi'nin bağımsız Pakistan'ı savunan fikirleri diğer siyasi hamlelerinin aksine Sindli siyasetçiler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Başta Sind milliyetçisi Gulam Hüseyin olmak üzere Hindistan'da Hindu egemenliğinden rahatsız olan Sindliler,⁸⁶ Pakistan kurulmadan önce ülkenin gelecekteki başta siyasi, ekonomik, askeri olmak üzere geri kalan hayati alanlarına yön verecek Pencabi egemenliğinin de farkına varmışlardır.

Son tahlilde Sindli Müslümanlar yeni kurulacak devlete iş imkânları, mülkiyet sahibi olma, özgürlük gibi yeni umutlar bağlamışlardır. G. M. Sayid'in önderliğinde Sind Meclisi, 1940 yılındaki Lahor kararlarıyla da eşgüdüm olacak şekilde, Pakistan'ı oluşturacak birliğe katılma iradesini 1943 yılında aldıkları bir kararla göstermişlerdir.⁸⁷ 1947 yılında Pakistan projesi hayata geçtiğinde Sind bölgesi de karara bağlı kalarak Pakistan'a hayat veren parçalardan biri olmuştur.

3.2.3. Pakistan'a Katılmasının Ardından Sind Etnik Milliyetçiliğinin Gelişim Aşamaları

3.2.3.1. Birinci Devre: 1947-1971

Pakistan'la birleşmenin ardından Sindliler Hindu yönetimi altındayken özlem duydukları devletin karar mekanizması ve kurumlarında etkin rol alma ile kendi öz kaynaklarını bölgelerinin refahını sağlamak için kullanma taleplerinin gerçekleşmesi için uygun zemini bulduklarına inanmışlardır. Sindlilerin

⁸⁵ Shah, age, s.49.

⁸⁶ Khan, *Asian Survey*, s.216.

⁸⁷ Shah, age, s.51.

hayalleri Pakistan'ın kurulmasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra adeta kabus hâlini almıştır. Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, devletin ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra Sindlilerin beklediği özerklik ve özgürlük yerine otoriter ve birlik-teklik üzerine kurulu bir yönetim anlayışını harekete geçirme çabası içine girmiştir. Cinnah'ın bu kararında Pakistan'ın kurulmasının hemen ardından Hindistan'la yaşanan Keşmir sorunu ve Cinnah'a yakın başbakan Urdu dili konuşan Ali Kaan'ın etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir.⁸⁸

1948'den itibaren tohumları atılan Sind etnik milliyetçiliğinin kökenlerini Pakistan bürokratik devletinin müdahaleci ve baskıcı yöntemlerinde aramak gereklidir. Kimlik sorunu, kültür, sanayi devrimi, kapitalizm ve sınıf ayrımcılığı da etnik milliyetçiliğin tırmanmasında önemli role sahiptir. Sind kimliğinin oluşmasında merkezden ve yönetimden uzaklaştırılmış bireylerin, toprak ağalığı sistemine bağlı feodal düzenin, bireylerin dini hayatına yön veren “pirlerin” ve bu bölgeye yerleşen göçmenlerin büyük etkisi vardır.

Pakistan'ın kurulmasından sonra Sindliler yeni doğan komşu ülkede yer almanın kendilerine özgürlük değil, farklı bir grubun (Pencabilerin) egemenliğine boyun eğmek anlamına geleceğini fark etmişlerdir. Pencabilerle beraber Muhacirler de Sindlilerin kuşkularını haklı çıkarır biçimde Pakistan'ın hayati sahalarında etkin rol oynamaya başlamışlardır. Bombay egemenliği döneminde Sind milliyetçileri tarafından savunulan kültürel ve dilsel ayırt edici niteliklerin kaybolmaya yüz tuttuğu söylemi, Pakistan'a bağlı Sind bölgesinde Muhacirlerin Urdu dilini dayatma çalışmalarıyla gerçeklik kazanmıştır. Sind bölgesine artan ilginin meyvesi olarak Karaçi yeni devletin başkenti yapılmıştır. Bu gelişmeyi takiben kısa bir süre sonra da Sind bölgesi ve özellikle Karaçi ve Haydarabad Urdu dili konuşan Hintlilerin yani Muhacirlerin yoğun göçüne maruz kalmıştır.⁸⁹ Sind kimliği ve milliyetçiliği bu göçlerden derin şekilde etkilenmiş ve Sindlilerin Pakistan'a karşı tutumuna da yön veren gelişmelerin köşe taşlarından birini oluşturmuştur.

⁸⁸ Wright, *Comparative Politics*, s.301.

⁸⁹ Khan, *Asian Survey*, s.215-216.

Sindlilerin göç dalgalarına başta sessiz kalmasına rağmen, bölgeden ayrılarak Hindistan'a dönen kesimin başını zengin tüccarların çekmesi ilk olarak ekonomik hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Göç hareketlerinin gereğinden uzun sürmesi bölgede ciddi nüfus yoğunluğuna yol açmış, bireylerin yaşam kalitesini düşürmüştür. 23 Temmuz 1948 tarihinde Karaçi'nin Sind bölgesinden koparılarak merkezi hükümet kontrolüne geçmesinin ardından göçlerle önemli kan kaybına uğrayan ekonomik hayat daha da çıkmaza sürüklenmiştir.⁹⁰ Göçmenlerin Sindlilerle aynı dinden olmalarına rağmen çoğunluğunun kırsal kökenli ve kent kültürüne uzak Muhacirlerden oluşması⁹¹, bölgeye tamamen yabancı ve farklı Urdu dilini kullanmaları ve görece kültürel uzlaşmazlıklar gelecekte yaşanacak etnik çatışmaların temeline büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

Pakistan'da yaşayan tüm etnik unsurları olumsuz yönde etkileyen ve özellikle Sind etnik milliyetçiliğinde görülmeye başlayacak radikalizme kayışta bir numaralı faktör olan gelişme, Batı Pakistan'ın dört eyaletini tek bir çatı altında toplama girişimini sembolize eden "Birlik Planı"dır. 1947 yılını izleyen ilk yedi yıl içerisinde böyle bir plan hep gündemde olmasına rağmen bunun dile getirilmemesi nüfusun çoğunluğunu Bengallilerin oluşturmasına rağmen yönetim kadrolarının Muhacir ve Pencabilerin elinde bulunmasıdır.⁹² Bengallilerin uykularından uyandırılması ülke yönetimine hakim etnik sınıflarca istenmediği için uygun zaman kollanmıştır. Pakistan bürokrasisine yön veren Muhacir ve Pencabilerin gövde gösteri olarak yorumlanabilecek bu plan 30 Kasım 1955 tarihinde hayata geçerek Pencap, Sind, Kuzey batı Sınır Vilayeti (KBSV) ve Belucistan'ı Batı Pakistan çatısı altında birleştirmiştir. Merkez kurumlar birbiri ardına Lahor'a taşınmış, hükümet büroları ve hizmet sektöründe çalışan az sayıda Sindli de bürokratik merkezin yer değiştirmesi ile işsiz kalmışlar veya çalışma kaygısıyla Lahor'a uzun yolculuklar yapmaya başlamışlardır.⁹³

⁹⁰ Khan, *Asian Survey*, s.217.

⁹¹ Khan, *Asian Studies Review*, s.50.

⁹² Shah, *age*, s.52.

⁹³ Khan, *Asian Survey*, s.220.

Sindlilerin plana yaklaşımı tahmin edilebileceği gibi tüm güçleriyle karşı çıkmak şeklinde olmuştur. Pakistan'a katılırken Pencabi ve Muhacir korkusunu akıllarından çıkaramayan Sindliler şimdi de devlet eliyle bu grupların baskısını üzerlerinde hissetmişlerdir. Birlik Planı'nın ardından Sind bölgesinin ekonomik gücü ülkenin bütünüyle paylaşılmaya başlanmış, başta tarım ve sanayi olmak üzere pek çok üretim dalında yapılan planlar merkezi hükümetin insafına terk edilmiştir. Sind'in özerkliğinin Birlik Planı ile sonlandırılmasının ardından yoğun göçe maruz kalan bölgede, büyük şehirlerin gözde yaşam alanlarını Muhacirlere kaptıran Sindliler bu defa da kırsal kesimlerde artan Pencabi nüfusu ile yan yana hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. 1960'lı yıllarda Sindliler kendi bölgelerinde azınlık durumuna düşmüş, yerleşik nüfusun 2/3'ünü Pencabiler ve Urdu dili konuşan Muhacirler oluşturmuştur.⁹⁴ 1958 tarihinde Batı Pakistan Yasama Meclisi, Birlik Planı'nın kaldırılmasını kabul eden bir yasayı geçirse de General Eyüp Han hareketi engellemiş ve ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir.⁹⁵ Sind milliyetçiliğinde birinci dönem 1970'te Birlik Planı'nın kaldırılmasıyla son bulmuş, 1971-1994 yıllarını kapsayan ikinci döneme geçilmiştir.

3.2.3.2. İkinci Devre: 1971-1994

3.2.3.2.1. Zülfikar Ali Butto Döneminde Sind Milliyetçiliği (1971-1977)

General Yahya Han 1970 yılında Pakistan'ın geleceğine yön veren iki önemli karar almıştır. Bunlarda birincisi 30 Mart 1970 tarihinde Batı Pakistan'ı oluşturan birlik planının yürürlükten kaldırılması, ikincisi ise askeri yönetimin son bulması üzerine ülkede genel seçimlerin yapılmasıdır. Ülke tarihinin ilk serbest seçimleri olan 1970 seçimlerinde karizmatik lider Zülfikar Ali Butto önderliğindeki PHP hem Sind'de hem de Pencap'ta seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. PHP'nin birbirine zıt seçmenlerden oy toplamasında izlediği parti politikası dikkat çekmektedir. PHP, ülke genelinde Pencabi desteği için merkeziyetçi, sosyalist ve Pakistan'ın Hindistan'a karşı dış politikasında sert bir

⁹⁴ Wright, *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, s.202.

⁹⁵ Shah, age, s.53.

tutum izlemiştir. Sind bölgesinde Butto'nun Sind etnik kimliğine sahip olması halkın sempatisini kazanmasında etkili olmuştur.⁹⁶ Sindliler yeni yönetimden pozitif ayrımcılık talep etmişlerdir. Butto döneminde Sindlilerin öne çıkan taleplerinden en önemlileri Sind dili ve kültürünün Urduca karşısındaki konumunun iyileştirilmesi ve Sindlilerin özellikle iş imkânları ve devletin karar verme mekanizmasında uğradığı ayrımcılığa son verilmesi için çaba harcanmıştır.

Muhacirlerin baskısıyla 1948 yılında yürürlüğe giren kota sisteminin de gözden geçirilmesi Sind talepleri arasındadır. 1951 yılında Sindliler Karaçi'nin yoğun göçe maruz kalmasının ardından azınlık konumuna düşmüşler, Karaçi nüfusunun %57,1'ini Muhacirler teşkil etmiştir.⁹⁷ Butto hükümeti Sindlilerin devlet ve özel sektörde uğradığı temsil kaybını düzeltmek adına çalışmalarda bulunmuştur. Butto yönetiminin Pakistan'da gerçekleştirdiği önemli bir hukuki adım 1973 anayasasıdır. Bu dönemde hükümetten somut gelişmeler bekleyen Sindlilerin gerek Butto'nun sandıkta önemli destekçisi olan Pencabileri kaybetmeye göze alamaması gerek Pencabi-Muhacir ittifakının ülkedeki kilit sektörleri ellerinde tutmasının bir sonucu olarak geçici mevkiler elde etseler de beklenen temsil oranını sağlayamamışlardır.

Seçimleri takip eden bir yıl içerisinde ülkede iç savaş başlamış ve Keşmir meselesi nedeniyle Hindistan'la bir savaş yaşanmıştır. Pakistan'ın sağ kanadı ülkeden koparak Bangladeş adını almıştır. Dışarıda ülkenin durumu bu hâldeyken içeride Muhacirler Butto'nun tutumlarından ve Sindlilerin bürokraside yükselmelerinden rahatsızlık duymuş, dil meselesinden dolayı Sind bölgesinde Sindliler ve Muhacirler arasında çatışmalar başlamıştır.

3.2.3.2.2. Ziya-ül Hak Döneminde Sind Etnik Milliyetçiliği (1977-1988)

1970'te PHP'nin zaferiyle sonuçlanan genel seçimden sonra ikinci genel seçim 1977 yılında yapılmıştır. 1977 genel seçiminin sonuçları üzerine haftalarca süren tartışmalar ve anlaşmazlıklar üzerine 1977 Temmuzunda Ziya ül-Hak askerî bir darbe ile Butto yönetimine son vererek anayasayı askıya almış

⁹⁶ Khan, *Asian Studies Review*, s.53.

⁹⁷ Khan, *Asian Survey*, s.223.

ve Pakistan’da sonu gelmeyen askerî yönetimlere bir yenisi daha eklenmiştir. Sindlilerin pek çoğuna göre Ziya-ül Hak’ın yönetimi “Pencabilerin ordusunun” Pakistan’ı işgali olarak görülmüş, Sindlilerin Ziya-ül Hak yönetimine karşı algıları hep mesafeli ve düşmanca olmuştur. Sindlilerin askeri yönetime karşı kını Ağustos 1983’te DYTH’nin temellerini atmış, ülke çapında yapılan gösterilen adeta Sindli toplumunun ajitasyonu hâline dönüşmüştür.⁹⁸ Ziya-ül Hak’ın bu harekete tepkisi gecikmemiş, hareketi organize eden siyasi temsilcilerin ve PHP destekçilerinin sindirilmesi için bir fırsat olarak görmüştür. Ziya-ül Hak’ın demir yumruğuyla yönetilen ülkede Sindliler anti-milliyetçi ve Hindistan ajanı olmakla suçlanmıştır. Bastırılan 1983 demokratikleşme hareketini meşrulaştırmak için “Pakistan düşmanlarının başkaldırısı” sloganı bile kullanılmıştır.⁹⁹ MUH gelecekteki olası Sindli başkaldırısının önüne geçmek için 1984’te Sind bölgesinde kurulmuş, Altaf Hüseyin’in liderliğinde terörist faaliyetler de dahil her tür yöntemi kullanır olmuştur. MUH, 20. yy’da neofaşist parti yakıştırmalarına hedef olmuştur.¹⁰⁰ Politik temellerini güçlendirmek ve destek bulmak amacıyla MUH 1988’den sonra Hindistan Gizli Servisi (RAW) ile temaslarda bulunmuş, yurt içinde de Ziya-ül Hak’tan büyük ölçüde destek görmüştür.¹⁰¹

Ziya-ül Hak döneminde Sindlilerin ve Sind milliyetçiliğinin Pakistan’a karşı tutumu açık ve nettir. Butto’yu infaz ettiği için Ziya-ül Hak baş düşman ilan edilmiş, devletin kurumu olan ordu Pencabilerle özdeşleştirilmiş ve 1983 hareketinin kanlı bir şekilde bastırılması Sindlilerin Pakistan demokrasisine olan inançlarını derinden zedelemiştir. Ziya-ül Hak dönemi ile Sindliler belleklerinden silinmeyecek olaylar yaşamış ve bu tarihten sonra da Pakistan’a olan bağlılıkları ağır yara almıştır.

3.2.3.2.3. Benazir Butto Döneminde Sind Etnik Milliyetçiliği

Ziya-ül Hak’ın 1988 tarihinde şüpheli bir uçak kazasında ölümünün ardından Pakistan’da serbest seçimlere olan istek yeniden belirmiştir. Zülfikar Ali Butto’nun kızı Benazir Butto ve PHP hem ulusal ölçekte hem de Sind böl-

⁹⁸ Khan, *Asian Survey*, s.226.

⁹⁹ Kennedy, *Asian Survey*, s.700.

¹⁰⁰ Shah, age, s.57.

¹⁰¹ Shah, age, s.59.

gesinde meclislerdeki oyların büyük çoğunluğunu alarak işbaşına gelmiştir. Sindliler, politik hesaplaşmaların kurbanı olarak gördükleri Sind kahramanı Zülfikar Ali Butto'nun kızına sempati duymuşlar ve desteklerini esirgememişlerdir. Bununla birlikte PHP'nin zaferi ulusal meclisteki koltuk sayısına aynı oranda yansımamıştır. Ziya-ül Hak döneminde Sind milliyetçiliğine karşı iyice güçlendirilen ISI, Butto'nun seçim zaferinin meyvelerini toplamasını engellemek için her türlü faaliyeti yürütmüş, PHP'nin en güçlü rakibi olan İCH sonuna kadar desteklemiştir. PHP ulusal mecliste 207 koltuktan yalnızca 93'ünü elde edebilmiş, Pencaptaki seçim zaferine rağmen bölgesel meclisteki çoğunluğu İCH'ye kaptırmıştır.¹⁰² Butto koalisyon kurmak için bir ortak aramaya başlamıştır. İslamcı partiler yerine PHP federal düzeyde bir koalisyon kurmak için MUH'u seçmiş, Aralık ayında Benazir Butto başbakan olarak göreve başlamıştır. MUH'un PHP ile yaptığı pragmatik birliktelik ülke çapında etkinliğini sürdüren Pencabi egemenliğine bir tepkinin sonucudur. MUH Sindlilerle yapılacak bir ittifakın Pencabilere oranla kendisine daha geniş hareket alanı sağlayacağını düşünmüştür. İttifak MUH'un Bangladeş'ten Pakistan'a 250 bin göçmeni transfer etme konusundaki tartışmalar neticesinde son bulmuş ve Butto'nun meclisteki çoğunluğunu kaybetmesine neden olmuşlardır. MUH-PHP işbirliği tarihsel Sindli-Muhacir anlaşmazlığını çözmeye yetmemiş ve Butto 1990 Ağustos'unda görevi bırakmak zorunda kalmıştır.¹⁰³

Butto'nun görevden ayrılışının ardından Sind bölgesindeki sıkıntılar had safhaya varmıştır. 1990 seçimlerinde MUH-İCH birlikteliği başlamış hem ulusal hem de Sind bölgesinde oluşturulan hükümetlerde bu ittifakın ağırlığı açık biçimde görülmüştür. Zülfikar Ali Butto döneminde Sind bölgesinde sıklık kazanan terörist faaliyetler artış göstererek Karaçi dahil tüm Sind'de katliam derecesinde olaylara sahne olmuştur. 1994-1995 döneminde sadece Karaçi'de suikastler sonucu 3 binden fazla insan hayatını kaybetmiş¹⁰⁴ ve Karaçi, Asya'daki en tehlikeli şehirlerden biri hâline gelmiştir.

¹⁰² Khan, *Asian Studies Review*, s.53.

¹⁰³ Shah, age, s.59.

¹⁰⁴ Khan, *Asian Survey*, s.227.

1993 yılında PHP seçimleri tekrar kazanarak iş başına gelmiştir. Sind bölgesinde yaşanan karışıklıklar yeni hükümetin yüzleşmesi gereken en büyük problemi oluşturmuştur. MUH militanlarına karşı 1995 yılında düzenlenen askeri harekâtla bölgede güven ve istikrar ortamı kısmen de olsa sağlanabilmiştir. İkinci dönemde Benazir Butto'nun Sind bölgesinin en temel problemlerinde bile isteksiz tavır sergilemesi Pencabi baskısına boyun eğdiği ve koltuğunu kaybetmemek için Sindlileri feda ettiği şeklinde yorumlara sebep olmuştur¹⁰⁵, Butto Sindli desteğini 1990 yılına nazaran büyük oranda kaybetmiştir.

1996 yılında PHP hükümetinin görevden alınmasıyla Navaz Şerif'in partisi görevi devralmıştır. 1995 yılındaki askeri harekâtı kısmi başarısına rağmen Sind bu dönemde de ülkenin kanayan yarası olmayı sürdürmüştür. Şerif 1998 yılında Sind bölgesel hükümetinin görevine son vererek merkezden atanan bir temsilci ile bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmıştır.¹⁰⁶ Kasım 1999 yılında Pervez Müşerref'in yönetime el koymasıyla Navaz Şerif'in görevi son bulmuştur.

Sind etnik milliyetçiliğinin Pakistan dış politikasına etkilerinin toparlanması gerekirse;

- Hindistan'la başta Keşmir meselesi olmak üzere pek çok konuda muhalif ideolojilerinin çatışması,
- Silah ve uyuşturucu kaçakçılığı için Karaçi limanı başta olmak üzere Sind bölgesinin sıkça kullanılması, bu bağlamda Afganistan'la ilişkilerin bozulması,
- Bölgenin ekonomik cazibesi göz önünde bulundurulduğunda Batı'nın veya Ortadoğu ülkelerinin Pakistan'la farklı dönemlerde girdiği ittifakların ve sonuçlarının dış politikayı şekillendirmesi gösterilebilir.

Sık sık ayaklanmalara ve askerî müdahalelere sahne olan Sind bölgesi günümüzde Pakistan'ın en istikrarsız bölgeleri arasında yer almaktadır. Hindistan'dan ayrılma ve Pakistan'a katılmasının ardından başlangıçta-

¹⁰⁵ Shah, age, s.60.

¹⁰⁶ Khan, *Asian Studies Review*, s.55.

ki Sind beklentilerinin tam tersi bir durum günümüzde geçerlidir. Başta askeri ve idari kurumlar olmak üzere Sindliler Pakistan tarihinin hiçbir döneminde siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda Pencabiler, Muhacirler ve Peştunlar arasındaki rekabete dahil olamamışlar ve hak ettikleri konumlara gelememişlerdir. Sind sorununun çözümünde aşırı baskıcı ve müdahaleci Pakistan askeri ve bürokratik devlet sisteminin izleyeceği tutum kilit öneme sahiptir. Bu tespite rağmen yakın dönemde Pakistan, geleneksel yönetim yapısında herhangi bir değişim olacağına dair umut veren göstergelerden yoksundur.

3.3. AYRILIKÇILIKTAN ENTEGRASYONA PEŞTUN ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİ

3.3.1. Kuzey Batı Sınır Vilayeti'nin Coğrafi ve Demografik Özellikleri

Pakistan'ın diğer bölgelerinden farklı olarak KBSV adını bu bölgede yaşayan Peştunlardan ya da coğrafi niteliğinden değil, İngiliz egemenliğindeki Pencabilerin güney ve orta Asya'da stratejik öneme sahip kuzey-batı sınırından almıştır. Pakistan kurulduktan sonra da bölge sömürge dönemindeki adını korumaya devam etmiştir.¹⁰⁷ İngilizlerin 1893'te Durand Hattı¹⁰⁸ ile böldüğü KBSV ve KBSV'nin kuzeyindeki Afganistan sınırının 977 km'lik kısmının karşılıklı iki yakasında Peştunlar yaşamaktadır. KBSV nüfusunun %90'ını Peştunlar oluşturmaktadır ve adlarını da konuştukları dil olan Peştuca'dan almışlardır. Nüfus olarak Afganistan'da etnik çoğunluğu sağlamakla beraber Pakistan'da bu rakam %14 civarındadır.¹⁰⁹

Peştun toplumu geniş ölçüde kabile tipi örgütlenmenin özelliklerini taşımaktadır. Her kabile "malik" veya "han" adı verilen liderlerce yönetilmektedir. Kabile içi veya kabileler arası yaşanan sorunların çözümünde "jirga" adı verilen bir meclis yetkilidir. Jirga, şariat ve "Peştunvali" adı verilen Peştun geleneklerine dayanarak kararını vermektedir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Shah, age, s.159.

¹⁰⁸ Afganistan-Pakistan Sınırı ve Durand Hattı haritası için bkz. s.48.

¹⁰⁹ Shah, age, s.164-165.

¹¹⁰ Akbar S. AHMED, *Pakistan Society: Islam, Ethnicity, and Leadership in South Asia*, New York: Oxford University Press, Karachi, 1986, s.133.

1.2. Afganistan-Pakistan Sınırı ve Durand Hattı

Kaynak: <http://www.rand.org/maps>

KBSV Pakistan içindeki en verimsiz ve dağlık bölgelerden biridir. Yaşam koşullarının zorluğu Peştunları sağlam yapılı bireyler ve kuvvetli savaşçılar hâline getirmiştir. Peştun bölgelerinin çoğu dağlık ve yağışın kıt olduğu Hindikuş bölgesi civarında ve Peşaver Vadisi'nde yer almaktadır.¹¹¹ Halkın temel besin ihtiyaçlarını karşılayacak tarım ürünü yetiştirilemediğinden Peştunlar yağma ve kaçakçılık yoluyla geçimlerini sağlamaktadırlar. Moğol Kralı Babür, Peştunları tanımlarken yağmacı bir toplum olduklarını, Fars ve Moğol ordularında artan sayılarına bağlı olarak politik güçlerinin zamanla artmasından çekindiğini dile getirmektedir.¹¹²

3.3.2. Sömürge Döneminde Peştun Etnik Milliyetçiliği (Birinci Devre: 1843-1947)

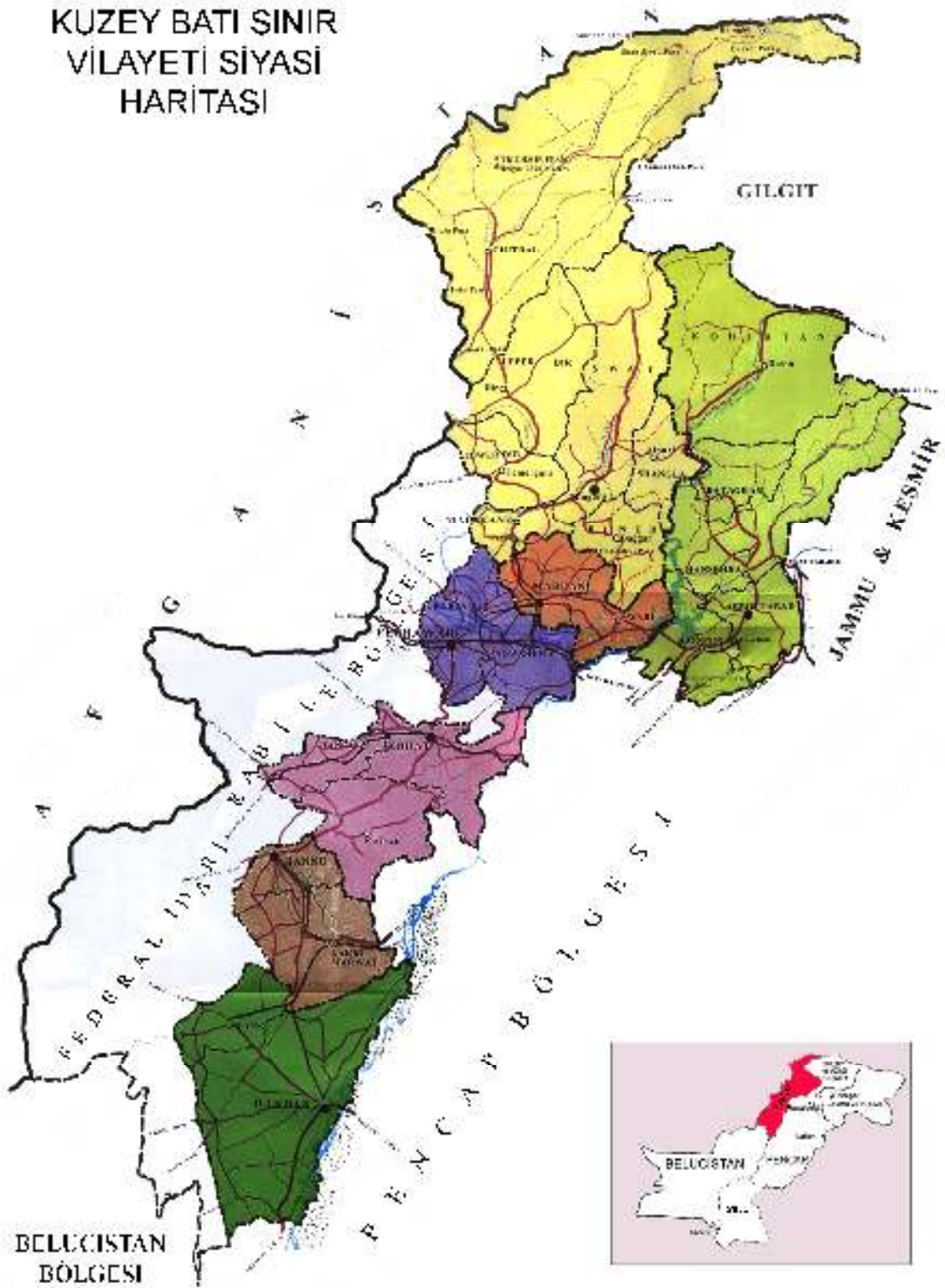
Peştun etnik milliyetçiliği 1929'da Khudai Khitmatgar (Tanrı'nın Hizmetkârları) adıyla ortaya çıktığında pek çok yönden o dönemde yaşanan etnik milliyetçiliklerden farklılık göstermektedir. Niteliği bakımından anti-emperyalist ve anti-sömürgeci olan hareket, Hindistan'ın parçalanmasına ve Pakistan'ın kurulmasına karşı çıkmaktaydı. Hindistan'ın dinsel yönden en tutucu kısımlarında oluşmasına rağmen seküler bir nitelikteydi.¹¹³ Bu nitelikleri dolayısıyla Pakistan'ın kuruluşunun ardından devletin seçkinleri tarafından iç güvenlik bağlamında en büyük tehdit olarak algılanmıştır. Fakat 1947 tarihini takiben 30 yıl içerisinde Peştunlar Pencabi ve Muhacir grupların yanında Pakistan'ın askeri yapısı ve sivil bürokrasisi içinde en güçlü üçüncü grup olarak yer almışlardır. Peştun milliyetçiliği, Pakistan'ın modern devlet yapısı içerisine özgü, müdahaleci ve etnik kimlikleri marjinalleştiren tutumuna rağmen zaman içinde uzlaşan, yumuşayan ve devleti hedef almak yerine sisteme entegre olmaya çalışan bir oluşuma dönüşmüştür.

¹¹¹ KBSV haritası için bkz. s.50.

¹¹² Adeel KHAN, "Pukhtun Ethnic Nationalism: From Separatism to Integrationism", *Asian Ethnicity*, vlm. 4, sayı 1, 2003, s.69.

¹¹³ Khan, *Asian Ethnicity*, s.70

1.3. Kuzey Batı Sınır Vilayeti Siyasi Haritası

Geçmişte Pencap İmparatorluğu olan Afganistan'ın güney kısımları, İngiliz egemenliği altına girdikten sonra Hindistan ve Rusya arasında tampon bölge vazifesi görmüştür. İngilizler 1843 tarihinde ele geçirdikleri Peştun topraklarında doğrudan egemenlik kurmak yerine hanlar, pirlar ve mollaları kullanarak dolaylı bir yönetimi tercih etmişlerdir. Bölgenin Hindistan'ın güvenliği ni sağlamak dışında ekonomik ve siyasi bağlamda bir öneminin olmaması, Peştunların İngilizlerin nitelendirdiği şekliyle “evcilleştirilemeyen” ve “başına buyruk” hayat tarzları oluşu, İngiliz yerleşimcileri ve askerlerine sürekli kayıp verdirmeleri¹¹⁴ onları bu tercihe iten sebepler arasında sayılabilir.

Sömürge döneminde İngilizlerin dolaylı yönetimine rağmen Peştun bölgelerinde başta ekonomik olmak üzere birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Han ve pirların istifade ettiği toprak reformu, pazar ekonomisi, modern eğitim ve ulaşım bunların başlıcalarıdır. Öyle ki 1930'lu yıllarda ekilebilir arazilerin %60'ı bu sınıfın eline geçmiştir.¹¹⁵

Peştunlar arasında tüccar sınıfın gelişerek ekonomik hayata yön vermeye başlamasına rağmen, coğrafi olarak daha iç kesimlerde kalan ve gelişmelerden istifade edemeyen kabile topluluğu ise eski üretim geleneklerini sürdürmeye devam etmiştir. Peştunlar içerisinde verimli bölgelerde yaşayan ve ticaretle uğraşan tüccarlar, hanlar, pirlar ile kabile geleneklerini sürdüren kesim toplumda sınıflaşmaya ve görüş ayrılıklarının doğmasına sebep olmuştur. İngilizlerin imtiyazlı sınıfı hanlar da kendi aralarında bölünerek büyük hanlar ve küçük hanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Toprak ve ekonomik imtiyazları büyük hanlara kaptıran küçük hanlara ise popüler duyguları harekete geçirmek ve anti-emperyalizmin öncülüğünü yapmak kalmıştır.¹¹⁶ Toprak gelirlerinden önemli ölçüde yoksun kalan Peştun halkı bu hanlarla beraber içeride etnik milliyetçiliğin temel savunucusu olmuştur.

¹¹⁴ Safdar MAHMOOD, **Pakistan: Political Roots and Development, 1947-1999**, New York: Oxford University Press, 2002, s.284.

¹¹⁵ Mahmood, age, s.286.

¹¹⁶ Shah, age, s.159.

¹¹⁶ Shah, age, s.166.

Komşu Afganistan'da yaşanan gelişmeler de Peştun milliyetçiliğinin gelişimine dışarıdan katkıda bulunmuştur. Abdurrahman Han 1880-1901 yılları arasında devlet üzerinde kontrolünü artırmak amacıyla modernizasyon hareketine girişmiş, devlette kurumsallaşmayı artırarak toplumunu bir çatı altında birleştirmeyi ve kabileciliği etki altında tutmayı amaçlamıştır. Habibullah Han selefinin ulus inşası girişimlerini sürdürmüş, başta eğitim olmak üzere reform girişimleriyle Afgan milliyetçiliğini ön plana çıkarmaya çabalamıştır. Amanullah Han Afganistan'a ilk anayasasını vererek dini kimlikleri ikinci planda bırakan vatandaşlık anlayışına geçişin öncüsü olmuştur. İngilizlerin tehlikesinin farkına vararak kralı görevden alması Peştun milliyetçilerini daha da kızdırmıştır.¹¹⁷ Tüm bu gelişmelerin Hindistan'da "Gandi anti-emperyalist çağının" yaşandığı bir zamanda gerçekleşmesi de dikkat çekicidir.

1929'da Abdulgaffar Han önderliğinde Tanrı'nın Hizmetkârları adlı sosyal adaleti savunan halk hareketi gerçekleşmiştir. Han aynı zamanda çeşitli dinî ve siyasî oluşumlarla da temas hâlinde. Hindistan Ulusal Kongresi, Hilafet Hareketi ve Müslüman Ligi bu oluşumların en faal olanlarıdır. Müslüman Ligi ile anlaşmazlığa düşen Gaffar Han anti-emperyalist Kongre'ye yönelmiştir. Gaffar Han'ın da desteğiyle 1937 bölgesel seçimlerinde Kongre 50 koltuktan 17'sini kazanmıştır.¹¹⁸ Gaffar Han'ın hareketi, özünde radikal nitelikli sosyal veya siyasi bir oluşum olmamasına rağmen halk nezdinde artan itibarı ve İngilizlerin ve destekçisi büyük Hanların çıkarlarına zarar verdiği için tepkiyle karşılanmıştır. İngilizler Gaffar Han'a ve Kongre'ye karşı Müslüman Ligi'ni desteklemeye başlamışlar, büyük Hanların ve pirlerin toplum üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak Kongre'yi ve Gaffar Han'ı Hinduları savunma ve İslam'ın çıkarlarına aksi hareket etmekle suçlamışlardır. İngilizlerin tüm bu çabalarına rağmen 1946 seçimleri Kongre'nin zaferi ve Müslüman Ligi'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ Mahmood, age, s.312.

¹¹⁸ Khan, *Asian Ethnicity*, s.75.

¹¹⁹ Khan, *Asian Ethnicity*, s.77.

İngilizlerin ve Müslüman Ligi'nin başından beri planladığı KBSV'nin Müslüman çoğunluğu nüfusuna bağlı olarak gelecekte Pakistan içinde yer alacağıdır. Pakistan'ın kurulacağının kesinleşmesinin ardından Kongre'nin Gaffar Han'ı şok edici onay kararının ardından Han, Haziran 1947 tarihindeki bir toplantıda en azından Peştunların özgür bir "Peştunistan" devleti kurması teklifinde bulunmuştur.¹²⁰ Peştunları bu yönde bir karar almaya iten gerekçe Pakistan'a katılmaları hâlinde Pencabi egemenliğinden çekinmeleri, Afganistan'da kalmaları hâlinde ise Peştun milliyetçiliğinden vazgeçmek zorunda kalmalarıdır. Çünkü Afganistan zaten bir Peştun devletidir. Peştun etnik milliyetçiliğinin geldiği nokta ise Afganistan tarihi ve mevcut şartlarıyla uyum içerisinde değildir.

Pakistan'ın kurulmasının ardından Gaffar Han son bir çıkış yaparak Peştunistan konusunu gündeme getirmek istese de İngilizler yalnızca plebisite razı olmuşlardır. Plebisit, Han'ın itirazlarına rağmen KBSV'nin Pakistan'a katılması ya da Hindistan'da kalması soruları üzerinedir. Müslüman Ligi'nin İngilizlerin tam desteğini alarak yürüttüğü kampanya sonucunda 572.799 oyun yalnızca 292.118'i (yaklaşık %51'i) kullanılmış, 289.244'ü (%99'u) Pakistan lehine, 2874'ü Hindistan lehine kullanılmıştır. Böylece KBSV'nin Pakistan'a katılması kesinleşmiştir.¹²¹

3.3.3. Peştun Milliyetçiliğinde Ayrılıkçılıktan Entegrasyona (İkinci Devre: 1947-1994)

1947 tarihinde Pakistan kurulduktan sonra entegrasyona giden süreç hemen gerçekleşmemiştir. Geçmişten gelen birtakım taleplerin izlerini bu dönemin inişli çıkışlı seyrine bağlı olarak 1960'ların sonuna kadar görebilmek mümkündür. Bunlar arasında başı çeken Peştunistan meselesi tekrar gündeme gelmiş ancak şekil olarak bağımsız bir devlet yerine Pakistan'a bağlı özerk bölge statüsüne sahip olması istenmiştir. O dönemde Pakistan yönetiminde söz sahibi olanların Peştunlara güvenmesi akıllarından geçen son şeydir. Merkezi hükümetin denetimi ele aldıktan sonrası ilk eylemi KBSV'nin

¹²⁰ Khan, *Asian Ethnicity*, s.78.

¹²¹ Shah, age, s.159.

seçimle iş başına gelen meclisini kapatmak olmuştur. Gaffar Han'ın parti programı yasaklanarak Han'a önce hapis cezası verilmiş, 1988 tarihinde ölümüne kadar ev hapsi ve devlet baskısı devam etmiştir.¹²²

1947 tarihinden sonraki 25 yıl boyunca demokrasi Peştun bölgesine hiç uğramamış, Peştunların bütününe temsil edecek bir siyasi parti kurulamamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Pakistan yönetimi Peştun milliyetçiliğini devletin bekası için temel tehdit olarak görmüşlerdir. Peştunlardan gelebilecek asıl tehlikeyi bireysel milliyetçilik duygularından ziyade Afganistan veya Hindistan'dan harekete verilecek destek oluşturmaktadır.

1955 yılında KBSV diğer üç bölge gibi Birlik Planı'yla merkezi hükümetin kontrolüne geçmiştir. Planla, Peştunlar için altın değerindeki Peşhaver bölgesinin görkemini kaybetmesi ve Lahor karşısında geri planda kalması başlıca korkuyu oluşturmuştur. Gaffar Han'ın 1956'da kurduğu Ulusal Avam Partisi (UAP), Birlik Planı'nın sonlanması ve Batı Pakistan'ın eski sınırlarına dönmesi için çalışmalar yürütmüştür.¹²³ Planın ardından Pakistan dış politikasının Batı merkezli askeri oluşumlarda yer almasıyla Peşhaver çevresinin Amerikan üssü olarak hizmet vermeye başlaması¹²⁴ Peştunların milliyetçilik duygularının kabarmasına, Peştunistan meselesinin Hindistan, Afganistan ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesine yol açmıştır.

1960 yılında Eyüp Han'ın iktidarı ele geçirmesiyle merkezin Karaçi'den İslamabad'a taşınması Peştunların yönetim mekanizmasına dahil olmasını kolaylaştırmıştır.¹²⁵ Bu yıllarda Peştunlar Pakistan'ı kontrol etme mücadelesinde Pencabiler ve Muhacirlerle beraber hareket etmişlerdir. Eyüp Han'ın ardından Peştun bir lider olan Yahya Han döneminde Peştun çıkarlarının ön planda tutulmasının yanında bir yandan da Peştun kimliğinin Pakistan kimliği içerisinde erimesi hız kazanmıştır.

1970 yılında Birlik Planı'nın son bulmasının ardından 1970 seçimleri, yaşanan iç savaş ve Pakistan'ın ikiye ayrılması Peştunlarda da derin yaralar aç-

¹²² Shah, age, s.171.

¹²³ Mahmood, age, s.341.

¹²⁴ Shah, age, s.179.

¹²⁵ Ahmed, age, s.136.

miş, Pakistan'ın geleceği tartışılır hâle gelmiştir. 1970 seçimlerinde İUC ve Avam Ulusal Partisi (AUP) Belucistan ve KBSV'de koalisyon hükümeti kurmuşlardır. İUC ve AUP'nin koalisyonunun görevden çekilmesinin ardından PHP ve AUP yeni bir koalisyon oluşturmuştur. Vali Han koalisyonun ardından başbakanlık için Butto ile yarışa girmiş, 1973 yılında Belucistan'daki bölgesel meclisin kapatılması Han'a beklediği şansı vermiştir. KBSV hükümetinin olayları körüklemesi Butto'nun görevden alınmasına ve Ziya-ül Hak'ın başa geçmesiyle sonuçlanmıştır. Vali Han'ın PHP temsilcilerine suikast emri verdiğinin ortaya çıkmasından sonra AUP kapatılmış ve Vali Han tutuklanarak siyaset yasağı getirilmiştir.¹²⁶

Ziya-ül Hak dönemi KBSV için yeni fırsatların ve zorlukların doğduğu bir ortam olmuştur. Siyaset yasağı getirilen tutuklu Peştun liderler Butto hükümetini devirmedeki katkılarından dolayı serbest bırakılmışlar, 1979'da Sovyetler Afganistan'ı işgal etmiş ve iki buçuk milyona yakın Afgan mültecisi bölgeye yerleştirilmiştir. Ziya-ül Hak, Afganistan'ın içine düştüğü durumu avantaja çevirmeye çalışmış, yeni konjonktürde hız kazanan uyuşturucu ve silah kaçaklığından Ziya-ül Hak hükümetine yakın Peştunlar da Pencabilerin yanı sıra istifade etmeye başlamışlardır. Ziya-ül Hak'ın 1988 yılında ölümünden sonra da bu işbirliği devam etmiş,¹²⁷ Afganistan iç savaşında Afgan Mücahitleri'ne para ve silah yardımı sürmüştür.

1990'lı yılların sonunda KBSV Pakistan'a iyice entegre olmuştur. İUC ve AUP giriştikleri koalisyonlarla beraber Pakistan merkezli partiler hâline gelmiş ve AUP'nin Peştun kimliğine yaptığı geçmişteki güçlü vurgu yerini Pakistan kimliğine bırakmıştır. Peştunların izlediği pragmatik tavır onları en güçlü etnik unsur Pencabilerle yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur. Geçmişte Hindistan kolonisi içerisinde Pencabilerden sonra Peştunlar İngiliz ordusu içerisinde en çok görev alan etnik azınlıktır. Pakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra savaş döneminde orduya katılımlarda %19, 5 ile Peştunlar ikinci sırayı almaktadır.¹²⁸ Ordunun Pakistan'daki siyasal kültüre olan etkisi

¹²⁶ Ahmed, age, s.140.

¹²⁷ Khan, *Asian Ethnicity*, s.80.

¹²⁸ Khan, *Asian Ethnicity*, s.81.

düşünüldüğünde Peştunların Pakistan devlet sistemine entegrasyonunun başta ayrılıkçı olan etnik milliyetçilik karakterinin değişmesine yapmış olduğu katkı anlaşılabilmektedir. Ülkenin güneyindeki Sind bölgesinde yoğunlaşmış ekonomik faaliyetlere olan Peştun katılımının da bu grupların yüzünü Afganistan'a dönmesine gerek kalmamasına yol açtığı düşünülebilir.

Peştun milliyetçiliğinin Pakistan dış politikasındaki etkileri gözden geçirilecek olursa;

- Peştun partilerinin Pencap bölgesinden geniş destek görmesi bağlamında dış politikada “şahin” yaklaşımlar benimsenmesi ve başta Keşmir olmak üzere Hindistan'la yaşanan uyuşmazlıklarda dolaylı rol oynaması,
- Peştun politikacı Vali Han'ın parti politikasında Pakistan'ın nükleer silahlara sahip olmasını destekleyerek bölgesel ve küresel güvenlik politikalarına tehdit oluşturmaları,
- Durand Hattı meselesinin Afganistan'la ilişkilerin düzelmesinde engel teşkil etmesi ve konunun sürekli gündemde tutulması,
- Pakistan ve Afganistan'ın Peştunistan meselesi ve direniş hareketlerine destek dolayısıyla birbirlerinin içişlerine müdahale etmesine zemin hazırlaması olarak özetlenebilir.

Muhacir ve Pencabilerin, bölgesel kaynakların kontrolünü ellerinde tuttuğu Sind ve Belucistan'dan farklı olarak KBSV'de çoğunlukla yerel halkın elinde olması da dönüşümü tetikleyen ve Pakistan'a bağlılığı artıran olgular arasındadır. Ordudaki etkinliklerine paralel olarak sivil bürokraside de önemli mevkilere gelen Peştunların geçmişteki dönemin aksine bugün ayrılıkçı etnik hareketleri sürdürmesinin somut temelleri de ortadan kalkmaktadır. 11 Eylül'ün ardından Afganistan'da radikalizmin tırmanışının bağımsız Peştunistan meselesini geri plana atmasına rağmen bağımsız Belucistan gibi Peştunistan da uygun fırsatı ve zamanı kollayan dondurulmuş bir mesele olarak Pakistan'ın yüzleşmesi gereken sorunlar arasında yerini almıştır.

II. BÖLÜM

1. PAKİSTAN'DA BELUÇ ETNİK MİLLİYETÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Beluç kabileleri Pakistan, Afganistan ve İran topraklarında, çoğunlukla verimsiz araziler üzerinde yer almaktadır. Geçmişte yaşadıkları yerleşkeler hakkında elde somut bilgilerin olmaması Beluçların kökenleri hakkında tahminler yürütülmesine neden olmaktadır. Harrison'ın araştırmasına göre Beluçlar Hint-Aryan kökenli olup, yeni otlak ve su kaynakları için Suriye'den göçerek bugünkü İran, Afganistan ve Pakistan'daki bölgelerine yerleşmiştir. Beluç aydınlar nezdinde oldukça popüler tarihsel iddialarından biri Beluç kabilelerinin Yunanistan'dan Hindistan'a ulaşmaya çalışan Büyük İskender'in ordusuna karşı koydukları şeklindedir. Belucistan topraklarında yaşayan Brahuiler ve Beluçlar aynı aileden gelmektedir. Brahuiler aynı zamanda Beluç kolektif kimliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Her iki grubunda dili birbirlerinden rahatça anlaşılabilir ve köken olarak Hint-Avrupa dil ailesine aittir.¹²⁹ Aktar Hüseyin Sıddiki'ye göre Brahuiler Beluçlardan farklı bir kökene sahip olup, dil ve etnisite olarak birbirlerinden farklıdırlar. Beluç politikacıları ve aydınları Sıddiki'nin tezini benimsememekte, İslamabad'ın bu tür yollarla Brahui ve Beluçların ortak davasını sabote etmeye ve "içerideki kolonicilere" karşı mücadelelerini yıprattıklarını savunmaktadırlar.¹³⁰

Belucistan ekonomik olarak sürekli problem yaşayan, dağınık ve seyrek nüfuslanmış, kurak iklimi olan ve Pakistan'ın coğrafi olarak en geniş, en genç nüfuslu, kendi içinde en çok çeşit ve farklılık barındıran bölgesidir. Yüz ölçümü 222.000 km² olan bölge, Pakistan'ın toplam toprak büyüklüğünün %42,9'unu oluşturmaktadır.¹³¹ 1951 yılında 301 bin olan Beluç nüfusu Pakistan nüfusunun %26'sını oluşturmaktaydı. 1961 yılında bu oran %7'lere kadar düşmüştür.¹³² 1973-1977 savaşı ve 1979 Afganistan'ın işgali sonrasında bölgede büyük nüfus hareketliliği yaşanmış, pek çok Beluç bölgeyi terk ederken

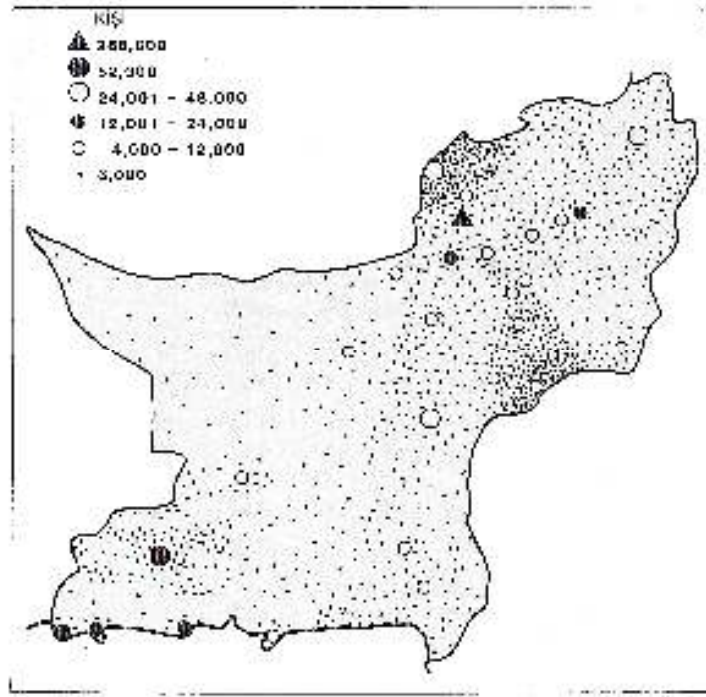
¹²⁹ Selig S. HARRISON, *In Afghanistan's Shadow: Baluch Nationalism and Soviet Temptations*, Carnegie Endowment for International Peace, 1981, s.10.

¹³⁰ Shah, age, s.92.

¹³¹ Belucistan bölgesi siyasi haritası için bkz. s.58.

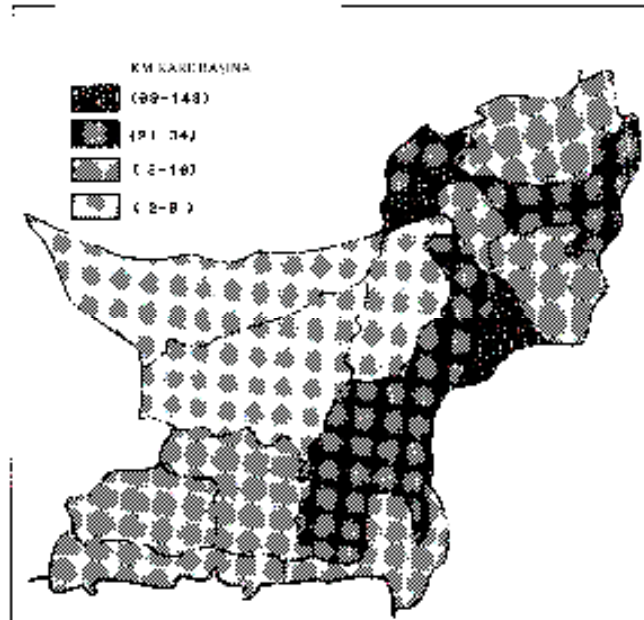
¹³² Harrison, age, s.12.

1.5. Belucistan Nüfus Dağılım Haritası

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.160.

1.6. Belucistan Nüfus Yoğunluğu (1981)

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.160.

Pakistan'ın kuruluşundan itibaren Beluç etnik milliyetçiliği pek çok safhadan geçmiştir. İdeolojiler ve hedefler bağlamında farklı tezler ortaya konmuştur. Birleştirici, rekabet eden ve zaman zaman çatışan bu tezlerde Beluç hedefleri özerklik, konfederasyona katılma, ayrılıkçılık ve irredentizme kadar geniş bir yelpazeyi barındırmaktadır. Beluç kabilelerine mensup olmak tezlerin genelinde ortaklık gösterirken, tarihsel hatıralar / mitler, ortak dil, görece benzerlik gösteren değer sistemleri ve gelenek-görenekler diğer birleştirici unsurlardır.¹³⁵

Belucistan'ın geleneksel sosyal grubunu kabileler oluşturmakta ve önsel olarak dil ve lehçe bazen de kıyafet ve törelerine göre sınıflandırılmaktadırlar.¹³⁶ Sosyal hayatta kabile ve aşiret sistemi (yarı feodal düzenden feodal düzene geçiş bugün bile tam anlamıyla sağlanamamıştır.) o kadar güçlüdür ki, İngilizler sömürge döneminde bölgeyi kabile ve aşiret üyeleri üzerinde tartışılmaz otorite sahibi şefler (serdarlar) aracılığıyla idare edebilmiştir. Beluçlar 6. yüzyıldan sonra Tatarlar, Araplar ve Farslara karşı ortak mücadele etmekle birlikte çok az lider Beluçları tek çatı altında birleştirebilmiştir.¹³⁷ İlerleyen bölümler içinde bu liderlerden bahsedilecektir.

Belucistan, jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip bir coğrafyada bulunmaktadır. Pakistan'ı oluşturan pek çok bölgenin komşu devletlerle bağları bulunmaktadır; KBSV'nin Afganistan'la, Belucistan'ın Afganistan ve İran'la Sind'in Hindistan'la tarihsel, kültürel ve stratejik ilişkileri mevcuttur. Belucistan, Doğu İran ve Pakistan'ın geniş toprakları üzerinde yer almaktadır. Arap Denizi sahilinin 1530 km'lik kısmını kontrol eden merkezî bir konuma sahiptir. Bu sular, Batı anakarasına ve Japonya'ya kadar petrol tankerlerinin geçiş güzergâhıdır. Jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanında kömür, demir cevheri, mermer, petrol, uranyum ve sülfür açısından oldukça zengin olan bölge özellikle doğalgaz üretimiyle adını enerji piyasalarına duyurmuştur.¹³⁸ Belucistan, Pakistan doğalgaz üretiminin %80'ini karşılamaktadır. Sui gaz

¹³⁵ Harrison, age, s.262.

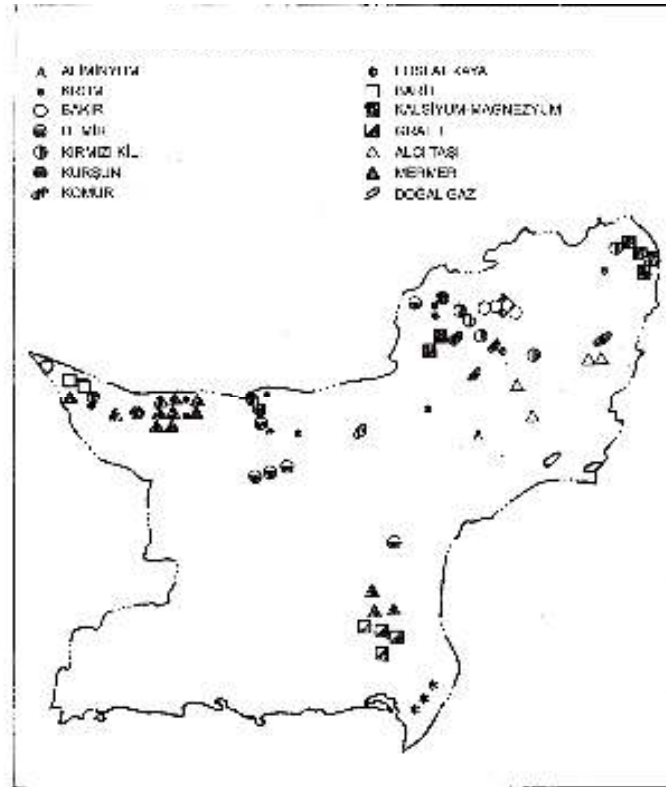
¹³⁶ Wilber, age, s.54.

¹³⁷ Harrison, age, s.269.

¹³⁸ Belucistan bölgesinde çıkarılan doğal kaynakların haritası için bkz. s.61.

alanları 1953'de Belucistan'ın Bugti kabile bölgesinde keşfedilmiş ve yaklaşık olarak 9 trilyon metre küplük rezerve sahiptir. Bu gazın 1980 yılı rakamlarına göre Pakistan ekonomisine yıllık tahmini getirisi 275 milyon dolar civarındadır. Doğalgaz boru hatlarıyla doğrudan Pencap ve Karaçi'ye nakledilmekte, o bölgede yaşayanlar için önemli bir kazanç ve iş kapısı oluşturmaktadır. Belucistan sahip olduğu doğal kaynaklara rağmen Pakistan endüstrisi içindeki toplam payı %0,7'dir. Beluç milliyetçilerinin sıklıkla başvurduğu argüman, Pencap yönetiminin ve işgalci ordusunun, bölgelerinin doğal kaynaklarını sömürdüğü ve Beluçlara hak ettikleri payı vermedikleri şeklindedir.¹³⁹ Beluç silahlı direnişçilerinin sıklıkla saldırdığı hedefler arasında Sui doğalgaz çıkartım ve nakil hatlarının olması, Beluç kininin bu bağlamda dışa vurumu olarak görülebilir.

1.7. Belucistan Yeraltı Zenginlikleri

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.87.

¹³⁹ Phandis, Ganguly, age, s.275.

Sulama ve tarım faaliyetleri bakımından çok geri olan bölgede başlıca tarım alanları Las Bela ve Kaçi bölgelerinde yoğunlaşmıştır. İklimin sertliği ve verimli tarım arazisinin azlığından dolayı göçebe hayvancılıkla beraber yerleşik tarımın yapılabildiği yerlerde kabile hayatı görülmektedir. Tarım alanlarının azlığından dolayı ürün yetiştirmeye uygun topraklarda yoğun rekabet gözle çarpmakta, özellikle Pencabi işadamları bu bölgeleri yerel halktan satın alarak gözde yerleşim merkezleri hâline getirmektedir.¹⁴⁰

1.1. İNGİLİZ EGEMENLİĞİ ÖNCESİ DÖNEMDE BELUCİSTAN

Pakistan'a katıldığı 1948 yılına kadar İngiliz sömürgeciliğinin nadide parçası Belucistan'ın 5000 seneye dayanan uzun bir tarihsel hikâyesi vardır. 1966 ve 1977 yılları arasında yapılan tarih öncesi araştırmalar, Batı ve Kuzey Belucistan'a yoğun ilginin olduğunu ortaya çıkarmıştır. M.Ö. 5. yy'ın sonu ve 2. yy'ın başı arası dönemde Güney Türkmenistan, Hilmand Bölgesi ve Kuzey Belucistan arasındaki yoğun ilişki bu araştırmalar sayesinde gözler önüne serilmiştir. Belucistan terimi en geniş anlamıyla Beluç ırkının yayıldığı tüm alanları ifade etmede kullanılmaktadır. Coğrafi olarak Pakistan Belucistan'ı, İran Belucistan'ı ve Pencap-Sind arası Beluç kabilelerinin yaşadığı bölgeleri kapsamaktadır. Heredot'a göre ülkenin en eski bilinen adı "Behistun Makaları"dır. Daha sonra şekillenecek olan Makran Hanlığı, ismini sözü geçen Belucistan'ın batı yakalarından almış olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁴¹

Belucistan kültürü Hazar Denizi ve Arap Denizi arasındaki bölgelerle özellikle fetihler sonucu yakın kültürel etkileşim içerisine girmiştir ve ortak özellikler barındırmaktadır. İskender döneminden itibaren Belucis-tan'dan ileri sınır güvenliğini sağlama bağlamında stratejik öneminden faydalanılmıştır. İskender'in Hindistan'dan çekilmesinin ardından Makedon orduları Las Bela ve Makran'a ulaşmış, İskender'in ölümünün ardında Belucistan birkaç kez el

¹⁴⁰ Adeel KHAN, "Baloch Ethnic Nationalism in Pakistan: From Guerrilla War to Nowhere?", *Asian Ethnicity*, vlm. 4, sayı: 2, 2003, s.287.

¹⁴¹ Siddiqi, age, s.17.

değiştirmiştir.¹⁴² M.S. 700 yılında Arap fetihleri sonucu bölgeye Makran (Mukran) adı verilmiştir. Firdevsi, Beluçların Müslüman fetihlerinden en az 100 yıl öncesine kadar Markan bölgesinde yaşadıklarını ancak Araplar fetihe başladıklarında Beluçların tamamının Fars topraklarında olduğunu iddia etmiştir.¹⁴³ Beluç siyasi tarihinin pek çok evresinde görüldüğü gibi bu nokta da elde yeterli tarihsel bilgi yoktur ya da netleşmemiştir.

Belucistan milliyetçileri bugünkü taleplerini meşru zemine oturtabilmek amacıyla Beluç birliğini sağlayan liderlere yoğunlaşmaktadır. Beluç tarihinde ulusal birlik adına ilk hamleyi yapan Mir Chakar Rind, Makran sahillerinden Ketta'nın güneyinde bugünkü Marri kabile alanlarına kadar uzanan coğrafyada Beluç kabile konfederasyonunu kurmuştur. Mir Charan 1487 tarihinden 1511 tarihindeki ölümüne kadar yönetimi elinde tutmuştur. Mir Khuda Marri'nin vurguladığı gibi Mir Chakar 40 bin adamıyla Pencap'a girmiş, Babür Şah'ın İmparatorluğu'nu hedef alarak 12 bin askerle Hindistan'ı fethetmiştir. Bu tartışmalı hikâyenin gerçeklik payının yanında Selig Harrison'a göre Chakar'ı sayıları 200 bin-300 bini bulan kabile üyeleri takip etmiştir. Beluç kabileleri olan Rindler ve Lashariler arasındaki iç savaşın ardından konfederasyon da ortadan kalkmıştır.¹⁴⁴ Beluç milliyetçileri, Chakar Rind'i Beluçları ilk defa politik çatı altında toplama girişiminden ötürü saygıyla anmaktadır.

Chakar'ın ölümünden sonra Ahmedilerin 1666 yılında kurduğu Kalat Hanlığı'na kadar Beluçlar politik birlikteliği sağlayamamıştır.¹⁴⁵ Kalat'ın önceki yöneticilerinin Hintli olduğu söylenmektedir. Müslüman Hanedanlığı, 17. yy'da Belucistan'ı ele geçirmiştir. Bugün Pakistan'da yaşayan Ahmedilerin atası olan Mirvariler Arap kökenlidir. Jatlarla mücadeleyle giren Mirvariler daha sonra Moğol egemenliğini tanımışlardır. Mir Hasan döneminde Moğol egemenliğinden kurtulmanın ardından Mirvariler, Mir Ahmed dönemine kadar (1666-1667) Kalat'ı yönetmişlerdir.¹⁴⁶

¹⁴² Stephen L. PASTNER, "Lords of the Desert Border: Frontier Feudalism in Southern Baluchistan and Eastern Ethiopia", **Middle East Studies**, sayı: 10, 1979, s.96.

¹⁴³ Aijaz AHMAD, "The National Question in Baluchistan", **Pakistan Forum**, vlm. 3, sayı: 8/9, 1979, s.12.

¹⁴⁴ Harrison, age, s.12-13.

¹⁴⁵ Kalat Hanlığı'nın Pakistan içerisinde kapsadığı toprakların haritası için bkz. s.64.

¹⁴⁶ Ahmad, agm, s.14

Kalat Hanlığı ile beraber Beluç kabileleri arasında “divanlar” kurulmuş, serdarlar kabile yönetimlerinde etkin hâle gelmişler ve kabilelerin tüm ilişkilerinden sorumlu olmuşlardır. Kabilelerin önde gelenlerinden kurulan meclis olan “jirgalar” aracılığıyla kabileler arası sorunlar savaşa başvurmada çözümülenmeye çalışılmıştır.¹⁴⁷ Her kabile tarihsel ve kültürel olarak özdeşleştikleri toprak parçaları üzerinde hakimiyetini sürdürerek dış dünyadaki gelişmelerden etkilenmeyecek biçimde kapalı bir hayat sürmeye başlamışlardır. Bugün Beluç toplumunun karakterinde olan dış dünyadan kopukluk, içe kapanıklılık ve “dış tehditlere” karşı savunma mekanizmasının temellerini bu toprağa bağlılık ve mülkiyet ilişkilerinde aramak gereklidir.

1.8. Kalat Devleti

Kalat Hanları hiçbir zaman tam bağımsızlık kazanamamışlar, her zaman kendilerinden üstün bir gücün kanatları altında var olmuşlardır. 4. Kalat Hanı Abdullah geniş topraklarda hüküm sürmesine rağmen İran monarşisine vergi vermekte, bütünleşmiş modern devletin bir parçası olan ordu kurumunu ise oluşturamadığı görülmektedir.¹⁴⁸ Bu görev Nasır Han'a kalacaktır.

Beluçlar en geniş çapta politik birliği 18. yy'da sağlayabilmiştir. Mir Nasır Han 1749 yılından itibaren 44 yıllık yönetim hayatı boyunca Beluç kabile-

¹⁴⁷ Siddiqi, age, s.20.

¹⁴⁸ Ahmad, agm, s.16.

lerinde modern anlamda olmasa da askerî organizasyon ve katılım bağlamında kapsayıcı bir bürokratik yapı kurabilmiştir. Dışişleriyle ilgilenen ve Han'ın başdanışmanı olan bir “veziri”, kabilelerden vergi toplama işlerini yürüten bir “vekili” vardır. İki yasama meclisini de bu kurumların arasına katmak gerekir.¹⁴⁹ Komşu bölgelerden gelen yoğun baskılara rağmen ayırt edici kültürel kimliklerini koruması için Beluç gelenekleri ve şeriat kanunları geçerli kılınarak toplumsal hayata yön verilmesine çabalanmıştır. “Turan” ismi dönüşüm geçirerek Belucistan olmuştur.¹⁵⁰ Beluç liderleri düzenli bir ordu kuramasalar da serdarların çağrılarına yanıt verebilecek kişiler bir araya getirilerek ihtiyaç duyulduğunda hazır kuvvetler bulundurulmuştur.

Nasır Han hükümrانlığının ilk birkaç yılında İran Şahı Nadir'e vergi vermiş, İran Şahı da Afganistan'da birbirleriyle savaşan kabilelerin fethedilmesi ve Kalat Devleti'nin rakiplerinin etkisizleştirilmesinde Nasır Han'a yardım etmiştir. Nasır Han'ın izlediği ince diplomasi ve yerinde kararlar Kalat Devleti'nin ömrünü uzatmıştır. Nasır Han bir yandan İran'dan destek görürken, gelecek için de bağımsızlık planları yapmakta ve Beluç ulusunun birliği için çalışmalarını yürütmektedir.¹⁵¹ Han'ın beklediği şans kapısını çalmış, Nadir Şah'ın 1747 yılında suikaste uğraması ve Afganistan'da Ahmed Şah Durrani'nin yönetimi ele geçirmesiyle Nasır Han İran merkezi otoritesine başkaldırmış, İran egemenliğini reddederek vergi ödemeyi kesmiştir. Buna rağmen Kalat Hanlığı bölgede güçlenen Afgan otoritesi üzerine bu defa da Afganistan'a vergi vermek durumunda kalmıştır. 6. Kalat Hanı Nasır Han 25 bin kişi ve bin deveden oluşan, dönemi için hatırı sayılır ölçüde bir kuvvete sahip olmuştur.¹⁵²

Nasır Han İran Beluçları üzerinde de hak iddia etmiştir. Coğrafi imkânsızlıkların bütünleşmeyi engellemesinin yanında İran'daki akrabalarının yaşam tarzları ve halkın politize olamamış, örgütlenememiş yapısı başarıyı en-

¹⁴⁹ Selig S. HARRISON, “Baluch Nationalism and Superpower Rivalry”, *International Security*, vlm. 5, sayı: 3, 1980-81, s.153.

¹⁵⁰ Siddiqi, age, s.21.

¹⁵¹ Ahmad, agm, s.17.

¹⁵² Harrison, age, s.19.

gelmıştır.¹⁵³ Beluç milliyetçileri için bugün Nasır Han'ın başarıları herkes için önemli bir sembol olmakta ve Beluç politik kimliğinin önemi açısından saygıyla anılmaktadır. Nasır Han'ın asıl başarısı o döneme kadar fazla ciddiye alınmayan Beluç birlik ve beraberliğini sağlayabilmesi, bürokratik mekanizmalar sayesinde bağımsız Beluç devletine giden yolda ciddi bir adım atmasıydı. Bugün Beluç milliyetçilerinin ve Beluç toplumunun Nasır Han'ın fikirlerini daha iyi çalışması ve yöntemlerini incelemesi faydalarına olabilir.

Bu gelişmelere rağmen Kalat Hanlığı'nın zayıf yanı Nasır Han'ın başarılarını sürdürebilecek organik bürokrasiyi ve farklı kabilelerin çıkarlarını ortak paydada toplayacak daimi yapıyı sürdüremez olmasıdır. Kabileler ancak devlet zoruyla yerel bölgelerinde düzeni sağlayacak donanımlara sahip olabilmıştır ve öncelikli olarak topraklarını genişletecek arazi ödülleri için savaşmaktadırlar.¹⁵⁴ Nitekim İngilizlerin bölgeye ilgisinin artması ve Belucistan'ın İngilizlerin bölgesel politikasına yapabileceği katkının anlaşılması Kalat Hanlığı'nın ilerlemesinin önündeki en büyük engeli teşkil etmiştir.

1.2. İNGİLİZ EGEMENLİĞİ DÖNEMİNDE BELUCİSTAN

1758 tarihinde Nadir Şah'la savaşa tutuşan Nasır Han'ın Kalat Hanlığı, İngilizlerin bölgeye gelmeleriyle geçici bağımsızlığından olmuştur. Beluç milliyetçisi Bizenjo iki sebepten ötürü Kalat Hanlığı'nın Bağımsız Belucistan'a dönüşemediğini savunmaktadır. Bizenjo'ya göre ilk olarak Beluçların kendileriyle kıyaslandığında daha şanslı olan Afganların aksine, talihsiz kaderlerine bağlı olarak, İngilizler için hayati öneme sahip bir coğrafyada yaşamış olmalarıdır. Rusların Afganistan'a girmeyerek güneye hızlı yönelişinin gerçekleşmesi durumunda Afganistan gibi Belucistan'da İngiliz savunma stratejisinde Nasır Han'ın Beluç Devleti daha etkin bir rol üstlenebilirdi. İngilizler Afganistan'ı bütün olarak destekleyerek savunma planının merkezine oturtmuş ve Belucistan, parçalara ayrılarak ileri savunma karakolu vazifesine layık görülmüştür. İkinci sebep Beluçların kendinden kaynaklanan bir sorundur. Nasır

¹⁵³ Shirin TAHIR-KHELI, "Iran and Pakistan: Cooperation in an Area of Conflict", *Asian Survey*, vlm. 17, sayı: 5, 1977, s.477.

¹⁵⁴ Pastner, agm, s.95.

Han'ın haleflerinin İngilizlerce manipüle edilmemesi durumunda daimi bir politika üretebileceklerini savunmaktadır.¹⁵⁵

19. yy boyunca İngiliz Hindistan'ının batı sınırından veya Orta Asya'dan gelebilecek herhangi bir saldırı Londra'nın yönetim kademeleri ve askerî strateji planlayıcılarının başlıca endişe kaynağını oluşturmaktadır. 1817-1831 dönemleri arasında Hint yarımadası istikrarsız bir tablo çizmektedir ve İngilizler denetimi arttırabilmek için Hindistan'a genel vali atamıştır. Aynı zamanda Afganistan'daki gelişmeler dikkatleri bir kez daha bu coğrafyaya çekerek batı sınırlarının güvence altına alınması zorunlu hâle gelmiştir. Bölgedeki İngiliz çıkarları iki ayaklıdır. İlk olarak en büyük rakip olan Rus ilerlemesini durdurabilmek için askerî operasyonel üslere ihtiyaçları vardır. İkinci olarak bölge, İndus Vadisi'nin ticari sömürünün geleceği ve İran'la doğrudan bağlantının sağlanabilmesi için kilit öneme sahiptir.¹⁵⁶ İngiliz ajanları serdarlar arasındaki iç düşmanlığı ve rekabeti kullanmış ve kukla Han işbaşına gelene kadar rakip gördükleri pek çok kişiyi hapsedmişlerdir. Serdarlar arasındaki rekabetin sonucu olarak Kalat yönetimi İngilizlere karşı kışkırtılırken diğer yandan da serdarlar İngilizler için casusluk yapmakta ve Belucistan'ın işgali için çaba sarfetmişlerdir. İngilizler de çeşitli rüşvet ve çıkar ilişkilerini kullanarak bu durumdan yararlanmışlardır.

Sind'in 1843 ve Pencap'ın 1849 yılında İngilizlerce işgali Hindistan'ın batı sınırlarını güvence altına almak için İngilizlerin taktik hamleleri olarak görülebilir. Bu politikanın işlerlik kazanması Nasır Han'ın hükümranlılığı'nın son dönemine rastlamıştır. 1854 yılında Nasır Han İngiliz manda yönetimini kabul etmiş, İngilizlerin izni olmadan üçüncü devletlerle görüşmelerde bulunmamayı taahhüt etmiştir. Aynı zamanda İngiliz askerlerinin üs amaçlı toprak kullanımı ve yabancı tacirlerin serbest dolanımı ile güvenliği de Han'ın sorumluluk alanı içindedir.¹⁵⁷ Belucistan'daki İngiliz emperyal çıkarları ekonomik öncelikli değil, askeri ve jeopolitik doğada olmuştur. Fransız, Alman ve Rusla-

¹⁵⁵ Harrison, *International Security*, s.156.

¹⁵⁶ Siddiqi, *age*, s.21-22.

¹⁵⁷ Khan, *Asian Ethnicity*, s.283.

ra karşı tampon bölge kurmak başlıca yaklaşımdır. Temel mantık Beluçların bağımlılığını artırırken sistemi sabit tutmak, bir nevi statükoyu korumaktır. İngilizler Pencap ve Bengal'den farklı olarak İngiliz Belucistan'ı olarak bilinen coğrafyanın çoğu yerinde vergi bile toplamamışlar, Han'ın ve serdarların hediyeyle ve rüşvetlerle bağılıklarını kazanmaya çalışmışlardır. İhracat faaliyetleri için bölge kullanılmamış, uzun sahil şeridine rağmen hatırı sayılır bir liman bile inşa edilmemiştir. Bununla beraber İngilizler Beluç kabilelerini doğrudan işgal ve ilhak etmeye yönelik bir girişimden de özellikle kaçınmıştır.

Mir Nasır Han 1857 yılında ölmüştür. İngilizlerle yapılan işbirliğinin etkisiyle Nasır'ın kardeşinin yönetime geçmesine rağmen Belucistan'da iç çatışmalar birkaç yıl daha devam etmiştir. Nasır Han'ın güçlkle birleştirdiği topraklar ve elde ettiği kazanımların tekrarından korkan İngilizler de Belucistan'ı yedi parçaya ayırmıştır. İstikrarsızlık devam ederken 1859 yılında Albay Green'in Marri kabilisine karşı başarılı bir operasyon yapmasına rağmen Beluç sorununa kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Green Londra'daki komiteye sunduğu planda, ön cepheye hızlıca müdahale ederek Bolan Geçidi ve yukarı Sind'in güvenliğini sağlamayı planlamıştır. Yetkililer bu plana karşı çıkarak ön cephe koşullarının herhangi bir ilhakı imkânsız kıldığını öne sürerek Green'in planını reddetmiştir.¹⁵⁸

1870'li yıllara gelindiğinde kabileler ve İngilizler arasındaki sorunlar daha net biçimde görülmeye başlamıştır. Green Planı'nın reddedilmesinin ardından görevlendirilen Yüzbaşı Sandeman, Marriler, Bugtiler ve diğer kabileler nezdinde saygınlığını korumayı başarmış ve 1875 yılında Kalat'a gönderilmiştir. 1876 yılında başarılı biçimde Han ve İngiltere arasındaki ilişkileri düzene koymuş, Hindistan valisi ve Han arasındaki andlaşma gereği Kalat'a "koruma altındaki ülke" statüsü verilmiştir. Kalat Hanı'nın da yardımlarıyla İngilizler 1893 yılında Belucistan'da güçlü bir otorite sağlamayı başarmışlardır.¹⁵⁹

Kalat Hanlığı'nın "bağılılığı" sayesinde İngilizler I. Afgan Savaşı'nda bölgeden serbest geçiş hakkını güvenceye almışlardır. 1876'da Han ve ona bağlı tüm serdarlar iç çatışmalarında İngilizlerin hakem olarak tayin edilmesi

¹⁵⁸ Pastner, agm, s.97.

¹⁵⁹ Siddiqi, age, s.23.

kararını almıştır.¹⁶⁰ Andlaşma sonucunda Belucistan, İngiltere'ye bağlı politik bir birim hâline getirilmiştir. Sandeman, Kalat Hanı'nın danışmanı ve kabileler arası sorunların çözümünde hakem vazifesini üstlenmiştir.

Yüzbaşı Sandeman'ın ismiyle anılan düzenlemeler idari sistemde köklü değişiklikler getirmiştir. Bugünkü Belucistan sorununun oluşmasının temel taşlarından biri olan bu sisteme göre:¹⁶¹

- 1) Kalat Hanı ve tüm serdarlıklar İngiliz Kraliyeti'nin düzenli maaş alan birimleri hâline getirilmiştir. Serdarlar toprak vergilerinden bağımsız gelire sahip olmuşlar, yetkileri kendi halkı nezdinde sınırsız görülürken, İngiliz askerî ve politik kurumları eliyle hareket serbestileri kısıtlanmıştır.
- 2) Kalat Hanı'nın serdarlar arası ilişkileri düzenlemeye yönelik tüm gücü ve hakları elinden alınmıştır. Hakemlik yetkisi İngilizlere teslim edilmiştir.
- 3) Jirga sistemine geçmişteki toplumsal meclis olma ve adaleti temin etme niteliği kaybettirilerek tüm jirgalar "Kraliyet Jirgası" denilen birim adı altında birleştirilmiş buraya da sadece serdarların ve aristokratların seçilebilmesinin önü açılmıştır. Jirgaların toplumu kucaklayıcı niteliği ortadan kaldırılmıştır.
- 4) Bu sistem İngilizlere kendilerine karşı isyan hareketlerini bastırmada kuvvetli bir enstrüman vermiş, sınıf çatışmasını körükleyerek serdarlara yığınlar üzerinde ölçüsüz bir güç olanağı sağlamıştır.

Sandeman'ın kabile bölgelerini askerî müdahaleler harici "barışçıl" yollarla parçalama planı yürürlüğe konduktan sonra 1890 yılında İngiliz askerleri kabile bölgelerinden çekilmiş, kabile şefleri askerî gözlem noktalarının kalması konusunda ikna edilmişlerdir.¹⁶² Belucistan'daki İngiliz çıkarları ekonomik temelli olmamakla birlikte ekonomik hayatın tümü yarı özerk feodal aristokratlara devredilmiştir.¹⁶³ Askerî gücü arkasına alan serdarlar bölgenin ekonomik potansiyelini diledikleri gibi paylaşma imkânı bulmuşlardır. İkinci olarak

¹⁶⁰ Ahmad, agm, s.10.

¹⁶¹ Khan, *Asian Ethnicity*, s.284-285.

¹⁶² Siddiqi, age, s.44.

¹⁶³ Pastner, agm, s.99.

plana muhalefet eden kesimler İngilizlerle savaşıarak yalnızca serdarlara savaş açmış olmamaktadır. Serdarlara başkaldırmanın sonucu hem İngilizlerle hem de serdarlarla mücadele etmek durumunda kalacaklardır. Anti-emperyalist mücadele aynı zamanda serdarlara ve topluca bu kuruma mücadeleyi de kapsayacağından İngilizlerden yardım alan serdarların elini daha da güçlendirecek ve bölgelerinde rakipsiz olacaklardır.

1893 yılında Kabil Emiri Abdulrahman, doğu sınırına İngiliz askerlerinin geçmesinde isteksiz davranması üzerine İngilizler 1894-95 yıllarında Durand Hattı'nı uluslararası sınır olarak ilan etmiştir.¹⁶⁴ Bu sınırın esas amacı Orta Asya ticaret yollarının güvenliğini kontrol etmek ve olası Rus ilerlemesine karşı iki imparatorluğun kuvvetlerinin karşı karşıya gelmesini önlemektir. Hat, İngilizlerin bölgedeki etnik ve kültürel kimlikleri dikkate alınmaksızın böl ve yönet politikasıyla belirlenmiştir. 1947 tarihinde Pakistan'ın kuruluşundan önce sınırları belirlenmiş Durand Hattı bugün bile Afganistan ile Pakistan arasında problem teşkil etmeye devam etmektedir. Afganistan'ın Pakistan'la sorun yaşadığı dönemlerde gündeme getirdiği konuya paralel olarak Peştun ve Beluç self determinasyonuna verdiği destek Pakistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir. Sovyetler Birliği de konjonktürel ortama bağlı olarak Durand Hattı konusunda Afganistan'la fikir birliği içerisinde olmuştur.

Durand Hattı'nın kabul edilmesi ve 1884 yılında Belucistan'ın ilhakından sonra koloni idarecileri sürekli olarak Han ve kabileler arası çıkar çatışmalarından istifade etmiştir. Han, İngilizlere verdiği söze bağlı olduğunu ve bölgede güvenliği garanti edeceğini dile getirmesine rağmen ayaklanan İngiliz karşıtı kabileleri kontrol altına alamamıştır. Bu durum İngilizlerce Han'ın andlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getiremediği için mazeret olarak kullanılmıştır. Han, tahtından inmek istemeyince öldürülmüş ve Kalat Devleti ortadan kaldırılmıştır.¹⁶⁵ Kalat'ın ortadan kaldırılması Beluçların tarihteki ilk ve belki de son politik organizasyon deneyimini sonlandırmıştır. İngilizlerin

¹⁶⁴ Feroz AHMED, "Structure and Contradiction in Pakistan" iç. **Imperialism and Revolution in South Asia** (der. Kathleen GOUGH, Hari P. SHARMA), Monthly Reviewed Press, New York ve London, 1973, s.178.

¹⁶⁵ Pastner, agm, s.100.

Kalat'ı ortadan kaldırmasıyla bölgede istikrarsızlık had safhaya ulaşmıştır. Kabilelerin direnişinin kontrolden çıkması karşısında İngilizler Kalat Devleti'ni tekrar kurmuştur.¹⁶⁶ Kalat Han'ı geçmişteki tüm yetkilerini kaybederek protokolde İngiliz hükümetinin egemenliği altında bir alt birime indirgenmiştir.

Kalat'ın ve Belucistan'ın istikrarı ve gelişmesinin önemi yalnızca Hindistan'ın batı sınırlarının güvenliğini sağlamakla sınırlı değildir. Komşu İran ve Afganistan'ın içişlerine müdahale edebilmek amacıyla sınırda konuşlanmış İngiliz askerlerinin refahı, bölgede hizmet sektörünün gelişimi ve iletişim ağının kuvvetlendirilmesiyle yakından ilişkilidir. 1900'lü yıllarda Belucistan'a ilk defa demiryolu, posta ofisleri, dinlenme konakları sosyal refahı artıracak altyapı çalışmaları getirilmiştir. Sanayi ve teknolojinin bölgede yaygınlaşmasıyla Kuzey Belucistan'da kömür ocakları işletmeye açılarak 1886 yılında 122 ton olan yıllık üretim 47.300 tona yükselmiştir.¹⁶⁷ Aynı dönemde ekonomide piyasa sistemi düzene konarak, kırsaldan gelişmiş bölgelere göçü tetiklemiş, göçebe ve yarı göçebe kabile sayısı azalarak yerini yerleşik nüfusa bırakmıştır. Ekonomik sistemdeki değişim bölgeye refah getirmemiş, kapitalist ekonomi bölgede hakim kılınırken endüstriyel üretime dayalı kapital düzene geçiş sağlanamamış ve bunun aksine birtakım olumsuz gelişmeleri tetiklemiştir. 19. yy'ın son çeyreğinde Belucistan'da, vergilerde astronomik artışlar yaşanmıştır. 1879-1880 ve 1902-1903 tarihlerinde Sibi'de % 82, 1882-1895 tarihlerinde Ketta'da % 350'lik vergi artışı görülmüştür. Tarım ürünü cinsinden toplanan vergi pek çok köylünün topraklarından olmasına neden olmuştur.¹⁶⁸ Yerel halkın topraklarından olması ile serdarlar güçlerini iyice artırarak kabile ve aşiret sistemine dayalı yarı feodal düzenin günümüze kadar gelmesine imkân tanımıştır. Belucistan'da idari konularda gelenekler ve göreneklere dayalı sistem işlese de realitede de facto odaklara bağlı olarak güç transferi işlemektedir. Bu yüzden İngilizler tarafından "anarşik devlet" olarak adlandırılmıştır. Göçebe topluluklar güç ilişkilerde önemli

¹⁶⁶ Kalat'ın İngilizlerce parçalanmasının ardından Hanlık, batı ucunda Goldsmith Hattı olarak bilinen bölge, kuzeyde Durand Hattı'na kadar uzanan bölge ve İngiliz Hindistan'ına dahil edilen bölge, İngiliz Belucistan'ı, Kalat'ın kalan bölümü ve diğer üç prenslik dağılan devletten ibaret kalmıştır. Siddiqi, age, s.46.

¹⁶⁷ Khan, *Asian Ethnicity*, s.284.

¹⁶⁸ Pastner, agm, s.99.

roller oynamıştır. Tarihsel olarak merkezî güç için savaşmanın ödülü olarak toprak verilmesi göçebelikten yerleşik hayata geçişin de temellerini atmıştır. İngilizler de buna dayalı bir ödüllendirme sistemi izlemişlerdir.¹⁶⁹

İngilizler kabilelerden kaynaklanan isyanların bastırılması ve ulaşım ağının güvenliğinin devamı için tüm olanaklarını seferber etmiştir. Buna rağmen İngilizlerce önem atfedilen bölgeler dışında, Kalat Hanlığı'nın kalanında sosyo-ekonomik şartlar hızla düşmeye devam etmiştir. 1929 yılında askere almaya karşı ilk başarılı milliyetçi kapmaya düzenlenmiş, ertesi yıl yeraltında çeşitli örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda bazı Beluç politikacıları "Belucistan'ı Terk Edin" hareketini başlatmıştır.¹⁷⁰ Rus propagandası ile güçlenen hareket "emperyal bağın" sona ermesi için Rusya'yla işbirliğinin önemi-ne dikkat çekmeye çalışmıştır. Provakasyonun dışında Beluç halkının refahıyla ilgilenen samimi liderler, İngiliz yönetiminin dikkatini Belucistan için gerekli olan sosyal ve ekonomik reformlara çekmeye çalışmışlardır. İngilizlerin reform taleplerine yanıtı şiddetle karşılık vermek olmuştur. 1935 yılında İngilizlerin Belucistan'ı terk etmesinin ardından ilk ulusal parti olan Kalat Ulusal Partisi "Bağımsız ve Birleşik Belucistan" sloganıyla siyasi hayatına başlamış, aynı zamanda "Al-Baluch" gazetesi Karaçi'de ilk sayısında "Büyük Belucistan" haritasını¹⁷¹ yayımlayarak Beluçların bağımsız bir devlete olan taleplerini ortaya koymuştur.¹⁷²

İngilizlerin Hindistan'daki direnişle başa çıkamayarak ülkeden ayrılmasıyla Beluç milliyetçileri bağımsız Belucistan projesine verdikleri desteği artırmıştır. Pakistan'ın kurucu lideri Cinnah'ı meşru danışmanı yapan Kalat Hanı ironik bir taleple Nepal ve Belucistan'ın durumunun Hindistan'a bağlı diğer birimlerden farklı olduğunu belirterek koloni yönetimi yerine doğrudan Londra ile andlaşmaya dayalı ilişkilerinin yürütülmesini önermiştir. 1946 memorandumunda Han talebini bir kez daha dile getirmiştir. Şahi

¹⁶⁹ Asaf HUSSAIN, "Ethnicity, National Identity and Praetorianism: The Case of Pakistan", **Asian Survey**, vlm. 16, sayı: 10, 1976, s.919.

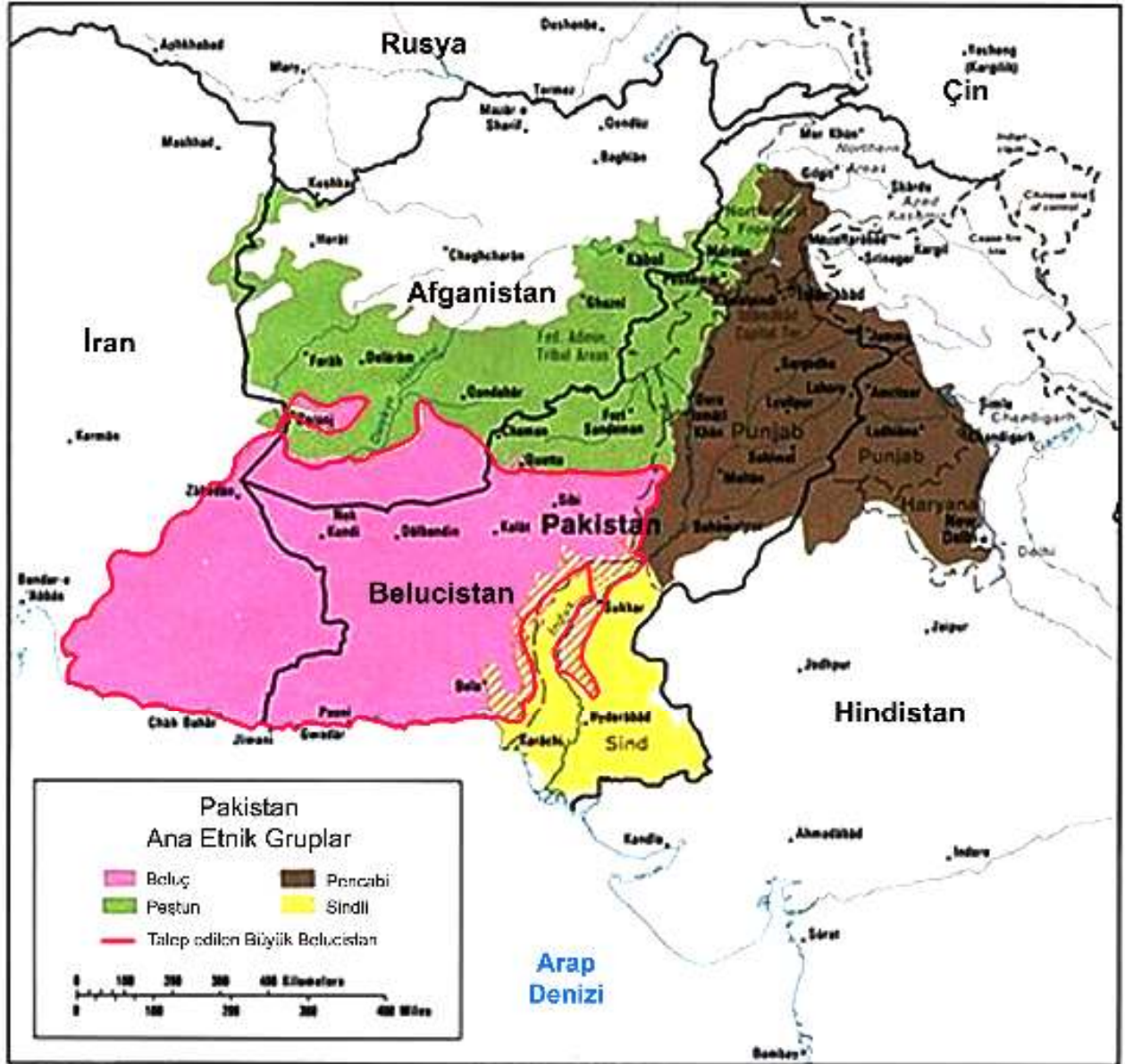
¹⁷⁰ Harrison, **International Security**, s.158.

¹⁷¹ Afganistan, İran ve Pakistan'dan talep edilen toprakların birleşmesiyle oluşturulması planlanan "Büyük Belucistan" devletinin haritası için bkz. s.73.

¹⁷² Khan, **Asian Ethnicity**, s.285.

(Büyük) Jirga ve Ketta'daki bazı serdarlar da bu arada Güney Asya'da yeni bir güç odağı olarak doğmak üzere olan Pakistan'a katılmanın yollarını aramışlardır.¹⁷³

1.9. Pakistan'da Etnik Gruplar ve Büyük Belucistan Sınırları

Kaynak: <http://www.heritage.org/maps>

¹⁷³ Hussain, agm, s.926.

1.2.1. İngilizlerin Güney Asya Egemenliğinin Sona Ermesi ve Pakistan'ın Hindistan Birliği'nden Kopuşu

Avrupa'yı yıkımın eşiğine sürükleyen II. Dünya Savaşı'nın sonuçları uluslararası sistemde de etkileri bugün bile hissedilebilen kalıcı değişimlere yol açmıştır. Almanya'nın Avrupa'ya yönelik saldırgan politikalarını durdurmak adına önemli sermaye ve insan kaybına uğrayan İngiltere'nin 1945 tarihinden sonra sömürgelerinde kontrolü kaybettiği ve adım adım gerilemeye başlayarak Britanya Adası'na doğru küçüldüğü görülmektedir. Güney Asya'da "Pax Britannica" son günlerini yaşarken oldukça çalkantılı günler geçiren Büyük Hindistan da parçalanmanın eşiğinde bulunmaktadır. 1940'lı yılların başlarından itibaren Londra'nın temel önceliği, tırmanan sömürge karşıtlığı ve toplumsal şiddet olaylarının tehlikeli boyutlara ulaştığı Hindistan'dan bir an önce çıkmaktır. Müslümanlar ve Hindular olmak üzere iki büyük grubu barındıran, İngiltere'nin Güney Asya'daki en gözde sömürgesi dağılırken pek çok devlet ve devletçik de uluslararası sistem içerisinde hayata başlamak üzeredir.

Müslümanların Hindistan'da ayrı bir devlet oluşturma fikrinin izleri Aralık 1883'lere kadar uzanmaktadır.¹⁷⁴ Wilfrid Scawen Blunt, Kalkutta'daki görüşmelerde Kuzey Hindistan'ın tüm bölgelerinin Müslüman hükümeti yönetimine ve güneyinin de Hindu hükümeti yönetimi altına konulmasını savunmuştur. Blunt'a göre İngiliz askerleri her iki bölgede güvenliği sağlayan garantör konumunu devam ettirmekle birlikte tüm sivil idare, yasama ve finans konuları yerel halkın eline bırakılmalıdır.¹⁷⁵ Zamanla ayrı bir Müslüman devletine giden yola girildiğinde Blunt'un planının mutlak sonu engelleyemeyeceği anlaşılmıştır. Aralık 1930 yılında Allahabad'daki Tüm Hindistan Müslüman Ligi toplantısında Muhammed İkbal kalbinden geçenleri Pencap, KBSV, Sind ve Belucistan'ın tek bir devlet çatısı altında görmek istediği şeklinde seslendirmiş, İngiliz yönetimi ya da onlarsız kuzeybatıdaki Hint Müslümanları devletinin bu bölgedeki Müslümanların varacağı son kaderi olduğunun altını çizmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Pakistan'ın kuruluşunun aşamaları üzerine detaylı kaynaklar için bkz. COHEN, age; Khalid B. SAYEED, *Pakistan The Formative Phase: 1857-1948*, Oxford University Press, 1998.

¹⁷⁵ Sayeed, age, s.103.

¹⁷⁶ Cohen, age, s.203.

Pakistan resmî tarihinin temel dayanağı olan ve kurulum ideolojisini yansıtan “İki Ulus Tezi”, Hindistan Müslümanlarının her zaman ayırt edici niteliklere ve kimliğe sahip ayrı bir toplum olduğu ve Hindistan içerisindeki asimilasyona direnerek bugünlere geldiği üzerine kuruludur. 1947 yılından önce milliyetçi gruplar tarafından benimsenen İki Ulus Tezi, ılımlı bir Hindu Müslüman kimliği yerine Hindu ve Müslümanların farklı bölgelerde sosyal ilişkilerden kopuk vaziyette yaşadıkları ve toplumu katmanlara ayıran sınıflardan oluştuğunu varsaymaktadır.¹⁷⁷ Tez, günümüzde etnik meselelerin çözümünde dile getirilen “Pakistanlılık” vurgusunun da beslendiği kaynaklardan biridir. Tezin savunucuları aynı zamanda Hint Müslümanlarının kültürel farklılıklarını vurgulayarak gelecekte avantaja dönüştürebilecekleri politik açılımların da peşindedirler.

Cinnah, yazdığı makalede Hinduların ve Müslümanların iki farklı ulus olduğunu tekrar dile getirmekle beraber bu tezi ileri taşıyarak, merkez ve bölgelerde hükümetin tüm Hindu sınıflarını temsil ettiğini ve söz konusu olan her durumda Hint çıkarlarına uygun hâle getirdiğini savunmuştur. Müslüman Ligi de Cinnah’ın fikirlerinden etkilenecek her türlü federasyon talebine karşı çıkmış, federasyon çözümünün Hindu egemenliği ve çoğunluğunun yaşatılması anlamına geleceğini dile getirmiştir.¹⁷⁸ Cinnah’ın öncülüğünü yaptığı İki Ulus Tezi incelendiğinde Tüm Hindistan Müslüman Ligi’ne danışılmadan ve onayı alınmadan federasyona giden yol dahil hiçbir yeni anayasal çerçevenin icat edilmemesi ve uygulanmamasının istendiği anlaşılmaktadır. Özetle açıklamak gerekirse Hindistan’da yaşayan iki ulusun ortak hükümeti kurulmadan anayasa düzenlemesi yapılmaması hedeflenmektedir.

Kasım 1938 tarihinde Karaçi’deki görüşmelerin ardından alınan kararda ilk defa Hindu ve Müslümanlar, Müslüman Ligi tarafından resmi dille “iki ayrı ulus” olarak tanımlanmıştır. Cinnah ve ekibinin uzun yıllar süren mücadelesi nihayet meyvelerini vermeye başlamıştır. 1937 seçimlerinde istediği sonuçları yakalayamayan Cinnah ve ekibi bu başarının da getirdiği olumlu atmosfer ve itibar ile 1945-1946 seçimlerinde merkez mecliste Müslümanlara

¹⁷⁷ Sayeed, age, s.104.

¹⁷⁸ Sayeed, age, s.105.

ayrılan tüm koltukları kazanmış ve bölgesel seçimlerde de Müslüman oylarının % 75'ini ellerinde tutmuşlardır. Cinnah'ın seçimlerdeki anılan başarısı 1940 Lahor Görüşmeleri'nde de etkisini göstermiştir. Müslümanların ezildiği jargonu hızla yerini yeni devletin o tarihten sonra nasıl bir ideoloji çerçevesinde şekilleneceği tartışmalarına bırakmaya başlamıştır.¹⁷⁹ Cinnah'ın ve kurucu seçkinlerin argümanlarında sıkça kullandığı İslam ve Müslüman sınıfların Hindularla mücadelesi temelindeki yaklaşımlar kişisel tercih ya da dine bakışını ifade etmekten ziyade taraftar toplamaya yönelik politik bir taktik niteliği taşımaktadır. Günümüzde Pakistan'da yönetimin İslamcı terör ve radikalleşmeyle mücadelesinde de görüleceği gibi Pakistan hâlâ bir şeriat devleti olmayı tercih etmemiştir.

Kurucu seçkinlerin özellikle kaçındığı federasyon çözüm planları Lahor Görüşmeleri'nde yer almamıştır. Pakistan'ın etnik ve dilsel azınlıkları sıklıkla devletin kurucu belgesi olan 1940 tarihli Lahor Kararları'na atıfta bulunarak geniş özerklik hakları için meşru zemin yaratmaya çalışmaktadırlar. Karar belgesinde doğrudan "federasyon" kelimesinin geçmemesine rağmen Cohen'e göre¹⁸⁰ esnek bir yorumlama tarzıyla bağımsız devlet bünyesi içinde anayasal birimlerin özerk ve egemen olması gerektiği sonucuna varabilmek mümkündür.

Pakistan'ın kurucu liderleri bugüne kadar Cinnah'ın önderliği ve ortak birliğe olan inancın gelecekte karşılaşılabilecek tüm engelleri aşabileceğine inanmıştır. Sindler, Peştunlar ve Beluçların Pakistan'ın kuruluşuna karşı taşıdığı mesafeli tavır bile bu beklentilere gölge düşürmemiştir. Kuzey Hindistan'daki Müslümanların Cinnah'a ve lider kadroya verdiği desteğin arkasında ise bu grupların Hindistan'daki ekonomik, sosyal ve siyasi hayattaki dezavantajlı konumlarından kurtularak daha iyi yaşama ve iş imkânlarına yönelme arzuları yatmaktadır. Muhacirlerin ve Pencabilerin Pakistan'a katılma sebepleri bu düşünce ışığında anlaşılabilir.

¹⁷⁹ Sugata BOSE, Ayesha JALAL, **Modern South Asia: History, Culture, Political Economy**, Second Edition, Oxford University Press, Delhi, 2004, s.150.

¹⁸⁰ Cohen, age, s.206.

Yüzlerce yıl aynı topraklarda yaşayan Hindu ve Müslüman halkların 1947 yılında ayrılması ve yaşanan travma hem Hindistan'da hem Pakistan'da güçlü merkezi yönetimlerin kurulmasını öncelik hâline getirmiştir. Hindistan yanı başında beliren, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir devletin gelecekte nelere yol açabileceği üzerine şüphelerden sıyrılmaya çalışırken, bağımsızlığın tadına varamadan olası bir Hint işgalinden korkan Pakistan'da hayatta kalma korkusu zihinlerden atılamayan bir hâle bürünmüştür. Ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların varlığına rağmen artan güvenlik kaygılarının bir sonucu olarak ordunun, bürokratik hakimiyeti pekiştirecek uygulamaların ve İslam'ı bütünleştirici bir ideoloji olarak dayatmanın etkileri ayrılmanın hemen ardından hissedilmeye başlanmıştır.

Pakistan'ın kurulduğu tarihteki ideoloji ve politika algılamalarının yansımaları bugün de değişmeden sürmektedir. Güçlü merkezi ve bürokratik yapının muhafazası, toplumun devlete ve kurulum ideolojisine koşulsuz ve tam bağlılığı, etnik kimlik ve etnik milliyetçilik düşüncesinden uzak ve bütünleştirici unsur olarak İslam dinini benimseyen bireylerin varlığı Pakistanlılık tanımını oluşturan başlıca unsurlardır. Empoze edilmeye çalışılan İslam tutkalı da Batı modernizmi ve Batı dünyası ile sorunsuz ilişkilerin yürütülmesine uygun niteliklere sahip olmalıdır. Günümüzde İslam dünyasına yakıştırılmaya çalışılan "ılımlı İslam" tanımlamaları ile Pakistanlılığın İslam anlayışı arasındaki benzerlikler dikkatlerden kaçmamalıdır.

1.2.2. Kalat Devleti'nin Sona Ermesi ve Belucistan'ın Bütünüyle Pakistan'a Katılması

Güç dengeleri bağlamında sürekli el değiştiren ve coğrafi bakımdan zorlu koşullara sahip bir bölgede askeri varlık bulundurmaya çalışmanın yanında silahlı kuvvetleri, otoriteyi ve istekleri dayatıcı bir araç olarak kullanmak, barışı korumak adına pratikte faydalı olmayan bir yöntemdir. Belucistan'da tarihin eski çağlarından bu yana iyi huyluluk ve bağlılığa karşılık toprakların şefler arasında paylaştırılarak, çeşitli ödüllendirme sistemleriyle sorun çıkarma potansiyeline sahip liderleri kontrol altına almak sıkça görülen bir tablodur. Kabi-

lelerin kaynak yönetimi, toprak ve hayvancılık gelirleri geleneklerden beslenen kanunlarla belirlenmekte ve herhangi bir hakemliğe ve dağıtıma konu olmamaktadır. Sandmen Sistemi bugüne kadar Belucistan'da kabilelerin ve serdarların otoritesini kısıtlamaya yönelik atılan en güçlü adımdır. Bu sistemde bile İngilizler gelir dağılımı konularına doğrudan müdahale etmek ve serdarlar arası ilişkilere karışmaktan itina ile kaçınmışlardır. İngiliz kontrolünün dolaylı olarak 1947 tarihine kadar sürmesi sayılanlarla birleşince Belucistan'ın kabileden modern devlet sistemine geçişi gerçekleşmemiştir.

Hint yarımadasını saran karmaşa karşısında Kalat Hanı İngilizlerin de kontrolü kaybetmesiyle Ketta, Bolan Geçidi ve stratejik kabile topraklarını geri alabilmeyi hedeflemiştir. Han, taleplerini dile getirmeye çalıştığında Hint Kongresi ve Müslüman Ligi Kalat'ın "sınır devlet" olduğu ve sınır güvenliği bağlamında stratejik öneme sahip olduğunu öne sürerek bu talepleri geri çevirmiştir.¹⁸¹

Kalat'ın yasal statüsü üzerindeki tartışmalar uzun süre devam etmiştir. 1947 tarihinde halkın Müslüman çoğunluğuna rağmen ne Kalat Hanı ve Han'ın baş danışmanı Cinnah ne de Beluç milliyetçisi gruplar Belucistan'ın Pakistan'a katılması taraftarı değildir. 12 Ağustos 1947 tarihinde New York Times'ta Pakistan'ın Kalat'ı bağımsız bir devlet olarak ilan ettiği haberi üzerine ortam gerilmiş, iddia Pakistan resmî temsilciler tarafından reddedilmiş, bu haber Kalat ve Pakistan ilişkilerinde olumsuz etkiye ve karşılıklı kuşkulara neden olmuştur.¹⁸² Pakistan'ın resmi kuruluşuna iki gün kala bu haberin Kalat-Pakistan ilişkilerini sabote etmek ve yönetimler arası manipülasyona yol açmak için hazırlanmış olabileceği ihtimali üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Kalat'ta da kafa karışıklığı sürerken birbirinden çok farklı fikirler dile getirilmiştir. Devlet içindeki milliyetçi kesimler Han'a Beluç Krallığı'nı kurması yönünde baskı yaparken, İngilizler referanduma kalkışarak Beluç halkının Hindistan ile Pakistan arasında seçim yapmasını istemiştir. Ketta'nın ve Büyük

¹⁸¹ Siddiqi, age, s.28.

¹⁸² Cohen, age, s.218.

Jirga'nın manipölasyonuyla Peştun hakimiyetinde olan bölgenin yanı sıra beklenmedik biçimde Beluç serdarlarının çoğu Pakistan'a katılmayı seçmiştir.¹⁸³

Referandumda en dikkat çekici nokta bağımsızlık seçeneğinin tercih olarak sunulmaması, konunun gündeme getirilmesinden itinayla kaçınılmasıdır. Kalat Hanı Abdülkerim içeride aldığı ağır darbenin ardından son bir teşebbüste bulunarak, Pakistan müdahalesinden de çekinerek, savunma, dışişleri ve iletişim konusunda Pakistan lehine özel düzenlemelerin yapılmasını önermiştir. Makran, Kharan ve Las Bela'nın Pakistan'a katılması ile İran sınırı ve Arap Denizi arasında coğrafi izolasyona maruz kalan Kalat'ın talepleri, referandumdaki ezici üstünlükle birleşince Pakistan yönetimi nezdinde ciddiye alınmamıştır. Pakistan yönetimi, Kalat'ın koşulsuz olarak kendilerine katılmasını beklemiştir.

Pakistan'ın 14 Ağustos 1947 tarihinde kurulmasının ertesi günü Bizenjo liderliğindeki Kalat Meclisi Kalat'ın bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁸⁴ Pakistan'a açık bir meydan okuma şeklinde algılanan bu kararın ardından ordu ertesi yıl harekete geçerek Kalat'ı işgal etmiştir. Beluç milliyetçileri ve bazı kabile şeflerinin ısrarına rağmen Kalat Han'ı en sonunda koşulsuz olarak Pakistan'a katılmayı kabul etmiştir. Önce Han, 1950 tarihine kadar sürecektir isyan hareketinin bastırılmasının ardından da hanın kardeşi tutuklanacaktır. Kalat'ın Pakistan'a katılması ulusal liderler için şok etkisi yaratmıştır. Bu liderler İngiliz egemenliğinin son dönemlerinden itibaren bağımsızlık için çaba sarfetmişlerdir.¹⁸⁵ Hatırlanacağı gibi İngilizler Belucistan'daki ulusal hareketleri sürekli baskı altına almışlardır. Beluç milliyetçiliği için kara bir sayfa olan Kalat'ın işgalinin ardından Beluç kini ve bağımsız devlet paradoksu doğacak, Pakistan müdahalesi İngiliz döneminden bile kötü olarak algılanacak, milliyetçiler nezdinde Pakistan yönetimi günümüze kadar işgalci olarak görülecektir.

1950'lerde tüm Beluç serdarlarının katıldığı toplantılar düzenlenerek Beluçlar arasında dilsel temelli bir bütün olarak oluşturmaya çalışılmıştır. Pa-

¹⁸³ Khan, *Asian Ethnicity*, s.283.

¹⁸⁴ Siddiqi, age, s.32.

¹⁸⁵ Cohen, age, s.220.

kistan devlet başkanı İskender Mirza, bu taleplerin devlet içinde düşmanlıklar yaratmayacak biçimde benimsenmesi hâlinde merkezi yönetimin konuyu düşüneceğini belirtmiştir. Mirza diğer yandan ikili oynayarak Karaçi'deki toplantı sırasında bazı serdarlara Kalat Hanı'nın egemenliğine yol açacak bu girişime karşı dikkatli olmaları uyarısında bulunmuştur. Toplantı sırasında Kalat Hanı'nın teklifine karşı serdarlar nezdinde kuşku ve rekabet ortamı doğarken aynı zamanda Mirza bunu ayrılıkçı düşünceler yaratılmasının bir örneği gibi görmüş, 1958 tarihindeki sıkıyönetimin temel sebeplerinden biri hâline getirmiştir. Mirza'nın yerinde ve zamanında uyguladığı bu taktik, sıkıyönetime de halk temelinde meşruiyet kazandırmıştır ve itirazların önünü kesmiştir.¹⁸⁶ Mirza'nın girişimi, Beluç birliğine gidebilecek bir yolda serdarlar arasında çatışmanın da temellerini atmış, özerklik hareketi sekteye uğramıştır.

1940'lı yılların sonu ve 1950'lerin başlarında Belucistan'ın bütününde görülen geri kalmışlık ve merkezi sisteme adaptasyon problemi Pakistanlı devlet adamları için kaçınılamayacak dereceye ulaşmıştır. Politik sisteme entegrasyonda karşılaşılan zorluklar, Pakistan başbakanı ve merkezi yönetimini bölgeye dönük reform paketlerini uygulamaya itmiştir. 1950'lerden itibaren öngörülen hedef Belucistan'ın idari seviyesi ve gelişmişlik düzeyini geri kalan bölgelerle eşdeğer seviyeye ulaştırmaktır. 1950 tarihinde Pakistan hükümeti ilgisini bölgeye yoğunlaştırarak bir reform komitesi görevlendirmiş ve idari, anayasal değişikliklerin politik, sosyal ve ekonomik sorunların düzeltilmesi için çalışmasına karar vermiştir.¹⁸⁷ Komitenin çalışmaları ve reform paketinde özellikle bölge halkının gelir düzeyinin ve ekonomik refahının yükseltilmesinin hedeflemesine rağmen merkezi hükümet pek çok sorunun temel kaynağı olan serdar sistemine karışmaktan uzak durmayı seçmiştir. Görünürde yapılan tahminlerin Belucistan'a özgü geleneksel hiyerarşik sisteme dokunulmadan idari yapının güçlendirilmesi yönünde olduğu söylenebilir. Günümüzde de benzer biçimde Pakistan yönetiminin bölgeye dönük ekonomik reformlar yapmakta ısrarcı olduğu ve bölgeden kaynaklanan güvenlik,

¹⁸⁶ Phandis, Ganguly, age, s.76.

¹⁸⁷ Siddiqi, age, s.30.

istikrar ve politik sorunların tamamının ekonomik açılımlarla çözüleceğine inandığı görüntüsünün verildiği düşünülebilir. Lahor-İslamabad merkezli politik hayata diğer grupların düşük düzeyli de olsa katılabilmelerine rağmen Beluçların dışlanması, hegemoncu ekonomik ilişkiler anlayışı nedeniyle merkez-çevre ilişkisini çıkmaza sokmuştur ve bölgeler arası ciddi bir gelişmişlik farkı yaratmıştır.

1.2.3. Beluç Etnik Milliyetçiliğinin 1955-1977 Dönemindeki Gelişimi

Beluç milliyetçiliğinin yükselişi ve bunun karşıtı olan Pakistanlılık kimliğinin dayatılmasında en önemli ve belirleyici dönem 1955-1977 dönemidir. Orta direk olarak görülebilecek 1970 yılının öncesi ve sonrasında Pakistan liderlerinin değişen konjonktüre rağmen yaptığı açıklamalar değişmemiş aksine geçmişle bağlantılı olarak devamlılık göstermiştir. Yapılan tüm vurgular güçlü bir merkezi yapı ve geniş özerklik taleplerini eleştiri üzerinde toplanmaktadır. Cinnah, 1940'lı yıllarda söylevlerinde Pakistanlılığın salt Bengalli, Beluç, Pencabi, Sindli ya da Peştun değil, yeni bir ulus olduğunu, Hindistan'a İslam'ın 1300 yıl önce geldiğini ve o günden bu yana bütünleştirici bir unsur olduğunun altını çizmektedir.¹⁸⁸ Eyüp Han bölgeselci yaklaşımlara tolerans gösterilemeyeceğini, asker kökenli bir lider olarak ülkenin bütünlüğünün güçlü bir merkezîyetçi anlayışla yaşatılacağını savunmaktadır.¹⁸⁹ Pakistan'ın iç savaş sonrası bölündüğü tarih olan 1971 yılında yönetimi elinde tutan Yahya Han bile ülkenin düştüğü zor koşullara rağmen daha geniş özerklik haklarına tüm gücüyle karşı çıkan bir lider görüntüsünden vazgeçememiştir.¹⁹⁰ Doğu Pakistan'ın kaybedilmesinin ardından Zülfikar Ali Butto sıkı merkezîyetçi tutumunu sürdürmüş, Beluçlar üzerine askerî operasyon emrini verirken bir yandan da Urdu dili konuşan Muhacirlerin devlete başkaldırmasını tetikleyecek idari girişimlerde bulunmuştur.¹⁹¹

¹⁸⁸ Sayeed, age, s.112.

¹⁸⁹ Roedad KHAN, *Pakistan-A Dream Gone Sour*, Oxford University Press, 1998, s.57.

¹⁹⁰ Hussain, agm, s.924.

¹⁹¹ Kathleen GOUGH, Hari P. SHARMA (der.), *Imperialism and Revolution in South Asia*, Monthly Reviewed Press, New York and London, 1973, s.177.

Cinnah idaresindeki Pakistan yönetimi, İngiliz döneminde kabul edilen Belucistan'ın özel idari bölge sıfatını korumuştur. İngilizlerin Güney Asya'dan ayrıldığı tarihte Belucistan'da seçimle iş başına gelmiş meclis olmadığı için "Genel Vali Danışman Konseyi'ni" kurarak Belucistan'ın doğrudan yönetilmesini istemiştir.¹⁹² Belucistan'ın Pakistan'a entegrasyonunun ilk adımı 1952'nin başlarında geniş kabile bölgelerinin yanında Markan, Kharan, Las Bela ve Kalat'ın tek bir Belucistan çatısı altında birleştirilmesi olmuştur. Bu gelişmenin ardından yukarıda sayılan birimler 1955 tarihinde Eyüp Han'ın tarihi hatası olan Birlik Planı'yla Kalat Bölgesi adı altında Batı Pakistan'daki yerini almıştır. Beluç ve Peştun bölgeleri birleştirilerek Lahor'dan yönetilmeye başlanmıştır. Beluç bakış açısına göre bu hamle Pencabilerin Belucistan'ı kolonileştirmede bir adım daha attığı yönündedir. Birlik Planı'nın uygulamaya konulmasının ardından Beluç milliyetçileri Sindliler, Peştunlar ve Bengalliler ülke çapında protestoculara katılarak Batı Pakistan'ın dağılması için çalışmalara başlamıştır.¹⁹³ Serdar Ataullah Mengel Batı Pakistan Yasama Meclisi'nde görevliyken 1955 aleyhine oy kullanmış ve Eyüp Han ise planını korumak için sıkıyönetim uygulamasını başlatmış ve Belucistan'ı sorunlu bölge ilan etmiştir. Pakistan'da 1958 darbesi ve sıkıyönetimin hemen öncesinde "Belucistan ve Bengal kasabı" olarak bilinen Tikka Han komutasındaki ordu Kalat'a yürüyerek Kalat Hanı ve Beluç politik liderlerinin çoğunu tutuklamıştır. Zehri kabilesi şefi Nevruz Han, Kalat Hanı'nın tekrar görevinin başına geçmesi ve Birlik Planı'nın uygulamasını sonlandırmak için gerilla hareketini başlatmış ancak başarısız olarak tutuklanmış ve 1964'te hapiste ölmüştür.¹⁹⁴ Eyüp Han'ın dönemi boyunca düşük yoğunluklu çatışmalar devam etmiştir.

Belucistan'ın Pakistan'a bağlı bölge sıfatının tanınması için 23 yıl beklemesi gerekecektir. 1970 yılında Birlik Planı'nın son bulmasının ardından bu sıfatı kazanabilecektir. Beluç milliyetçiliğinin önde gelen isimleri Mengal, Marri ve Bizenjo; Pakistan Ulusal Meclisi'ndeki görevlerinin başına dönerek

¹⁹² Khan, *Asian Ethnicity*, s.282.

¹⁹³ Ahmad, *agm*, s.8

¹⁹⁴ Harrison, *International Security*, s.154.

Ulusal Birlik Partisi (UBP)'ni kurmuşlardır. Aynı yıl UBP bölgesel meclis seçimlerinde en çok koltuğa sahip olmuş, 1972 yılında da İUC ile koalisyona girerek bölgesel hükümeti kurmuştur. Bu koalisyon hükümeti bölgesel özerklik hedefiyle Batı Pakistan'ın bir bölümü, Belucistan ve KBSV'de güç kazanmıştır. Diğer yandan 1972 genel seçimlerinde PHP, Sind ve Pencap'ta çoğunluğu eline geçirerek merkezi hükümeti kurma hakkını kazanmıştır.¹⁹⁵ 1971 olaylarının acıları tazeyken Zülfikar Ali Butto, haleflerinin yaşadığı sorunlardan ders çıkarmak yerine doğrudan merkezi sistemin etkisini dayatmak yerine güçlü bir Pakistanlılık kimliğini tüm bölgesel ve etnik kimlikler üzerine empoze etmeye çalışmıştır. Merkezi hükümet, tipik ekonomik gelişim programlarına başvurarak Belucistan'ı Pakistan politikalarına entegre etmeyi denemiştir. Butto döneminde Belucistan için yapılan kamu harcamaları iki yüz yirmi iki milyon Rupî'ye yükselmiş, bu rakam Ziya-ül Hak yönetiminin görevde olduğu 1984 ve 1985 yıllarında dört milyar Rupî'ye ulaşmıştır.¹⁹⁶ Yardım rakamlarının büyüklüğüne aldanarak kesin hüküm takınmak yerine bu yardımların Belucistan'ın içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi aşması, temel ihtiyaçların karşılanması ve bölgenin altyapı onarımları için hazırlık harcamaları, federal hükümete ödenecek ağır borç ve yabancı devletlerin faiz ödemeleri bağlamında enflasyonun artışının Pakistan ekonomisine getireceği yükü birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

1972 seçimlerinde Butto'nun çabaları Belucistan ve KBSV'de beklenen etkiyi yaratamamıştır.¹⁹⁷ Seçim sonuçları UBP'yi üstün kılmakla kalmamış, kabileler ve etnik unsurlar arasındaki eşitliğin de göz ardı edilmemesi gereken bir faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır. Brahui-Beluç dili konuşan bölgelerde serdarların seçim başarıları gözlemlenirken, Peştun bölgelerinde İslamcı muhafazakâr parti olan İUC, kayda değer başarı göstermiştir. 1972 tarihinde kurulan UBP-İUC koalisyonunda Peştun ve Beluçlar arasındaki sosyo-

¹⁹⁵ Shah, age, s.99.

¹⁹⁶ Phandis, Ganguly, age, s.292.

¹⁹⁷ Butto'nun Belucistan ve KBSV'de bölgesel seçimleri kaybetmesine fena halde sinirlendiği ve 1973 operasyonuna yeşil ışık yaktığı iddia edilmektedir. Roaded Han'ın Butto dönemi değerlendirmeleri için bkz. R. Khan, age, s.61-79.

ekonomik çatışmalar kısa süreliğine dondurulmuştur. “Düşmanımın düşmanı dostumdur.” felsefesi ile PHP ortak rakip olarak ilan edilmiş ve merkeze yakın seçkinler hedef alınmıştır.

Beluç ve Peştun liderlerin politik temellerini güçlendirme arzusu PHP tarafından kuşkuyla ve küçümsemeyle karşılanmıştır. PHP’nin ittifakı parçalama girişimi 1973 tarihinde bölgesel hükümetlerin dağıtılmasına kadar sürmüştür. UBP liderleri tutuklanarak partinin faaliyetleri devlet çıkarlarıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Peştunlar ve Beluçlar içerisindeki radikal kesimler de UBP’nin ılımlı yaklaşımlarını desteklememiştir. UBP yasaklanıp lider kadro hapse atılınca Belucistan ve KBSV’de Pakistan’la anlaşma taraftarı ılımlı kesimin karşıtı olan militanlar bölgeler nezdinde yükselişe geçerek 1973 isyanının çekirdek insan gücünü oluşturmuştur. Butto rejiminin isyanı bastırmada bulduğu çare ılımlı isim Akbar Bugti’yi UBP’nin liderliğe tayin etmesi ve Bizenjo ile Mengal’i eski görevlerine getirmek olmuştur. Aynı zamanda birkaç serdar da merkez ile anlaşmanın yollarını aramıştır.¹⁹⁸ 1973-1977 isyanı aynı zamanda kabilelerin militan ruhunu ve öğrenci organizasyonlarının nefretini yansıtmaya araç olmuştur. Beluç Halkı Özgürlük Cephesi (BHÖC) ve Beluç Öğrencileri Organizasyonu (BÖO) isyanda öne çıkan gruplardır. 1976 yılından itibaren adının duyulmaya başlamasına rağmen BHÖC, Şir Muhammed’in 1963 tarihindeki Parari (Dağ) kadrosunun uzantısıdır. Göçebelik ilkeleri ve Marksist-Leninist ideolojiye bağlılığıyla öne çıkan BHÖC, Pakistan merkezi yönetimi ile çatışmanın kaçınılmazlığı üzerine kurulmuştur. BÖO ise 1967 tarihinde kurulan ve Birlik Planı’na karşı harekete geçen militan öğrenci grubunun uzantılarından oluşmaktadır.¹⁹⁹

1972 yılında Pakistan ordusunun ileri gelen isimleri de Butto’nun kararı ile Beluç milliyetçilerinin göreve getirilmesinden rahatsızlık duymaya başlamıştır. Belucistan’ın İran ve Afganistan’la sınırdaş olması, Pakistan ve Afganistan’ın karşılıklı tehdit algısının kökleşerek etnik ve sınır problemlerinin kalıcı

¹⁹⁸ Teesta GHOSH, “Ethnic Conflict in Sindh and Its Impacts on Pakistan” iç. **Ethnic Conflict and Secessionism in South and South East Asia**, Causes, Dynamics, Solutions (der. Rajat GANGULY, Ian MACDUFF), Sage Publications, 2003, s.116.

¹⁹⁹ Cohen, age, s.220.

hâle gelmesi, Beluç bölgesel hükümetinin Pakistan'ın Afganlara karşı izlediği sert tutuma kayıtsız kalması ve desteğini esirgemesi, ülke güvenliğini gerektiren konularda tarafsız kalma eğilimi ve UBP'nin bölgesel ekonomi ve istihdam politikalarında Pencabi yatırımcılar ve bürokratları hedef alması ordunun gösterdiği tepkinin başlıca sebepleri arasında gösterilebilir.²⁰⁰ Bölgede önemli söz sahibi olan İran Şahı da milliyetçilerin işbaşı yapmasından son derece rahatsızdır.²⁰¹ Şahın bu tutumunun Butto'nun Peştun ve Beluç milliyetçilerden kurulu UBP'yi feshetmesi yönünde teşvik edici bir unsur olduğu da düşünülebilir.

Butto'nun seçimle işbaşına gelmiş UBP-İUC hükümetini dağıtmasının ardından UBP Belucistan bölgesinde devlet karşıtı hareketlerin odağı olmakla suçlanmış ve Pakistan'ın ikinci kez bölünmesinin temellerini atmakla suçlanmıştır.²⁰² Belucistan ve KBSV hükümetlerinin protestolara başlamasını takip eden kısa süre içerisinde Pakistan ordusu Belucistan bölgesinde operasyon kararı almıştır. 1973 tarihinden 1977 yılına kadar yaşanan olaylar Pakistan ordusundan seksen bin personelin müdahalesi ve Beluçlardan elli beş bin savaşçının katıldığı devlet yönetimine toplu bir başkaldırıya dönüşmüştür. 3300 Pakistanlı personel ve 5300 Beluç'un öldüğü savaşa 1974 yılından itibaren İran da dahil olmuş, Pakistan ve İran hava kuvvetlerinin ortak harekâtıyla Beluç kampları bombalanmıştır.²⁰³ Savaş esnasında Beluçlar konjonktürden beklenenin aksine Irak ve SSCB hariç, dışarıdan kayda değer yardım almamışlar, eski model silahlarla modern İran ve Pakistan ordularına karşı koymaya çalışmışlardır.²⁰⁴ Dikkat çeken bir başka durum da, günümüzün aksine, Pakistan Beluçları'nın 1973 yılında tam bağımsızlık için değil, bölgesel özerklik hakları ve Pakistan yönetiminin izlediği baskıcı tutuma karşı mücadele etmesidir.

İran ve Pakistan ordularının sivil-gerilla demeden Beluç köylerini bombalaması ve pek çok sivilin hayatını kaybetmesi Beluçlar için geride acı bir de-

²⁰⁰ Khan, *Asian Ethnicity*, s.285

²⁰¹ Kheli, agm, s.480.

²⁰² Harrison, *International Security*, s.156.

²⁰³ Harrison, *International Security*, s.157.

²⁰⁴ Shah, age, s.112.

neyim ve nefret duygusu bırakmıştır. Savaştan ağır yenilgiye uğrayarak çıkan Belucistan'da uzun süre sessizlik hakim olmuştur. Savaşın sonlanmasına yakın 1976 yılında Butto'nun serdar sistemini kaldırmasıyla Beluç kabile şefleri gelirlerinden mahrum edilmiştir. Buna rağmen Butto, Beluç halkı ile ilişkilerinde serdarları kullanmaya devam etmiştir.²⁰⁵ Serdar sistemi sadece kurumsal olarak kaldırarak bu düzenlemeyi kalıcılaştıracak toprak reformundan kaçınılmış ve toprak lordluğu/ağalık sistemi dolaylı yollardan devam etmiştir. Değişimin ve gelişimin sağlanmasının çok güç olduğu bu topraklarda serdarların gelenekten gelen güçleri ve otoriteleri sürmüştür. Butto ile kıyaslandığında Ziya-ül Hak'ın askerî darbe yönetimi, yerel aktörlerle işbirliğini daha iyi becermektedir. Partisiz seçimlerin olduğu 1985 yılında serdarlık sistemi tekrar kaldırıldıysa da bölgesel mecliste kırk koltuktan yirmi yedisi kabile şefleri ve onların yakınları tarafından doldurulmuştur. Bu kişiler arasında etnik dağılım olarak yirmi beş Beluç, üç Peştun, bir Hazaralı ve bir Muhacir vardır.²⁰⁶

1.2.4. Beluç Etnik Milliyetçiliğinin 1977 Sonrası ve Ziya-ül Hak Dönemindeki Gelişimi

1973-1977 savaşının ardından Ziya-ül Hak, askeri darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. İç politikada Ziya-ül Hak'ın siyasi rekabet bağlamında en büyük rakibi olarak gördüğü Zülfikar Ali Butto'nun 4 Nisan 1979 tarihinde idamı, ardından Begüm ve Benazir Butto'nun hapis cezası almasıyla PHP geniş toplulukları harekete geçirebilecek liderlerden mahrum kalmıştır. Lider ve vizyon eksikliği çeken PHP kadrolarından bazıları yeraltına çekilirken kalanlar yeni yönetimle ve gerçeklerle uzlaşma yolunu seçmişlerdir.²⁰⁷ Butto'nun iktidarının özellikle son beş yılında en yakınlarından bile şüphe duyan, güven sıkıntısı yaşayan ve yaşatan tavırları onu partisi PHP içinde ve ülkede de tüm etnik gruplarla yabancılaştırmakla kalmamış, düştüğü en zor zamanlarda kendi partisinin desteğinden bile mahrum bırakmıştır.²⁰⁸

²⁰⁵ Harrison, age, s.40.

²⁰⁶ Phandis, Ganguly, age, s.276.

²⁰⁷ Shah, age, s.98.

²⁰⁸ R. Khan, age, s.75.

İç politikada ezeli rakiplerini devre dışı bırakan Ziya-ül Hak döneminde Belucistan'daki kanlı çatışmalar da durulmuştur. 1980'li yıllar boyunca Beluçlar 1973 yenilgisinin sonuçlarını üzerlerinden atamamışlar ve Ziya-ül Hak rejimine fazla sorun çıkarmamışlardır. Butto hükümetinin devrilmesinde en önemli faktör olan Beluç milliyetçiliğinin uyanışı, savaş sonrasında Ziya-ül Hak rejiminin kökleşmesi için bulunmaz bir ortam ve fırsatlar yaratmıştır. Ziya-ül Hak'ı gerçekten Pakistan'ın en şanslı liderlerinden biri hâline getiren uluslararası ve bölgesel gelişmelerden ilki 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve uluslararası konjonktürün ve aktörlerin Pakistan'a o güne kadar örneği görülmemiş bir sorumluluk yüklemiş olmasıdır.

Ziya-ül Hak döneminde önemli görevler üstlenen Roaded Han'ın açıklamalarına göre: ²⁰⁹ "Ziya-ül Hak'ın beklentisi SSCB'nin Afganistan'daki direnişi sindirdikten sonra gözünü Pakistan'a dikeceğidir. SSCB'nin iki yıl içinde Afganistan'ı bütünüyle ele geçirerek Arap Denizi'ne yöneleceğidir. Sovyet büyükelçisi bu iddiaları yalanlayarak Arap Denizi'ne ilgileri olmadığı ve sıcak denizlere ulaşabilmek için yeterli olanakları bulunduğunu dile getirmişti. Ziya-ül Hak'ın hesaba katmadığı gelişme SSCB'nin iç politikasında yaşanan bölünme ve fikir ayrılıklarıdır. 13 Kasım 1986'da Gorbaçov'un Necibullah'a SSCB'de yaşanan iç meseleler dolayısıyla savaşı iki yıl içinde bitirip askerlerini çekme kararını iletmesinden Ziya-ül Hak habersizdi. 1987 sonbaharında bu karar Dünya'ya duyurulduğunda Ziya-ül Hak değişen konjonktüre hazırlıksız yakalandığını ve tüm planların yanlış varsayımlar üzerine kurulduğunu itiraf etmişti. Ziya-ül Hak ikinci yanlışını Necibullah yönetimi konusunda yaparak SSCB'nin çekildikten sonra Afgan hükümetinin düşeceği tahmininde yapmıştır. Mücahidin hareketinin yaşayamayacağını, Afgan direnişinin ulusal karakterde olmadığını, sadece Güney Asya'ya ve sıcak denizlere inebilmek için SSCB etkisine bağlı olarak gelişen bir hareket olduğunu varsaymıştı. Tüm Afgan yönetimleri Sovyet kuklaları olarak görülmüş, Afgan liderleri önce komünist sonra Afgan milliyetçisi sanılmıştı."

²⁰⁹ R. Khan, age, s.98-99.

Beluç ayrılıkçı hareketine farklı yön veren iki olgu doğası itibariyle irredentist karakterli oluğu ve süper güçlerin bölgeye müdahil olmalarına yol açmasıdır. Afganistan ve İran’da yaşıyan etnik oluğumlar Beluç hareketinin irredentist karakterinin başlıca nedenini teşkil etmektedir. SSCB’nin Afganistan’ı beklenmedik işgali ve uluslararası kamuoyunun toparlanarak sağlıklı karar vereceği asgari süreye imkân kalmaması Ziya-ül Hak’ın iktidarının desteklenmesi ve kökleşmesinde bulunmaz fırsatlar yaratmıştır. İç çatışmaların yatıştığı bir ortamda ABD tarafından eş zamanlı olarak ilan edilen, Belucistan ve Pakistan’ın stratejik önemi de İslamabad ve Kabil’in ideolojik çatışmasının etkisiyle süper güçlerin bölgeye girmeye çalışmasının nedenleridir. Beluç irredentistlerinin İran’daki akrabalarına ulaşması mümkün olmazken, Kabil’in Peştun ve Beluç ayrılıkçıları için güvenli bir cennet sağlaması üzerine İranlılar her iki etnik unsura karşı da mesafeli, şüpheli ve kimi zaman düşmanca yaklaşımlar içerisine girmiştir. Pakistan ve İran devletlerinin Beluçlara yaklaşımı konusu benzerlik gösterse de 1973 tarihinde son İran Şahı, Belucistan’ın İran’ın bölgesel güvenliği için kritik öneme sahip olduğunu vurgulayan konuşmalar yapmıştır.²¹⁰ Butto’nun aynı yıl Tahran’ı ziyaretinde İran bölgedeki ve özellikle Pakistan’daki gelişmelere sessiz kalamayacağını, etnik ayrılıkçılık hareketlerine gözünü kapatamayacağını açıklamıştır.²¹¹

1971 yılında Bangladeş’de olaylar kızışırken İran askerleri Belucistan sınırına çekilmiş ve Mengal’in liderliğindeki bölgesel hükümet dağıtılınca alarma geçmişlerdir. Güvenlik endişelerinin yanında Şah’ın hamlesini Irak’a dönük olarak değerlendirmek gerekmektedir. İran’ın Irak dağlarındaki Kürt isyancılara verdiği desteğe karşılık, SSCB desteğiyle Saddam Hüseyin’in Beluç isyancılara barınılacak yer ve askeri yardım yaptığı bilinmektedir. Aynı zamanda Saddam Hüseyin, Bağdat Radyosu’nda Büyük Belucistan hareketine verdiği desteği de ilan etmiştir.²¹² 1975 yılında Butto, Beluç isyanıyla uğraşırken iç politikada iktidarı yıpranmış, Ziya-ül Hak’ın gerçekleştireceği darbe

²¹⁰ Kheli, agm, s.482.

²¹¹ Khan, *Asian Ethnicity*, s.287.

²¹² R. Khan, age, s.86.

için gereken tüm koşulların olgunlaşmasına yardımcı olmuştur. Cezayir Andlaşması (6 Mart 1975) İran-İrak ilişkilerinin rayına oturmasına, Beluç hareketine verilen desteğin sonlanmasına yol açmıştır. Ziya-ül Hak'ın sonlandırması gereken tek şey ise dış desteği tükenen Beluç hareketiyle masaya oturmak ve şartlarını dikte ettirmektir.

1970'ler boyunca Beluç politikaları Bizenjo, Marri ve Mengal tarafından şekillendirilmiştir. Ziya-ül Hak'ın Beluç sorununda attığı ilk adım SSCB işgaline karşı Pakistan'a verilen dış destekle ülke ekonomisini rahatlatmasının ardından konuya eğilerek Butto yönetimine karşı ittifak yapan bu liderlerin ve Beluç gerillalarının genel af getirilerek merkezi yönetimle barıştırılması olmuştur. Ziya-ül Hak, Mengal ve Marri'ye "tedavi" amacıyla yurt dışına çıkış izni verirken Bizenjo'yu hapisneden çıkarmıştır.²¹³ Böylece serdarlar arasındaki pozisyonunu kuvvetlendiren Ziya-ül Hak, ABD yardımlarından da bu serdarları istifade ettirerek bölgesel konumlarını güçlendirmelerine yardımcı olmuştur. Benzer biçimde ABD yardımlarıyla güçlenen ordu da yeni direniş hareketlerine karşı Beluçların cesaretini kıran önemli bir faktör hâline gelmiştir.

Butto'nun idamından sonra Zîya sene sonuna kadar seçimlerin yapılacağını ilan etmesine rağmen seçim zamanı geldiğinde tüm siyasi aktiviteler ve partiler yasaklanmıştır. Belucistan ve KBSV'de Butto'ya koltuk kaptırmayan Beluç liderleri ile Vali Han'ın Peştun-Beluç ittifakı kavramından rahatsız oldukları ortaya çıkmıştır. Sherbaz Mazari grubu en sonunda Pakistan Ulusal Partisi'ni (PUP) kurmuştur. PUP'un vurguladığı altı maddelik talep listesi özet olarak Pakistan'ın federe birimlerinin tümünün iç özerkliklerinin eşit biçimde korunmasının anayasal ve pratik bağlamda her türlü garantisini talep etmiştir. Bölgesel yönetimler için en üst politik özerklik ve savunma, dış işleri, mali işler ve iletişim alanları dışında tüm halkların eşit biçimde temsili önerilmiştir.²¹⁴ Bu talepler Ziya-ül Hak'ın İslamcılığına ve Pakistanlılık anlayışına açık bir meydan okuma olmuştur.

²¹³ Phandis, Ganguly, age, s.283.

²¹⁴ Pakistan Ulusal Partisi'nin hükümete sunduğu önerilerin maddeleri için bkz. Phandis, Ganguly, age, s.284.

Butto'dan sonra benzer biçimde Ziya-ül Hak gruplar arası ve grup içi çatışmalardan azami ölçüde faydalanmanın yollarını aramıştır. Ziya-ül Hak rejimi döneminde politik partiler seçim sürecinin dışına itilmişlerdir. Seçimle işbaşı yapan meclis temsilcileri demokrasilerde benzeri görülmeyecek biçimde partilerden bağımsız ve bireysel olarak seçilmiştir. Ziya-ül Hak'ın icat ettiği bu sistem merkeze hareket serbestisi sağlamış, merkezi ve bölgesel otoritelerin karşısında bütün olarak direnç gösterme olasılığını ortadan kaldırarak bölgesel sorunlarda daha az sıkıntı yaşanmasını sağlamıştır.

Ziya-ül Hak aynı zamanda BÖÖ'yü yasaklamış, radikal kanatta yer alanları dışlamış ve Beluç nüfusunu dengeleyebilmesi için Afgan mültecileri Beluç topraklarına yerleştirmiştir. Mülteci sorununda da açık biçimde görüleceği gibi Ziya-ül Hak, Peştunlardan yana tavır koyarak Beluçları marjinalleştirmeye devam etmiştir.²¹⁵

1981 tarihine gelindiğinde politikacılar darbe şokunu atlatmaya başlamış, Ziya-ül Hak'ın iktidarı devretmeye niyeti olmadığı gibi kendi politik organizasyonunu kurmaya başladığı anlaşılmıştır. Şubat 1981 tarihinde PHP'nin de dahil olduğu on iki muhalefet partisi, 14 Ağustos 1983 tarihinde DYTH'yi başlatarak hükümete karşı geniş çaplı protestolar düzenlemiştir.²¹⁶

Tüm askerî dikta yönetimleri gibi Ziya-ül Hak da meşruiyet problemi olduğunun farkındadır. Sahip olduğu iktidar gücünü halktan değil, silahlı devrimden almıştır. Bunu sonlandırmak için 19 Aralık 1984 tarihinde referandumla giderek 25 Şubat 1985 tarihinde partisiz federal ve bölgesel hükümet seçimlerine gidileceğini duyurmuştur. Seçimler 1973 anayasasının Ziya-ül Hak tarafından kabul edilmemesi üzerine DYTH destekçilerince boykot edilmiştir.²¹⁷ 28 Şubat 1985 tarihinde partisiz bölgesel hükümet seçimleri yapılmıştır. Ziya-ül Hak 1973 Anayasasında marjinal değişiklikler yaparak iktidar koltuğunu sağlama almış ve devlet başkanına ulusal meclisi ve hükümeti dağıtma, bakanları atamayı sağlayan yetkilerle donatmıştır. Demokrasilerde düzenle-

²¹⁵ Phandis, Ganguly, age, s.280.

²¹⁶ Khan, *Asian Ethnicity*, s.292.

²¹⁷ R. Khan, age, s.87.

nen devlet başkanı ve başbakan yetkileri arasında önemli güç transfer değişikliklere imza atmıştır.²¹⁸

1988 tarihinde Ziya-ül Hak'ın ölümü ile sözde demokrasinin Belucistan'a dönüşünün ardından bölgesel özerkliğin sağlanması yolunda çok az mesafe katedilmiştir. Beluç liderlerince en çok tartışılan konu yine merkezi hükümetin politik güç, mineral kaynakları ve gelirler üzerindeki tüm kontrolü elinde tutması konusu işlenmiştir. Belucistan bölgesel meclisinde de tablo hemen hemen aynı kalmıştır. İktidardaki ya da muhalefetteki partiler özellikle ekonomik gelişmeler konusuna eğilmiş ve federal hükümetten gelirlerin dağıtımında adaletli olmasını istemiştir. Meclis aynı zamanda Belucistan'ın içişlerine karışılması durumunda çıkabilecek sonuçlardan ötürü de merkezi hükümeti uyarmıştır.²¹⁹

Merkezi yönetim alışılmış biçimde Beluç taleplerini ciddiye almadığı gibi askeri harcamaları artırmıştır. Sosyo-ekonomik değişimler ve eşit dağılım sağlanamadığı gibi Pakistan ordusunun hızla büyümesi Pencabiler ve Pencabi olmayanlar arasında derin uçurumlar yaratmaya devam etmiştir. Bu durum Belucistan'da etnik kökenli partilerin güçlenmesine olanak sağladığı gibi seçim propagandası olarak başta Demokratik Ulusal Parti ve BUP gibi partilerin iç politika malzemesi olmaya devam etmiştir.

Ziya-ül Hak'ın iktidarında atılan adımlar gibi ölümü de Belucistan'a değişim getirmemiştir. Kabuğuna çekilen Beluç milliyetçiliği ve tekrar çatışmalara terk edilen bölgede 1980'lerden itibaren Peştun yerleşimcilerle Beluçlar arasında sorunlar baş göstermiş, 1991 yılında Mahmud Han Achakzai'nin liderliğindeki Peştun Milli Avam Partisi, "Junubi Pakhtunkhaw" (Güney Peştun Anavatanı) talepleriyle tekrar ortaya çıkmıştır. Chaman'dan Sibi'ye kadar uzanan ve Ketta'yı da kapsayan bu toprak taleplerini Beluçlar tepkiyle karşılamıştır.²²⁰

Pakistan'da dış politika belirleyicilerinin başında gelen ordunun egemenlik anlayışı ve stratejik çıkarlara dayalı müdahalesi Beluç milliyetçiliğini tırmandırmış-

²¹⁸ R. Khan, age, s.89.

²¹⁹ Shah, age, s.101.

²²⁰ Shah, age, s.110.

tır. Afgan mültecilerin Belucistan'a yerleştirilmesi, Pakistan'ın Afganistan'ın iç işlerine karışması, Büyük Peştunistan meselesinde politik gücü kontrol etme yarışı, doğal zenginliklerin paylaşımı ve etnik kimliklerin korunması mücadelesi bugün de Beluçlar ve Peştunlar arasındaki rekabetin sürmesine neden olmaktadır.

1.3. BAĞIMSIZ BİR BELUÇ DEVLETİNİN KURULMASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Beluç milliyetçiliğinin Pakistan içindeki bölgeler arası gerilimler ve Güney Asya'daki güç mücadelesinin ortaya çıkışındaki rolünün anlaşılabilmesi için yakın geçmişteki politik ve ekonomik çatışmalar hatta İngiliz sömürge yönetiminin etkisi tek başına yeterli olmamaktadır. Beluç sorununa ve bağımsız Belucistan Devleti kurmaya dönük çalışmaları pek çok açıdan ele alabilmek mümkündür. Tarafların mutabakatına dayanarak adı net olarak konulamamış olsa da "Beluç sorunu" bugün Pakistan'ın toprak bütünlüğünü ve güvenliğini birinci dereceden tehdit eden bir mahiyete bürünmüştür.

Beluç sorununa bakış açısı da taraftan tarafa, partiden partiye hatta kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Beluç milliyetçileri konuyu federal devlet içinde özerklik haklarının genişletilmesinden tam bağımsızlığa kadar geniş bir yelpazede ele almaktadır. Pakistan siyasal iktidarlarının genel tavrına bakıldığında bölgeyi çepeçevre kuşatan ekonomik ve sosyal tükenmişliğin dışında kalan bağımsızlık ve özerklik taleplerinin ele alınmasından itinayla kaçınıldığı görülmektedir. Beluç milliyetçiliğini şekillendiren dış güçler konuyu kendi stratejik çıkarları bağlamında değerlendirmektedir. Bu bölümde Beluç talepleri ve bağımsız Beluç Devleti'nin kurulması önündeki potansiyel problemler genel çerçeve dahilinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Belucistan bölgesinin ve bağımsız Belucistan Devleti'nin önündeki problemleri ortaya çıkış kaynağına göre başlıca üç gruba ayırarak incelemek mümkündür:

- 1) Belucistan Kaynaklı Sorunlar
- 2) Pakistan Kaynaklı Sorunlar
- 3) Dış Güçlerin Müdahaleleri

1.3.1. Belucistan Kaynaklı Sorunlar

1.3.1.1. Serdar Sisteminin Varlığı ve Yönetsel Alanda Yarı Feodal Yapının Terkedilmemesi

Belucistan'dan kaynaklanan sorunların ilki ve belki de çözülmesi en zor olanı binlerce yıldır süregelen yarı feodal karakterli yapı ve feodalizmin kalıcılığını perçinleyen serdar sistemidir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Beluç kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek geleneksel kökene dayalı bu sistemin temelleri İngiliz döneminden çok daha öncelere dayanmaktadır. Beluç kimliğini taşıyan her bireyin ait olduğu bir klan / kabile / aşiret ve her feodal birimin başında da serdarı vardır. Beluçların yaşadığı topraklarda politik hayatın ve insan gücünün temsilcisi rolünü üstlenen serdarlar bölgelerinde sorgulanamaz otorite sahibi ve her konuda mutlak söz sahibidirler.

Serdarların tarihsel süreç içerisinde kimi zaman Beluçları birleştirici rol üstlenmelerine karşın İngilizlerin böl-yönet taktikleri bu coğrafyalarda serdar sisteminin yozlaşmasına ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkileyen patolojik bir hastalığa doğru evrilmesine yol açmıştır. Serdar sistemi Beluç topraklarını kontrol eden egemen yabancı güçlere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Örneğin İngiliz egemenliği döneminde Sandmen Sistemi başta olmak üzere pek çok idari konuda İngilizler Beluç kabilelerin tümüyle doğrudan ilişki kurmak yerine yalnızca feodal yapının temsilcileri olan serdarlar vasıtasıyla Belucistan'ı dolaylı olarak yönetmiş ve bölgenin sunduğu eşsiz stratejik niteliklerden faydalanmıştır.

1947 tarihinde bağımsız devlet olarak uluslararası arenaya giren Pakistan'ın Beluç otoriteleri ve serdar sistemine temel yaklaşımı İngiliz sistemiyle kimi zaman benzerlik kimi zaman farklılık göstermiştir. Harrison'a göre 1947 tarihinden itibaren Pakistan seçkinleri serdarlar konusunda iki temel yanlış yapmıştır. İngilizlerin bölgeden ayrılmasının ardından serdarlardan doğan özerklik anlayışı tersine çevrilmeye çalışılmış, Pakistan Beluçları arasında politik bilinçliliğin yayılması ve geniş kitleleri harekete geçirebilecek nitelikte liderlerin yetişmesine sessiz kalınmış, politik ve ekonomik modernizasyon adı altında yapılan yardımlarla Beluç milliyetçiliğinin uyandırılması

için uygun ortam hazırlamıştır.²²¹ Pakistan seçkinlerine göre güçlü, merkeziyetçi bir devlet yapısının içerisinde serdarların yeri yoktur ve kabile ilişkilerinin gücü kırılarak Beluç toplumunu Pakistanlılık kimliği altında bir arada tutmak temel hedeftir. Pakistanlılığa alternatif olarak Beluçların yaklaşımı değerlendirildiğinde bir kabileye ait olma ve serdarların politik kimliğine sahip çıkılması Beluç kimliğinin psikolojik bütününe oluşturan parçalarını teşkil etmektedir.

Pakistan'ın kimlik konusunda izlediği baskıcı yöntemler 1948, 1958, 1962 ve 1973-1977 ayaklanmalarına varan tepkisel hareket zincirini tetiklemiştir. Zülfikar Ali Butto ve Ziya-ül Hak dönemlerinde serdar sisteminin kaldırılmasının ardından serdarlar toprak ve vergi gelirlerinden mahrum kalmışlardır.²²² Ekonomik ayrıcalıklarının ellerinden alınmasına rağmen serdarlar kendi bölgelerinde politik güçlerinin korunması ve kabile dahilinde mutlak otorite yetkilerini günümüzde de korumaktadırlar. Pakistan merkezi otoritesinin Beluç topraklarına bütünüyle nüfuz edemediği gerçeği²²³ göz önünde bulundurulursa, devletin Beluç kabileler ile ilişkilerinde İngiliz dönemine benzer biçimde serdarları kullanmayı sürdürdüğü düşünülmektedir. Böylece Pakistan'ın serdar sistemini ortadan kaldıracak toprak reformu gibi uygulamalara neden başvurmadiğı da açıklık kazanmaktadır.

Serdar sistemi sol kanat ideoloji savunucuları ve Pakistan'ın muhafazakâr seçkinleri tarafından sıkça eleştirilmektedir. Marksist görüşe göre serdar sistemi geri kalmışlığın, sosyal örgütlenmenin sömürülmesinin kaynağı ve Beluç halkının yapıcı rol üstlenmesinin önündeki engellerden biridir. Yine Marksistlere göre serdar sistemi sadece sosyal değil, ekonomik çöküntünün de temel kaynağıdır. İşçi sınıfı ve halkın sermaye tasarrufları da bu sistemden zarar görmektedir. Marksizm savunucularının son varsayımı serdarların ayrıcalıklarını sürdürmek için milliyetçik ve etnik milliyetçilik hareketlerini desteklemesi, Beluç toplumu içinde ayrılıklara ve aykırılıklara yol açarak bütünleşmeyi engellemesidir.²²⁴

²²¹ Harrison, age, s.22.

²²² Harrison, age, s.40.

²²³ Khan, *Asian Ethnicity*, s.291.

²²⁴ Siddiqi, age, s.31.

Serdar sistemine bir diğer eleştiri de sağ kanatta yer alan Pakistan'ın muhafazakâr seçkin sınıfı ve modernitenin savunucularından gelmektedir. Bu kesime göre serdar sistemi eğitimsizliğin, ekonomik geri kalmışlığın ve fırsat eşitliğinin önündeki en büyük engeldir. Belucistan'ın toplumsal refaha dayalı ekonomiden ve politik gelişimden izole olmasının temelinde bu sistem yatmaktadır. 1976 yılında Zülfikar Ali Butto sosyo-ekonomik çöküntünün giderilmesinde modernitenin önemine bir kez daha dikkatleri çekmiş, serdar sisteminin hukuki ve pratik alanda kaldırılması gerektiğinin altını çizmiştir. Pakistan'da gücü elinde bulunduran seçkinler serdar sistemini orta çağdan kalan ve askerî yapılanmaya geçerek köklerini sağlamlaştırmaya çalışan bir yapı olarak görmektedir.²²⁵ Buna rağmen serdar sistemini kaldırmaya dönük sistemli ve kalıcı uygulamaların hayata geçirilemediği hatırlanacak olursa, Butto ve çalışma arkadaşlarının bile serdar sisteminin Beluçlar için kimlik vurgusuna işaret ettiğini ve yerini alacak başka bir şey bulunana kadar kaldırılamayacağını kabul ettiği düşünülmektedir.

Üstlendiği görevlerin zaman içerisinde değişmesine rağmen Harrison'un 1980'li yıllarda yaptığı tahmini²²⁶ haklı çıkarır şekilde bugün de serdarların otoritesinin varlığı ve Beluç milliyetçiliğinin artışı arasındaki doğru orantı, Belucistan'ın siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatında belirleyici olmaya devam etmektedir.

1.3.1.2. Belucistan'ın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Güçlükler

Belucistan'dan kaynaklanan problemlerden ikincisi bölgenin geçmişiyle de yakın derecede ilişkilendirilebilecek bir konu, sosyo-ekonomik güçlükler, bölgenin Pakistan içerisindeki en fakir ve geri kalmış olma niteliğini asırlardır sürdürmesidir.²²⁷ Belucistan bugün de Pakistan'ın eğitim, gelir dağılımı gibi sosyal hayatı ilgilendiren geri kalmış bölgesidir. Bu sorunun kendi başına

²²⁵ Ahmad, agm, s.16

²²⁶ Harrison, age, s.24.

²²⁷ Pakistan'da bölgelere göre güncel gayri safi milli hasıla değerleri için bkz. ekler bölümü Tablo 1.9, s.198.

varolmasının ve kayda değer önem taşımasının yanında diğer pek çok faktörden beslendiğini de göz önünde tutmak gereklidir.

İngiliz döneminde Belucistan'a biçilen "tampon bölge" ya da "ileri savunma hattı" göreviyle temelleri atılan kapitalist düzen ve serbest piyasa ekonomisi doğası gereği bölgesel zenginlikleri uluslararası piyasaya sürerken bölgesel gelişim ikinci plana atılmış, ekonomik sisteme entegre olamayan topluluklar işsizlik ve ekonomik yetersizliklerle mücadele edebilmek adına çareyi kırsaldan şehirlere veya bölgeden dışarıya göç etmekte bulmuşlardır. Kırsaldan büyük merkezlere dönüş anlamını taşıyan şehirleşme dönemi Belucistan'da makul ölçülerde yürütülememiştir. Vergilerdeki artış sebebiyle toprak sahipliği el değiştirmiş, tarımsal faaliyetler Beluç olmayan kişilerce yürütülmeye başlanmıştır.²²⁸ Serdar sisteminin zayıf yanları bu noktada bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Kableden topluma sosyal dönüşüm tam anlamıyla gerçekleşebilmiş değildir. Topraklar kabileye ait olmaya devam etmekte, serdarlar da toprak üzerinde tek söz sahibi olmaktadır. Pakistan'ın kuruluşundan itibaren sözü edilen toprak reformu halen gerçekleştirilebilmiş değildir.

Belucistan'daki Komünistler endüstriyel işçi sınıfı ve tarımla uğraşan geniş kırsal nüfus olmadığı için sınırlı ölçüde destek bulabilmişlerdir. Göçebe toplumla yakın ilişkiler kuramadıkları için Karaçi bölgesi ve diğer endüstriyel bölgelere göç eden Beluçları kazanmaya çalışmışlardır. Temel olarak "Beluçları sömüren" merkezi yönetimi bağımsızlık meselelerini gündeme getirmeden eleştirmişlerdir. Komünistler Beluç tezlerinde geçen Pakistan halklarını reddederek hakların dağıtımında eşitlik prensibini gözetmekte, diğer insanları da Belucistan'ın haklı mücadelesine destek için çağırmaktadırlar.²²⁹ Özetle Belucistan'ın sorunlarını da ülkenin diğer demokratik sorunlarına eklemektedirler.

Belucistan'dan kaynaklanan yapısal sorunlardan üçüncüsü Beluç halkının kendi içinde birlik duygusundan yoksun olması, bölünmüşlük ve parça-

²²⁸ F. Ahmed, agm, s.183.

²²⁹ F. Ahmed, agm, s.184.

lanmışlığın asırlardır süregelen bir problem halini almasıdır. Beluçların ulusal birliğini sağlaması sorunu üç temelden kaynaklanmaktadır. Birincisi Beluç dili konuşan halk milliyetçilerin hak iddia ettiği topraklarda bile azınlıkta kalmaktadır. İkincisi anavatanda yaşayanlardan çok daha fazla Beluç, anavatanının dışında yaşamaktadır. Beluç toplumunun önemli kesimi göçebe, işsiz, topraksız, gelecekte umudunu kesmiş bir halde Belucistan'ın ve Sind'in batı kısımlarına göç etmişlerdir. Son olarak Beluç toplumu kabile yapısı yüzünden tek bir çatı altında olamamakta, kültürel ve dilsel farklılıklar tartışma konusu olmakta, birliği engellemektedir.

Bir halkın kenetlenmesinde en büyük rolü üstlenen dil birliği prensibi Belucistan'da halen yerleşememiştir. Pakistan'ı oluşturan dört bölge arasında Belucistan ekonomik, sosyal niteliklerin yanında etno-dilsel olarak en çok farklılık gösteren bölgedir.²³⁰ Beluçlar yirmi altı ana kabile ve bunların dışında bilinen 260 civarında küçük kabileden oluşmaktadır.²³¹ Her kabilenin kendine has dilinin ve lehçesinin varlığını sürdürme tutkusu sonucunda zaten az bilinen Beluç dilinin de gelişmesinin önü kesilmiştir. Beluç halkı homojen bir topluluk olarak varsayıldığında bile Kharan, Markan, Sibi ve Changai kentlerinde Beluç dili konuşanlar çoğunlukta iken Ketta-Pişhin, Zhob ve Loralai kentlerinde Peştun dili konuşan nüfusun ağırlığından bahsetmek mümkündür.²³² Belucistan bunların yanında önemli ölçüde Sind dili konuşan bireylere de ev sahipliği yapmaktadır. Las Bela Sindlilerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerinden birisidir. Kalat bölgesi de tek başına önemli ölçüde Brahui dili konuşan topluluklara ev sahipliği yapmaktadır. Beluç milliyetçiliğinin yaklaşık yarım milyon Brahui dili konuşan bireyi asimile ederek saflarına kazandırması ve Brahuilerin politik Beluç milliyetçiliğiyle sorun yaşamamasına rağmen özellikle Peştun ve Beluç milliyetçilikleri arasında derin ve tarihsel bir rekabetin

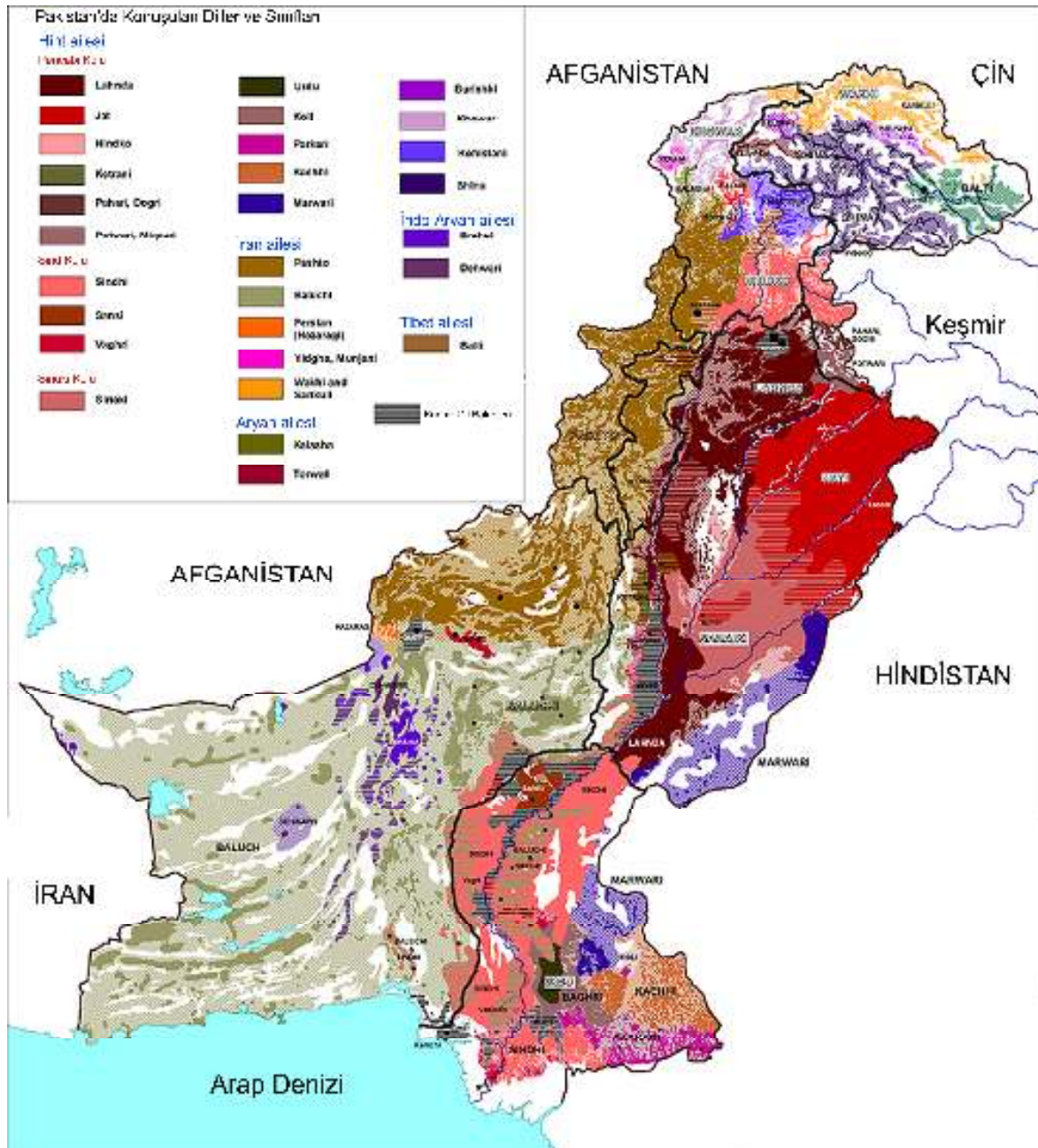
²³⁰ Pakistan'da etno-dilsel grupların bölgelere göre dağılımını gösteren harita için bkz. s.98. Ayrıca etno-dilsel grupların Orta ve Güney Asya'daki dağılımını gösteren bir diğer harita için bkz. s.101.

²³¹ Beluç kabileleri arasında toprak ve insan sayısı olarak en büyük olanları Bugti, Bizenjo, Chandio, Dareshak, Dashti, Domki, Gabol, Gashkori, Gopang, Gorgage, Jatoi, Jiskani, Kalmati, Khosa, Korai, Kulachi, Kurd, Lashari, Magsi, Malghani, Mengal, Mirali, Nutkani, Rakhshani, Rind, Zehri'dir.

²³² Pakistan'ın önemli bölgelerinde dilsel dağılım tablosu için bkz. ekler bölümü Tablo 1.8, s. 197.

yattığı söylenebilir.²³³ İdari özerklik ve toprak hakimiyeti idealleri bakımından iki grubun talepleri ve egemenlik alanları çatışmaktadır. Bu iki grup arasında gelecekte de çatışma potansiyeli bulunduğunu söylemek mümkündür.

1.10. Pakistan'da Konuşulan Diller ve Bölgelere Göre Dağılımları

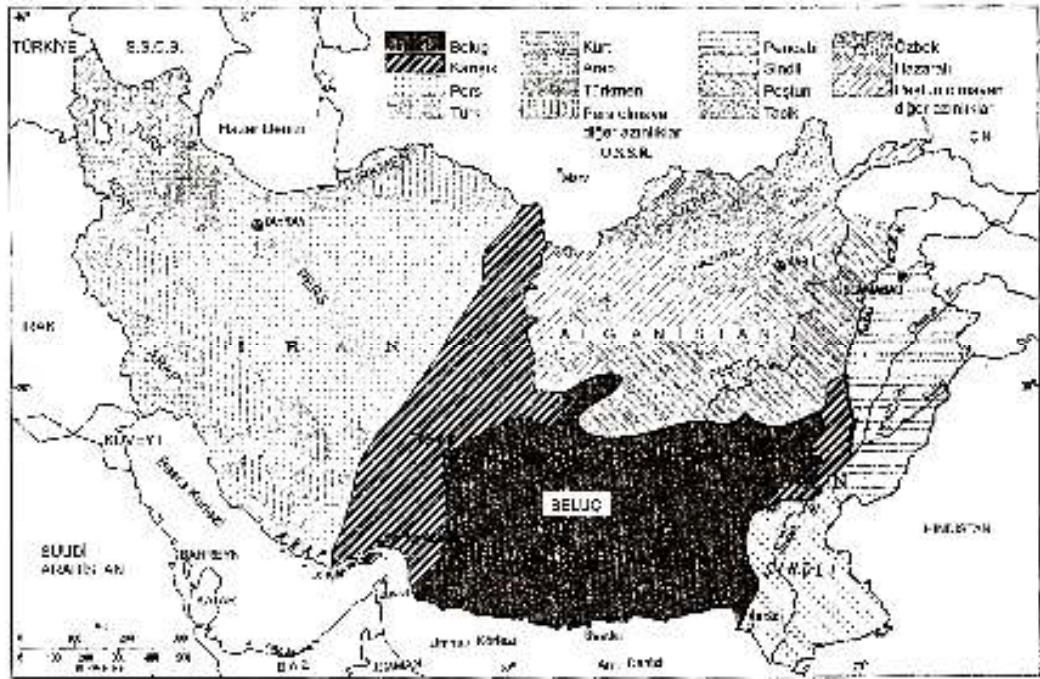

Kaynak: <http://www.columbia.edu/maps>

²³³ Ahmad, agm, s.7.

Bölgesel ve bölge içi ayrışmaların yanında kısmi işbirlikleri de söz konusudur. Sindli ve Beluç aydınlarının görüş alışverişi içerisinde olmaları ve bölgesel çıkarlar konusunda işbirliğine girmeleri büyük oranda militarist Pencabi liderlerin uygulamaları neticesinde gerçekleşmiştir. Pencabi egemenliğinde ve Peştun-Muhacir işbirliğiyle desteklenen merkezi yönetimin Pakistan'ın içinden ve dışından destek gören savunma politikası anlayışı özellikle Sind ve Belucistan bölgelerindeki azınlıkları ezmek için kullanılmaktadır. Buna rağmen pek çok Sindli ve Beluç, bölgesel özerklik dışında Pakistan'dan koparak gerçekleşecek tam bağımsızlığın gerçekçi olmadığı konusunda hemfikirdir.²³⁴ Feodal aristokrasinin varlığı, fakir halk ve bağımsızlık sonrası ekonomik kalkınma hareketine motor vazifesi üstlenecek orta sınıfın yetersiz olması, bölgesel kalkınmışlığın düşük olması ve Pakistan bünyesinde orduda ve kilit konumlarda Beluç-Sindli nüfusun az sayıda olması tam bağımsızlığın önündeki başlıca engelleri teşkil etmektedir.

1.11. Orta ve Güney Asya'da Etno Dilsel Grupların Dağılımı

Kaynak: Selig S HARRISON, *In Afghanistan's Shadow: Baluch Nationalism and Soviet Temptations*, Carnegie Endowment for International Peace, 1981. s. 84.

²³⁴ Pencap'ın merkezi konumu 1971'den bu yana Pakistan'da ordunun siyasete dahil olmasıyla pekişmiştir. Pencap aynı zamanda ülkenin en iyi eğitilmiş seçkinlerini bünyesinde barındırmakta, endüstri, altyapı ve GSMH bakımından en iyi durumda olan bölgedir. Cohen, age, s.223.

1.3.1.3. Beluç Toplumunun Lider Sıkıntısı ve Liderler Arasındaki Görüş Farklılıkları

Belucistan'dan kaynaklanan yapısal sorunların en sonuncusu Beluç toplumuna yön verecek liderlerin sayısal düzeyde azlığı ve bu liderlerin de kendi içlerinde yaşıadıkları fikirsel ayrılıklardır. Belucistan politik tarihine ve karizmatik liderlerinin sylevlerine bakıldığında bu ayrışmayı görmek mümkündür. Sözgelimi bazı milliyetçi Beluç liderleri Pakistan anayasasının yeniden düzenlenmesi ve Belucistan'a anayasal ervede daha geniş bölgesel zerkliğın verilmesini istemektedirler. Bir başka Beluç talebi çok etnikli Beluç kimliğinin tanınmasıdır.

1973-1977 savaşı Beluç liderleri arasındaki fikirsel anlaşmazlığı gözler önüne en net biçimde seren olaylardan biridir. Savaş, Beluçlar arasındaki pek çok sorunun da yeniden tartışılması ve çözüm bulunmasına olanak sağlamıştır. Beluçların önde gelen milliyetçi liderleri arasındaki farklılıklar incelendiğinde; Marri'nin karizmatik, idealist, Marksist düşüncede olup savaşın ardından yeni bir gerilla hareketinin peşinde olduğu görülmektedir. Diğer bir lider, Bizenjo, gençliğinde Kalat'ın Pakistan'a ilhakına karşı çıkan grup içinde yer almış olup daha sonra da Pakistan'la diyaloga geçerek Belucistan'ın zerkliğı için çalışan temkinli bir lider portresi çizmiştir. Bizenjo aynı zamanda ılımlı kişiliğı sayesinde Zlfıkar Ali Butto'nun Belucistan valisi olarak setiğı isimdir. Mengal ise Bizenjo'nun Pakistan'la ilişkilerdeki iyimser tavırlarını benimsemekten kaçınmakla birlikte Marri'nin Marksizm konusundaki fikirlerine katılmıştır. Başarılı bir arabulucu olan Mengal aynı zamanda üçlüyü bir arada tutan isimdir.²³⁵

1973 tarihinde tutuklanana kadar bu üç isim Ulusal Avam Partisi'nde birlikte çalışmışlar, 1977 tarihinde serbest bırakılmalarının ardından kendi yollarına gitmişlerdir. Marri BHC'nin altyapısını desteklerken Bizenjo ılımlı tavrını koruyarak Pakistan Ulusal Partisi'nde görev yapmış, Ziya-l Hak'ın başa geçmesinin ardından partinin siyasi hayatına son verilmiştir.²³⁶

²³⁵ Harrison, age, s.34.

²³⁶ üç lider kendi yollarına giderken pek çok konuda birbirlerine danışmaktan ve işbirliğı yapmaktan kaçınmamışlardır. Mengal ve Marri'nin Londra merkezli Beluç göçmenlerinden oluşan Dünya Beluç Organizasyonu şubat 1981'de hayata geçmiştir ve kültürel-sosyal hedefleri olmakla beraber Beluç

Pakistan seçkinlerinin genel tutumuna bakıldığında bu hususta Beluçlara tanınabilecek hakların sınırının nerede başlayıp biteceği ve ne kadar pazarlık payı olacağını kestirmek bugün için imkansızdır. Aynı zamanda tüm Beluç fraksiyonları ordu ve memurluklarda daha fazla temsil edilmeyi talep etmektedir. Buradan anlaşılabileceği gibi milliyetçi görüşler içerisinde tek ve güçlü bir ses oluşamamıştır. Fikirler tam bağımsızlığın yanında “Büyük Belucistan’ı” isteyen aşırııcılardan, anayasal düzenlemelere sıcak bakan ılımlılara kadar geniş bir yelpaze sunmaktadır. Akıllara gelen diğer bir soru da Belucistan’ın tam bağımsızlığını korumaya yetecek doğal kaynağı olup olmadığıdır. Elde edilen sınırlı gelirlerin paylaşımında kabileler arası mücadelelerin yaşanacağı da gözden kaçmamalıdır.

1.3.2. Pakistan’dan Kaynaklı Sorunlar

Beluçlar, bir bütün olarak kendilerini etkileyen ve belki de potansiyel bağımsız Belucistan devletinin önündeki en büyük engel olarak Pakistan devletinin kendini görmektedir. Pakistan’ın gerek kendi içinde gerek komşularıyla yaşadığı tüm problemlerde Beluçlar doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Sözgelimi Pakistan’ın Afganistan ile yaşadığı konjonktürel problemler doğrudan Durand Hattı ve Peştunistan meselesini gündeme taşımakta, Peştunlar ve Beluçlar arasındaki etnik sorunlar böylece körüklenmektedir. Pakistan politikalarının bu bağlamda en göze çarpan yanı içsel problemlerin duruma bağlı olarak dışsallaştırılması (Örneğin Beluçlar ve Peştunlar dahil azınlıklarla yaşanan problemlerde artan terörizmin ve radikalizmin bahane edilerek yabancı güçlerden yardım talep edilmesi) veya dışarıda yaşanan problemlerin içselleştirilmesidir. (Örneğin Hindistan ile yaşanan sınır sorunları ve bölgesel güç meselelerinin azınlıkları tövmet altında bırakacak uygulamaların meşru zemininin oluşturulmasında kullanılması) Pakistan politikalarındaki bu yozlaşmışlığın yanında hemen hemen tüm azınlık meselelerinin tartış-

milliyetçi aktivitelerini desteklemek amacıyla yurtdışında yaşayan Beluçlardan mali destek toplamaya çalışmaktadır. Mahmood, age, s.66.

şılması esnasında silahlı kuvvetlerin pazarlık unsuru olarak sıkça kullanılması bir başka problemi teşkil etmektedir.

Yukarıda sayılan gerekçeler özellikle Beluç probleminin ele alınmasında daha anlamlı hale gelmektedir. Pakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana Beluçlar ve Pakistan güçleri arasında savaş boyutuna varan dört askeri mücadele yaşanmıştır. Bunlardan ilki 1948 ve ikincisi 1958 yılında olmuş, çatışmalar birkaç ay sürmüş ve Beluçların teslim olmasının ardından Pakistan'a katılma kararına karşı çıkan Kalat Hanı'nın hapsedilmesiyle son bulmuştur. Üçüncü savaş 1962-1968 periyodunda Beluç kabileleri ve Pakistan paramiliter güçleri arasında yaşanmış, Beluçların ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır. 1973-1977 tarihleri arasında yaşanan sonuncu mücadele en kanlı olanıdır.²³⁷ Geçmişteki üç savaşta yenilen Beluçların yaşadığı hayal kırıklığı ve onur zedelenmesinin izleri ortadan kalkmadan Zülfikar Ali Butto'nun tek taraflı olarak Belucistan bölgesel yönetime son vermesi ve parlamentoyu feshetmesi üzerine çatışmalar yeniden alevlenmiştir.²³⁸ Pakistan hükümeti Belucistan'da politik aktiviteleri yasaklayınca Beluç liderlerinin yasaklara sert tepki göstermişlerdir. Beluç tezi, Pakistan hükümetinin direnişi ezmek için yasakları getirmiş olmasıdır. Kabile bazında onurlarının ve itibarlarının ayaklar altına alındığını düşünmüşlerdir. Geleneksel kabile yasalarına göre Beluçlar, kişisel ve kabilesel onurlarını korumak için savaşmalıdır ve pek çok Beluç lideri de Butto'nun askeri müdahaleyi seçmesini tüm Beluçları aşağılama olarak algılamışlardır.²³⁹

Aktif olarak 1973-1977 periyodundaki bu mücadelede Beluç-Pakistan mücadelesi ilk defa iç mesele olmaktan çıkmış, bölgesel ve küresel aktörlerin karıştığı bir bölgesel sorun haline almıştır. Harrison'a göre anayasal hükümler üzerindeki tartışma ve Islamabad ile Belucistan'ın çatışan fikirleri 1973 ayaklanmasının başlıca sebebi değildir. Butto'nun Pakistan için tasarladığı politik hedefleri, İran şahının baskısı, İran-Irak geriliminde Beluçların İran yönetimi-

²³⁷ 1973-1977 Beluç isyanında çıkan çatışmalar sonucu 5 bin Beluç militanı ve 3 bin 300 Pakistan ordu personeli hayatını kaybetmiştir. Harrison, age, s.36.

²³⁸ Cohen, age, s.220.

²³⁹ Siddiqi, age, s.32.

ne karşı kullanılması ve Sovyet destekli Bağdat hükümetinin Tahran'la bozulan ilişkileri isyanda göz önünde bulundurulması gereken faktörler arasındadır.²⁴⁰ Harrison'un bu değerlendirmesinden yola çıkarak 1973-77 olaylarının erken doğum operasyonu olduğu düşünülebilir. Bölgede tırmanan gerilimin bir şekilde sonlandırılması ve Beluçların bir daha toplu başkaldırıya kalkışmalarının sağlanması Pakistan-İran cephesi tarafından istenmiş olabilir. Beluçların tepkisini ateşleyecek en güvenilir yol bölgenin içişlerine müdahale edilmesi ve liderlerin hedef alınmasıdır. Butto'da bu değerlendirmeyi haklı çıkarır biçimde bölge meclisini feshederek Beluç milliyetçi liderlerini tutuklatmıştır. Böylece Beluç başkaldırısı hazırlık aşamasında iken kendilerini beklemedikleri bir savaşın ortasında bulmuştur. Savaşın mutlak galibi krizi tırmandıran ve başarıyla sonlandıran Pakistan-İran işbirliğidir.

Beluç örgütlenmesinin miladı sayılabilecek 1973-1977 deneyiminden sonra Beluç örgütlenmesi köklü değişime uğramış, gelecek krizlere yönelik Beluç toplumunu tek çatı altına almaya yönelik hamlelere girişilmiştir. Tam bağımsızlık hedefini esas alan en güçlü Beluç örgütü BHÖC'tür. 1960'larda Eyüp Han döneminde temelleri atılan hareket, 1973-1977 krizinde resmi olarak ilk defa ortaya çıkmış ve 3.800 isyancı ile Beluçların safhında yer almıştır. Pakistan ve İran'daki çekirdek kadronun dışında Güney Afganistan'daki kamplarda eğitilen militanlar Afganistan'daki Davud rejimi tarafından da desteklenmiştir. Davud'un söylemlerinde eksik etmediği Peştunistan meselesine verdiği destek bağlamında Beluçlar da Pakistan'ın askeri ve ekonomik olarak zayıflatılmasında faydalı bir müttefik olarak görülmüştür. Çoğunluğunu Marri kabile üyelerinin oluşturduğu isyancılar, Davud döneminden yıllık 750 bin dolar yardım almışlardır. BHÖC'den sonra en iyi örgütlenmiş grup BÖÖ'dür. Söylevlerinde İran ve Pakistan'daki tüm Beluçların bağımsızlıkları için mücadele ettikleri vurgulanmaktadır.²⁴¹ Tüm bu çabalara rağmen Beluçlar Pakistan karşısında bekledikleri ulusal birliği sağlayamamışlardır.

²⁴⁰ Harrison, age, s.30.

²⁴¹ Harrisoon, *International Security*, s.160.

Milliyetçi duygular Pakistan'ın merkezileştirme çabaları ve Pakistan ordusunun saldırgan tavırları sonucu yoğunluk kazanmıştır. Beluç bakış açısına göre anayasanın özerklik öngörüsüne dayanılarak Pencabi bürokratların Belucistan'daki varlığı sona erdirilmeli ve bölgesel sorunlarda Pakistan ordusunun müdahaleleri durdurulmalıdır. Ayrıca bölge dışı unsurların en iyi tarımsal alanları işgal ettikleri ve maden kaynaklarını İslamabad'ın çıkarları doğrultusunda sömürükleri düşünülmektedir.²⁴² Beluç çıkarları söz konusu olduğunda Pakistan, İngiliz dönemindeki gibi Beluçları dışlayıcı uygulamalarını sürdürmektedir. Serdarlar Beluç sorunundan uzak tutulmak için rüşvetle susturulmaktadır. Karşılıklı güven-sizlik, sivil memurlar ve halk arasındaki ilişkileri şekillendiren başlıca unsurdur.

Son olarak Pakistan seçkinlerinin devlet otoritesini ve gücünü halkın geri kalanıyla paylaşmaktaki isteksizliği günümüzde de devam etmektedir. Ülkenin karar mercilerinde Beluçların temsili yok denecek kadar azdır. 1991-1992 kesiti incelendiğinde Pakistan silahlı kuvvetlerinde Beluç personelin oranı % 0,6 iken aynı dönemde yurtdışında görev yapan 75 Pakistanlı görevlinin arasında sadece bir Beluç vardır. Nasır Beluç'un görev yeri Umman olup, dünya diplomasisinde fazla önemi olmayan bir şehirdir. 1993 tarihinde hükümetin düşmesiyle Nasır Beluç da görevinden olmuştur. 1947 tarihinden itibaren tüm zaman dilimlerinde incelendiğinde de benzer sonuçlarla karşılaşabilmek mümkündür. Temsil oranlarındaki bu yetersizlik son 60 yılda Beluçların kendilerini hâlâ koloni yönetimi altında hissetmelerine neden olarak güvenlik problemlerinin ve tehditlerin dış mihraklardan değil bizzat Pakistan'dan kaynaklandığı fikrinin topluluk temelinde yerleşmesi sonucunu doğurmuştur.²⁴³ Pakistan tarihinin hiçbir döneminde Beluçlar devlet başkanlığı ya da başbakanlık kurumunda görev alamamıştır.²⁴⁴

Pakistan tarihindeki politik krizlerin doğasında farklı çıkarlar arasındaki uzlaşmazlığın izlerini görmek mümkündür. Grup çatışmaları genel olarak yoğun bir kafa karışıklığına ve akıl tutulmasına neden olmakta, ekonomik geli-

²⁴² Siddiqi, age, s.33.

²⁴³ SHAH, age, s.103.

²⁴⁴ Pakistan'ın cumhurbaşkanları ve başbakanlarının listesi için bkz. Ekler bölümü Tablo: 1-10 ve Tablo: 1-11, s.198-199.

şimin yavaşlamasına katkıda bulunmaktadır. Pakistan'ın modernite anlayışı iş dünyasının, endüstriyel ve finansal çıkar gruplarının kontrol ettiği güçlü bir bürokrasi anlayışını savunmaktadır. Tüm bunlar hesaba katıldığında Pakistan ülke olarak bir krizden diğerine sürüklenmektedir.

1.3.3. Dış Güçlerin Müdahaleleri

Beluç talepleri ve Beluç sorununu şekillendiren son unsur dış güçlerin müdahalesi ile şekillenen bölgesel konjonktürdür. Belucistan'ın coğrafi konumu ve sahip olduğu doğal kaynaklar üçüncü devletlerin ilgisinin hem bölgeye hem de Belucistan'a odaklanmasına neden olmaktadır.

Belucistan toprakları Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu'nun coğrafi uzantılarının kesiştiği noktada bulunmaktadır. Ortadoğu'nun en etkili ülkeleri arasında yer alan İran gerek sınır komşuluğu gerek topraklarında yaşayan Beluç nüfusu itibariyle Belucistan'da ve Pakistan'da yaşanan gelişmelere sessiz kalamayacağını tarih boyunca göstermiştir.

Pakistan'ın en sorunlu komşusu olan Afganistan, Beluç topraklarını da kapsayan Peştunistan ya da Büyük Afganistan Projesi²⁴⁵ ile bölge topraklarında hak iddia etmektedir.²⁴⁶ Açık denizlere çıkışı bulunmayan Afganistan'ın Beluç limanlarını da kullanarak bölgesel güç mücadelesinde gerek ekonomik gerek stratejik avantajların hesabını tuttuğu düşünülebilir.

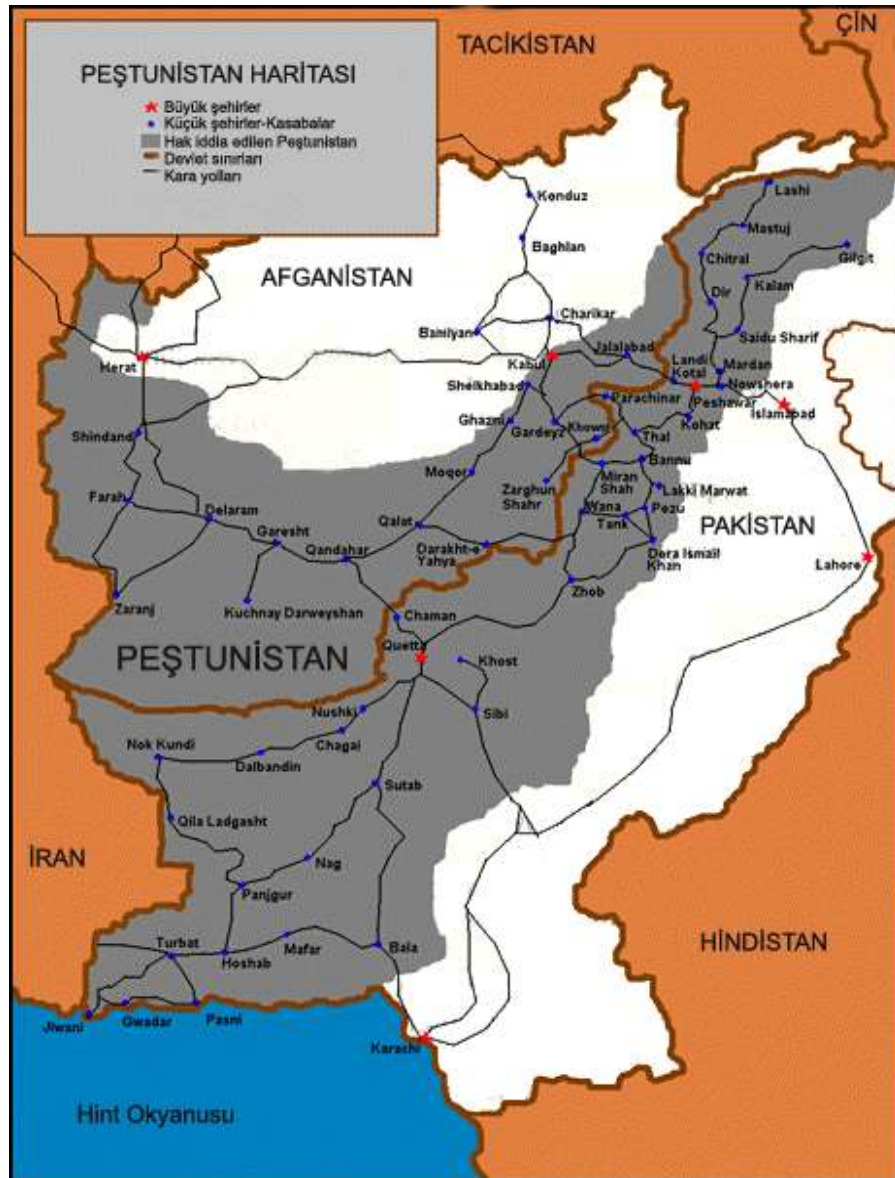
Pakistan ve Afganistan arasındaki yaklaşık 1.700 km'lik sınırın tamamına yakını 1893 yılında Afganistan emiri ve İngilizlerce görevlendirilen Sir Mortimer Durand arasındaki andlaşmayla çizilmiş, sınır da Durand'ın adıyla

²⁴⁵ Büyük Afganistan Projesi, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ABD'nin bölgeye dönük projelerin biridir. Afganistan'da etkin olan Taliban, Hizb-i İslam gibi güçlerle mücadele etmek yerine yeni bir dönem başlatarak bölgede istikrarsızlığın tırmandırılmasını hedeflenirken, ABD varlığından rahatsız olan Orta Asya devletleri, Rusya, Çin, İran, Pakistan gibi ülkeler üzerinde etki kurmak amaçlanmaktadır. Projenin hayata geçirilmesiyle bölgedeki nüfus dengelerinin Afganistan'daki başat unsur olan Peştunlar lehine değişmesi ve Kabil yönetiminin güç kazanması beklenmektedir. Proje bağlamında Pakistan, İran ve Afganistan'dan topraklar talep eden "Bağımsız" (Azad) ya da "Büyük Belucistan" devletinin kurulmasının ardından Afganistan'ın yaşadığı toprak kayıplarının telafi edilmesi için Veziristan, Subaserhat, KBSV, Keşmir vb. bölgelerin dahil olduğu ve Peştunistan olarak bilinen bölgenin Pakistan'dan kopararak Afganistan'a verilmesi hedeflenmektedir. Mehmet Seyfettin EROL, "Avrasya'da Ezberler Bozulur İken", **Yarımlar İçin Düşünce Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 43, Mayıs 2009, s.64.

²⁴⁶ Büyük Afganistan Projesi bağlamında talep edilen Peştunistan'ın coğrafi sınırlarını gösteren harita için bkz. s.106.

anılmaya başlamıştır.²⁴⁷ Etnik ve kültürel bağları kapsam dışında tutan yapay sınır, sıkı ilişkiler içindeki kabilelerce dikkate alınmamıştır. Üretim kapasitesinden yoksun ve temel geçim kaynakları aralıklı savaş gelirleri ve yağmacılık olan bu kabileler, Hindistan aracılığıyla İngilizlerin bölgelerini parçalamasını ve izolasyonunu kabullenememiştir.²⁴⁸

1.12. Peştunistan Haritası

Kaynak: <http://www.khyber.org/maps>

²⁴⁷ Durand Andlaşmasının tam metni için bkz. ekler bölümü s.200.

²⁴⁸ Wilber, age, s.312.

1955 tarihinde Birlik Planı ile Peştunların özel statüsü sonlandırılıp KBSV, Lahor'a bağlanınca Afganistan hükümeti Durand Hattı'nı Pakistan ile uluslararası sınır saymayacağını açıklamıştır. Eylül 1961 tarihinde Pakistan Afganistan'ı ülkesindeki temsilcilik ve ticari kuruluşları sonlandırmaya davet ederek Afganistan ile diplomatik bağlarını koparıırken Karaçi limanının ticari malların sevki için artık kullanılmayacağını ilan etmiştir: Afganistan'ın uluslararası ticarete uğradığı zararları telafi için Sovyetlerle yakınlaşmasının ABD'yi rahatsız etmesi üzerine yardım programına dahil olan mallar, iki devletin ilişkilerini normale döndürmek amacıyla kullanılmıştır. 1962 yılında İran şahının arabuluculuk üstlenmesi üzerine Mayıs 1963 yılında taraflar bir araya gelerek diplomatik ilişkileri yeniden kurma kararı almıştır.²⁴⁹

Peştunistan meselesi, karşılıklı olarak içişlere müdahale, sınır sorunları ve terörizm çemberi arasında kısırlaşan Pakistan-Afganistan ilişkileri 11 Eylül 2001 tarihinden sonra terörizme karşı ortak mücadele, iyi komşuluk ilişkileri, içişlere karışmama ilkesi ve ortak güvenlik bağlamında arayışlara sahne olmaktadır.

Hindistan-Pakistan tarihsel rekabeti incelendiğinde her iki devletin de etnik unsurları ve hoşnutsuzlukları diğerinin aleyhinde desteklemesi seçeneği her zaman akla gelebilir. Belucistan meselesinde de alevlenen olaylarda Pakistan sık sık komşusu Hindistan'ı sorumlu tutarak Beluç bağımsızlık mücadelesine yardım etmekle suçlamıştır.

Hindistan'ın Mumbai (Bombay) kentinde Kasım 2008 tarihinde gerçekleştirilen ve 165 kişinin ölümüne neden olan terör saldırılarını sonrasında sağ olarak yakalanan tek zanlı olan Ecmel Emir Kasab, yargılanmaya başlanmadan önce Pakistan kökenli olduğunu itiraf etmiş ve Pakistan makamları da bunu doğrulamıştır. Karşılıklı suçlamalar ve delil yetersizliği üzerine tartışmalarla geçen uzun bir dönemin ardından 14 Nisan 2009 tarihinde sanığın yargılanmasına başlanmıştır. Hindistan yönetimi başından beri Mumbai'deki saldırılardan, Pakistan merkezli El Kaide ile bağlantılı Leşker-i Tayyibe örgü-

²⁴⁹ Wilber, age, s.313.

tünü sorumlu tutmaktadır.²⁵⁰ Bu örnekte de görüldüğü gibi taraflar iç güvenlik zafiyeti gösteren her alanda teröre destek vermektedirler. Beluç sorununa da bir süre sonra devlet destekli terör niteliği kazandırılarak Pakistan'ın yıpratılması uğruna gerçek hedefinden saptırılarak kullanılması ihtimali düşünülebilir. Görünürdeki durum Soğuk Savaş dönemi boyunca Beluçların beklediği destek ve bölgeye olan ilgi 11 Eylül ile başlayan yeni dönemde kendini göstermektedir. Cohen'e göre Hindistan'ın bölgeye karadan bağlantısı olmadığı ve Beluçların "kendilerinden olmayan yabancılara" karşı gösterdiği savunma refleksi göz önünde bulundurulduğunda Hint desteği ile Beluçların nihai hedeflerine ulaşmaları taktik açıdan imkansız görünmektedir.²⁵¹ Bu değerlendirme, Hindistan'ın Pakistan'la yaşadığı inişli çıkışlı dış politika seyri göz önünde bulundurulduğunda Beluç kartını Pakistan'a karşı oynayabileceği ihtimalini değiştirmemektedir.

Beluç liderleri Soğuk Savaş döneminde Sovyet destekli bağımsız Belucistan idealini Pakistan ve İran toprakları içindeki Beluçların bölgesel özerkliklerinde pazarlık unsuru olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Tam olarak istedikleri İslamabad ve Tahran'la savunma, dış işleri, iletişim alanında yönetim gücünü paylaşmaları ve hakim oldukları topraklarda Beluçların serbestçe işlerini düzenleyebilmeleridir. Sayılanlara vergilerin toplanması ve doğal kaynakların kontrolünün kendilerinde olması da dahildir.²⁵² Sovyetlerin o yıllarda ideolojik yayılma alanı planlarında Belucistan'a yer yoktur. Belucistan kaynaklı sorunlar kısmında da belirtildiği gibi güçlü feodal yapı, sosyo-ekonomik tükenmişlik, endüstriyel işçi sınıfının ve tarımla uğraşan geniş kırsal nüfusun yetersizliği Sovyet desteğini azaltan iç sebepler olarak sayılabilir. İran-Irak mücadelesi ve Pakistan'ın Batı ile yakınlaştığı 1950'li yıllar süresince Sovyetler havuç-sopa politikası ile Beluç hareketine kısmi destek vermeyi tercih etmişlerdir. Belucistan'da Sovyetlerin ideolojik etkisi geniş halk kesim-

²⁵⁰ "Mumbai Saldırısı Yargı Önünde", <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4178135,00.html>, 15 Nisan 2009.

²⁵¹ Cohen, age, s.222.

²⁵² Harrison, *International Security*, s.157.

lerince benimsenmeyerek yalnızca lider kadronun bazı bireylerince kabul görmüştür.

Sovyetlerin Belucistan üzerinde emelleri olduğuna dair geniş taraftar bulan varsayımlara rağmen İran ya da Pakistan Belucistan'ında organize olmuş etkili komünist organizasyonların varlığına rastlanmamıştır. Belucistan'a özgü koşullar SSCB'yi temkinli davranmaya itmiş olabilir. Harrison'a göre koordine olmayan Beluç, Sind ve Peştun milliyetçiliklerini desteklemekse komünistler, muhatap alınan devleti bir bütün olarak çok uluslu federasyon şeklinde görmeyi istemiş olabilirler.²⁵³ Diplomaside SSCB ayrılıkçı hareketleri etkili bir silah olarak görmüş ve Çin-ABD ekseninde yer aldığı sürece Pakistan'ın etnik sorunlarını kaşıyacağına sinyallerini vermiştir.

İran'da Fars çoğunluğa hitap eden Tudeh Partisi, bağımsızlık talepleri öne sürmelerinden çekindikleri için İran Beluçları'nın radikal fikirlere yönelmelerinin önünü kesmek için çabalamışlardır. Afgan komünistleri Belucistan'da tek tük yeşermeye başlayan komünist oluşumlara şüphe ile yaklaşmışlardır. Peştunlar, Beluçların bağımsızlığı fikrine ancak Peştunistan veya Büyük Afganistan çatısı altında olması şartı ile desteklemiştir.

Ulusal çıkarlar ve bunlara dayalı etnik kimlik savunma mekanizmaları ideolojik bağlara daima üstün gelmiştir. 1950'lerden itibaren Batı bloğu içinde yer alan ve ABD'nin ifadesiyle "komünizmin önüne çekilen set" olan Pakistan'ın gerek ülke içinde gerek uluslararası arenada tam bağımsız hareket alanı olduğu şüphelidir. Belucistan da Pakistan'ın bir parçası olarak aldığı her kararda ve yaptığı her uygulamada dış güçlerin müdahalelerinden etkilenmiştir ve etkilenmeye de devam edecektir.

²⁵³ Harrison, age, s.129.

III. BÖLÜM

1. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ MÜCADELESİNDE BELUÇ SORUNU VE PAKİSTAN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Halford Mackinder'in 1904'te Avrasya toprakları üzerinde merkezi kuvvet olmanın önemine değindiği teorisiyle birlikte dünya güç dengelerinin şekillenmesi bağlamında önemi açıkça ortaya konan Avrasya coğrafyası, 1991 tarihinde SSCB'nin dağılması, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bölgede yaşanan güç boşluğu sonucunda küresel ve bölgesel güçlerin hâkimiyet kurmak için mücadele ettiği başat coğrafya haline gelmiştir.

Avrasya'yı bu derece önemli kılan çeşitli faktörler vardır. Avrasya, dünyada bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Nitekim Avrasya'nın alt kolu olan Orta Asya bölgesi eski SSCB'nin tüm petrol rezervlerinin yüzde 32'sine, kömür rezervlerinin yüzde 30'una, doğalgaz rezervlerinin yüzde 50'sine sahip bulunmaktaydı. Bunun yanında eski SSCB'de üretilen bakırın yüzde 76'sına, civa ve bizmut'un tamamını, çinkonun yüzde 86'sını, kromun yüzde 90'ını, uranyum ve nikelin yüzde 80'ini ve manganezin yüzde 50'sini bu bölge karşılamıştır.²⁵⁴

Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'i Avrasya'da yaşamakta ve bu nüfus dünya GSMH'sinin yüzde 60'ını kontrol etmektedir. Avrasya aynı zamanda dünyanın siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. Avrasya kıtası binyıllara dayanan insanlık kültür ve uygarlığının beşiğidir. Bu alanda insanlık tarihinin esas özünü oluşturan ayrı ayrı sosyal, psikolojik ve politik şekiller ortaya çıkmış ve gelişmiştir. ABD'den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve gizli nükleer güçlerinin tümü Avrasya'da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan, dünyanın en kala-

²⁵⁴ Mehmet Seyfettin EROL, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", iç. Mehmet Seyfettin EROL (der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.16-17.

balık nüfuslu iki devleti Avrasyalıdır. Amerikan önceliğinin bütün potansiyel, siyasi ve ekonomik meydan okuyucuları yine Avrasyalıdır.²⁵⁵

Avrasya coğrafyasında bugün iki çeşit hakimiyet mücadelesi yaşanmaktadır. Birincisi ABD'nin bölgeye yönelik çıkarları çerçevesinde bölge ülkeleri ile yürüttüğü mücadele; ikincisi ise Avrasya devletlerinin kendi aralarında bölgeye yönelik olarak yürüttükleri etkinlik ve liderlik mücadelesidir. Avrasya üzerinde askeri, siyasi, stratejik ve ekonomik plan ve proje tasarlayanlar sadece Rusya ve Çin değil, bunların yanı sıra Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve hepsinden önemlisi ABD'dir.²⁵⁶

Avrasya kıtasının alt kolu olan Orta ve Güney Asya, tarih boyunca küresel ve bölgesel güç mücadelesinin en saf, en acımasız ve en net şekilde gözler önüne serildiği coğrafyalar arasında yer almaktadır. Bu bölge, çatışma potansiyeli yüksek olan tarihi- kültürel etmenlerin, kabilesel ve dini faktörlerin karışımından oluşan, etnik açıdan sağlam temellere dayanmayan ve siyasal bağlamda istikrarsız bir yapıya sahip olmaya devam etmektedir.

Bu bölümde Avrasya coğrafyasında yaşanan güç mücadelesinin dünya politikalarına yön verme kabiliyeti göz önünde bulundurularak, Pakistan dış politikasında Hindistan, Afganistan, İran ve ABD'nin yeri, ikili ilişkilerin kısa tarihsel kesitleri, önemli dönüm noktaları ve Beluç sorununu şekillendirmesi konu edilecektir.

1.1. PAKİSTAN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ

Pakistan ve Hindistan'ın kapladığı ve Asya alt kıtası veya Hindistan alt kıtası denen geniş topraklar 18. yy'ın ortalarından itibaren İngiltere'nin sömürge yönetimi altına girmiştir. İngiltere bu toprakları yedi yıl savaşları (1756-1763) sonunda 1763 Paris Barışı ile Fransa'dan almıştır. İngiltere Hindistan'ı tam bir sömürge şeklinde idare etmekle beraber özellikle 18.yy'dan itibaren yerli halk İngiliz idaresine karşı mücadelesine sahne olmuştur. Bundan dolayı İngiltere 1919'da bazı eyaletlerdeki bir kısım yetkilerini halk tarafından seçilen

²⁵⁵ Erol, agm, s.18.

²⁵⁶ Erol, agm, s.19.

yerlilere bırakmıştır. Fakat bu taviz Hindistan halkını tatmin etmemiştir. İngiltere'ye karşı yürütülen bağımsızlık hareketini siyasi ayağını Hinduların lideri Mahatma Gandhi ve Kongre Partisi, Müslümanların lideri ise Muhammed Ali Cinnah ve Müslüman Ligi yürütmüştür. Bu liderlerin İngiliz idaresine karşı mücadeleleri uzun sürmekle beraber, İngiltere 1935'te halk tarafından seçilmiş üyelerden meydana gelen eyalet meclisleri kurulmasını kabul etmiş ve 1937'de ilk seçimler yapılmıştır.²⁵⁷

Hint-Pakistan çatışmasının kökenleri Hint Yarımadası'nda birlikte yaşayan iki ulusun farklı vizyonları ve ulusalcı hareketlerin ortaya çıkışında saklıdır. Hint Ulusal Kongresi, Mohandis Gandhi ve Jawaharlal Nehru liderliğinde sekülerizm ve liberal demokrasi temelinde "tek ve bütünleşmiş devlet" anlayışına sahiptir. Kongre partisinin büyük çoğunluğunun Hintlilerden oluşmasına rağmen partide irili ufaklı pek çok etnik grup yer almaktadır ve tek dinli bir yapı söz konusu değildir. Pek çok müslüman lider kongrede Hint çoğunluğundan kuşku ve endişe duymuştur. Bu liderler müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ayrı seçimler yapılmasını istemişlerdir. Sömürge yönetimine bu taleplerini iletebilmek amacıyla Aralık 1906 yılında Müslüman Ligi Partisi kurulmuştur. İngilizler, Kongre Partisi'nin desteğiyle tırmanan İngiliz karşıtı milliyetçi hareketlerin sekteye uğratılması için Müslümanların talebini olumlu karşılamıştır. 1916 yılından itibaren talep sözlü olarak kabul edilmesine rağmen 1928 yılında Müslümanlar anayasa güvencesi istediğinde bu talep reddedilmiş ve tartışma çerçevesine alınmamıştır.²⁵⁸

1930 yılından itibaren Muhammed İkbal'in şiirlerine yansıyan ifadelerde de görülebileceği gibi koloni yönetimi ve Hintlilerden yabancılaştırma Müslümanların ayrı bir devlete sahip olması gerekliliğini kaçınılmaz hale getirmiştir. 1940 Lahor Görüşmeleri'nde bu yolda önemli adımlar atılmıştır. 1944 Gandhi-Cinnah görüşmeleri ve 1945 Simla Konferansları'na rağmen Hint-Müslüman soğukluğu yatışmamıştır. 15 Ağustos 1947 tarihinde Pakistan ve

²⁵⁷ Fahir ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914-1995**, Alkım Yayınevi, 14. Baskı, İstanbul, 2006, s.659.

²⁵⁸ SAYEED, age, s.103, 104, 107, 112.

Hindistan koloni yönetiminden koparak aynı anda uluslararası arenada yerini almıştır.²⁵⁹ Pakistan, koloni döneminde Müslümanların çoğunlukta olduğu kuzeybatı bölgeleri ve Bengal'i alırken Hindistan, İngiliz kolonisinden geriye kalan toprakları elde etmiştir. İki ayrı devletin kurulması ayrılma aynı zamanda tarihteki en büyük göçlerden birini doğurmuş, her iki taraftan da yaklaşık on milyon insan yurt değiştirmek zorunda kalmıştır.²⁶⁰

Britanya yönetimi sırasında da Hindularla Müslümanlar eşit büyüme düzeyine sahip olamamışlardır. Bölünmeden sonra varlıklı Müslümanlar Pakistan'a göçecek parasal güce sahip olmakla birlikte kalan büyük toprak sahipleri bağımsız Hindistan'ın yöneldiği toprak reformunun darbesini yemiştir. Eğitim görmüş orta sınıf üyelerinin aralarındaki eşitsizliklerden ve bu farkla birlikte gelen yararlar ya da yitirilenlerden ötürü, iki toplum arasında bugün de farklar vardır.²⁶¹

İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan zayıflayarak çıkması üzerine 1950'lerden itibaren başlayan bir süreç sonunda 1971'de tamamen çekilerek bölge devletlerinin bağımsızlıklarını tanımıştır.

Hindistan ve Pakistan, 1947 tarihinde eş zamanlı bağımsızlıklarını kazanmalarını takiben birbirleriyle devamlı savaşımış iki ülkedir. Her iki ülke de sömürge geçmişinde silahlı kuvvetlere sahiptir. Hindistan'da sivil otoritenin ordu üzerindeki kontrol mekanizması zamanla gelişirken Pakistan'da bunun tersi olmuş, 1947 tarihinden sonra silahlı kuvvetler Pakistan ulusunu ve ülke siyasetini yönlendirir hale gelmiştir. İki ülkenin takip ettikleri dış politikaları da farklılık göstermiştir. Hindistan başlangıçtan itibaren tarafsızlık ya da bağlantısızlık politikasına bağlandığı gibi Kongre Partisi'nin sosyalist muhtevalı bir programa sahip olması Hindistan'ı Sovyet Rusya'ya yaklaştırmıştır. Ayrıca bu yaklaşımda SSCB'den duyulan çekingenlik ve bu süper devletle herhangi bir çatışmaya girme endişesi de rol oynamıştır. Pakistan Batı yanlısı bir politika takip etmiş ve 1954 Şubatından itibaren Amerika'dan askeri yardım almaya başlamıştır. Bu

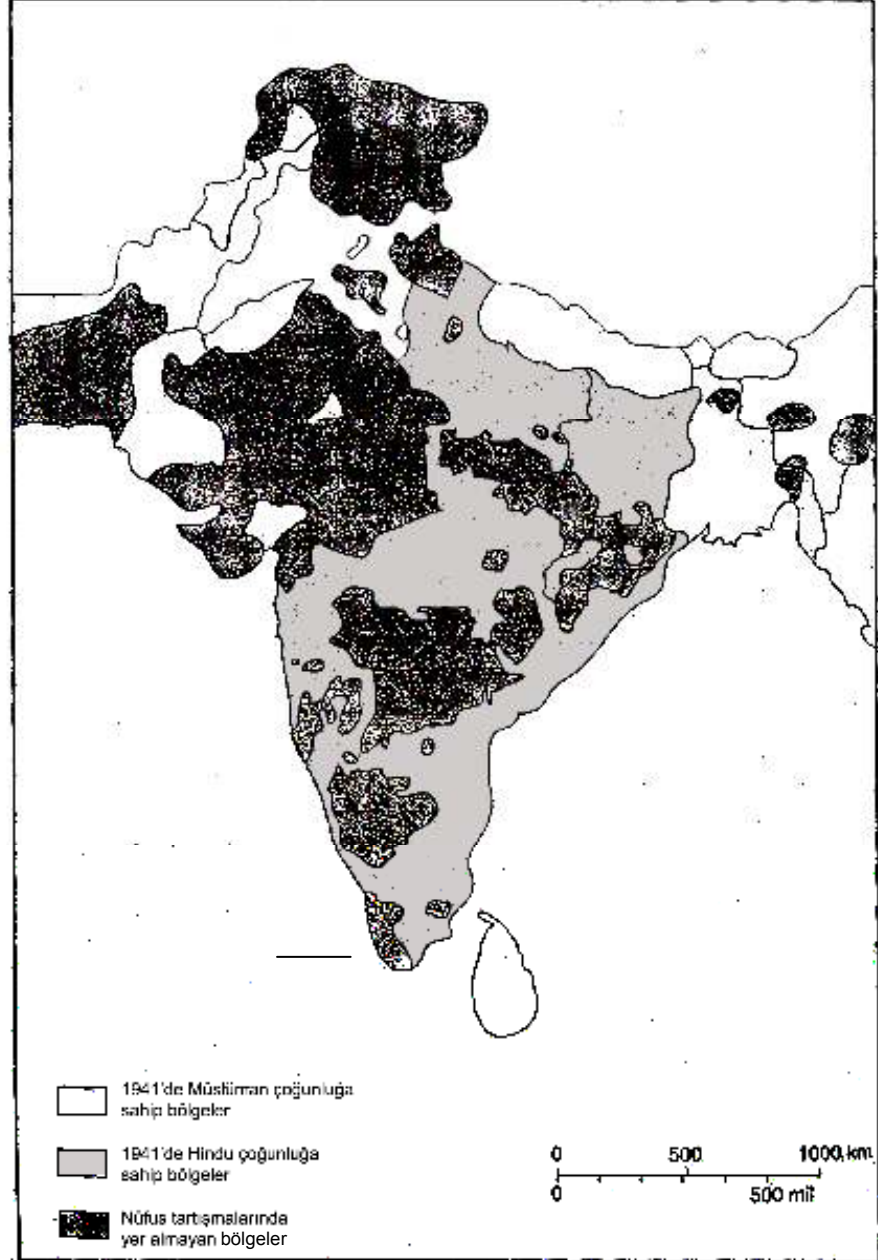
²⁵⁹ İngiliz egemenliğindeki Hindistan Federasyonu 1947 tarihinde dağılmadan önceki Hindu-Müslüman nüfus dağılım oranlarının haritası için bkz. s.117.

²⁶⁰ T. V. PAUL, "Causes of The India-Pakistan Enduring Rivalry" iç. **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry** (der. T. V. PAUL), Cambridge University Press, 2005, s.6-7.

²⁶¹ Türkkiye ATAÖV, **Hindistan Siyaset Yazıları**, Güzeliş Ofset Ltd. Şti., 1. Basım, Ankara, 2002, s.41.

askeri yardım herhangi bir komünist tehlikesine karşı kuvvetlenmek için alınmış-
sa da o tarihten itibaren Hindistan Pakistan'ın en hafif bir şekilde silahlanmasını
tepki ve endişe ile karşılamıştır.²⁶²

1.13. 1946'da Hindistan Federasyonu Hindu-Müslüman Nüfus Dağılım Oranları

Kaynak: Stephen P. COHEN, (2004), The Idea of Pakistan, The Brookings Institution, syf:202.

²⁶² Armaoğlu, age, s.660.

1980'lerin sonlarına doğru uluslararası toplumun tepkisine rağmen iki ülke nükleer silahlanma yarışına girmiş, yıpratma taktiğine dayalı terörist faaliyetler mücadelede sıkça başvurulur yollar arasında yerini almıştır. Güney Asya'yı siyasi dağılma potansiyeline sokabilecek varlığıyla sorun günden güne karmaşıklaşmaktadır.²⁶³

Hindistan-Pakistan savaşları nispeten kısa süreli, sınırlı bir alanda ve imkanlarla yapılmıştır. Mücadelenin en dikkat çeken yanı, bu savaşların Jammu ve Keşmir'in çevresinde odaklanmasıdır. Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir üzerinden hesaplaşmasında Pakistan, 1947-1948 ve 1965 yıllarında silahlı kuvvetleriyle çatışmalara doğrudan katılmak yerine düzensiz kuvvetlerle savaşı yürütmüştür. Dolaylı yollardan başlayan savaş daha sonra iki ordu-
nun çarpıştığı doğrudan savaşa dönüşmüştür. Pencap ve Keşmir bölgelerinde 1947, 1965, 1971 ve 1999 yıllarında yaşanan savaşlar iki devletin toplumu hem ekonomik hem de psikolojik olarak fazlasıyla yıpratmıştır.²⁶⁴

Pakistan'ın eski dışişleri bakanı Zaferullah Han, 1950'lerin başında Keşmir sorunu ile ilgili her faktörün bölgenin coğrafi konumu, stratejik kararlardaki önemi, nüfus, dini bağlar iletişim ağı, ekonomik durum ve ticaret serbestisi üzerine Pakistan'a katılması sonucunu doğurduğunu dile getirmiştir. Bağımsızlığının ardından Pakistan sıklıkla Keşmir'in stratejik önemini dile getirmesi, Keşmir üzerinden Hindistan'ın Pakistan'ı işgali ve bunun doğuracağı güvenlik sorunları üzerinden ele alınmıştır.²⁶⁵

Keşmir bağlamında Pakistan sınırlar ötesi teröre yardımcı olmadığını ve ona kucak açmadığını tekrar etmişse de, 1947 gibi erken bir tarihten başlayarak terör desteklenmiştir. Keşmir o tarihte "Müslüman kardeşleri kurtarma" iddiası ile bazı kabile mensuplarının kanatları altında işgal edilmiştir. Va-

²⁶³ Stanley WOLPERT, **"Roots of Confrontation in South Asia-Afghanistan, Pakistan, India and the Superpowers"**, Oxford University Press, 1982, s.145. Ayrıca iki devletin nükleer silahlara sahip olmasından önceki ve sonraki dönemdeki çatışma yoğunluğunu gösteren tablo için bkz. ekler bölümü tablo 1.6, s.195.

²⁶⁴ Bhashyam KASTURI, "The State of War with Pakistan" iç. **A Military History of India and South Asia: From the East India Company to the Nuclear Era** (Der. Daniel P. MARSTON, S.Sundaram CHANDAR), Indiana University Press, 2008, s.140-141.

²⁶⁵ Türkaya ATAÖV, **Kashmir and Neighbours-Tale, Terror and Truce**, Ashgate Publishing, England, 2001, s.11.

di halkı daha hareketin başlangıcında dışarıdan gelenlerin varlığını güvenlik güçlerine bildirmesine rağmen Pakistan olaylarla ilgisi olmadığını iddia etmiştir. Geçmişe nazaran günümüzde Keşmir'deki terörist faaliyetler sona ermesine de halk desteğini büyük ölçüde yitirmiştir.²⁶⁶

1955 Eylülünde Pakistan'ın Bağdat Pakti'na üye olmasının ardından dış politika bağlamında Hindistan ile Pakistan'ın yolları iyice ayrılmıştır. Pakistan'ın Batı bloğunda yer aldığı tescillenmesinin ardından Sovyetler gerek Keşmir meselesinde gerek Pakistan'la olan diğer çeşit anlaşmazlıklarda daima Hindistan'ı destekleyecektir. 1955'te Kruşçev Keşmir sorununu değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır:²⁶⁷ “ Keşmir meselesi zaten Keşmir halkı tarafından çözümlenmiştir. Keşmir halkı kendisini Hindistan cumhuriyetinin ayrılmaz bir parçası olarak telakki ediyor. Sovyet hükümeti Keşmir meselesinde Hindistan'ın politikasını desteklemektedir.”

Pakistan ve Hindistan Keşmir sorununda güçlü durumda olmak ve modern silahlar elde etmek amacıyla, büyük devletlere yanaşmaya başlamışlardır. Pakistan, Bağdat Pakti'nin ardından, kurulmasında ABD'nin önyak olduğu CENTO'ya üye olmuş, Hindistan Sovyet yörüngesine yanaşmaya başlamıştır. Pakistan başbakanı Zülfikar Ali Butto, 1965 Eylülünde yaptığı bir açıklamada, Hindistan'ın saldırısı karşısında CENTO'yu harekete geçireceğini söylemiş ve örgüt üyeleri olan İran ve Türkiye'den silah yardımı istemiştir. İran başbakanı Hoveyda, 8-10 Eylül 1965 tarihlerinde Ankara'da başbakan S.Hayri Ürgüplü ile görüşmüş, yayınlanan ortak bildiride bir yandan Hindistan suçlanırken, öte yandan çatışmaların sona erdirilmesi için Keşmir bölgesinde kurulacak BM Barış Gücü'ne asker verilmesi ve müttefik Pakistan'ın desteklenmesi öngörülmüştür. Ancak Türkiye, Pakistan'ın istediği 24 savaş uçağını, Amerikan yardımının bir parçası olarak NATO tarafından verilen silahların Pakistan'a gönderilemeyeceğini öne sürerek reddetmiştir. 10 Eylülde yapılan bir başka açıklamada, Türkiye ve Pakistan arasında daha önce imzalanmış

²⁶⁶ Ataöv, **Hindistan Siyaset Yazıları**, s.44-45.

²⁶⁷ Armaoğlu, age, s.661.

bulunan bir ticaret antlaşmasına uygun olarak, Pakistan'a 5 milyon dolar değerinde Türk yapımı silah ve malzeme yardımı yapılması kararlaştırılmıştır.²⁶⁸

Keşmir'le ilgili olarak Pakistan'ın ilk başlarda birçok Müslüman ülke ve topluluğun sempati ve desteğini kazanmış olmasına karşın “ Müslüman blok” bu konuda artık eskisi gibi bütünleşmiş değildir. Bağdat Paketi'nin ardından Pakistan'ın müttefiki ve Keşmir konusunda destekçisi olan ABD'nin zaman zaman arabuluğu önermesi dışında Keşmir'in geleceğine ilişkin olarak Hindistan'ın başat sorumluluğunu kabul etmiş görünmekte ve Sovyet etkisinin Afganistan'da yenilgiye uğramasından, Orta Asya'da komünizmin çökmesinden ve Rusya'nın kendinde de rejim değişikliğinden sonra bile temelde ilgili halk ve Pakistan'la doğrudan görüşmeler yoluyla bir çözüm ileri sürmektedir. Benzer biçimde Pakistan'ın öteki dostu Çin de 1980'den bu yana yalnız Hindistan ve Pakistan arasında görüşmelerden yanadır. Kısacası Keşmir bağlamında Pakistan'ın Müslüman dünyasıyla, Amerika ve Çin'le birtakım bağları artık çözülmüş durumdadır.²⁶⁹

Pakistan-Hindistan mücadelesi günümüzün en karmaşık, en uzun süreli ve en çözülemez sorunları arasında yer almaktadır. Yaklaşık yarım yüzyıldan uzun bir süre boyunca periyodik olarak süren savaşlar ve patlak veren krizlerle kendini hatırlatmakta ve güncellenmektedir. İki devlet kıyaslandığında görece zayıf taraf olan Pakistan başarılı stratejisi, taktik anlayışı, yabancı devlet desteği, teknolojik silah temini ve düşük yoğunluklu çatışma becerisi sayesinde asimetrik farkı bugün büyük oranda kapatmıştır. Materyal ve insan gücü olarak daha güçlü olan Hindistan, Keşmir ve en son Mumbai olaylarında görüldüğü gibi asimetrik güce karşı kırılğan bir yapıya sahiptir. Pakistan, 1,5 milyar nüfusa yaklaşan Hindistan'a oranla çok daha küçük veya kendisine yönelen tehditlere karşı koymaktan aciz bir devlet gibi algılanmaktadır. Pakistan 173 milyon civarındaki nüfusuyla dünyanın nüfus bakımından en büyük yedinci ülkesidir, 100 adete yakın nükleer silah kapasitesi vardır ve ordusu-

²⁶⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, İmge Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2004, s.518.

²⁶⁹ Ataöv, *Hindistan Siyaset Yazıları*, s.47. Ayrıca soğuk savaş döneminde ABD, Çin ve Rusya'nın Hint-Pakistan çatışmasındaki çıkarlarını özetleyen tablo için bkz. ekler bölümü tablo 1.5, s.195.

nun ABD ordusundan daha fazla sayıda personeli mevcuttur. Başta Afganistan olmak üzere bölgesel dengeleri etkileyebilecek ve sınırlarını koruyabilecek güce sahiptir.²⁷⁰ Bu verilere bakıldığında varsayımların gerçeği yansıtmadığı görülmektedir.

Hindistan- Pakistan ilişkilerinde geçmiş günümüzün şekillenmesinde de gölgesini sürdürmektedir. İki devletin kurumları da bugün baskı altındadır ve yeniliğe muhtaçtır. 1970'lerden günümüze Hindistan hükümetlerinin merkezîyetçiliği güçlendirme çabaları azınlıkları marjinalize ederek dini ve etnik tansiyonu yükseltmekte, Pakistan'da ise temel problem ulus birliğinin sadece din üzerinden sağlanıp sağlanamayacağı tartışılmaktadır. Her iki devlet de kısa tarihlerinin büyük bölümünü ulus inşasına ayırmıştır. 1947 yılında yarımadada İngiliz egemenliği sona ermesine rağmen koloni yönetiminin izleri fikirlerin meşruiyetinin, uygulamaların ve kurumların şekillenmesinde belirgin rol oynamıştır. Hindistan'da milliyetçiliğin seküler yapıyla uyum içinde gelişmesi, demokratik rekabete dayalı ve katılımcı parlamenter sistemin oluşması ve ordunun görev ve yetkilerinin açık biçimde tanımlanması sağlanmıştır. Pakistan ise İslam'a dayalı yapısı seküler milliyetçiliği önemsemeyerek politik hayatın önemli bölümünde ordunun egemenliğine sessiz kalmıştır.²⁷¹

Nehru'nun demokrasi, seküler yapı, federalizm, sosyal adalet ve bağımsız dış politika olarak özetlenebilecek politik hayat anlayışı bu temeller değerinde Hindistan'ın dönüşümde önemli ol oynamıştır. Pakistan'ın karşılaştığı şartlar ise ülkenin politik hayatında ulusal değerlerin dini kimlik ile ilişkilendirilmesi sonucunu doğurmuştur. İslam'ın politize edilmesi bunun bir sonucudur.²⁷²

Pakistan-Hindistan mücadelesi toprak, ulusal kimlik ve bölgede güç hakimiyetini elinde bulundurma yarışıdır. 60 yılı aşkın bir süredir devam eden Keşmir meselesinde tarafların askeri ve diplomatik gücü ne konuyu müzakere edip kalıcı barışı sağlamaya ne de zor kullanarak karşı tarafı vazgeçirmeye yeterlidir. 1971 iç savaşı Pakistan için kaçınılmaz bir askeri mağlubiyet olmakla

²⁷⁰ Mehmet CAN, "Obama Politikası Pakistan'ı İstikrarsızlaştırıyor", *Yarımlar İçin Düşünce*, Yıl: 4, Sayı: 44, Haziran 2009, s.70.

²⁷¹ Ataöv, *Kashmir and Neighbours...*, s.77-78.

²⁷² Ataöv, *Kashmir and Neighbours...*, s.79.

beraber Bangladeş'in elden çıkması, Pakistan'ın ülkenin geri kalan batı kısmına yoğunlaşmasına ve ulusal gücünü pekiştirmesine yardımcı olmuştur.

Kapur'a göre Batı ve Pakistan aydınları, Washington ile Pekin'i Pakistan yanlısı ve Hint karşıtı olarak değerlendirmektedirler. Soğuk Savaş döneminde icat edilmiş bu önyargılar mücadelenin bitmesinden sonra da etkisini göstermeye devam etmiştir. Bazı kaynaklar Amerika'nın Hindistan ve Pakistan arasında denge politikası gözettiğini iddia etse de ABD kısa bir süreliğine Hindistan'ı Batı'nın stratejik ortağı olarak görmek istemiş ancak bağlantısızlık hareketi buna engel olmuştur. 1950 ve 1960'larda ABD Asya'da Hint demokrasisini Çin otoriterizmine alternatif bir model olarak ele almıştır. ABD'nin Pakistan'a biçtiği rol İran milliyetçiliğine karşı petrol bölgelerinin muhafazası, Sovyet karşıtı üsleri, Arap dünyasının ılımlı İslam liderliği ve Hint bağlantısızlığına karşı denge görevi üslenmesidir. Hindistan içinse Çin-Hint / demokrasi komünizm ideolojik çatışma perdesi ardında stratejik hesapların görülmesi için yapılmıştır.²⁷³

Güncel uluslararası ilişkiler denkleminde artan önemiyle Çin, teorik çerçevede ayrılıkçı hareketlere açıkça destek vermesiyle bilinmektedir. 1967'den sonra Hindistan, Burma ve Endonezya'da öne çıkan ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir. Buna rağmen Çin, Eyüp ve Yahya Han dönemlerinde artış gösteren Pakistan ayrılıkçı hareketlerine materyal ve moral destek vermekten kaçınmıştır. Çin ve Pakistan diplomatik alanda müttefikliğini sürdürmektedir. Çin'in aksine Vietnam Demokratik Cumhuriyeti, Doğu Bengal'deki 1971 isyanında Bangladeş'in kuruluş mücadelesine destek veren tek sosyalist ülke olmuştur.²⁷⁴

Etnik rahatsızlıklar ve huzursuzluklar bir ülkeyi kaçınılmaz olarak dış müdahalelere zayıf hale getirmektedir. Sind bölgesinde faaliyet gösteren

²⁷³ Ashok KAPUR, "Major Powers and The Persistence of The India-Pakistan Conflict" iç. **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry** (der. T. V. PAUL), Cambridge University Press, 2005, s.132-134.

²⁷⁴ Kathleen GOUGH, "Imperialism and Revolutionary Potential in South Asia", iç. Kathleen GOUGH, Hari P. SHARMA (der.), **Imperialism and Revolution in South Asia**, Monthly Reviewed Press, New York and London, 1973, s.12.

MUH'un oluşum aşamasında RAW tarafından desteklendiği bilinmekle beraber o tarihten sonra Hindistan, Muhacir kartını oynamaya başlamıştır. Hindistan'la ilişkilerin gerilmesiyle orantılı biçimde Pakistan'ın iç güvenlik sorunları artmaya başlamıştır. Askeri hareketliliğin yaşanmadığı barış dönemlerinde de iki devlet karşılıklı yıkıcı istihbarat faaliyetlerini sürdürmüş, ISI ve Leşker-i Tayyibe Örgütü, Jammu ve Keşmir'de Hindistan birliklerine saldırılarını sürdürürken Hindistan ise RAW'ı Pakistan'ın etnik meseleleri başta olmak üzere istikrar bozucu eylemlerde kullanmayı sürdürmüştür.²⁷⁵

Pakistan Jammu-Keşmir meselesinde ve Hint Pencap'ındaki olaylarda görüldüğü gibi terörist oluşumlara kapısını açarak ulusal gücünü artırmanın yollarını aramıştır. Pakistan yönetimi Keşmir'i kullanarak iç meselelerinde tüm kesimlerden destek bulmayı ve iç problemlerin dışsallaştırılmasını alışkanlık haline getirmiştir.

Gupta'nın Pakistan-Hindistan ilişkilerinin Pakistan'daki etnik azınlıklar üzerindeki etkisini inceleyen çalışması, Pakistan'ın azınlık meselelerine bakışına ışık tutmaktadır. Pakistan'da 1947 öncesindeki İki Ulus Tezi sonrasında Hindistan'ın hegemonik tehdidi hissedilince devlet ideolojisi ve politikası Hindistan'la farklılıklar üzerine şekillenmiştir. Pakistan'a göç eden Hint Müslümanları arasında politik mücadele temelleri geçmişe dayanan bir konu olmuştur ve Cinnah'ın bağımsız Pakistan hareketine katılmayan Pencabiler, Cinnah'ın ölümü ve başbakan Liaqat Ali Han suikastinden sonra Pakistan politikasını başarıyla ele geçirmiştir. Pencabi varlığı suikastin ardından bugüne kadar Pakistan'ın siyasi seçkinlerini oluşturmuştur. Bu "pazarlık stratejisi" ile 1930'lardan 1947'ye kadar Pakistan'ın bağımsızlığı sağlanmış ve gelecek için temeller atılmış, 1947-1948 devresinde Keşmir'in üçte biri zaptedilmiştir. Yine Gupta'ya göre İslam'ın birleştirici etkisi ve anti-Hindu politikaları etkinliğini kaybettiği takdirde Pencabi, Beluç, Peştun ve Sindliler arasında bir iç savaşın çıkması kaçınılmaz olacaktır.²⁷⁶

²⁷⁵ Ghosh, agm, s.120.

²⁷⁶ Sisir GUPTA, **India and the International System**, Vikas Publishing, New Delhi, 1981, s.252-254.

Belucistan coğrafi olarak Güney Asya'da yer almakla birlikte Hindistan'la ortak sınırı yoktur. Hindistan'a en yakın bölgesi olan Sibi, Hint sınırına 510 km uzaklıktadır. Altyapı eksikliklerinden dolayı karayolu ile ulaşım hemen hemen imkansızdır. Pakistan siyasi seçkinlerinin aksine Beluçların Hindistan'a düşmanlık duyması için tarihsel bir neden yoktur. Beluçlar 1947 sonrası Pakistan topraklarında kalmayı tercih eden yerel Hindular ve Hindistan ile bağlarını sürdüren azınlıkları "Hindistan ajanı" olarak görmemektedir. Kökeni geçmişe dayanan düşmanlık duygularının var olmaması Pakistan yönetici sınıfının bu ülkeye karşı duyduğu kin ve nefret duygularının paylaşılmasını engellemektedir. Beluç halkı, Hindistan'a ideolojik yakınlık veya karşıtlık duymamakta, ilişkilerde genel olarak tarafsız bir tutum sergilemektedirler.²⁷⁷

Devlet kontrolündeki Pakistan medyasının her fırsatta yansıttığı Hint düşmanlığı ve Pakistan'da Pakistanlılardan başka "ulusların" olmadığı tezi Beluçlar tarafından dikkate alınmamaktadır. Beluçlar, Ziya-ül Hak döneminde hız kazanan İslamlaştırma ve Pakistanlılaştırma sürecini seküler Hindistan ve Beluç halkına doğrultulmuş bir silah olarak algılamaktadır. Bazı Beluçlar uluslararası arenada Hindistan'a indirilen her darbenin İslamabad'ın hanesine puan olarak yazıldığını ve Pakistan'ın kazançlarının dolaylı yollardan Beluçların kayıplarıyla doğru orantılı olduğunu düşünmektedirler.

Keşmir meselesinde Beluçların coğrafi olarak bölgeye uzaklığının yanında Pencabilerin aksine Beluçların Keşmirliyle hiçbir etnik ya da kültürel bağının olmaması Beluç tarafsızlığını açıklamaktadır. Serdar Mengal'in sözlerine göre, Pakistan ordusunun gücünü etkin ve müdahaleci kılabilmek için Pencabiler Keşmir meselesinden istifade etmektedir. Ordunun güçlenmesi, azınlıklar nezdinde Pencabilere avantaj sağlamaktadır. Keşmir meselesinde çözüm olarak statükonun bir an önce sağlanması veya ufak sınır değişiklikleri yapılarak barışa giden sürecin önü açılmalıdır.²⁷⁸

Kadir Bux Nizamani ise Mengal'in görüşlerine katılmamaktadır. Nizamani'ye göre Keşmirli bir ulustur ve özgürlük yanlısı tüm halklar Keş-

²⁷⁷ Shah, age, s.104.

²⁷⁸ Harrison, age, s.49.

mirlilerin self determinasyon haklarına saygı duymalıdır. Nizamani açıklamasının Keşmir'in doğrudan Pakistan'a katılması anlamına gelmediğini ayrıca belirtmektedir. Hindistan veya Pakistan'a katılmanın dışında üçüncü olarak bağımsız Keşmir'in hayat bulması ihtimalinin de değerlendirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Keşmir meselesinin bir an önce çözülmesi gerektiğini vurgulayan Nizamani, küçük ulusların Pakistan-Hindistan çatışmasının bedelini ödediğini düşünmektedir. Belucistan'da önemli bir yere sahip olan BÖÖ de, Nizamani'nin fikirlerini bütünüyle benimsemektedir. BÖÖ, "Kashmir Bane Ga Pakistan" (Keşmir Pakistan'ın Olacak) sloganına şiddetle karşı çıkmakta ve bağımsız Keşmir'i desteklemektedir. Çünkü BÖÖ'ye göre, Pencabilerin toprak ve güç tutkusunun politik ve ekonomik bedelini başta Beluçlar ve Sindler olmak üzere tüm halklar ödemektedir.²⁷⁹

Nükleer silahların üretimi ve yaygınlaşması konusunda da Beluçlar arasında farklı görüşler vardır. BÖÖ lideri Gulam Muhammed Beluç, Pakistan'ın Hindistan'ın misillemesinden korktuğu için ürettiği nükleer silahları asla kullanamayacağını düşünmektedir. Muhammed Beluç, Pakistan'ın Belucistan'a taktiksel nükleer başlıklarla saldırabileceğinden kuşku duymaktadır.²⁸⁰

Serdar Mengal'e göre Pakistan misillemeden korktuğu için nükleer silaha başvurmayacaktır. Pakistan'ın nükleer silah edinmedeki ısrarcı tutumu onun Batı ve uluslararası kamuoyundan izole olmasına neden olacaktır. Askeri, politik ve ekonomik yardım alamayan Pakistan kısa süre sonra çökecek ve Belucistan, Sind ile birleşerek bağımsız devlet olacaktır. Pakistan nükleer gücünü kabul ettirebilirse caydırıcılığı artacak, Pencabilerin Belucistan dahil iç meselelerinde daha serbest davranmalarına neden olabilecektir.²⁸¹

Nizamani'ye göre Hindistan-Pakistan silahlanma yarışı bölgesel ekonomik gelişim paketine ayrılması gereken kıt kaynakların israfına yol açmak-

²⁷⁹ Shah, age, s.106.

²⁸⁰ Shah, age, s.108.

²⁸¹ Shah, age, s.109.

tadır. Pakistan ve Hindistan en kısa sürede NPT' ye taraf olmalı ve Hindistan isteksiz davranrsa bile Pakistan önce davranarak itici güç olmalıdır.²⁸²

Pakistan-Hindistan dış politika ilişkileri incelendiğinde, 1998 tarihinden bu yana Hint politikalarında değişim devrimsel nitelikte olduğu görülmektedir. Gandhi'nin şiddet dışı metotları ve Nehru'nun barışa dayalı diplomasisi yerine günümüzde Hindistan, güvenliği için askeri ve nükleer kapasitesine dayanmayı tercih etmektedir.²⁸³ Ekonomik ilişkilerde Nehru'nun sosyalist planlamacı ve devlet müdahaleci modeli yerini yavaş yavaş serbest girişimcilik ve liberal ekonomiye bırakmaktadır. Nehru'nun politikasının temelinde Pakistan'la dostça ilişkiler kurmak ve genel bir savaştan kaçınma yer almaktadır. Nehru, Keşmir meselesine BM'yi devreye sokarak, sorunu yerelleştirmek ve çıkmaza sokmak yerine, uluslararasılaştırmayı tercih etmiştir. Nükleer silahlara başvurma seçeneğini açık bırakmış ancak bunu tehdit mekanizması haline getirmekten uzak durmuştur. Nehru aynı zamanda anti-militer politika anlayışına sahip, güç dengesi karşıtı ve diplomaside zorlayıcı yöntemlere başvurulmasını benimsemeyen bir anlayışa sahiptir. Nehrudan sonra 1971 tarihinde Hindistan zorlayıcı tedbirlere başvurmuş ve 1998'de bunu tekrarlamıştır.²⁸⁴ 1998 nükleer silah testi, nükleer silah politikası benimsenmesi, NPT'yi reddetmesi, diplomaside tehditkar ve zorlayıcı yöntemlere başvurusu Hindistan'daki değişimin somut örnekleridir.

Asıf Ali Zerdari'nin içişleri danışmanı Rahman Malik, 22 Nisan 2009 tarihinde Pakistan senatosundaki konuşmasında, BÖÖ'nün Afgan iç savaşı sırasında SSCB desteği aldığı ve şimdi de Hindistan tarafından desteklendiğini iddia etmiştir. Senatodaki toplantıda ülkedeki tüm terörist aktivitenin ve eylemlerinin Hindistan-Afganistan kaynaklı olduğu ve militanların Kuzey Veziristan'da eğitilerek diğer yerleşim bölgelerine sevk edildiği ifade edilmiştir. İddiaya göre Rusya eğitim alan 1000 militan Belucistan'a gönderilmiştir. Toplantıya katılan Belucistan senatosu ve BUP üyesi Hasıl Bizenjo, Rahman'ın

²⁸² Shah, age, s.111.

²⁸³ Kapur, agm, s.139.

²⁸⁴ Phandis, Ganguly, age, s.130.

suçlamalarını reddererek Afganistan devlet başkanı Karzai'nin BÖÖ'ye desteği yönünde kanıtlar mevcutsa gerekli yaptırımların neden gelmediğini sormuştur.²⁸⁵ Hindistan ise Malik'in iddialarında temelsiz suçlamaların yer aldığını ve Pakistan'ın detaylı bir cevabı hak etmediği şeklinde yanıt vermiştir.²⁸⁶

Rahman Malik'in iddiaları bir ölçüde gerçeği yansıtmaktadır. 1990'ların sonuna kadar Beluç milliyetçiliği Hindistan ve SSCB tarafından desteklenmiştir. Beluç milliyetçilerinin eski Sovyet coğrafyası ile bağı günümüzde de sürmektedir. Beluç milliyetçiliğine destek tartışmaları bazı kaçınılmaz gerçeklerin varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Milliyetçiliği tetikleyen asıl olgu Beluç halkının ülke kaynaklarından yeterince pay alamaması ve Belucistan'ın doğal kaynaklarının Pencap bölgesi başta olmak üzere Pakistan tarafından kullanılmasıdır. Belucistan'ın az gelişmişliği, eğitim, sağlık ve refah gibi konularda ülkenin en geri kalmış bölgesi olması milliyetçiliği körüklerken etnik kimlik sahiplenmesinin de artmasına neden olmaktadır. Anneler çocuklarına "Beluç kahramanlarından" masallar okurken, Beluç etnik kimliği ile özdeşleştirilen serdarlar geçmişteki aşırı baskıları ve zalimliklerine rağmen kahraman gibi anlatılmaktadır.²⁸⁷

Bugün Pakistan'ın asıl düşmanı ne Hindistan ne de Pakistan halkının bir parçası olan etnik azınlıklardır. Devletin geleceğini birinci dereceden tehdit eden unsur ülkeyi Talibanlaştırmaya başlayan militanlardır. Pek çok Beluç, bölgelerinde militanların güçlenmesine karşı koymaya çabalamaktadır. Beluç grupları dini aşırılıklara sempati duymayan bireylerle doludur. BÖÖ gibi hâlâ seküler yapısını koruyan ve sosyal adaletten bahseden Beluç örgütlerinin varlığından söz edebilmek mümkündür. Bu örgütlerin askeri yollarla ve siyaset alanında devre dışı bırakılması, Müşerref döneminde olduğu gibi Taliban'ın bölgede güç kazanmasına yol açacaktır.

²⁸⁵ "Rehman Malik presents proof of Indian hand in unrest", **Dawn**, <http://www.dawn.com/wps/wcm/connect/dawn-content-library/dawn/news/pakistan/malik-presents-proof-of-indian-hand-in-unrest--bi>, 24 Nisan 2009.

²⁸⁶ "India denies allegations of helping BLA", **Dawn**, <http://www.dawn.com/wps/wcm/connect/dawn-content-library/dawn/news/pakistan/balochistan/india+denies+allegations+of+helping+bla--za>, 24 Nisan 2009.

²⁸⁷ Kamila HYAT, "Balochistan on the brink", **The News**, http://www.thenews.com.pk/daily_detail.asp?id=174941, 30 Nisan 2009.

Hindistan'ın stratejik çıkarları daima Afganistan'daki rejimlerle samimi ve dostça ilişkileri gerektirmiştir. Ancak Hindistan Sovyet sonrası ulus ötesi terörizm şeklinde beliren Afgan meselesinin mağdurlarından birisi olmuştur. Taliban sayıları 30 bin olarak belirtilen ve “Afganish” olarak isimlendirilen Afganistanlı, Pakistanlı, Cezayirli, Mısırlı, Ürdünlü ve Tunuslu gerillaların Keşmir'e sızarak gerçekleştirdikleri eylemler nedeniyle büyük bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.²⁸⁸

Taliban sonrası kurulan bir Afganistan'ın sürekliliği ve istikrarı büyük ölçüde Pakistan'a endekslidir. Hindistan'a karşı baskı unsuru olarak da ABD Pakistan'ı kaybetmemeyi hedeflemektedir. Orta Asya enerji kaynaklarının Afganistan üzerinden Pakistan'a ve buradan da Karaçi Limanı ile dış dünya-ya sevki ve bu kaynakların da Hindistan'a ulaştırılması Pakistan'ın istikrarına bağlıdır. ABD'nin Pakistan'la yakınlaşması kaçınılmaz olarak Hindistan'ı rahatsız edecektir. 11 Eylül ile birlikte Pakistan ve Hindistan'a 1998'den itibaren uygulanan ambargonun kaldırılması ABD- Hindistan ilişkilerini normalleştirirken diğer taraftan ABD-Pakistan ittifakının kendi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmasını engelleyici politika arayışları içerisine sokmaktadır. ABD'nin bölgeye girişiyle Afganistan ve kısmen Orta Asya üzerinde Pakistan ve İran'ın etkinliğinin kırılmasından en çok Hindistan istifade etmiştir. Zira Hindistan'ın güvenlik endişeleri azalmakta, Keşmir konusunda elini güçlendirmekte, boru hatları konusunda şansını artırmakta ve daha da önemlisi Çin'e karşı ABD desteğini sağlamaktadır.²⁸⁹

Afganistan ve Pakistan'ın uluslararası terörizmin beşiği olarak anılmasından bu yana Pakistan ılımlı İslam modelini kaybetmiş, Bush doktrini ile de Hindistan, ABD ve İsrail'in Güney Asya'daki stratejik müttefikliğine terfi etmiştir. Çin, Pakistan'da eğitilen militanları Doğu Türkistan bağlamında sınır güvenliği için tehdit olarak görmeye başlamıştır. Değişen stratejik şartlar üçüncü

²⁸⁸ Fatma TAŞDEMİR, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye* (der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.293.

²⁸⁹ Mehmet Seyfettin EROL, Çiğdem TUNÇ, “11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 10, Sayı:1, Kasım 2004, s.22.

devletlerin Hindistan-Pakistan rekabetine geçmişteki gibi müdahil olmalarını zorlaştırmıştır. Ulusal çıkarlar doğrultusunda ABD-Çin ekseninin bölgesel mücadeleye bakışta değişen yaklaşımları ve Hindistan ekonomisinin hızlı yükselişi, Pakistan seçkinlerinin Hindistan'la mücadelesini sürdürmesinde zorluklar çıkarmaktadır.

Pakistan-Hindistan ilişkilerinin normalleşmesi adına Pervez Müşerref döneminde başlatılan görüşmelerin ardından Batının da desteğini arkasına alarak iktidara gelen Zerdari kimi tavizler vermek pahasına yeni bir süreç başlatmıştır. 2008 Eylül ayında BM toplantısı için New York'ta bulunan Zerdari ve Hindistan başbakanının görüşmelerinde aralarında sorunların diyalog ile çözülmesi sonucu çıkmıştır. Böylece varılan anlaşma gereğince Pakistan, dışişleri bakanını 26 Kasım 2008'de üç günlük resmi bir ziyaret için Hindistan'a gönderme kararı almıştır. Burada Keşmir sorunu, terörizm ve güven artırıcı önlemler konusunda görüşmelerde bulunulacak ortak bir platform yaratılması hedeflenmiştir. Ancak 26 Kasım 2008'de Hindistan'ın finans merkezi Mumbai kentinde yapılan terör saldırılarının ardından bölgesel irade ağır bir yara almıştır.²⁹⁰

Mumbai terör saldırısı münferit bir olay olmaktan ziyade geçmişle ilişkilendirilmesi gereken çok boyutu bir konudur. 27 Aralık 2007'de düzenlenen intihar saldırısı sonucu Benazir Butto'nun öldürülmesi, eylemden çok daha öncesinde altyapısı hazırlanan psikolojik operasyonun sonucu Müşerref'in görevi bırakmasına giden süreci başlatarak Müşerref kansız bir sivil darbe görevinden uzaklaştırılmıştır. Butto suikasti üzerinden esas hedef Müşerref yönetimi olmuştur. Pakistan iç politikasında silahlı kuvvetlerin etkinliğinden rahatsızlık duyan çevreler, asker kökenli olmasının verdiği avantaja sahip ve gerek Pakistan içindeki gerekse bölgesel dengeleri yakından bilen Müşerref'i hedef almıştır. Böylece Müşerref sonrası Batı ile daha iyi ilişkiler kuracağı düşünülen ve "sivil iktidarı temsil eden" Asif Ali Zerdari işbaşına getirilmiştir.²⁹¹

²⁹⁰ Barış ADIBELLİ, **Jeopolitik Ödül Avrasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.109-110.

²⁹¹ Mehmet Seyfettin EROL, "Butto Neden Öldürüldü?", http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=2894, 28 Aralık 2007.

Müşerref dönemi Pakistan dış politikasında bölgesel inisiyatif, özellikle de İslam Dünyası ile ilişkiler bağlamında yeni bir sürecin başlatılması, Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki ilişkiler ve Pakistan-İran boyutunda nükleer hususun ve teknoloji transferinin yaşanması dış güçlerin hesaplarını alt üst etmiştir. Nükleer güce sahip Pakistan'ın hala kabullenilememiş olması, yeni bölgesel oluşum ve ittifakların önünün kesilmesi ve Afganistan'daki Pakistan etkisinin zayıflatılması hedeflenmiştir. Hindistan karşısında yalnızlaştırılan İslamabad yönetimi bir tercih yapmaya zorlanmaktadır. "Sivil iktidar" olarak işbaşı yapan Asif Ali Zerdari ise kendisine tanınan kısa süre içerisinde başta ABD olmak üzere büyük güçleri hayal kırıklığına uğratmış ve ülkeyi kendi iç dinamikleri ile çatışır bir hale sürüklemiştir.²⁹² Batı'nın desteğine güvenen Zerdari'nin başta ABD olmak üzere Batı tarafından Hindistan'a karşı kaderiyle baş başa bırakılması iç politikada Zerdari'nin konumunu muhalifleri karşısında oldukça zayıflatmıştır. Hindistan ile ortaya çıkan krizi iyi yönetememesinden dolayı Pakistan ordusu rahatsızdır. Pakistan'ın giderek ulus-devlet formundan uzaklaşarak aşiretlerin oluşturduğu bir federasyon şekline bürünmesi orduda rahatsızlık yaratmıştır.²⁹³ Kısacası, Benazir Butto'nun öldürülmesiyle başlayan tepkisel olaylar zincirinin günümüze varan etkilerini "büyük resim" içinde görmek gereklidir.

Hindistan gelecekte süper güç olmasının rahatlığı ve güveniyle çıkarlarını doğru hesaplama ve ülkesinde politik dönüşümü sağlamada başarılar kazanmaya devam etmektedir. Pakistan bunun zıttı olarak azınlıklardan ve halkından gelen baskıları dışsallaştırarak uluslararası müttefiklerinin yardımlarıyla ayakta kalmakta, stratejik önemini pazarlık konusu yaparak dış güçlerin bölge sorunlarına müdahale etmesine olanak sağlamaktadır. Ekonomik reformları hızla gerçekleştiren Hindistan'ın ülke profili Çin'e günden güne yakınlaşmakta, uluslararası sermaye ve pazarlar için cazip bir ülke olmayı sürdürmektedir. Bu iki devletin büyük güçlerin bölgesel sorunlara bu derece mü-

²⁹² Mehmet Seyfettin EROL, "Hindistan: Oyun İçinde Oyun", www.bizimavrupa.net/ALT 45 Turkce.pdf, 1 Aralık 2008.

²⁹³ Adıbelli, age, s.110-111.

dahil olmadığı geçmişte sık sık savaştığı bir gerçektir. Ancak hassaslaşan bölgesel dengelerin, milyar dolarlık enerji nakil projelerinin, nükleer silahların ve Avrasya coğrafyasında “Yeni Büyük Oyun” dahilindeki güç mücadelesinin etkisi yeni savaşların yaşanmasını zorlaştıracı etkide bulunmaktadır. Bugün ve gelecekte, büyük güçler bölgesel projelerini hayata geçirmeye çabalarken hem Pakistan’ın hem de Hindistan’ın desteğine ihtiyaç duyacaklardır.

1.2. PAKİSTAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ

Afganistan bir devlet olarak 1747’den varlığını sürdürmektedir. Bugünkü siyasi sınırları Britanya ve Çarlık Rusya’sı tarafından Britanya Hindistan’ı ile Rusya ve İran arasında tampon bir bölge olarak 19.yy’ın ortalarında çizilmiştir. Esasında Afganistan’ın yer aldığı coğrafyanın ve bu tampon bölgenin oluşumunu I. Büyük Oyunun iki büyük gücü olan İngiltere ve Rusya arasındaki siyasi ve askeri zorunluluklar gerektirmiştir. Bu nedenle sık sık Afganistan’ın yapay bir devlet olduğu ileri sürülmüştür.²⁹⁴

Coğrafi ve siyasi sınırları I. Büyük Oyuna dayanan rekabet bağlamında şekillenen Afganistan’ın, Beluç sorunu temelinde Afganistan-Pakistan ilişkilerine olan etkilerinin üç temel başlık altında ele alınması mümkündür:

- 1) Afganistan’ın Pakistan’la uluslararası sınırını oluşturan Durand Hattı’nı resmi sınır olarak kabul etmekteki isteksizliği,
- 2) Afganistan’ın Pakistan’ın içişlerine karışması,
- 3) Pakistan’ın Afganistan’ın içişlerine karışması.

Çözüme kavuşturulamamış meselelerden ilki olan Durand Hattı konusunun problem yaratma potansiyelinin altında pek çok gerekçe yatmaktadır. Bunlardan ilki sınırın 1893 yılında İngiliz-Rus rekabetinin önüne bir set çekilmesine duyulan ihtiyaç sonucu belirlenmiş olmasıdır. I. Büyük Oyun ile birlikte Orta Asya’nın sınırları net olarak belirlenmemiş rekabet alanı haline dönüşmesinin ardından iki imparatorluğun askerlerinin çatışma ihtimaline karşı hiçbir etnik, dilsel, kültürel temele dayandırılmadan çizilen hat bugün bu coğrafyada yaşayan insanların ve devletlerin temel ihtiyaç ve coğrafi taleplerini kar-

²⁹⁴ Taşdemir, agm, s.277-278.

şılayamamaktadır. Shah'ın ifadelerine göre, Beluçlar kendilerini Durand Hattı'nda sıkışmış ve izole edilmiş olarak hissetmektedirler. Afgan haritalarında Belucistan, Güney Afganistan olarak gösterilirken Pakistan yönetiminin Peştun irredentizmine ve propagandasına verilen tepkisinden Beluçlar da nasibini almaktadır.²⁹⁵

Pakistan ve Afganistan karşılıklı olarak Peştunistan ve bağımsız Belucistan'ın kurulması, Afgan mültecilerinin varlığı, sınır sorunları, terörizmle mücadele gibi pek çok konuda birbirlerinin içişlerine sıkça müdahale etmektedirler. Örneğin, Pakistan'a karşı gerilla faaliyetlerini yürüten Mir Hazar Ramkhani'ye bağlı Parari kuvvetlerinin 1975 tarihinin sonlarında Güney Afganistan'daki medreselere çekilmesine karar vermesinin ardından kendisi ve ailesi de dahil tüm mal varlığıyla Afganistan'a yerleşmiştir. Davud yönetimi Afganistan-Pakistan sınırı yakınında Parariler'e ikisi büyük ve pek çok küçük kamp yeri tesis etmiştir. Afganistan'a yerleştikten sonra Parari kuvvetleri köklü bir değişime giderek yeni bir program, üye katılım tabanlarını genişletme ve isim değişikliğine gitmiştir. Günümüzde Beluç Halkı Özgürlük Cephesi olarak adlandırılan ve 1973-1977 Beluç direnişinde önemli roller üstlenen bu kuvvetler dönüşümün ardından siyasi propaganda yöntemlerine başvurarak aylık yayın organı Jabal'ı (Dağ) çıkarmaya başlamışlardır.²⁹⁶

Pakistan'ın içişlerine karışılması olarak nitelendirilebilecek bu olaydan sonra günümüzde Afganistan'ın şekillenmesine önemli ölçüde etki eden Taliban meselesi ve dini radikalizmin Afganistan'da tırmanışında Pakistan'ın rolünden bahsetmek gerekir.

Din talebeleri anlamına gelen Taliban, Afganistan'ın 1979'da SSCB işgaline karşı direnişi bağlamında ortaya çıkan mücahit hareketinin hayal kırıklığına uğramış taraftarlarından ve Pakistan'daki dini okul öğrencilerinden oluşmuştur. Taliban küçük bir idealist ve az askeri eğitim almış öğrenci grubundan

²⁹⁵ Shah'ın iddiasına göre Pakistan yönetiminin Beluç-Peştun kabileleri arasındaki rekabette Beluçları desteklemesi ve Beluç kozunu oynaması gerekirken, Ziya dönemindeki Afgan mültecileri olayında görüldüğü gibi Peştunlara arka çıkmıştır. Bu teze göre Pakistan Durand Hattı'nı desteklemelidir. Shah'ın konu ile ilgili görüşlerinin tamamı için bkz. Shah, age, s.110-114.

²⁹⁶ Harrison, age, s.39.

doğarak beş yıldan kısa bir zamanda Afganistan'ın %90'ına hakim olmuştur.²⁹⁷ Tüm savaş lordlarını ortadan kaldırarak ülkede terör estirmiştir. Taliban'ın yükselişi Amerikan destekli devlet inşası modeline dayanmaktadır. 1979'da SSCB işgalinin ardından başlangıçta gevşek örgütlenmiş Afgan direnişi doğmuştur. Bu direniş yapılan para ve silah yardımından faydalanmıştır.²⁹⁸

1989 tarihinde Sovyet Birliği'nin Afganistan'dan ani bir kararla çekilmesi ile ortada iç savaşın eşiğinde karmakarışık bir Afganistan kalmıştır. Sovyet desteğiyle ayakta duran Necibullah yönetiminin geleceği ile ilgili yorumlar yapılmaya başlanmıştır. Uluslararası gözlemcilerin ve yorumcuların çoğu, Necibullah yönetiminin bir sene gibi kısa bir dönem içerisinde çökeceği tahmininde bulunmuştur. Beklentinin aksine 1992 tarihine kadar varlığını sürdüren Sovyet destekli Necibullah yönetimi ancak SSCB'nin yıkılması ve Moskova'nın ekonomik kaynaklarının tükenmesiyle iktidarı bırakmak zorunda kalmıştır. Hükümet düşünce Peştun görevliler Hikmetyar lehine taraf değiştirmiştir. Bununla beraber komünist rejimin en güçlü gerilla kuvvetlerine sahip Raşid Dostum, "Milli İslami Hareketi" adı altında Hikmetyar'la mücadeleye girmiştir. Afganistan'daki anarşi durumu ve hızla değişen ittifaklar dönemi Taliban'ın yükselişiyle kesilmiştir.²⁹⁹

ABD ve Pakistan, Afgan mücahitlerini yönetime taşımak adına teşvik etmişler ve daha iyi silahlarla donatmışlardır. ISI ise diğer yandan desteğini mücahitler arasında oldukça popüler bir isim olan Gulbettin Hikmetyar ve partisi Hizb-i İslam üzerinde yoğunlaştırmıştır. Pakistan neticede kendi tesirinde bir birleşik yapısal organizasyon beklentisi içinde olmuştur.³⁰⁰

Taliban'ın Afgan tarihinde ilk sahne alışı diğer rakiplerin Kabil üzerinde mücadelesi sürerken olmuştur, Eylül 1994 tarihinde sınır kaçakçıları için ge-

²⁹⁷ Nermin GULIYEVA, "Taliban İmaj mı Değiştiriyor?", *Stratejik Analiz*, Cilt:1, Sayı:6, Ekim 2000, s.54.

²⁹⁸ Abdulkader SINNO, "Explaining the Taliban's Ability to Mobilize the Pashtuns", iç. *The Taliban and The Crisis of Afghanistan* (der. Robert D. CREWS, Amin TARZI), Harward University Press, 2008, s.60-61.

²⁹⁹ Sinno, agm, s.64.

³⁰⁰ Neamatollah NOJUMI, "The Rise and Fall of The Taliban", iç. *The Taliban and The Crisis of Afghanistan* (der. Robert D. CREWS, Amin TARZI), Harward University Press, 2008, s.91.

çış noktası olarak kullanılan Spin Boldak'ta Hikmetyar'a ait silah depolarını ele geçirmesiyle başlamaktadır. Afganistan-Pakistan sınırında dini eğitim veren medreselerde, talebeler SSCB ve Necibullah karşıtı mücadeleye Peşhaver'deki üslerden katılmışlardır. Cihad sona erip tüm taraflar silahları birbirine doğrultunca, bundan rahatsız pek çok mücahidin sınırı geçerek medreselerce sağlanan ücretsiz eğitim, barınak ve yiyeceklere ulaşmak istemişlerdir. Bu medreselerin büyük çoğunluğu Pakistanlı iki dinci parti; Mevlana Fazlur Rehman yönetimindeki İslam Uleması Cemiyeti ve İslam Cemaati partilerinin kontrolünde örgütlenmiştir.³⁰¹ Bu talebelerin Afganistan'da yer edinmesini sağlayacak politik organizasyonlarının olmaması, bu kitlelerin Pakistan kontrolüyle Afganistan'a gönderilmesinin önünü açmıştır.

Kuşkusuz 1994'ten itibaren kendi medreselerinde eğitim gören öğrencileri birleştirerek silahlandıran Pakistan'ın desteği olmadan böyle bir hareketin ortaya çıkması güçtür. Benazir Butto başbakanlık görevindeyken BBC ile yaptığı bir röportajda ABD, İngiltere ve Suudi Arabistan'ın yardımıyla Pakistan'da göçmen olarak yaşayan Afganistan'lı Peştunları ileride silahlı bir örgüt kurmak üzere yapılacak bir medreseler ağı çatısı altında toplanmasını öngören bir plan yapıldığını dile getirmiştir.³⁰²

Taliban'ın baş destekçilerinden olan Nasirullah Babir Han, Benazir Butto'nun içişleri bakanlığını ve Afganistan ilişkilerinde danışmanlığı görevini üstlenmiştir. Babir aynı zamanda Hikmetyar'dan Taliban'a kayan Pakistan desteğinin planlayıcısı olarak da bilinmektedir. Hikmetyar'ın Kabil'deki karışıklıkları bastırmada yetersiz kalması ve Kandahar'da gerillalara tutsak düşen konvoyun serbest kalmasında Taliban'ın güvenilirliği ispatlanınca, Pakistan desteği Taliban'dan lehine yön değiştirmiştir. Kasım 1994'te konvoyun serbest bırakılmasının ardından Taliban Kandahar'a doğru ilerlemiş, stratejik noktaları ele geçirmiş ve bir önceki hükümetin uzantısı ve terör estiren gerillaları temizleyerek, kendi aralarında savaşan diğer grupları silahsızlandırarak, kuralsız ve tükenmiş bölgelerde denetimi sağlayarak halkın popülaritesini

³⁰¹ Sinno, agm, s.70.

³⁰² Guliyeva, agm, s.55.

kazanmıştır. 1996 tarihine gelindiğinde Taliban tüm Afganistan'ın % 70'ini elinde tutar hâle gelmiştir.³⁰³

Taliban'ın iktidara gelişi, tarihi Peştun iktidarının restore edilmesi olarak yorumlanabilir. Taliban'ın kullandığı bir diğer yöntem de ele geçirmeyi planladığı eyalet ya da şehrin yerli ağaları ile önceden işbirliği yapmak olmuştur. Teslimiyet karşılığı ağaların konumunu koruyacağına söz vererek saldırdığı yerlerde güçlü bir direnişle karşılaşmamışlardır.³⁰⁴

CIA'ın Afganistan'da askeri ve haber alma faaliyetlerini yürütmesi, Sovyetlerin bu ülkeye müdahalesine bir tepki olarak değil, ondan önce yer almıştır. ABD başkanı Jimmy Carter Kabil rejiminin karşıtlarına gizli yardım için ilk emri 3 Temmuz 1979'da imzalamıştır. Bu yardımın amacı Sovyetleri askeri bir müdahaleye yöneltmek olmuştur. Carter'ın o zamanki güvenlik danışmanı Brzezinski'nin sözleriyle, bu "Afgan tuzağı" Sovyetler için bir çeşit Vietnam savaşı olacaktır. Carter daha sonra (1985) Ulusal Güvenlik Kararı "Emir 166" yı da imzalayarak mücahitlere gizli askeri yardımı artırmıştır. Böylece Amerika Vahabi köktendincileri, ISI ve altın hilal uyuşturucu ticareti, hep birlikte, Sovyetlere karşı İslamcı cihadı desteklemişlerdir. ISI aynı zamanda Hindistan Birliği içinde federe bir devlet olan Keşmir'de de ayrılıkçı İslami başkaldırmalara arka çıkmış, Pakistan'da üslenen Leşker-i Taiba ve Ceyş-i Muhammed gibi Hindistan Parlamentosu'na saldıran (Aralık 2001) terörist eylemlerin sorumlusu grupları desteklemiştir.³⁰⁵

Pakistan, Taliban'ın Afganistan'daki Kuzey İttifakı'na karşı yürüttüğü savaşta ona silah, eğitim, ulaşım gibi kolaylıklar sağlamıştır. Bu bağlamda Taliban'a verilen desteğin stratejik ve ekonomik nedenleri vardır. Öncelikle Pakistan, Hindistan'la devam eden düşmanlık nedeniyle Afganistan'la olan kuzey ve kuzeybatı sınırlarını güvence altına alma ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle özellikle sınır güvenliği bağlamında tampon bölge görevi görecektir. Bu nedenle özellikle sınır güvenliği bağlamında tampon bölge görevi görecektir. Bu nedenle özellikle sınır güvenliği bağlamında tampon bölge görevi görecektir.

³⁰³ Nojumi, agm, s.93.

³⁰⁴ Guliyeva, agm, s.56.

³⁰⁵ Türkaya ATAÖV, **11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi?**, Alkım Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s.20.

Aynı zamanda Afganistan, Keşmir'deki Hindistan yönetimine karşı savaşta militan toplama ve bunları eğitmek için uygun bir yer olma niteliği taşımaktadır. Bir başka neden ise SSCB'nin dağılması ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmaları nedeniyle Pakistan'ın bölgeye Afganistan doğrultusunda bir koridor açarak çıkmayı istemesidir.³⁰⁶

Afganistan, Orta Asya'ya geçişte Pakistan'ın için köprü görevi görmektedir. Bir başka unsur ise Afgan Şiileri'ne ve Fars kökenli Taciklere karşı Peştun kartını oynayarak İran'ın Afganistan'daki etkisini de zayıflatmaktır. Ancak bir kimlik krizinin ortasında bulunan, ekonomisi zafiyet gösteren, etnik ve mezhepsel bölünme tehlikesi yaşayan Pakistan'ın Peştun milliyetçiliğini manipüle etmesi oldukça riskli bir oyundur. Pakistan'ın Keşmir konusunda Taliban'ı kullanmak istemesi ve mücadelenin İslami bir boyut kazanması, Keşmir halkının self-determinasyon talebini zayıflatmış ve uluslararası toplumun bu bağımsızlık hareketine karşı hissettiği sempatiyi azaltmıştır.³⁰⁷

Taliban'a Pakistan'ın Afganistan'daki ordusu yakıştırması tamamen yanlış olmamakla birlikte bugün yaşanan tablo Taliban liderlerinin her zaman Pakistan'ın tercihleri doğrultusunda hareket etmediği izlenimi uyandırmaktadır. Afganistan'ın içine düştüğü sosyo-ekonomik çöküntü ve SSCB işgali sonrasında Afganistan'ın kontrolü için rekabet hâlinde olan yerel liderlerin bölünmüşlüğü göz önüne alındığında Kabil mücadelesinden doğan boşlukta Taliban'ın Peştunların güvenini kazanmış olabileceği ihtimali üzerinde düşünülebilir. Afganistan'da toplumun ortak mutabakatı yerine Batılıların mutabakatı ile gelen Karzaî'nin rejimi değerlendirildiğinde, bugünkü Afganistan, insanların özgür kararlar alarak yeni rejime kendiliğinden kucak açacağı bir devlet değildir.

1979 ertesinde kitleler hâlinde Belucistan'a yerleşen Afgan mücahitleri ya da Peştunlar bugün Beluçların en çok yakındığı konuların başında yer almaktadır. Bu göçmenler çeşitli suç olaylarına karışmış, bölge üzerinden Batı'ya ve Afganistan'a uyuşturucu ve silah kaçakçılığında aktif rol oynamışlar-

³⁰⁶ Taşdemir, agm, s.286.

³⁰⁷ Taşdemir, agm, s.287.

dır. 1980’lerde Karaçi’den Peşhaver’e binlerce kamyonluk ulaşım ağı kurulmuştur. Pakistan ordusu tarafından korunan ulaşım hattında Peşhaver’den Karaçi’ye dönüşte kamyonlar uyuşturucu nakli yapmışlardır. Bu sistem zamanla taşımacılık mafyasının oluşmasını sağlamış, aynı zamanda üst düzey politikacılar ve askeri kuruluşlar bu yüksek gelirli endüstriden faydalanmıştır. Sınır sevkiyatından istifade eden Taliban aynı zamanda Ketta’daki tacirlerden önemli destek almıştır.³⁰⁸ Mücahit kampları zamanla devlet içinde devlet olmuş, Beluçlar ise mültecilerin geri gönderilmesi için devamlı çaba sarf etmişlerdir. Afgan iç savaşını sonlandıran 14 Nisan 1988 tarihindeki Cenevre Sözleşmesi ile Beluçların bu çabaları hız kazanmıştır. Peştun hakimiyetindeki AUP, Beluçların çabalarına ve sözleşmeye tepki olarak 6 maddelik bir program yayınlamıştır.³⁰⁹ Buna göre:

- 1) Belucistan iki dilin (Beluç ve Peştun) kabul edildiği bir bölge olmalıdır.
- 2) Afgan mültecilerinin kalıcı olarak yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Talep edilen topraklar için, “Pakistan’daki Peştun toprakları” ifadesi kullanılmış ve halka da “Peştun milleti” denilmiştir.
- 3) Belucistan bölgesi Beluçlar ve Peştunlar olarak etnik sınır dahilinde bölünmelidir.
- 4) Peştunların çoğunlukta olduğu yerlerde “Junubi Pakhtunkhaw”³¹⁰ yeni bir bölge olarak ortaya çıkmalıdır.
- 5) Yeni bölgeye Sibi’den Chaman’a uzanan bölgeler ve başkent Ketta dahil edilmelidir.
- 6) Orta Asya’dan Arap denizine kadar Amu Derya’yı da kapsar şekilde Peştun vatanı yeni bölgeye dahil edilmelidir.

Ziya-ül Hak ve haleflerinin tarihte defalarca yapıldığı gibi Pakistan, dış politikasını Beluç iç politikasına entegre etmiştir. Sovyetlere karşı mücadelede Peştunların desteklenmesi ve silahlandırılması, sonrasında Taliban hareketine destek ve göçmenlere sınırlarını açması Pakistan’ın Batı yanlısı dış

³⁰⁸ Khan, *Asian Ethnicity*, s.80.

³⁰⁹ Shah, age, s.110.

³¹⁰ Junubi Pakhtunkhaw, Peştun vatanı anlamına gelmektedir.

politika açılımlarıyla yakından ilişkilidir. Beluçlar ayrıca Afganistan konusunda Pakistan'ın Peştun savaşçıları Kabil'de iktidarı ele geçiren Rabbani'ye karşı kullanmasını eleştirmişlerdir. Beluçlar bölgesel mücadele bağlamında Farsça konuşan Tacikleri de Afganistan ve Pakistan Peştunları'na karşı doğal müttefik olarak görmüşlerdir. Beluçlar diğer yandan Afganistan bağlamında yaşanan olaylarda Batı'yı ve ABD'yi de suçlamaktadırlar. 1990'ların başına kadar ABD ilişkileri Pakistan dış politikası için hayati önem taşımıştır. Beluç görüşlerine göre İslamabad'a yapılan dış yardımlar Pencabilerin güçlenerek Belucistan'a baskısını artırmasına neden olmaktadır. Beluç iddialarına göre 1955 Birlik Planı, 1958 darbesi, 1973 Savaşında uğranılan hezimet ve 1980'ler boyunca süren Afgan göçü hep ABD desteğiyle olmuştur.³¹¹

Serdar Mengal'in ifadelerine göre: "Pakistan, İngilizlerin ve Rusların başına gelenlerden hiç ders çıkarmamış, Mayıs 1992'de ISI desteğiyle Kabil'e yeni hükümeti taşımıştır. Afganistan yakında işbirliğini bozacak ve eğer etnik olarak bölünürse ortaya çıkacak yeni Peştun vatani irredentist talepleriyle en çok Beluçları tehdit edecektir. Pakistan Afganistan'ın içişlerine karışmaktan artık vazgeçmelidir."³¹²

1991'de SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi tek süper güç olarak kalan ABD'ye dünyanın liderliğine soyunma rolü vermiştir. Komünizm ile yaklaşık 45 yıllık mücadelenin ardından ABD'nin yeni meşruluk gerekçesi özgür ulusları terör baskısından kurtarmak olmuştur.

ABD'nin yeni hedef olarak belirlediği Afganistan'a odaklanmasının gereği ve bunun temel gerekçeleri 11 Eylül 2001 saldırılarından 9 ay önce somutlaşmıştır. Afganistan, Batı dışındaki dört büyük kültür havzasının (İslam, Hint, Rus Ortodoks ve Çin) içindedir. Bu yolla ABD o bölgedeki jeokültürel dinamikleri istediği zaman harekete geçirebilme imkanına kavuşacaktır. Asya'dan güneye inen üç geçiş yolundan (Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Afganistan) birini oluşturan Afganistan'ı bu yolla nüfuz edilebilir bir duruma getirerek bölgede denetimi sağlayabilecektir. ABD'nin Ortadoğu özellikle de

³¹¹ Shah, age, s.117.

³¹² Shah, age, s.118.

Suudi petrollerine olan bağımlılığını azaltmak ve ABD'nin alternatif enerji kaynaklarını çoğaltmak isteği, Afganistan politikasına verilen önceliğin anlaşılması bakımından önemlidir. Afganistan üzerinde terör nedeniyle kurulacak bir denetim aynı zamanda ABD çıkarlarını yakından ilgilendiren ve nükleer güce sahip Rusya, Çin, Pakistan ve nükleer silaha sahip olma yolunda olan İran üzerinde denetim anlamına geleceği hesaplanmıştır.³¹³ Fakat 1979'da Afgan mücahitlerine verilen desteğe nazaran önemli bir fark vardır. Bu defa ABD Kongresi'nin ilk etapta "Afganistan operasyonu ve terör tehdidi" için tahsis ettiği miktar 400 milyon dolar değil, tam 40 milyar dolar olmuştur.³¹⁴

Amerikan Kongresi diğer yandan 14 Eylül 2001 tarihinde Başkan Bush'a 11 Eylül 2001 saldırılarını düzenleyenlere karşı "tüm gerekli ve uygun gücü" kullanmak için geniş yetki vermiştir. Bush, 27 Eylül 2001'de ABD Kongresi'nin ortak oturumunda şu mesajları vererek Bush Doktrini olarak anılacak olan ABD politikasının esaslarını belirlemekteydi:³¹⁵ "Emrimizdeki tüm kaynakları, her türlü istihbarat aracını, her türlü hukuki yaptırımını, her türlü mali etkiyi ve gerekli her türlü silahı kullanarak küresel terör şebekesini mahvedeceğiz. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız. Birini diğerine düşüreceğiz. Onları bir yerden başka bir yere kaçacakları ve sığınacakları bir yer kalmayınca kadar süreceğiz. Teröristlere yardım eden veya onları barındıran devletleri takip edeceğiz. Dünyanın neresinde olursa olsun devletlerin bir karar vermesi gerekir: Bizimle misiniz yoksa teröristlerle mi? Bugünden itibaren teröristleri barındırmaya ve desteklemeye devam eden bir devlet, ABD tarafından düşman bir rejim olarak dikkate alınacaktır. Ulusumuzun şunu bilmesi gerekir ki: saldırıdan muaf sayılamayız. Fakat teröristlere karşı Amerikalıları korumak için gerekli savunma önlemlerini alacağız."

7 Ekim 2001'de başlayan ve ilk başta El Kaide ve Taliban rejimini hedef alan "Sürekli Özgürlük Harekatı", Amerika'nın teröre karşı ilan ettiği sa-

³¹³ Erol, Tunç, agm, s.17.

³¹⁴ Tayyar ARI, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, Alfa Yayınları, 2.Baskı, 2007, s.266.

³¹⁵ Ari, age, 268.

vaşın ilki olma niteliğini taşımıştır. Temelinde ABD yönetiminde olacak açık ve birleşmiş bir dünya vardır.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Clinton'ın çok taraflılık yaklaşımını bir tarafa bırakan ve önleyici vuruş tezini savunan başkan Bush, önce Afganistan'daki Taliban rejimine ve El Kaide terör örgütüne; daha sonra da Irak'taki Saddam rejimine karşı askeri müdahalede bulunmuştur. Ancak Amerikan ve İngiliz askeri güçleri, Irak'ta ve Afganistan'da iç savaş riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Amerikan yönetiminin müdahaleleri, tasarlanan senaryoların aksine bölgede etnik temelli milis gruplar arasında silahlı çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her iki ülke de, etnik / mezhep temeline ayrışmaların ortaya çıkması ve bu grupların bağımsızlık yönündeki talepleri, bölge güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir.³¹⁶ Beklenilmeyen neticelerin ortaya çıkması aynı zamanda BOP'un bölgede uygulanabilirliği üzerinde eleştirilere sebep olmuştur.³¹⁷

Pakistan, ABD'nin Afganistan'a müdahalesini ikinci kez desteklemekle birtakım siyasi ve ekonomik kazanımlar da elde etmiştir. ABD, Pakistan'ın 300 milyon dolarlık borcunu 20 yıla yaymış ve Pakistan'a 1998'den beri uygulanan ambargoyu da kaldırmıştır. Üstelik Pakistan geçmişte Taliban'ı desteklediği için de cezalandırılmamıştır.³¹⁸ Ancak komşusu Afganistan'daki kaosun devam etmesi ve Pakistan dostu bir yönetimin kurulmaması halinde bu savaşın sonuçlarını en kötü şekilde yaşayacak ve muhtemelen kaybeden ülkelerden birisi olacaktır.

Karadeniz-Kafkasya-Hazar ve ötesi bağlamında yoğun bir güç mücadelesine sahne olan Avrasya coğrafyası yeni bir dünyanın şekillenmesinde hayati bir rol üstlenmektedir. ABD'nin Afganistan üzerinden dikkatini tekrar

³¹⁶ Neziha MUSAOĞLU, Ertan EFEGİL, "Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi Uygulanabilir mi?", **Akademik Ortadoğu**, Cilt:1, Sayı:2, Mart 2007, s.4-5.

³¹⁷ ABD ordusundan emekli albay Ralph Peters'in "Armedforce" dergisinde yayımlanan makalesi ve Ortadoğu ve Orta Asya'yı kendince şekillendirdiği haritası geniş yankı uyandırmıştır. Bu harita kendi başına ABD'nin bölgeye bakış açısı ve söz konusu coğrafyayı nasıl şekillendirmeyi istediğini ortaya koymaktadır. Peters'in makalesi için bkz. <http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>, haritası için bkz. s. 139.

³¹⁸ Taşdemir, agm, s.288.

Avrasya'ya odakladığı yeni dönemde, Balkanlardan Orta Asya'ya uzanan coğrafyadaki son gelişmeler, tek kutuplu bir dünyadan çok kutupluluğa geçen süreçte, eski ittifakların, işbirliklerinin yerini yenilerinin alacağını ve bölgenin geçmişine yön vermiş “ bilindik ezberlerin bozulacağını” sinyallerini vermektedir.³¹⁹

1.14. Ralph Peters'in Haritası

Kaynak: <http://www.armedforcesjournal.com>

2003 işgalinin ardından Irak'ta yaşanan hezimetle birlikte, ABD dış politikasındaki önceliklerin gözden geçirilmesi, yaşanan rota değişimi bağlamında Irak'tan Afganistan'a gerçekleşen kuvvet kaydırmalarını beraberinde getirmiştir. “Yeni Büyük Oyun”un kalbi konumunda bulunan Afganistan, Avrasya'da yaşanan güç mücadelesinin yaşanacağı ve şekilleneceği alan olacaktır.³²⁰

³¹⁹ Mehmet Seyfettin EROL, “Avrasya’da Ezberler Bozulur İken”, *Yarımlar İçin Düşünce Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 43, Mayıs 2009, s.60.

³²⁰ Erol, *Yarımlar İçin Düşünce Dergisi*, s.62.

Richard Holbrooke, ABD başkanı Barack Obama'nın göreve gelmesinin ardından değişen Afganistan-Pakistan stratejisinin ana hatlarını şöyle özetlemiştir:³²¹

- 1) Sorunun asıl kaynağı olarak Pakistan'a eğilmek,
- 2) Afganistan'ın tüm komşuları ile bu sorunun çözümü için diyaloga girmek,
- 3) Soruna sadece askeri değil, sivil açıdan yaklaşmak. Afgan halkını kazanmak, ülkedeki uluslararası gücün sonsuza kadar kalmayacağını, bir işgal gücü olmadığını anlatmak,
- 4) Afganistan ordusunu, özellikle polis gücünü eğitmek,
- 5) Afganistan'daki uyuşturucu üretiminin yerine tahıl ve diğer tarım ürünleri üretimine geçmek.

Görüldüğü gibi, ABD'ye Batı'nın yüz yüze kaldığı en hayati ve ölümcül tehdit, Pakistan ve civarında yatmaktadır. Tehdidin iki ayağı, bu bölge Müslümanlarının İslam şeriatı içinde bir yaşam talep etmeleri ve nükleer güç olma hedefi içinde olmalarıdır. Şubatta 2009'da 17 bin askeri Afganistan'a yollayan ABD, sonbahara kadar 4 bin 200 askeri daha bu ülkede görevlendirecektir. Bu birlikler Afgan ordusunu eğitmekle görevli olacaktır. El Kaide'ye karşı kararlı operasyonlar düzenlenecek, Usame Bin Ladin öncelikli hedef haline gelecektir. Afgan sorununa ilk kez Pakistan ile bir bütün olarak yaklaşılacaktır. Obama Afganistan için İran, Rusya, Çin, Hindistan ve NATO müttefiklerinin yer alacağı yeni bir temas grubu oluşturma isteğini de dile getirmiştir.³²²

11 Eylül 2001 sonrası dönemde önce Afganistan, ardından Kırgızistan ve Özbekistan'a yerleşen ABD, bölgenin siyasi çerçevesini değiştirmeye dönük strateji uygulamaya başlayınca, 2004'ten itibaren bölgede "istenmeyen güç" pozisyonuna gelmiştir. ABD'nin geçmişteki tek taraflılığı bir yana bıraktığı paylaşımcı yeni dış politikasının bir sonucu olarak bölgede kısa ve orta vadede

³²¹ Mehmet CAN, "Obama Politikası Pakistan'ı İstikrarsızlaştırıyor", **Yarınlar İçin Düşünce Dergisi**, Yıl:4, Sayı:44, Haziran 2009, s.67.

³²² Can, **Yarınlar İçin Düşünce Dergisi**, s.70.

önce ABD liderliğinde Batı ve Rusya arasında, uzun vadede ise bunun galibi ile Çin arasında uzun soluklu bir güç mücadelesine yol açacaktır.³²³

Büyük Orta Doğu Projesi'nde amacına ulaşamayan ABD'nin yönünü tekrar Avrasya'ya çevirmesinden sonra, ABD, Afganistan'ın geleceğini şekillendirecek "Büyük Afganistan Projesi" üzerinde çalışmaktadır. 11 Eylül öncesi yaşanan ara dönemde olduğu gibi, Afganistan'daki Taliban vs. güçlerle yeni bir dönem başlatmak ve Taliban'la mücadele ederek güç ve zaman kaybedeceğine işbirliği yaparak bölgedeki asıl hedeflerine ulaşmayı planlamaktadır. Liderliğini "Büyük Afganistan İslam Cumhuriyeti" ile bölgede istikrarsızlığın tırmandırılması istenirken diğer yandan bölgede ABD varlığından rahatsız olan ve başta Orta Asya devletleri olmak üzere Rusya, Çin, İran, Pakistan gibi ülkelere etkide bulunmayı amaçlamaktadır.³²⁴

Projenin hayata geçirilmesiyle bölgedeki nüfus dengelerinin Peştunlar lehine değişmesi ve Kabil yönetiminin güç kazanması beklenmektedir. Büyük Afganistan Projesi'nin gerçekleşmesinin yolu Pakistan'dan geçmektedir. ABD, Pakistan'ı üçe bölerek birincisinde kendine bağlı bir Belucistan devleti kurmayı hedeflemektedir. İran ve Afganistan'dan topraklar talep eden "Bağımsız" (Azad) ya da "Büyük Belucistan" devletinin kurulmasının ardından Afganistan'ın yaşadığı toprak kayıplarının telafi edilmesi için Veziristan, Subaserhat, KBSV vb. bölgelerin dahil olduğu ve Peştunistan olarak bilinen bölgenin Pakistan'dan koparılarak Afganistan'a verilmesi amaçlanmaktadır. Hindistan ve Pakistan'ın egemenlik kurmak için 60 yıldır savaştığı Keşmir'in de Afganistan'a katılacak topraklar arasında yer aldığı görülmektedir. (Yaklaşık 30 milyon olan Afganistan toplam nüfusunun % 50-55'ini oluşturan Peştun nüfusunun oranının % 80'leri geçeceği hesaplanmaktadır.) Birleşme ile beraber toplam nüfusun 60 milyonu bulması beklenmektedir. Bu nüfusun en az 25 milyonunu Taliban, Hizb-i İslam gibi toplulukların oluşturacağı düşünüldüğünde bu silahlı ve eğitimli militanların ABD için taşıdığı önem gözler önüne

³²³ Mehmet Seyfettin EROL, "ABD-Rusya-Türkiye'nin Avrasya Satrancı", http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=4207, 7 Şubat 2008.

³²⁴ Erol, **Yarımlar İçin Düşünce Dergisi**, s.63.

serilmektedir. Bu gücün gerektiğinde Rusya, Çin, İran ve hatta Pakistan'a karşı kullanılabileceği düşünülmektedir.³²⁵ Böylece ABD başta Çin, Hindistan ve Pakistan olmak üzere bölge devletlerini müttefiklik ilişkisine zorlamayı, Rusya'ya ikinci bölünmeyi yaşatarak Avrasya'nın tek hakimi olmayı planlamaktadır.

2009 yılı içinde köktendincilerin kalesi olarak adlandırılan Svat Vadisi'nde 3 bine yakın insanın toplanarak bölgede şeriat uygulaması istediklerini açıklaması tüm dünyada derin kaygı ve şaşkınlık yaratmıştır. Pakistan Parlamentosu'nda Taliban'ın güç kazandığı Svat Vadisi'nde şeriat uygulamasına izin veren yasanın çıkarılması tartışmalara yeni bir boyut eklemiş, Pakistan ve ABD'nin terörizmle mücadele konusundaki fikir ayrılıklarını su yüzüne çıkaran güncel bir olay olarak hafızalara kazınmıştır. Pakistan devlet başkanı Zerdari, "Nizam-ı Adl" olarak adlandırılan geleneksel hukuk sisteminin bölgede şeriat uygulaması anlamına gelmediğini savunarak, Svat Vadisi'nde yaşanan gerilime barışçıl çözümün ve silahsızlanmanın gerçekleşmesinin beklentisi içerisine girmiştir.³²⁶

Şubat 2009 tarihinde gerçekleşen anlaşma Pakistan'a itibar kaybı ve güvelik tehdidinden başka bir şey getirmemiştir. Taliban'ın bölge halkına zulmü, halkın gözü önünde katliamların yapılması ve İslam'la ilgisi olmayan kadın ticareti uygulamaları 1,5 milyon Svat yerleşimcisinin şeriat istediği yönündeki iddiaları yalanlamıştır. Militanların başı Mevlana Sufi Muhammed hedefinin önce Pakistan'ın kuzeybatı bölgelerinde daha sonra da ülkenin tamamında şeriat sistemi kurmak olduğunu açıklamıştır. Svat Vadisi'ne yerleşen Taliban Buner ve Shangla bölgelerine operasyonlarında burayı üs olarak kullanmaya ve başkent İslamabad'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Svat Vadisi'nden sonra sayıları 400-500 civarında militan başkentten sadece 120 km

³²⁵ Mehmet Seyfettin EROL, "Büyük Afganistan Projesi ve Pakistan", http://www.kanala.com.tr/yazar-detay.asp?Pro=nEo3_1&id=3208&yazar=583llmk0s, 6 Nisan 2009.

³²⁶ Husain HAQQANI, "Pakistan Needs the World's Support", **The Pakistani Newspaper**, http://www.thepakistaninewspaper.com/news_detail.php?id=13499, 17 Nisan 2009.

uzaklıktaki Buner bölgesinde kontrolü ele geçirmiştir. İşgalin ardından Pakistan'ın bölgeyi geri almaya dönük ilk girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³²⁷

Planlama aşamasında iken uygulama, Pakistan yönetimine son derece makul görünmüştür. Taliban'la gerilla savaşı yaparak mevzi kaybetmek yerine Pakistan hükümeti militanlarla anlaşmayı seçmiştir. Plana göre Taliban de facto idari kontrolü elinde tutarak bölgede şariat yasasını uygulayacaktır. Bunun karşılığında federal hükümetin otoritesine uymayı, hükümet güçleriyle çarpışmayı durdurmayı ve silahlarını bırakmayı kabul etmişlerdir.³²⁸

Zerdari ve bakanları Svat Vadisi'nde yaşananlara rağmen planı savunmakta ısrar etmekte, planın hala işleyebileceğini savunmakta, benzer örneklerin ABD tarafından Irak ve Afganistan'da uygulandığını söylemektedir.³²⁹

Her yıl ABD'den 1 milyar dolarlık yardım Pakistan ordusunun militanlarla savaşmada gösterdiği isteksizliğin ve başarısızlığın yanı sıra yalnızca birkaç ayda içerisinde Pakistan'ın kabile bölgelerinden yerleşim yerlerine militan hareketine sessiz kalışı kuşku verici boyutlara ulaşmıştır. Pakistan ordusu ülkenin merkezinde apaçık gerçekleşen isyana rağmen Hindistan sınırına asker sevk etmekle meşguldür. Uzmanlara göre konvansiyonel savaşa hazır olan ordu gerilla savaşlarıyla mücadelede yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında asıl sebep ailesel, etnik ve dinsel bağlarla birbirine bağlı olan tarafların savaşmak istememesi olduğu yönünde teoriler de mevcuttur.³³⁰

Svat Vadisi'ndeki uygulamanın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Pakistan'da ABD, isteğine kavuşmak üzeredir. "Taliban'ın etkisini giderek artırması" olarak yorumlanan barış anlaşması ile başlayan ABD baskısı, Pakistan'ı istikrarsızlığa iterken Amerika'nın da yıllardır gündeme getirdiği nükleer silahların denetimi konusunda sonuca bir adım daha yaklaşmasına neden olmuştur. Amerikan hükümetinden ve ordusundan arka arkaya yapılan açıklamalarla Pakistan'ın "yıkılmak" üzere olduğu iddiaları zihinlere yerleşti-

³²⁷ Simon TISDALL, "Pakistan's Swat dream turns into a nightmare", **The Guardian**, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/apr/24/pakistan-swat-valley-taliban>, 24 Nisan 2009.

³²⁸ Carlotta GALL ve Eric SCHMITT, "U.S. Questions Pakistan's Will to Stop Taliban", **New York Times**, http://www.nytimes.com/2009/04/24/world/asia/24pstan.html?_r=1&ref=asia, 24 Nisan 2009.

³²⁹ Tisdall, **The Guardian**, 24 Nisan 2009.

³³⁰ Gall, Schmitt, **New York Times**, 24 Nisan 2009.

rilmiş, diğer yandan da ülkenin Taliban'a karşı mücadelesinde "somut" adımlar atmasının ABD desteği için tek şart olduğu duyurulmuştur.³³¹

Öte yandan elinde çok sayıda nükleer silah tutan Pakistan hükümeti ile ipleri tamamen koparmak da istemeyen ABD, Svat üzerinden kopan fırtınanın ardından Zerdari hükümetine istediğini yaptırmayı başarmış görünüyor. Pakistan hükümeti şimdi de elindeki en büyük kozlardan biri olan nükleer silahlar üzerindeki kontrolünü kaybetmek üzeredir. Nükleer silahlarını ABD'ye açan Zerdari ise bu hamle ile cumhurbaşkanlığı koltuğunu bir müddet daha sağlama almış gözükmemektedir. 200 civarında nükleer silahı olduğu tahmin edilen Pakistan, uzun yıllardır bir Amerikan saldırısı endişesi ile çok gizli tuttuğu tesislerini, kendisini Taliban'la tehdit eden Washington'a açmak zorunda kalacaktır.³³²

Pakistan'ın gerek iç politika açısından gerekse dış politika açısından durumu pek iç açıcı değildir. Ülke hızla aşiretler arasında iç savaşa doğru gitmektedir. ABD ve İslami grupların yoğun baskısı ve müdahaleleri kaosu daha da artırmaktadır. Bunun yanında bir de son günlerde ağırlıklı olarak Peştunlardan oluşan Taliban'ın Afganistan'dan ayrılıp Peştunistan'ı kurmak istediği dile getirmesi Pakistan'ın Peştun ağırlıklı kuzey bölgesinin Peştunistan'a dahil edileceği senaryolarını gündeme getirmiştir. ISI girişimi olan Taliban'ın ve Taliban üzerinden Orta Asya, Orta Asya-Hazar enerji güzergahları projesinin darbe alması ve ISI'nın bunu kabullenememiş olmasının ardından Benazir Butto'nun öldürülmesi ile başlayan süreçte Afganistan'daki Pakistan varlığı zayıflatılmak istenmektedir. Tüm bu gelişmeler Pakistan ordusunun yönetime el koyma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu ihtimali gören devlet başkanı Zerdari başta Türkiye olmak üzere uluslararası toplumda konumunu güçlendirme arayışı içerisinde.³³³

Avrasya'daki Yeni Büyük Oyun'da ülkeler stratejik kazanımlarını artırmak için adeta birbirleriyle yarışmaktadır. Dünya gündeminin şekillenme-

³³¹ Can, agm, s.71.

³³² Can, agm, s.72-73.

³³³ Adıbelli, age, s.111.

sinde büyük önem arz eden Güney ve Orta Asya, küresel güç mücadelesinin odağını oluşturmaktadır. Birbiri ardına sunulan enerji arzı projelerini ve stratejik bölgelerin kullanıma açılmasına dair son gelişmeleri takip edebilmek gittikçe imkânsız hâle gelmektedir.

Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'ni kontrol eden Belucistan'ın Gwadar Limanı ileride adı sıkça duyulacak stratejik noktalardan biri olacaktır. Limanın yapımı devam ederken Pakistan hükümeti Gwadar'dan enerji nakil ve uluslararası ticaretin kontrolünde etkin rol oynayabilmek için yeni açılımlar peşindedir.

Pakistan Afganistan'a uluslararası ticaret için Gwadar ve Bin Kasım Limanı'nın kullanımını önermiştir. Pakistan, Afgan Transit Ticaret Andlaşması (ATTA)'na dayalı önerisinde karşılık olarak Afgan toprakları üzerinden Orta Asya cumhuriyetlerine serbest geçiş imkanı oluşturulmasını talep etmiştir. 1965 tarihinde imzalanan ATTA'ya göre Afgan kargolarının yalnızca Karaçi üzerinden ticaret yapması öngörülmektedir. Daha sonra kargo KBSV'de Landi Kotal ya da Belucistan'daki Chaman üzerinden dönüş yapmaktadır. Mevcut ATTA Orta Asya cumhuriyetleri ile ilgili bir hüküm içermektedir. Pakistan'ın bu girişimi, devletin uluslararası ticarete Orta Asya'ya açılan köprü olma iddiasında olduğunu göstermektedir. ABD arabuluculuğunda Pakistan devlet başkanı Asif Ali Zardari ve Hamid Karzai arasındaki görüşmeler sonunda 31 Aralık 2009 tarihine kadar yeni bir Afganistan-Pakistan Transit Ticaret Andlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır. Görüşmelerin ardından Afganistan yeni andlaşmanın taslağını Pakistan hükümetine sunmuştur. Taraflar arasında bölgesel işbirliğinin ve ticaretin artırılması kabul edilmiştir.³³⁴ Son yıllarda stratejik ve ekonomik değeri artan Güney Asya'nın "yeni Dubai'si" Gwadar Limanı'nın böylece daha geniş bölgelerle irtibatlandırılması mümkün olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi Belucistan'a Afgan Peştunları'nın göçü gelecekte ortaya çıkabilecek pek çok çatışmanın da temel sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Afgan göçü Belucistan'ın seyrek nüfuslu yapısı ile birle-

³³⁴Aftab MAKEN, "Afghanistan offered use of Gwadar, Port Qasim", **The News**, http://www.thenews.com.pk/daily_detail.asp?id=177977, 17 Mayıs 2009.

şince hemen hemen tüm büyük şehirlerde Peştun- Beluç nüfusu birbirine yaklaşmıştır. 1979 tarihinde Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve bunu takiben çıkan Afgan iç savaşının ardından Belucistan topraklarına yerleşen Afgan halkının ülkesine geri gönderilmesi için birtakım çalışmalar yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu (BMMYK) Belucistan'dan Afganistan'a gönüllü göç programını yürüterek yaşanan toplumsal sorunlara çözüm üretmeye çalışan kuruluşlardan biridir. BMMYK Ketta şefi John Solecki'nin 2 Şubat 2009 tarihinde kaçırılmasıyla dünya bir kez daha Belucistan ismini kin ve nefretle hatırlamıştır. Solecki'nin kaçırılmasıyla tüm faaliyetlerini durduran örgüt, Solecki'nin kurtarılmasıyla Mart ayı içerisinde çalışmalarına tekrar başlamıştır. Belucistan bölgesel hükümeti topraklarında görev yapan tüm BM görevlilerinin can güvenliğini temin edeceğinin garantisini vermiştir. Gönüllü göç programının 31 Ekim 2009 tarihine kadar sürmesi beklenmektedir.³³⁵

Uluslararası terörizmin kaynağı olarak birlikte anılmaya başlayan Pakistan-Afganistan'ın ve bu devletlerin ilişkilerinin Belucistan'a etkileri günümüzde terör olaylarından bağımsız düşünülememektedir. İki ülke arasında ticaret ve işbirliğine dayalı çok yönlü ortaklığın geliştirilmesi çabaları başarıya ulaşırsa hem iki devlete hem de Beluçlara önemli avantajlar sağlayacaktır. Söz konusu devletlerin terörün pençesine düşmesi veya parçalanması bölgede zincirleme istikrarsızlıklara neden olabileceği gibi tarihi Beluç-Peştun çatışmasını alevlendirebilecek, bu durum siyasi-askeri-diplomatik yollarla tamiri çok zor ve sancılı dönemlerin başlamasına yol açabilecektir.

1.3. PAKİSTAN-İRAN İLİŞKİLERİ VE BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ

Pakistan'ın 1947 tarihinde bağımsızlığını kazanması ve uluslararası platformda müttefik edinme kaygılarının artması ile Pakistanlı seçkinler tercihlerini bölgesel müttefiklerden yana kullanmıştır. Komşu Hindistan'dan kopuşun getirdiği yalnızlaşma ve tehdit algılamalarının azaltılması adına İran

³³⁵ Saleem SHAHID, "UNHCR resumes Afghan repatriation from Balochistan", **Dawn**, <http://www.dawn.com/wps/wcm/connect/dawn-content-library/dawn/news/pakistan/provinces/14-unhcr-resumes-afghan-repatriation-from-balochistan-zj-03>, 1 Haziran 2009.

doğal müttefik olarak görülmüştür. Beluç sorunu ile mücadele eden bu iki ülkenin hem Beluç sorunu temelinde hem de bölgesel işbirliği bağlamında yakınlaşmasının ele alınacağı bu kısımda öncelikle ilişkilerin boyutu ve tarihsel dönemler açısından sınıflandırılması gerekmektedir.

Pakistan-İran ilişkileri ilk olarak yerel, bölgesel ve küresel bağlamda ele alınmalıdır. Yerel terimi Pakistan ve İran'a özgü meseleler olmakta, bölgesel terimi iki devletin jeopolitik konumu ve bunun politika ve kararlarına yansımaları, küresel terimi ise uluslararası ortamın, özellikle süper güçlerin politikaları ve İran ile Pakistan'ın dış politikasıyla ilgilidir.³³⁶ İkinci olarak kabaca tarihsel dönemlerine ayrıldığında 1947-1971 ilk evreyi ve 1971 tarihinden günümüze kadar geçen süre de ilişkilerde ikinci evreyi oluşturmaktadır. Belucistan'ın iki ülke arasındaki ilişkileri etkileme biçimi ise;

- 1) İran'daki geniş Beluç topluluğunun varlığı,
- 2) İran'ın Belucistan'daki çıkarları,
- 3) İslamabad'ın Tahran'la olan ilişkilerinin seyri ve değişimi şeklinde ele alınabilir.

1947-1971 devresinde güç mukayesesi yapıldığında Pakistan'ın uluslararası arenada yeni bir devlet olarak çıkması ve Hindistan Krallığı'nın haleflerinden biri olarak pek çok sorunu da miras edinmesine rağmen İran iki devlet arasında görece daha zayıf olanıdır. II. Dünya Savaşı'nın ertesinde başlayan Soğuk Savaş ve İngilizlerin çekilmesiyle bölgesel dengede hissedilen boşluk dolayısıyla bu iki devlet kısa süre sonra dış güçlerle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu çerçevede Şubat 1950 tarihinde İran-Pakistan Dostluk Andlaşması imzalanmış, andlaşmanın BM Barış ve Güvenliğin Korunması kapsamında iyi niyete dayalı komşuluk ve yakınlaşma ilişkileri halinde bulunması ile ticari ilişkilerde birbirlerine en çok gözetilen ulus ilkesini uygulamasını öngörmektedir.³³⁷

Hindistan'la rekabetinin doğuşu ve Azerbaycan'ın SSCB tarafından işgal edilmesiyle tehdit algılamasının artışı bu iki devlet de iç imkanlarının ülke

³³⁶ Kheli, agm, s.474.

³³⁷ Kheli, agm, s.477.

savunmasındaki yetersizliğini kavrayarak büyük bir güce dayanma ihtiyacı duymuşlardır. İran ve Pakistan birlikte eş zamanlı olarak dış güvenliklerini Batı ile uyumlulaştırmayı seçerek önce Bağdat Paketi'nde daha sonra 1958'de Irak'ın Kasım darbesiyle birlik dağılmıştır. Irak darbesinin ardından İran bölgede yalnızlaşmış, Pakistan da Hindistan'dan doğrudan ve Afganistan'dan dolaylı tehdit algılaması içine girmiştir. CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü) olarak anılmaya başlayan yeni oluşumun sağladığı karşılıklı güvenlik çemberinde yer almayı seçmişlerdir. Başka bir ifadeyle kendi içlerinden kaynaklanan zayıflıkları dönemin en güçlü devleti ABD üzerinden kapatmaya çalışmışlardır.

İran ile ABD arasındaki ilişkiler 1950'lerin başından beri devam etmekle beraber ilişkilerin gelişmesi esas itibarıyla 1971 tarihinde ve ABD-Pakistan ittifakıyla eş zamanlı olarak başlamıştır. Soğuk Savaş'ta ABD'nin SSCB'yi çevreleme stratejisinde Pakistan ve İran'a biçilen rol, olası bir SSCB saldırısında, bir süre için de olsa, bu devleti engelleyecek tampon işlevi görmesi üzerine kuruludur. Ayrıca İran Şahı'nın, iç ve dış tehditler karşısında ABD müttefiki bölge devletlerine yardım etmesi de beklenmektedir. Dolayısıyla Batı için yaşamsal öneme sahip olan körfez bölgesinin güvenliğini sağlamada İran önemli görevler üstlenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan önemli ölçüde güç kaybederek çıkan İngiltere, Ortadoğu'daki taahhütlerini yerine getirecek durumda olmadığından Türkiye ve Yunanistan'a yönelik siyasi taahhütlerinden vazgeçerken 1940'ların sonlarına doğru Hindistan ve Filistin'den ve 1950'lerin ortalarında Süveyş'ten çekilmek zorunda kalmış ve 1960'ların sonlarında da Basra Körfezi'nden çekileceğini açıklamıştır.³³⁸ 1971 tarihine kadar ABD çıkarlarını korumaya ilişkin olarak bölge ülkeleri ile doğrudan askeri bağlantılara girmemiştir. Fakat bu tarihten sonra ABD, bir taraftan Nixon Doktrini doğrultusunda bölgesel çatışmalara karışmayacağını açıklarken diğer taraftan İran ve Suudi Arabistan'la ilişkilerini geliştirmiştir. Bu nedenle ABD, İngiltere'nin çekilmesiyle birlikte bölgede ortaya çıkan güvenlik sorununu İran'a yapılacak askeri ve ekonomik yardımlarla çözümlenmeyi amaçlamış-

³³⁸ Armaoğlu, age, s.491.

tır.³³⁹ İran, körfez bölgesinde güvenliği sağlama yönünde üstlendiği rolü başarılı biçimde yerine getirmiştir. Nitekim İran bir taraftan Dofar Ayaklanması'nın bastırılmasında Umman'a yardım ederken diğer taraftan Irak'taki Baas rejimini yıkmak için Kürtlerin ayaklanmasını desteklemiştir.³⁴⁰

Ortadoğu ve Basra Körfezi bölgelerinde Batı eliyle sağlanan işbirliğinin somut meyveleri her iki ülkenin karşılaştığı iç ve dış sorunlarda görülmeye başlamıştır. İran, Pakistan'ın BM üyeliğinde yardımcı olmuş ve 1965 tarihinde Keşmir üzerinden Hindistan-Pakistan savaşı başladığında maddi ve psikolojik yardım desteğini esirgememiştir. Ayrıca Keşmir'in bütününe Pakistan'a katmayı hedefleyen plebisit uygulanması tezi İran tarafından destek görmüştür.³⁴¹ Buna karşılık Mart 1951 tarihinde İran'ın İngiliz petrol şirketlerini millileştirmesinde doğan uluslararası baskının hafifletilmesinde Pakistan etkili olmuş, Mart 1956 tarihinde da kültürel ve dilsel birlikteliği pekiştirecek kültür anlaşması imzalanmış, gelecekte çıkabilecek muhtemel sınır problemlerini çözmek için de 1956 tarihinde ayrı bir protokol imzaya açılmıştır.³⁴²

İran'ın desteğini gerektiren başka bölgesel sorunlar da vardır. 1963'te iki yıllık aradan sonra Afganistan-Pakistan ilişkilerinin düzelmesinde Şah'ın rolü büyüktür. 1960'ların ortalarından itibaren Afgan kralı Zahir Şah ve İran Şahı'nın yakınlaşan ilişkileri bu etkide kilit rol oynamıştır.³⁴³ Peştunistan meselesinde kralın sert tutumunu yumuşatan ve Pakistan'la görüşmek için Peştunistan'ı kabulün ön koşul olmasını sonlandıran tutumda İran etkisi olumlu katkılarda bulunmuştur.

1960'lı yıllarda Hindistan'a yapılan ABD askeri yardımları ve 1962 tarihinde Hindistan-Çin Savaşı'nın ardından Pakistan dış politikası radikal değişim içine girmiştir. Çin ile ilişkilerin yakınlaşma dönemine girmesinin yanında

³³⁹ ABD'nin İran'a yönelik silah satışı 1950'den 1971'e kadar ki 20 yıllık dönemde 1,2 milyar dolar dolaylarında gerçekleşirken, 1971-1976 dönemi için bu rakamın 12 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Böylece İran ABD'nin dünya genelindeki silah satışı göz önünde bulundurulduğunda ilk sıraya yerleşmiştir. İran genel anlamda ithalatının %16'sını ABD'den yapmaktaydı. Bu anlamda %19'luk paya sahip olan Almanya'dan sonra ikinci sırada yer almaktaydı. Arı, age, s.276.

³⁴⁰ Arı, age, s.277.

³⁴¹ Shah, age, s.102.

³⁴² Kheli, agm, s.479.

³⁴³ Wilber, age, s.313.

SSCB ile ilişkiler de normal seviyeye dönmüş, Pakistan SSCB yardımları sayesinde SSCB-Hindistan işbirliğinin zararlarını en aza indirmeye çalışmıştır. SSCB bu yardımları İran üzerinden Pakistan ulaştırmıştır.³⁴⁴

1950-1960 döneminde tüm olumsuzluklara rağmen Pakistan İran'a göre daha istikrarlı ve güçlü bir tablo çizmektedir. İran dostluğunun izolasyonu kırmada paha biçilmez yardımına rağmen 1970'ler yeni değişimlere gebe dir. İran'a artan SSCB yardımı ve Pakistan'ın 1971 tarihinde girdiği iç savaştan yıkılmanın eşiğinde çıkması güç dengesini sarsıcı biçimde değiştirmiştir. Şah'ın Basra Körfez'inden İngilizlerin çekilmesiyle doğan güç boşluğunu doldurma çabası, 1973 petrol krizi ile artan petrol fiyatları³⁴⁵ ve İran ekonomisinin güçlenmesi, Pakistan'ın savaş yenilgisinden sonra sistemini ve silahlı kuvvetlerin yeterliliğini sorgulamaya başlamasıyla geçen sürede İran avantajın ibresini kendine çevirmiştir.

İç savaşın ardından aciz durumdaki Pakistan 1971 tarihinden sonra savaş sonrası psikolojik ve maddi yıkımı tersine çevirebilmek için geniş ölçüde İran'a dayanmaya başlamıştır. Pakistan'ın İran'la ilişkileri bu tarihten sonra dostluk ve kardeşlik üzerine değil, ekonomik çıkar üzerine yoğunlaşacaktır. İran bölgesel sorunlarda aktif rol üstlenirken bir yandan da iç güvenlik problemi teşkil eden Beluçlar üzerinde baskısını artırmış, Pakistan'da artan Beluç milliyetçiliği faaliyetlerini desteklemekten uzak dururken Afganistan ve Pakistan'daki ayrılıkçı hareketlerin topraklarına sıçramasını engellemek için iki devleti yakınlaştırmaya ve önlemler almaya başlamıştır. Pakistan'ın ani bir Hindistan işgaline uğraması durumunda uzun solukta istikrarsızlığın İran'a sıçraması kuvvetle muhtemeldir. Zayıf ve İran yardımına bağımlı bir Pakistan'ın varlığı İran'ın Suudi Arabistan, Basra Körfezi bölgesi ve çoğunluğunu Sünni Müslümanların oluşturduğu İslam Dünyası'nda etkisini pekiştirmesi bakımından daha faydalı olabilirdi. İran Hindistan'la ilişkilerini canlı tutarken

³⁴⁴ Kheli, agm, s.480.

³⁴⁵ Arap-İsrail Savaşı ve petrol ambargosu sonunda İran'ın 1973'te 4,9 milyar dolar olan petrol geliri 1975'te 25 milyar dolara ulaşmıştır. Pakistan'ın ise petrole ayırdığı para gelirinin %17'sini kapsarken bu rakam 1974 yılında % 41'e kadar yükselmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Howard WRIGGINS, "Changing Power Relations Between the Middle East and South Asia," **Orbis**, Vlm: 20, Sayı: 3, 1976, s.792.

Pakistan'a da 1974 tarihinden sonra 800 milyon dolarlık yardım paketi sağlamıştır.³⁴⁶ Pakistan aynı zamanda Suudi Arabistan, Kuveyt, Libya ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nden de destek almaktadır.

Bu gelişmeler Pakistan için ahlaki bir ikilem yaratmıştır. Hindistan-İran ticaret ilişkilerinin ve ortaklığın gelişmesi, ticaret ağının Pakistan üzerinden yürütülmesi önerisi, İran'ın Pakistan'ın da arka bahçesinde gerçekleştirdiği faaliyetler ve hegemon güç olarak ortaya çıkması Pakistan'ı rahatsız etmiştir. Hint-İran ilişkilerinin sürekli dostane çerçevede devam edeceğinin de garantisi yoktur. Nükleer Hindistan ve İran'ın askeri gücünün bölgesel dengeler ve uluslararası konjonktürün kaldıramayacağı oranda artışı, istikrarsızlığın hakim olduğu o dönemlerde iki devletin bölgede çıkar çatışmasına girmesi elbette mümkündür.

Afganistan'ın 1950-60'lı yıllarda izlediği bağlantısızlık dış politikası, içerideki Sovyet destekçileri ve İran ile Pakistan'ın batıcı tutumları taban tabana zıttır. Afganistan Peştunistan davasının en büyük savunucusu ve Büyük Belucistan hareketinin ile KBSV'nin özerklik taleplerinin de arkasında durmuştur. 1971 savaşının ardından NAP'ın KBSV ve Belucistan'da daha geniş özerklik hakkı talebiyle ortaya çıkması ve Irak'ın Büyük Belucistan projesine destek vererek Beluçları İran'ın istikrarsızlaştırılmasında bir araç olarak kullanılması üzerine İran Şahı Afganistan ile ilişkilerinin artırılmasına karar vermiştir.³⁴⁷ Buna karşın Temmuz 1973 tarihinde Zahir Şah'ın iktidardan düşürülmesi, Şah ve Pakistan karşıtı, Moskova dostu Davud'un işbaşına gelmesi dengeleri altüst etmiştir. Pakistan ile Afganistan'ın tarihi meselesi Durand Hattı yeniden gündeme gelmiş ve iki devlet karşılıklı yıpratma faaliyetlerine girmiştir. KBSV ve Belucistan'da sabotaj olayları yaşanmıştır.

Irak desteğiyle Beluç isyanı da bu tarihe rastlamaktadır. 1973 Nisanı'nın başında Beluç gerillaları Pakistan ordusu konvoylarına baskınlar düzenlemeye başlamış, Zülfikar Ali Butto bu gelişmeler üzerine Tahran'a geçerek

³⁴⁶ R.K.RAMAZANI, "Iran's Search for Regional Cooperation", **Middle East Journal**, Vlm: 20, Sayı: 2, 1976, s.180

³⁴⁷ Kheli, agm, s.484.

Şah ile temaslarda bulunmuştur.³⁴⁸ Toplantı sonrasında Butto, Şah'ın isyanın durdurulmasına yardım etme amaçlı olarak 200 milyon dolar askeri ve mali yardım yapacağını duyurmuştur. Aynı zamanda Belucistan'daki orduyu takviye edilerek Beluç liderleri Bizenjo, Marri ve Mengal hapsedilerek Beluçlar'a meydan okumuştur. İran helikopterleri ve pilotlarıyla desteklenen Pakistan ordusu kısa sürede toparlanmıştır. Savaşın dönüm noktası Marri bölgesindeki Chamalang'da altı gün süren yoğun savaştır. Altı günlük mücadelede İran istihbaratı ve ordu mensuplarıyla işbirliğinde olan Pakistan bunun faydasını fazlasıyla görmüştür. Pakistan Ordusu'nun verilerine göre 125 militan öldürülmüş ve 900'ü esir alınmıştır.³⁴⁹ Beluçların kayıpları tam olarak bilinmemekle birlikte altı gün savaştan sonra askeri ve taktiksel inisiyatifi ele geçirememeleri yenilginin ağır olduğu izlenimlerine yol açmaktadır.

Petrol gelirlerindeki artış 1970'li yıllardan sonra İran'ın bölgesel politikalarda daha iddialı ve kararlı tutumlar izlemesine yol açacaktır. Karmaşık silah teknolojilerine geçiş, bölgesel politikalara şekil verme ve yeni partnerler bulma alanlarında İran'ın Hindistan'da Bayan Gandhi ve Afganistan'da Davud Şah ile girdiği işbirliği gözlerden kaçmamalıdır.³⁵⁰ Petrolün yenilenemeyen enerji kaynakları arasında olduğunun bilincinde olan Şah, gelecek için teknolojik gelişmelerin temelini atmaya başlamıştır. İran'ın bugün başına büyük dertler açan nükleer enerji ve silah sahibi olması tutkusunun kökenlerini Şah döneminde aramak gereklidir. İran'a jeopolitik komşu olan Basra ülkelerinin dış politikası da İran yelpazesi ve koruması altında şekillenmeye başlamıştır.

1975 yılına gelindiğinde bir dizi olay bu gidişatı değiştirecektir. Peşhaver'de Pakistan kabine bakanının suikaste kurban gitmesi, devletin UBP'yi sorumlu tutarak partiyi kapatma kadarı alması ve lider kadrosunu tutuklamasıyla Peştunistan ve Belucistan faaliyetleri geçici olarak sekteye uğratılmıştır. İran ve Irak arasında Cezayir Andlaşması (6 Mart 1975) imzalanarak Şattülrap Suyu sınırı meselesi çözülmüş, İran ve Irak karşılıklı olarak ayı-

³⁴⁸ Harrison, age, s.36.

³⁴⁹ Harrison, age, s.37.

³⁵⁰ Kapur, agm, s.146.

lıkçı hareketlere verdiği desteği kesmiştir. Afganistan ve Irak'ın desteğinden mahrum kalan Beluçlar Pakistan ordusunun hedefi haline gelmiştir. Son olarak da Nisan 1975'te Davud Han'ın Tahran'ı ziyareti Cezayir Andlaşması ile Irak sınırını güvene alan İran'a yeni fırsatlar sunmuştur. Yeni demiryollarının yapımı için 2 milyar dolarlık yardım paketinin verilmesi ve böylece Afganistan'ın SSCB ve Pakistan ticaret yollarına olan bağımlılığının azaltılması hedeflenmiştir. Bunun yanında Butto'nun İran'ın başlattığı diplomatik hamleyi devam ettirebilmesi adına Butto 1976 yılında Afganistan'a ziyarette bulunmuştur. Haziran'daki ziyareti Ağustos'ta Davud'un Pakistan'a ziyareti izlemiştir. Peştunistan ve Belucistan meselelerindeki "çatışma", ilişkilerin yumuşamasıyla "farklılıklara" dönüşmüştür.³⁵¹

1979 İran İslam Devrimi ile temelleri 1950'lerde atılan İran-Pakistan-Batı ittifakı kesin olarak parçalanmıştır. İran, devrimin ardından bölgede anti Amerikancı bir politikanın öncülüğünü yapmaya başlamıştır. Geçmişte Sovyetlere karşı bir tampon işlevi görmüş hem de Amerikan politikalarına destek veren bu ülkede devrimle beraber, ABD İran'daki siyasal ve askeri avantajlarının yanı sıra ekonomik avantajlarını da kaybetmiştir. Petrol üzerinde söz hakkı kalmamış, İran bütünüyle ABD yatırımcılarının giremediği birkaç ülkeden biri haline gelmiştir.³⁵² ABD, İran Devrimi'ni tarihsel bir olgu olarak kabul etmek zorunda kalmış olmasına rağmen bu devletin bölgedeki diğer devletlere yönelik tehdit oluşturması ABD'yi bölgede yeni bir sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü İran'ın hem Şii hem de radikal İslam'ın temsilci olarak ortaya çıkması bölgede ABD'nin dost ve müttefiki olan ülkelerin geleceği ve ABD çıkarları açısından çift yönlü bir tehdidi gündeme getirmiştir. Körfez ülkelerinin çoğunda yüksek oranda Şii nüfusunun bulunması ve geleneksel monarşi yönetimleri açısından tehdit anlamına gelmiştir.³⁵³

Soğuk Savaş sürerken Pakistan-İran-Batı ilişkilerine ağır bir darbe vuran Devrim'in ardından 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla Avrasya coğrafya-

³⁵¹ Harrison, *International Security*, s.157.

³⁵² Arı, age, s.54.

³⁵³ Arı, age, s.217.

sında büyük bir güç boşluğu ortaya çıkmıştır. İran için, SSCB'nin dağılması ve Avrasya'da yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, İran-İrak Savaşı'ndan beri devam etmekte olan siyasal yalnızlığından kurtulma için bir fırsat olarak algılanmıştır. 1501'deki Safevi Hanedanlığı'ndan SSCB'nin çöküşüne kadar ilk defa bölgede etkili olabilme fırsatını yakalayan ve 1979 İslam Devrimi'nden beri ilk kez ideolojik olarak yakınlaşabileceği yeni hedefler bulan İran, jeopolitik açıdan kuzey yakasında sorunlu ama dost bir blok kazandığını düşünmüştür. Bu bağlamda Orta Asya'da ve Kafkasya'da bağımsız devletlerin doğuşu İranlı milliyetçiler açısından 1990'ların başında ihtişamlı "Fars İmparatorluğu"na dönüş için bulunmaz bir fırsat olarak algılanmıştır.³⁵⁴

Bölgeye yönelmenin yararlarına inanan İran, SSCB'nin parçalanması sonucu bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya-Kafkasya devletleri nedeniyle "dışa dönük" politikalarını "bölgeye yönelik" yeni ataklarla yoğunlaştırmıştır. İran'ın izolasyondan kurtulmaya dönük bölgesel önceliklerini Pakistan, Suudi Arabistan ve Özbekistan'ın varlıklarını ve etkilerini dengeleyici politikalar izlemek, yeni enerji boru hatlarının açılması suretiyle enerji sevkiyatını kendi topraklarından geçecek şekilde sağlamak, enerji temelli sanayi sektörlerini genişletmek, ekonomik etkisini ve gelişimini engelleyici ABD politikalarını aşmak şeklinde özetlemek mümkündür.³⁵⁵ Bununla beraber İran'ın, geçmişten ve Devrim'den kalan birtakım dezavantajları da mevcuttur. Yeni oluşan Orta Asya cumhuriyetlerinin siyasal İslam'dan çekinmeleri ve İran'ın ülkelerine rejim ihracı yapmasından endişelenmeleri, İran'ın ekonomik örgütlenmesi ve teknolojik-mali yetersizliği, Türkiye-İran ve ABD-Rusya rekabeti, Hazarın statüsü sorununda İran'ın tutumu bu açılımı engelleyebilecek faktörleri teşkil etmektedir.³⁵⁶

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Amerikan dış politikasındaki yeni arayış ve yapılanmayı, bu politikanın ortaya koyduğu hedeflere ulaşabilme

³⁵⁴ Mehmet Seyfettin EROL, Arzu Celalifer EKİNCİ, "İran'ın Orta Asya Politikası: İşbirliği Arayışları ve Güvenlik Sorunu", iç. Mehmet Seyfettin EROL (Der.), **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.380.

³⁵⁵ Erol, Ekinci, agm, s.398.

³⁵⁶ Erol, Ekinci, agm, s.406.

noktasında da yeni bölgesel oluşumları yeniden yorumlama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. İran Afganistan'da 1995'ten itibaren siyasi yönetimde ağırlığı hissettiren Taliban rejimini ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından kurulmuş bir tuzak olarak algılamıştır. İran'ın bu algılaması 1997'de seçilen ılımlı cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi döneminde de devam etmiştir. İran ve Taliban arasındaki anlaşmazlığın asıl nedeni İran ve Afganistan'ın Orta Asya gaz ve petrolünün dış dünyaya ulaştırılmasında geçiş yolu olmalarıdır. SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya cumhuriyetleri üzerinde siyasi ve ticari kazanımlar için İran-Türkiye ve İran-Pakistan arasında büyük bir rekabet yaşanmıştır. İran bu konuda Pakistan'a göre pek çok avantaja sahiptir. Her şeyden önce bölge ülkeleri ile tarihsel, kültürel ve dil bağları olan İran, Orta Asya'ya doğrudan girme şansına sahiptir. Oysa Pakistan bölgeye girmek için Afganistan'ı bir koridor olarak kullanmak zorundadır. Afganistan istikrarsız kaldığı sürece bu güzergah tercih edilmeyecek ve İran güzergahı tercih edilebilecektir.³⁵⁷

İran yukarıda sayılan nedenlerden ötürü Taliban'a karşı yürütülen operasyon karşısında sessiz kalmış, olaylardan en fazla yararlanmak isteyen tarafsız ülkelere biri rolünü sürdürmek istemiş fakat ABD'nin hemen yanı başına yerleşmeye başlamasıyla bu gelişmelerden en fazla rahatsızlık duyan ülkelere birisi olmuştur. Afganistan operasyonu ile birlikte ABD tarafından fiili bir çevrelenme ile daha somut bir şekilde karşı karşıya kalan İran dolaylı tehdit algılamasından doğrudan tehdit algılaması psikolojisi içerisine girmiştir. Afganistan dışında Kafkaslarda Azerbaycan ve Gürcistan'a yerleşen ABD, Orta Asya'da üsler edinerek askeri etkisini bölgede hissettirmeye başlamış, İran'ın Orta Asya'ya açılan kapısı konumundaki Türkmenistan'ın yoğun baskı altında kalması ve Irak operasyonu ile İran Hazar sorununda ibrenin aleyhine dönmesine neden olmuştur.³⁵⁸

11 Eylül 2001 saldırılarının hemen ardından bölgenin dönüşümü için laboratuvar vazifesi görececek olan Irak'taki Saddam rejimine karşı askeri güç

³⁵⁷ Taşdemir, agm, s.290-291.

³⁵⁸ Erol, Tunç, agm, s.23.

kullanmıştır. 2003 yılında Irak'ın işgalinin ardından İran ve Suriye'ye karşı diplomatik baskılarını artıran ABD yönetimi, İsrail'in Lübnan'a düzenlediği kapsamlı askeri harekatı da BOP çerçevesinde değerlendirerek desteklemiştir.³⁵⁹ Amerika 11 Eylül saldırılarından sonra dünya ülkelerini tehlikeli ve dost ülkeler olmak üzere iki kategoride değerlendirmeye başlamış ve 2002 Eylülünde ilan ettiği "Yeni Güvenlik Stratejisi"nde Amerika'nın kendisini tehdit altında hissettiği her durumda saldırıya geçme hakkı olduğunu savunmaya başlamıştır.³⁶⁰

Irak'ın işgali ile somutlaşan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın ABD hegemon anlayışı bağlamında şekillendirilmesini öngören BOP ve ABD'nin dönüştürücü demokrasi anlayışı ile bölgede rejim değişikliğini geliştirme çabalarının amacının istikrar ve güvenliğin sağlanması ve bölge halkının ekonomik ve sosyal kalkınmasının olmadığı anlaşılmıştır. BOP'un başarısız olması, küresel ilginin Avrasya'ya odaklanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda İran'da görülen Avrasya'ya dönük açılımının ve yeni ittifak arayışlarının temelleri reformcu kanadın önemli bir temsilcisi olan Hatemi'ye dayanmaktadır. Hatemi, Rusya ile askeri alanda ilişkileri en üst düzeye çıkarırken Avrasya kavramını da en fazla işlemiş olan liderdir. Kendisinden önceki liderlerin aksine dış politikasının çıkış noktasını evrensel değerlerle birlikte jeopolitik gerçekler oluşturmuştur. Bu bağlamda İslam dünyasında devrim ihracıyla oluşturulmak istenen kardeş ya da müttefik rejimler politikasından vazgeçilerek Avrasyacılık düşüncesi üzerinden Rusya ve Çin ile ilişkilerde yeni bir dönem başlatılmıştır.³⁶¹ Rusya-Çin eksenini, İran'ı Körfez ve Orta Asya bölgelerinde uygun bir ortak olarak görmektedir. ABD yönetimi ise İran'ın Rusya ve Çin ile

³⁵⁹ Musaoğlu, Efegil, agm, s.12.

³⁶⁰ Arı, age, s.44.

³⁶¹ İran İslam Devrimi'nden sonra ABD'nin uygulamaya koyduğu tecrit ve çifte çevreleme politikasına tepki olarak içinde bulunduğu duruma karşı değişik arayışlar içerisine giren İran, çeşitli alanlarda çıkarları örtüşen Çin ile pek çok alanda işbirliğine gitmiştir. İran, Çin tarafından özellikle askeri teknoloji desteği (buna nükleer füze teknolojisi ve sistemleri de dahildir.) ve konvansiyonel silah satışlarıyla (binlerce tank, top, zırhlı muharebe araçları ve zırhlı personel taşıyıcılar; yüzden fazla savaş uçağı ve düzinelerce küçük çaplı savaş gemileri) güçlendirilerek Ortadoğu'da önemli bir askeri güç konumuna getirilmek istenmektedir. Çin'in Pakistan ve Kuzey Kore dışında en yoğun askeri ilişkide bulunduğu ülke İran'dır. Çin'in amacının İran üzerinden Ortadoğu'da siyasi etki kurmak ve bölgede stratejik konumunu güçlendirmek olduğu açıktır. Erol, Ekinci, agm, s.423.

başlattığı yeni süreci kendi Avrasya politikası için hayati bir tehlike olarak görmektedir.³⁶²

Küresel ve bölgesel dengelerin belirlenmesinde önemli bir aktör olan İran'ın iç ve dış politikası, ülkedeki etnik azınlıkların varlığına bağlı olarak zayıflık göstermektedir. Bu bağlamda İran'daki Beluç isyanını anlamak için İran'ın karmaşık etno-dilsel, dinsel ve etnik kimlik politikalarının anlaşılması gereklidir. 60 milyonu aşan nüfusu, 1.648 bin km² lik yüzölçümü ve önemli jeopolitik noktalardaki hakimiyeti ile Asya'nın ciddiye alınması gereken güçlerinden biri olan İran aynı zamanda bir ırklar mozağinden oluşmakta ve Türk soyundan gelen çeşitli grupları ülkede Farslardan sonra en büyük ikinci grubu teşkil etmektedir. Bunların başında Azeri Türkleri gelmekte olup bunu Türkmenler takip etmektedir. Mozağin diğer kısmını ise Kuzistan ve İran körfezi kıyılarında yaşayan Arap kökenliler, Farslar, Kürtler, Lorlar, Talesiler, Bahtiyariler ve Beluç gruplar oluşturmaktadır.³⁶³ İranlıların çoğu Şii mezhebine mensup olup Beluçların tamamına yakını Sünni kökenlidir.³⁶⁴ İngiliz koloni yönetiminin bölgeyi terk etmesi ile İran Beluçları vatansız ve topraksız kalmıştır.

İran Belucistan'ı, İran'ın en geri kalmış ve fakir bölgeleri arasında yer almaktadır. Tahran bölgede hukuku ve düzeni sağlamakta büyük güçlük çekmekte, çıkan güvenlik sıkıntılarına müdahalesindeki sert tavır Beluçları yönetime yabancılaştırmaktadır. Sosyo-ekonomik çöküntünün ve düzen eksikliğinin sonucunda İran Belucistan'ı Pakistan'daki akrabalarının bölgeleri gibi kaçakçıların ve militanların merkezi olarak anılır olmuştur. İran Beluçları, Pakistan ve Afganistan'daki akrabaları ile devamlı irtibat halindedirler. Beluç milliyetçileri, İran Belucistan'ını Büyük Belucistan'ın bir parçası veya batı Belucistan olarak adlandırmaktadır.

Pakistan ve İran'ın sınır bölgelerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturan Beluçlar'a İran devleti tarihin her döneminde özel ilgi göstermiş, İran ilgisi ise

³⁶² Adıbelli, age, s.99.

³⁶³ Erol, Ekinci, agm, s.416.

³⁶⁴ Chris ZAMBELIS, "Balochis Intensify Rebellion in Iran", *Asia Times*, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/KB20Ak03.html, 20 Şubat 2009.

Beluçların reaksiyonu ile karşılaşmıştır. 1947 öncesinde İndus Nehri'nin İran ve Hindistan arasındaki gayrı resmi sınır olması, 1971 olaylarından sonra İran Belucistan'da hamilik iddialarında bulunmasının temelini oluşturmuştur. 1979'da İşlam Devrimi sonrası İran Beluçlara olan ilgisini sürdürmüş, stratejik gerekçelerin yanında ideolojik yayılma alanı olarak da Belucistan toprakları hedeflenmiştir. Beluç milliyetçisi Marri'nin iddiasına göre Ketta'da yaşayan ve Farsça konuşan Hazaralılar Pakistan'dan çok İran'a sempati beslemektedir. 1984 yılında Muharrem ayında Ketta'daki Hazaralar ve güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmaların ardından İran'ın Hazaralıları yatıştırarak arabuluculuğa soyunması bunun tipik bir örneğidir.³⁶⁵ Bu gibi nedenlerden dolayı Beluçlar İran'ı Belucistan'ın içişlerine karışmakla suçlamaktadırlar.

İran-Irak Savaşı'nın yaşandığı dönemde (1980-88) Pakistan'ın dolaylı yollardan olaylara müdahil olması zerine Beluçlar Ziya-l Hak'ın Pakistan'ı yerine İran'ı desteklemişlerdir. Halkın aksine Ziya-l Hak döneminde serbest bırakılan Beluç politikacıları Marri ve Bizenjo, Ziya-l Hak ile olan özel bağlarından dolayı Beluç topraklarında ABD üslerinin kurulması ve Irak'a destek verilmesine göz yummuşlardır.³⁶⁶

1990 başlarında Pakistan, Afganistan, İran, Türkiye ve Orta Asya cumhuriyetlerini kapsayan İşlam Ortak Pazarı fikri Beluçlar arasında da tartışılmış ve İşlamabad'a duydukları güvensizliğin tezahürü olarak plana mesafeli durmuşlardır. Pakistan, İran, Afganistan ve Türkiye'de sırasıyla Pencabi, Fars, Peştun ve Türklerin çoğunlukta olmasını ve yönetimi ellerinde tutmasına tepki gösteren Beluçlar, İran'daki Beluçları ve Türkiye'deki Kürtleri kuzenleri olarak görmektedir. Son olarak Beluçlar'da Pakistan'ın Hindistan'la ilişkilerini normalleştirmesinin, İşlamabad'ın Orta Asya ya da Ortadoğu devletleriyle kuracağı özel bağlardan daha iyi olacağı fikrine sahiptirler.³⁶⁷

Pakistan'daki B'nun İran uzantısı olarak görülebilecek Jundullah (Allah'ın Askerleri) rgt “İran Beluçları'nın hakları” için mücadele ettiğini

³⁶⁵ Harrison, age, s.39.

³⁶⁶ R.Khan, age, s.87.

³⁶⁷ Shah, age, s.104.

vurgulamaktadır. 2003'te Sistan-Belucistan bölgesinde artan huzursuzluklar sonucu İran güvenlik güçleri ve etnik Beluçların Jundullah örgütü ile çatışmalar çıkmıştır. Jundullah aynı zamanda Halkın Direniş Örgütü olarak da bilinmektedir.

2008 yılında Pakistan sınır muhafız birlikleri Jundullah'ın kurucusu Abdülmelik Rigi'nin kardeşi Abdülhamid Rigi ve üç örgüt üyesini Ketta'ya girmek isterken yakalanmış ve İran'a iade etmiştir. Abdülhamid Rigi'nin serbest bırakılması taleplerini reddeden İran ile Jundullah arasında çatışmalar yaşanmıştır. Jundullah, Haziran 2008 tarihinde İran sınır karakoluna saldırı düzenleyerek 16 İran polisini rehin almış ve rehinelere Pakistan Belucistan'ına geçirmeyi başarmıştır.³⁶⁸

Jundullah'ın adı en son Mayıs 2009 tarihinde Tahran'ın 1600 km güneydoğusundaki Zahedan'da bir Şii camiinde meydana gelen patlamayla tekrar gündeme gelmiştir. 25 kişinin öldüğü ve 80 kişinin yaralandığı olayı Jundullah üstlenmiştir. Saldırının ardından İran tek taraflı olarak Pakistan sınırını kapatmıştır. İran'dan resmi bir açıklama yapılmamasına rağmen Zahedan'daki olayın bu karara etkisi olduğu iddia edilmiştir. Pakistan dışişleri bakanı Mahmut Kureyşi ise iddiaları reddederek sınırın kapanmadığını, Pakistan'ın Svat Vadisi'ne insani yardım taşıyan beş İran kamyonunun sınırdan geçtiğini dile getirmiştir.³⁶⁹ Jundullah ve İran güvenlik güçleri arasında çatışmalar zaman zaman alevlenmektedir.

Adının açılımındaki dini simgelere rağmen Jundullah, El kaide ve Taliban gibi dini temelli Sünni aşırı terör örgütlerinden ayrılmaktadır. Jundullah açıklamalarında İran Beluçları'nın yaşam koşullarının düzeltilmesi uğruna savaştığını belirtmektedir. Beluç lider Abdülmelik Rigi, Jundullah'ın İran'dan koparak bağımsızlık peşinde olmadığını, Beluç azınlıkların kişilik, kültür ve inanç haklarına saygı için mücadele ettiklerini dile getirmektedir. Kasım 2008'deki röportajında Rigi, Jundullah'ın silah bırakacağını ve İran politikasına girmek

³⁶⁸ Zambelis, *Asia Times*, 20 Şubat 2009.

³⁶⁹ Abdul SATTAR, "Pakistan: Iran Partially Closes Border Crossing", <http://www.enquirerherald.com/366/story/703727.html>, 17 Mayıs 2009.

için hazırlık yaptığını duyurmuştur.³⁷⁰ Radikal İslami örgütlerin yıkıcı eylemlerine karşın, Jundullah'ın gelecekte planladığı milliyetçi hedeflerine uygun zemin hazırlamak için bölgede gerilimi tırmadığı düşünülebilir. Siyasi açılımların ardından Pakistan ve Afganistan'daki Beluçlarla birleşmeyi ya da İran içinde daha geniş özerklik hakları talep edilebilir. Jundullah'ın eylemleri ve Beluçların geleceği İran'ın vereceği tepkiye bağlı olarak şekillenecektir.

Bölgenin geleceği açısından stratejik öneme sahip İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattı projesi (IPI) , Hindistan'ın güvenlik ve maliyet konusundaki çekinceleri öne sürerek projeden çekilmesiyle kritik bir döneme girmiştir. 1994'te temeli atılan proje bu çekilmenin ardından İran ve Pakistan arasında imzalanmıştır. 14 yıl süren görüşmelerin ardından İran 25 yıllığına günlük 750 milyon metreküplük gaz akışını sağlamayı taahhüt etmiştir. Asya'nın enerjiye en çok ihtiyaç duyan devi Çin, Hindistan'ın çekilmesiyle ilgisini bu stratejik projeye yoğunlaştırarak 1 milyar metreküplük gaz alımı yapacağını belirtmiştir.³⁷¹

Beluç milliyetçiliğine karşı İran-Pakistan işbirliği Jundullah'la mücadelede de kendini göstermektedir. Yapımı planlanan enerji boru hatları aynı zamanda İran-Pakistan işbirliğine olumlu katkıda bulunacaktır. IPI boru hattı İran'ın güney Pars bölgesinden Pakistan ve Asya'nın içlerine gaz taşıırken İran ve Pakistan Beluçlarının bölgelerinden geçecektir. IPI projesinden paylarına düşen geliri elde edemezlerse Jundullah ve BÖO boru hatlarının güvenliği için tehdit oluşturacaktır. Aynı zamanda İran Belucistan'ında artan gerilim radikal Sünni İslamcıları Beluç sorununa müdahil olmaya itebilir. Jundullah'ın içine başka örgütlerden ya da istihbarattan sızma ihtimali de her zaman mevcuttur.

Bugün Beluç milliyetçileri İran ve Pakistan'ın iki yakasında yaşayan akrabaların birleşmesiyle oluşturulacak Bağımsız Belucistan fikrini tüm olumsuzluklara rağmen savunmaktadırlar. İran'daki Beluçların Pakistan'daki akrabalarına nazaran daha gevşek örgütlenmiş olmaları ve halkı temsil edecek

³⁷⁰ Zambelis, *Asia Times*, 20 Şubat 2009.

³⁷¹ Syed Fazl-e-HAIDER, "Pakistan, Iran sign gas pipeline deal", *Asia Times*, http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/KE27Df03.html, 27 Mayıs 2009.

milliyetçi liderler yetiştiremedikleri bir gerçektir. Pakistan'da federal otoritenin zayıflaması, uluslararası kamuoyunun ilgisinin tırmanan terörizme kayması ve ülkede karışıklıkların sürmesiyle gözlerin şimdilik başka konulara çevrildiği düşünülebilir. İran'ın İsrail ve/veya ABD ile girişebileceği bir savaşta Beluç kartının oynanması muhtemel seçenekler dahilinde yer almaktadır. Pakistan ve İran'da otorite boşluğu yaratacak bu tip olayların ardından şu an dondurulmuş olarak nitelendirilebilecek bu konu gelecekte bir başka olaylar dizisinin içinde kendine yer edinebilir.

1.4. PAKİSTAN-ABD İLİŞKİLERİNİN BELUÇ SORUNUNA ETKİLERİ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ABD, uluslararası politika-nın 1945'ten sonraki döneminde, Sovyetler Birliği'nin Avrasya'daki kontrolünü ve etkisini geliştirmesine karşı duyarlı olmuştur. Sovyet tehlikesinin gerçek olabileceğine inandırılan bölgedeki ülkeler, Sovyetlerin politikalarına ve ilişkileri geliştirme doğrultusundaki isteklerine hep kuşkuyla bakmışlar ve ABD'nin desteğini arar bir duruma gelmişlerdir. ABD'nin bölgenin güvenliğini sağlama ve bunu hiçbir şekilde şansa bırakmama yönündeki politikasının bu çerçevede bir süreklilik arz ettiği görülmektedir. Diğer taraftan SSCB'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir güvenlik kuşağı oluşturmak amacıyla komşu ülkeler üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir biçimde baskı oluşturması ve bazılarını egemenliği altına alması bölge ülkelerinin kuşkusunu haklı çıkardığı gibi, ABD'nin Sovyet tehdidi retoriğinin inandırıcılığını güçlendirmiştir.³⁷²

1945'ten 1991'e kadar süren Soğuk Savaş boyunca İsrail'in güvenliği, petrolün güvenliği ve Sovyet tehdidinin önlenmesi ABD'nin başta Ortadoğu bölgesi olmak üzere genel politikasında rol oynayan temel etkenler olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ortaya çıkan gelişmeler ve Amerika'nın küresel çıkarları çerçevesinde ortaya çıkan yeni rol bağlamında ABD, geleneksel yalnızcılık politikası olarak bilinen ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar döndüğü Monroe Doktrini'ni terk etme kararı almış ve batının çıkarlarını koruma görevini üstlenmiştir. Bu rol bağlamında Truman Doktrini ve

³⁷² Armaoğlu, age, s.419- 420.

Marshall planı çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapıldığı gibi Sovyetlerin yayılmasını önlemek amacıyla başta NATO olmak üzere bazı güvenlik önlemlerine başvurulması söz konusu olmuştur. Bu amaçla İngiltere tarafından oluşturulmaya çalışılan Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nin gerçekleşme olasılığının olmadığı, 1951 ve 1952'de Mısır ve İran'da ortaya çıkan gelişmelerle belirginleşmesiyle beraber Bağdat Paktı adıyla kurulan yeni güvenlik düzenlemesini Arap ülkeleri ile bir işbirliği oluşturmak yerine yeni bir takım düşmanlıkların temelini oluşturduğu görülmüştür.³⁷³

18. ve 19. yy dünya politikasına yön veren güçlerin Orta ve Güney Asya'da egemenlik kurma mücadelesini konu alan I. Büyük Oyun'daki stratejik önemi dışında, Belucistan yakın döneme kadar ismi bilinmeyen bir kabile bölgesi olarak dış dünyadan izole biçimde varlığını sürdürmüştür.³⁷⁴ Hindistan'ın bağlantısız devletler hareketine katıldığı 1950'li yıllarda ABD'nin bölgede etkinliğini artırmaya dönük müttefik arayışına bağlı olarak, Pakistan ve Belucistan, Hindistan'ın kaybedilmesinden doğan boşluğun doldurulması ve Sovyet yayılmasına karşı önemi birbirine paralel olarak tekrar dünya gündeminde hak ettiği öneme kavuşmuştur. Hindistan karşısında kendini dış yardım almaya muhtaç hisseden İslamabad yönetimi uzatılan eli geri çevirmemiştir. Komünizmle mücadele yıllarında kurulum ideolojisinde Cinnah dönemindeki "yarı seküler-yarı İslami" politikaları sürdüren Pakistan'ın, Komünizm'e karşı doğuştan dirençli olduğu varsayılarak Batı Blokuna dahil edilmesi, CENTO ve SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı)'ya katılımının önü açılmıştır.³⁷⁵ Diğer yandan "demokratik bir müttefik" olarak Pakistan aynı zamanda İslam dünyasına Batı'yla barışık-ılımlı İslamı benimseyen bir model olarak teşvik edilmesi düşünülmüş ancak Arap devletleri ile beklenen yakınlaşma sağlanamamıştır.

³⁷³ Arı, age, s.218-219.

³⁷⁴ Keşmir ve Doğu Pakistan olaylarından sekiz sene önce, 1962 yılında, ABD başkanı Kennedy ve danışmanı Kissinger'ın Pakistan'ı ziyareti sırasında Belucistan karışık bir dönemden geçmektedir. Pakistanlı bir gazetecinin Belucistan'a dönük ABD politikasıyla ilgili sorusu üzerine Kennedy tedbirsizce "Bana bu soru yöneltilmeseydi, Belucistan sorunundan haberdar olmayacaktım." şeklinde yanıt vermiştir. HARRISON, *International Security*, s.152.

³⁷⁵ Wilber, age, s.317.

1960'lı yılların başında ABD-Pakistan işbirliği, Pakistan'ın Çin'e yakınlaşması ile duraksamaya uğramış, bölgesel dengelerde ABD yeni müttefiki Hindistan'ı desteklemeye başlamıştır. 1970-1971 yıllarında yeniden alevlenen Keşmir meselesinin arabuluculuğun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ABD dış politikasında yeni düzene yönelmiş, SSCB karşısında Çin ile diplomatik bağlarını sağlamlaştırmayı seçmiştir. Henry Kissinger'ın 15 Temmuz 1971 tarihinde Pekin'i ziyaretini takiben 9 Ağustos 1971 tarihinde Hint-Sovyet Dostluk Andlaşması'nın imzalanması Pakistan'ı Keşmir mücadelesinde yalnızlaştırırken, Hindistan'a önemli avantajlar sağlamıştır.³⁷⁶ ABD-Çin yakınlaşması kısa dönemde Pakistan'la ilişkileri geri planda bırakarak iki devletin farklı yollara gitmesine neden olmuş, ilişkiler rutin ekonomik ve askeri destek yardımlarıyla sınırlı kalmıştır.

ABD bölgede önemli müttefiki olan Pakistan'ı Hindistan karşısında yalnız bırakmamak için Bangladeş olaylarında Pakistan'ın tarafında yer almıştır. Bangladeş krizinin başlangıcında Hindistan'ın Pakistan'la savaşacağına kesin gözüyle bakılmıştır. 28 Mayıs 1971 tarihinde Başkan Nixon, Yahya Han ve Gandi'ye birer mektup yazarak savaşın tehlikelerine dikkat çekmiştir. Dönemin ABD politikası Hindistan ve Pakistan'ı baskı altına alarak taraflar arası diplomatik temasların yeniden başlaması ve soruna politik bir çözümün bulunmasıdır.³⁷⁷ Hint ve Pakistan kuvvetlerinin Doğu Pakistan sınırlarından aşamalı olarak çekilmesi ve ABD desteğiyle Pakistan, BM Barış Gücü'nün belirlenecek sınırdaki görev yapmasını önermiştir. Hindistan bu öneriyi krizin sınır problemleri kaynaklı değil, Doğu Bengal'deki durum nedeniyle geliştiğini ileri sürmüştür. 3 Aralık 1971 tarihinde savaş başladığında Başkan Nixon, Hindistan'ın ABD'ye gerekli zamanı vermediği gerekçesiyle Hindistan'ı saldırgan olarak nitelemiştir. Ayrıca ABD resmi görevlileri Doğu Pakistan'da yaşanan sivil kayıpları soykırım olarak adlandırmaktan kaçınmışlardır.³⁷⁸

³⁷⁶ Cohen, age, s.306.

³⁷⁷ Khan, *Asian Ethnicity*, s.283.

³⁷⁸ Philip OLDENBURG, "The breakup of Pakistan", iç. **Making U. S. Foreign Policy Toward South Asia: Regional Imperatives and the Imperial Presidency** (der. RUDOLPH, Lloyd I., RUDOLPH, Susanne Hoeber), Indiana University Press, 2008, s.336-347.

1971 tarihinde Pakistan'ın doğu kanadının kaybedilmesi ve savaşın yarattığı mağlubiyet psikolojisi ile Pakistan'da nükleer silah projelerinin başlamasıyla Carter Doktrini Pakistan'ı hedef alacak yaptırımları harekete geçirmiştir. 1977 tarihinde General Ziya-ül Hak'ın askeri darbeyle yönetimi devralmasının ardından ilişkiler en alt düzeye inmiş, ABD Büyükelçiliğinin yakılması ve çeşitli bilgi merkezlerinin saldırıya uğraması ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Bu olumsuzluklara rağmen uluslararası konjonktür ABD'nin bölgede önemli bir pivot ayağını kaybetmesi ve Islamabad'ın Batı ile olan bağının kopmasını engellemiştir.³⁷⁹

İslamabad'daki ABD temsilcileri Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin bölgedeki kalıcı çıkarlarını şekillendirecek çalışmalarını sürdürmüştür. Pakistan nükleer programını yakından takip etmek, Pakistan'a demokrasi ihracı çalışmaları, Hindistan-Pakistan krizinde aktif rol oynamak için gerekli altyapının sağlanması ve uyuşturucu trafiğinin kontrol altına alınmasına dönük çabaların yoğunlaştığı bir dönemde Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ABD-Pakistan stratejik müttefikliği çalışmasının temelleri atılmıştır. ABD'nin Pakistan'la inişli çıkışlı ilişkilerine rağmen Belucistan bölgesi, SSCB'nin 1979 Afganistan işgaline kadar ABD-Pakistan ilişkilerinde kayda değer öneme sahip olmamıştır.³⁸⁰

Jeopolitik temel olarak bir devletin dünya üzerindeki konumunun o devletin dış politikasını şekillenmesi ile ilgilidir. Pakistan'ın jeopolitiği dünya düzeni içerisinde diğer bölgeleriyle birlikte Belucistan'ın önemini belirlemektedir. Belucistan jeopolitik olarak bölgesel ve küresel bağlamda kritik öneme sahip ve nispeten sınır güvenliği bakımından zayıf bir bölgede bulunmaktadır. Beluçlar, tarih boyunca politik ve sosyo ekonomik düzensizliğin hakim olduğu topraklarda yaşamışlardır.³⁸¹

Afganistan'ın SSCB işgaline uğramasının ardından Batı politik karar vericilerinin bölgeye ilgisi artmış, Carter döneminde Basra Körfezi'nin savu-

³⁷⁹ Harrison, *International Security*, s.153.

³⁸⁰ Cohen, age, s.302.

³⁸¹ Siddiqi, age, s.40.

nulması için Belucistan'ın önemi ABD tarafından vurgulanmaya başlamıştır. Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Brezezinsky, Belucistan'ın ABD-Pakistan ittifakı kapsamında ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Brezzinsky'nin icat ettiği ve Pakistan yönetiminin şiddetle benimsediği senaryo, Basra'ya 600 km'den daha yakın olan Belucistan topraklarının Sovyet kontrollü Büyük Afganistan'a ilhak edilmesidir. Afganistan işgalinin ardından Beluç sorununun son derece rahatsız olan İran ve Pakistan liderleri diğer yandan, Moskova'nın gerilla savaşı taktiğini benimseyen Beluçlara uzun vadede destek sağlayacağı şeklinde olmuştur. Senaryo en dar kapsamıyla düşünüldüğünde bile SSCB'nin Beluç kartını Pakistan ve İran'a karşı baskı unsuru olarak kullanabilmesi ya da askeri amaçlarla Beluç limanlarından yararlanabilmesi ihtimali düşünülmüştür.³⁸²

Sovyetler Beluç kartını kullansın ya da kullanmasın, Sovyet etkisi ve korkusu, Güneybatı Asya'da ardı ardına gelen gelişmelere ivme kazandırır yönde olmuştur. Rıza Şah'ın İran Beluçları'na operasyon yapmasının ardından İran'da Beluç direnişi başlamış, Irak'ın da desteğiyle hareket 1970'lerde komşu Pakistan'a sıçramıştır.

1979 tarihinde Afganistan'ın işgali ile birlikte, uluslararası toplum, yönetimdeki ABD başkanlarının kendi adlarıyla sunduğu doktrinleri peş peşe duymaya alışmıştır. Reagan Doktrini radikal İslam'ı desteklemenin muhtemel sonuçlarını görmezden gelmiş, mücahit hareketinin kazandığı başarılar karşısında ABD onları en iyi "Sovyet karşıtı savaşçılar" olarak görmüştür. Clinton Doktrini, nükleer konulara ve Afganistan'daki Usame Bin Ladin'in varlığına yoğunlaşmıştır.³⁸³ Buna rağmen, bugüne kadar hiçbir doktrin Taliban ve El-kaide'nin ortaya çıkışına büyük katkısı olan eğitim sisteminin çöküşünün nedenlerini, laik eğitim sisteminin İslami eğitim veren medreselerle yer değiştirmesini ve toplumsal hayattaki çöküşün nasıl düzeltileceği konularına değinmemiştir.

³⁸² R. Khan, age, s.98- 99.

³⁸³ Cohen, age, s.304.

Afganistan'ın işgalini büyük bir fırsat olarak gören ve bugünkü Afganistan'ın şekillenmesinde büyük payı olan General Ziya-ül Hak'ın ölümüyle 1988 yılından sonra ABD-Pakistan ilişkilerinin geleceğine dönük olumlu tablolar iki devletin perspektifine hakim olmuştur. ABD'nin Pakistan'dan görünür beklentisi demokrasiyi benimsemiş, komşularıyla sorunsuz ve sağlam ilişkilere sahip, küresel ekonomiye geçişi başarıyla gerçekleştirmiş bir müttefiktir. İşin gerçek yüzünde Afgan direnişine verdiği kayıtsız şartsız desteğinin ödülü olarak Batılılarca "Demokrasi Çağı" diye adlandırılan Ziya-ül Hak döneminde Pakistan kurumlarının yozlaşmayı sürdürmesi vardır.³⁸⁴ Afganistan'daki radikal İslami gruplara para akışı devam ederken, ABD yalnızca Pakistan'ın hız kazanan nükleer çalışmalarını biçimlendirmede etkin olabilmıştır.

SSCB ile girdiği küresel mücadele yarışını 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla kesin biçimde kazanan ABD, bu zaferin meyvelerini tam olarak toplayamadan çok ciddi bir açmazla karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin çoğu zaman tek başına karar vererek gerçekleştirdiği eylemleri SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın olmadığı bir dünyada daha sık ve derinlemesine sorgulanmaya başlanmıştır. Küresel varlık nedenini meşrulaştırma, 1991-2001 döneminde ABD'nin en fazla gayret sarf ettiği alanlardan biri haline gelmiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları, bu meşruiyeti ABD'ye sağlamıştır. 2001 tarihi ABD'nin arayışının, 21.yy'a hazırlık devresinin sona erdiği, başatlığını devam ettirmek için planlama aşamasından eylem aşamasına geçtiği yıl olmuştur.³⁸⁵

Bill Clinton'un başkanlık süresinin son iki yılında ve 11 Eylül saldırılarının ardından gelen Bush doktrini'nin ilk yılında ABD yönetimi Pakistan'ı ihmal etmeye devam etmiştir. Bush Doktrini ikinci yılı ile birlikte başkan Jimmy Carter'ın Pakistan'a yaptırım politikası terk edilerek sözde "küresel terörizmle savaşın" Afganistan ayağına destek veren Pakistan'a ABD yardımları artarak

³⁸⁴ Khan, *Asian Ethnicity*, s.286.

³⁸⁵ Çağrı ERHAN, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", iç. **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye** (der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.57.

sürdürülmüştür. Taliban ve El-Kaide ile savaşta Pakistan ABD kuvvetleri için üs olmayı sürdürmüştür.³⁸⁶

11 Eylül 2001 tarihinden sonra Pakistan ABD için eksen ülke olma özelliğini sürdürerek, terörizmle savaşta başlıca hareket noktalarından biri olmuştur. Pakistanlı liderler ABD ile “diplomatik” pazarlıkları sürdürürken ABD ise bölgesel ve küresel hedeflerine ulaşmada Pakistan’ı kullanmaya devam etmiştir. Pakistan ordusunun güçlenmesi ve iç isyanları bastırmada yeni olanaklara kavuşması, azınlıklar nezdinde ABD karşıtlığının yaygınlaşmasına ve Pakistan’a olan nefretin büyümesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin Orta Asya bölgesi çatışma potansiyeli olan tarihi- kültürel etmenlerin, kabilesel ve dini faktörlerin karışımından oluşan, etnik bağlamda kırılgan ve istikrarsız bir yapıya sahip olmaya devam etmektedir. Bugün bölge üzerinde (askeri, siyasi, stratejik ve ekonomik) plan ve proje tasarlayanlar sadece Rusya ve Çin değil, bunların yanı sıra Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve hepsinden önemlisi ABD’dir.³⁸⁷

2006 yılında dönemin Amerikan dışişleri bakanı Rice’in, Ortadoğu turu sırasında yeni bir Ortadoğu’dan bahsetmesi ABD’nin dünya politikasından vazgeçmediğini göstermiştir. Bu bağlamda beyin fırtınalarının en popüler konusuyken dünyanın bir bölümünü yeniden şekillendirmek için BOP devreye sokulmuş ve daha sonra da sessiz sedasız rafa kaldırılmıştır.³⁸⁸ Demokrasiyi yayma yaklaşımı ile rejim değişikliği stratejisi arasında ayırım gözetmeksizin ulusal çıkarlarını hayata geçirmede engel teşkil eden unsurları, ABD yönetiminin askeri müdahale, diplomatik veya ekonomik baskılar gibi zorlayıcı yöntem-

³⁸⁶ 2001 Afganistan operasyonunda ABD’ye destek veren Pakistan’ın 2001-2002 döneminden kalan bir milyar dolarlık borcu silinerek, 2004 tarihinden itibaren verilmesine başlanacak beş yıllık süreyi kapsayan 3,2 milyar dolarlık yardım paketi onaylanmıştır. ABD yardımları elbet karşılıksız olmamıştır. Tüm yardımlarda olduğu gibi 2004 paketinin koşulları nükleer silahsızlanma, demokratikleşme ve terörizme karşı işbirliği gibi Pakistan’ın iç dinamiklerinden ötürü mesafeli durduğu maddeleri içermiştir. Yapılan yardımlara Pakistan açısından bakıldığında ABD’ye verilen desteğin Hindistan’la bölgesel rekabet ve başta azınlıklar olmak üzere iç güvenlik konularında politik, ekonomik ve askeri tavizler koparmak şeklinde algılandığından bahsetmek mümkündür. Cohen, age, s.308.

³⁸⁷ Şatlık AMANOV, “ABD-Orta Asya İlişkilerinin Tarihsel Karakteristiği ve Güncel Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme”, iç. EROL, Mehmet Seyfettin (Der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.139.

³⁸⁸ Adıbelli, age, s.56.

lerle ortadan kaldırmaya gayret etmektesi, ABD'nin Ortadoğu politikalarının ve dolayısıyla da BOP'un uluslararası meşruiyet kazanmasına engel olmuştur. ³⁸⁹

Halford Mackinder'in 1904'te Avrasya toprakları üzerinde merkezi kuvvet olmanın önemine değindiği teorisi ya da Mackinder'in ifadesiyle "Dünya Adası", ABD'nin 20.yy'ın ikinci yarısındaki çevreleme politikasını şekillendirmiştir. BOP'un başarısız olmasının ardından bugün de ABD'de hakim olan düşünce; Avrasya'daki kaynaklara sahip olan gücün, Amerikan çıkarlarını tehdit edeceği yönündedir. Küresel olarak angaje olmuş bir Amerika'nın, karmaşık Avrasya güç ilişkileriyle nasıl baş edeceği ve özellikle de belirleyici ve düşman bir Avrasya gücünün ortaya çıkışını önleyip önleyemeyeceği sorunu, Amerika'nın küresel önceliğini sağlayabilme yeterliği açısından önem taşımaya devam etmektedir. ³⁹⁰

Başkan Obama'nın 20 Ocak 2009 tarihinde göreve başlamasının ardından ABD dış politikasının yeni önceliği de belli olmaya başlamıştır. Yeni dönemde, ABD yıllar önce Mackinder'in çizdiği rotasına yani Avrasya'ya yönelmeyi tercih etmiştir. Bu dönemde ABD için ana rota Brzezinski tarafından Avrasya olarak belirlenmiştir. ³⁹¹ Clinton yönetiminin özellikle ikinci döneminde siyasi ve fiziki coğrafyanın özelliklerini göz ardı eden yeni bir Avrasya stratejisi uygulamaya kalkmasıyla birlikte ABD, Avrasya'da dramatik bir düşüşe geçmiştir. Bush yönetimi göreve gelir gelmez ağırlığı Avrasya'dan Ortadoğu'ya ve İsrail merkezli saldırgan bir politikaya kaydırarak Brzezinski stratejisinden uzaklaşarak Kissinger'a yaklaşmıştır. Bush yönetiminin sekiz yıllık döneminde ağırlıklı olarak ABD dış politikası Ortadoğu ve daha özel olarak da İsrail'in güvenliği üzerinden şekillenmiştir. ³⁹²

³⁸⁹ Musaoğlu, Efeğil, "Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi Uygulanabilir mi ?", **Akademik Ortadoğu**, Cilt:1, Sayı:2, Mart 2007, s.18.

³⁹⁰ Erol, Tunç, agm, s.7.

³⁹¹ Brezezinski, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Avrasya rotasını yeniden güncelleyen ikinci Mackinder olmuştur. Başkan Obama'nın akıl hocasının Brezezinski olması onun meşhur eseri "Büyük Satranç Tahtası'nı" bir kez daha gündeme getirmiştir. Cumhuriyetçi Kissinger'ın demokrat versiyonu olarak adlandırılan Brezezinski başından beri Bush yönetiminin Ortadoğu ve İsrail merkezli politikasına soğuk bakmaktadır. Brezezinski'ye göre Bush'un politikaları ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki geleneksel politikalarına benzemektedir. Adıbelli, age, s.20.

³⁹² Adıbelli, age, s.19-20.

Avrasya bağlamındaki güç mücadelesi kendisini ilk defa 11 Eylül sonrası ortaya koymamıştır. Yüzyıllara dayanan bir geçmişe sahip olan bu güç mücadelesi yakın dönemde kendisini SSCB'nin dağılması ile birlikte bir kez daha yoğun bir şekilde gündeme taşımıştır. Jeostratejik olarak bu imparatorluğun yıkılması aynı zamanda 40 yıldır ABD'yi Avrasya'dan uzak tutma çabalarının da sonu olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin tarihinde ilk defa bir taraftan Çin sınırına kadar Avrasya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine, diğer taraftan da Avrasya'nın güney sınırı olan İran Körfezi'ne kadar nüfuz etme imkanını elde etmesiyle de Avrasya jeopolitiği üzerinde “Yeni Büyük Oyun” başlamıştır. Başta ABD olmak üzere Çin, Almanya eksenli AB ve Rusya Federasyonu Avrasya'ya yönelik olarak küresel beklentilerine cevap verecek ciddi stratejiler geliştirmişlerdir.³⁹³

Birinci Büyük Oyun'un hedef ve belirleyici ülkesi Hindistan olup, İngiltere ile Rusya arasında ortaya konulan bu oyunda Afganistan büyük bir önem arz etmiştir. İngiltere bu oyunda galip gelmiştir. Yenilen Çarlık Rusya'sı sadece bu oyunu değil, imparatorluğunu da kaybetmiştir. İkinci Oyun Soğuk Savaş'ın son yıllarında oynanmış, 1979'da Afganistan'a giren Rusya, yine kaybederek bu sefer de Sovyet imparatorluğunu dağıtmak zorunda kalmıştır. Yeni Büyük Oyun'da, Rusya artık daha dikkatlidir. Tarihsel tecrübesini, en büyük hasmına karşı bir avantaja çevirmenin ve bir kez daha kaybetmemenin peşindedir. Çünkü Rusya bu sefer bekası için oynamaktadır.³⁹⁴

ABD'nin Irak ve Afganistan operasyonları ile daha fazla meşgul olmasını fırsat olarak değerlendiren Rusya 2007-2008 döneminde de askeri, enerji ve ekonomik alanlarda bölge devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir.³⁹⁵ Askeri alanda Orta Asya devletleri arasında birleşik askeri-siyasi

³⁹³ Mehmet Seyfettin EROL, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası”, iç. Mehmet Seyfettin EROL (der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.8-9.

³⁹⁴ Mehmet Seyfettin EROL, “Türkiye Yeni Büyük Oyun'a Ne Kadar Hazır? ”, **Yarımlar İçin Düşünce**, Yıl:4, Sayı:44, Haziran 2009, s.47.

³⁹⁵ ABD'nin Orta Asya ve Kafkasya bağlamında Avrasya'ya yönelik politikalarında Rusya'yı tedirgin eden diğer bir etken de son yıllarda BDT ülkelerinde birbiri ardına yaşanan “renkli devrimler” gelmektedir. Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan, Moldova ve Özbekistan'da Rusya yanlısı yönetimlere karşı iktidar değişimi girişimleri, Gürcistan ve Moldova dışında başarısız olmuştur. Rusya bu girişimlerin

örgütlenme kurmak için çabalarını hızlandıran Rusya, eski Sovyet savunma sanayi alt yapısını modernleştirmek amacıyla bölge ülkelerine modern silahlar satmaya başlamıştır. Özbekistan'a modern seyrüsefer sistemleri ile hava savunma silahları hibe eden Rusya, karşılığında Navoi'deki Özbek Hava Üssünü kullanma izni almıştır. Kazakistan'ın deniz donanması için küçük ve büyük tonajlı askeri gemiler inşa edecek olan Rusya, bu ülkeye S-300 ve S-400 taktik füzeler satacaktır. Müşterek Güvenlik Anlaşması Örgütü üyeleri arasında güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesini arzulayan Rusya bu örgütün ŞİÖ ile güvenlik işbirliği anlaşmasını imzalaması için yoğun çaba harcamıştır. ŞİÖ bünyesinde askeri birimlerin kurulmasını öneren Rusya 2007'de Barış Görevi isimli askeri tatbikatların gerçekleştirilmesine ön ayak olmuştur.³⁹⁶

Renkli devrimlerle eski SSCB coğrafyasına yerleşen ABD, Özbekistan'daki Hanabad (K-2) askeri üssünden 2005 yılının son aylarında çıkartılmıştır, Kırgızistan'da Manas Askeri Üssü'nde de varlığını sürdürme çabasındadır. Lale devrimi ile iktidara getirdiği Bakiyev yönetiminin Moskova'ya yönelmesi ve ardından üssün yıllık kira bedelini 75 kat artırmak suretiyle 150 bin dolara çıkarması ve 2006 Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) zirvesinde alınan karar doğrultusunda üssün terk edilmesi için Washington yönetimine verdiği dolaylı mesajlar Pentagon'u rahatsız etmektedir.³⁹⁷

Orta Asya'daki varlığı Rusya ve Çin tarafından sonlandırılmaya çalışılan ABD'nin, Güney Asya'daki müttefiki Pakistan, dış politikasında bölgesel inisiyatifini artırma çabaları, özellikle de İslam Dünyası ile ilişkiler bağlamında yeni bir sürece yönelme çabası içerisinde. Bu noktada Türkiye-İran-Pakistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, Pakistan-İran ilişkilerinde nükleer teknoloji transfe-

amacının ABD'nin bölgede nüfuz sahibi olmak istemesine inanmakta ve batılı STK'lar tarafından finanse edildiğini düşünmektedir. Bu çerçevede Rusya 2006 içinde çıkarılan bir yasa ile Rusya'daki yabancı destekli STK'ların büyük çoğunluğunu ya kapatmış ya da etkisiz hale getirmiştir. Havva KÖK, "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi", iç. Mehmet Seyfettin EROL (der.), **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.109.

³⁹⁶ Ertan EFEGİL, "Orta Asya'da Güç Mücadelesine Genel Bakış", iç. Mehmet Seyfettin EROL (der.), **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s.74-75.

³⁹⁷ Erol, "ABD-Rusya-Türkiye'nin Avrasya Satrancı", 07 Şubat 2008.

rinin ön plana çıkması ve Pakistan dış politikasında Batı ekseninden Doğu ek- senine doğru somut kayışı beraberinde getirmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ne gözlemci üye olan Islamabad yönetiminin Şubat 2006'dan itibaren ŞİÖ'ye tam üye olma girişimi, Çin'den tam destek almakta ve bu gelişme ABD yönetiminde derin rahatsızlık ve kaygıya neden olmaktadır. Nükleer Pakistan'ın hazmedilememiş olması, 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren Pakistan'ın nükleer inisiyatifinin Batı tarafından "radikal dincilerin", "teröristlerin" eline geçme olasılı- ğına karşı sınırlandırılmaya çalışılması ve İran örneğinde de görüldüğü üzere bu bilgi ve teknolojinin başka İslam ülkelerine kayma ihtimali gerekçe gösterile- rek Islamabad bu hususta pasifize edilmeye çalışılmaktadır.³⁹⁸

Günümüzde Pakistan-ABD ilişkilerine son dönemde damgasını vuran en büyük olay küresel terörizmle mücadeledir. Belucistan Güney Asya'daki stratejik konumu ve zengin enerji kaynaklarıyla Avrasya'da dönen Yeni Bü- yük Oyun'da terörizmle mücadele ve enerji projelerinde dolaylı bir oyuncu olarak yerini almaktadır.

ABD yönetiminin terörizmle mücadelesinde beklediği desteği vereme- yen Pakistan'a Belucistan üzerinden mesajlar vermeye başlamıştır. ABD resmi görevlilerine göre 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Afganistan'da denetimi kaybetmeye başlayan ve ABD kuvvetlerinden kaçan Taliban militanları Belucistan'da yerleşmeye başlamıştır. Özellikle başkent Ketta'nın dış çeperin- deki mülteci kamplarında saklanan Taliban militanları, Afgan sınırından geçe- rek NATO kuvvetlerine saldırmakta ve önemli zayıat vermektedir. Operas- yonların devam ettiği KBSV ve FİKB, El Kaide ve diğer İslamcı militanların yer- leşim yeri iken Belucistan toprakları Afgan Talibanlarının yeni merkezi olma yolunda ilerlemektedir.³⁹⁹ Militanların Belucistan'da saklanmakta olduğu iddia- larının doğruluğu tartışmaya açık olmakla beraber terörle mücadele konusu-

³⁹⁸ Erol, "Butto Neden Öldürüldü? ", 28 Aralık 2007.

³⁹⁹ Taliban dışında El Kaide'de de Ketta'da faaliyet göstermektedir. Basında çıkan bir haber El Kai- de'nin iki numaralı ismi Ayman El Zevahiri'nin Ketta'da saklandığını iddia etmiştir. Güvenilir Pakistan istihbarat bilgilerine dayandırılan haberde Ağustos 2008'de yoğunlaşan insansız uçakların operasyonu sonucu Zevahiri'nin önce Güney Veziristan'a ardından Belucistan'a geçtiği bildirilmiştir. Belucistan sınırından Afganistan'a geçen Zevahiri'nin Aralık veya Ocak ayında tekrar Ketta'ya döndüğü iddia edilmektedir. "Ayman Al-Zawahiri in Balochistan?", **Daily Times**, http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009\05\13\story_13-5-2009_pg7_12, 13 Mayıs 2009.

nun Pakistan, Belucistan ve ABD için iki önemli açmazı vardır. Bunlardan birincisi CIA'e ait insansız uçakların⁴⁰⁰ mevcut ve gelecekteki saldırılarının Pakistan ve Belucistan içinde yarattığı gerilim, ikincisi terörizmle mücadelede taraflar arasında derin fikir ayrılıkları ve koordinasyon eksikliğidir.

Devlet başkanı Asif Ali Zardari, Pakistan hükümetinin ve halkının mevcut insansız uçak saldırılarından rahatsızlık duyduğunu ve Afganistan'da terörle mücadele bağlamında Pakistan'ın önerilerinin dikkate alınmadığından şikayet etmektedir. Taraflar arasında anlaşma sağlandığı takdirde insansız uçak saldırılarının sonlandırılmasını arzuladığını dile getirmiştir.⁴⁰¹ İnsansız uçak saldırılarında Zardari'yi endişelendiren durum, KBSV ve FİKB'deki operasyonların yarattığı sivil kayıpların yanında hükümetinin halk nezdinde meşruiyetini kaybetmesi ve seçimlerde oy kaybı yaşaması ihtimalidir. Operasyonlarda yaşanan sivil kayıplar resmi rakamlara göre beş yüz civarındadır. İslamabad aynı zamanda CIA insansız uçaklarının Pakistan içlerindeki hedeflere saldırmasının ülkenin bağımsızlık ve egemenliğine tehdit oluşturduğunu, operasyonların Pakistan halkının kinine sebep olarak ABD karşıtlığını güçlendirdiğini vurgulamıştır.⁴⁰²

Pakistan otoritelerinin maruz kaldığı "terörle mücadele" baskısı, operasyonların sonuçlarıyla yüzleşmedeki isteksizlik ve kafa karışıklığı Pakistan hükümetinin ABD'den taleplerine de yansımıştır. Mian Khursheed'in tespitiinde bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Pakistan hükümeti topraklarında insansız uçak saldırılarına karşı çıkarken terörle ortak mücadele bağlamında ABD'den insansız uçak almak istemektedir. Farklı çevreler insansız uçaklara ve onların etkinliğine karşı çıkan Pakistan'ın bu talebindeki ısrarcılığına anlam verememiştir. ABD yetkililerine göre insansız uçaklar militanlara karşı etkin saldırı sağlarken diğer yandan Pakistan ordusunun yükünü hafifletmek-

⁴⁰⁰ CIA insansız uçaklarının Afganistan ve Pakistan'a yönelik sınır ötesi operasyonlarda kullanılması Bush doktrininin "küresel terörle mücadele" bağlamında alınan kararları arasındadır. Müttefik kuvvetler bir yandan Afganistan'da El-Kaide ve Taliban ile mücadele ederken diğer yandan insansız uçaklar da tespit edilen hedefleri bombalamaktadır.

⁴⁰¹ "US has promised no drone strikes in Balochistan: Zardari", **DailyTimes**, http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009\04\09\story_9-4-2009_pg1_1, 9 Nisan 2009.

⁴⁰² "Pakistan concerned over US aid terms", **The Post**, http://www.thepost.com.pk/MainNewsT.aspx?bdtl_id=15680&fb_id=2&catid=14, 17 Nisan 2009.

tedir. Pervez Müşerref döneminde ABD'ye Pakistan'ın kuzeybatısındaki kabile bölgelerinde bu tür operasyonların gerçekleştirilmesi izni verilmiş, Asif Ali Zerdari de Obama doktrini çerçevesinde yeni yönetimle anlaşarak operasyonların devamını garanti altına almıştır.⁴⁰³

İnsansız uçakların kullanım alanı ve kapsamının genişletilme çabaları Afganistan ve Pakistan'daki militanlarla mücadelede Beyaz Saray'ın önceliği haline gelmiştir. Bununla birlikte ABD yönetimi içinde operasyon alanının genişletilmesi konusunda ortak fikir oluştuğunu söylemek için henüz erkendir. Obama doktrininin fikir babaları da CIA insansız uçaklarının Belucistan sınırında kullanılıp kullanılmayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüştür. ABD, Belucistan'ı militanlar cenneti olarak görmesi kararlığının Pakistan hükümetince paylaşılmasını beklemektedir. Afganistan'daki NATO birliklerine saldıran Talibanların karar merkezi olan Ketta şurasıyla mücadele etmesi için İslamabad'a baskı yapılmaktadır. ABD'li uzmanlara göre Belucistan bölgesinde Taliban'a doğrudan destek verilmese bile en azından militanların kendilerini güvende hissetmesi için pasif destek sağlanmaktadır.⁴⁰⁴ Fikir ayrılıklarına rağmen ABD yönetimi Belucistan'da başlatmayı tasarladığı operasyonu meşru zemine taşımak için şartları olabildiğince esnetmeye çalışmaktadır.

ISI direktörü General Ahmed Shuja Paşa, CIA şefi Leon Ponetta ve Ulusal İstihbarat Direktörü Dennis Blair'in 2009 Nisan ayında Washington'daki toplantısında, iki istihbarat kurumunun son zamanlardaki uyumsuzluğunu gidermeye yönelik temaslarda bulunulmuştur. Ahmed Shuja Paşa, ABD temsilcilerine terörizme karşı mücadelede her şeyin yapıldığına dair teminat vererek ABD'nin ISI'yı eleştirmek yerine istihbarat paylaşımı yapmasını talep etmiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Mian KHURSHEED, "Pakistan Rehearses Its Two-Step on Airstrikes", **New York Times**, http://www.nytimes.com/2009/04/16/world/asia/16pstan.html?_r=1&ref=asia, 15 Nisan 2009.

⁴⁰⁴ Jackie NORTHAM, "U.S. May Expand Anti-Militant Efforts To Baluchistan", http://www.balochonline.com/index.php?option=com_content&view=article&id=316:b&catid=1:balochistan&Itemid=18, 1 Nisan 2009.

⁴⁰⁵ "CIA, ISI to fight terrorism jointly", **The Post**, http://www.thepost.com.pk/Ba_ShortNewsT.aspx?fbshortid=4002&bcatid=14&bstatus=Current&fcid=14&fstatus=Current, 17 Nisan 2009.

Tüm dünyanın tepkisini çeken ve Svat halkına ihanet olarak adlandırılabilir uygulamaya aşırılıklarla mücadele Pakistan'ın politikalarına ve güvenilirliğine ciddi darbe vurmuştur. Pakistan, Cinnah'ın hedeflediği vizyondan, ideallerden ve Müslümanların oluşturduğu modern bir devlet görüntüsünden günden güne uzaklaşmaktadır.

Pakistan ordusu 1950'li yıllardan itibaren yapılan yardımlarla aşırı büyümüş ve demokratik taleplere kulak tıkamıştır. Ülkenin ticari, sivil ve siyasi hayatında varlığını hissettirmektedir. ABD, Pakistan'dan bölgesel ve küresel çıkarları doğrultusunda etkin rol oynamasını beklemektedir. Asıl sorun Pakistan'ın geçmişten gelen bağlarından ve korkularından kopamamaya ülke güvenliği için sağlanan yardımları kendi stratejik hesapları doğrultusunda kullanmasıdır. Bu nedenle ordu ve federal yönetim militanlarla mücadelede isteksiz davranmaktadır.

Zerdari ve çalışma arkadaşlarının ABD ile ilişkilerde beklenen performansı sağlayamaması, Pakistan hükümetine "taze kan" getirebilecek ve ABD ile uyumlu olabilecek birtakım devlet adamlarının isimlerinin tartışılmasına yol açmıştır.

Washington Post gazetesinde çıkan bir haber, Pakistan'daki yargı krizi sırasında Hillary Clinton ve Richard Holbrooke'un eski başbakan Navaz Şerif'le telefon görüşmeleri yaptığını iddia etmiştir. Habere göre ABD resmi görevlileri Şerif'in devlet başkanı ya da başbakan olmasına itiraz etmeyeceklerini dile getirmiştir. Pakistan hükümetinin geleceğini ilgilendiren bu konuda, ABD'nin planladığı önemli mevkilerde görev alması uygun görülen kişiler arasında mevcut devlet başkanı Asif Ali Zerdari, eski başbakan Navaz Şerif ve General Asfak Kayani'nin adı geçmektedir. Bu üçlünün Taliban'a karşı kuvvetli bir cephe oluşturacağı konuşulmaktadır. General Kayani'nin Pakistan'da politik sistemin düzeltilmesi bağlamında devlet başkanı, başbakan ve parlamentonun güçler ayrılığını savunmasının ABD tarafından desteklendiği belirtilmektedir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ "US warming to Nawaz Sharif?", **Daily Times**, http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2009/04/17/story_17-4-2009_pg1_14, 17 Nisan 2009.

Obama doktrini eski başbakan Navaz Şerif'e büyük önem atfetmektedir. Navaz Şerif'in Pakistan tabanında sahip olduğu destek ABD'nin dikkatinden kaçmamakta ve Şerif'in terörizmle mücadelede daha etkin bir rol üstleneceği düşünülmektedir. İslamabad'daki ABD büyükelçiliği de Şerif ile görüş alışverişinde olduğunu inkar etmemektedir. Obama doktrininin Pakistan ve Afganistan'da uygulamasından sorumlu isim Bruce Riedel, Zerdari'nin politik gücünün giderek kaybolduğunun altını çizmektedir. Başkan Bush döneminde bazı İslamcı partilerle yakınlığı yüzünden Navaz Şerif'e destek verilmesinden kaçınılmıştır. Obama döneminde ise bu yaklaşımın değişmesi beklenmektedir. Navaz Şerif aynı zamanda üç Beluç liderin öldürülmesi ardından hükümeti sert dille eleştirerek Pakistan gündeminde ismini öne çıkarmayı başarmıştı.⁴⁰⁷

İran'la ekonomik ilişkilerini sürdüren ve yeni andlaşmalara imza atan Pakistan ABD tarafından uzun zamandır eleştirilmektedir. Barış Hattı olarak da bilinen IPI hattı 2,775 km'lik uzunluğa sahip olup, İran'dan Pakistan'a ve Hindistan'a doğalgaz taşınması planlanmaktadır. Enerji ihtiyaçlarını öz kaynakları ile karşılayamayan Pakistan ve Hindistan için büyük fayda sağlayacak hattın enerji rekabetinde öne çıkma ihtimali 2008 tarihinde Çin'in projeye dahil olma isteğini açıklamasıyla artmıştır. Eylül 2012 tarihinde tamamlanması planlanan hattın maliyeti 7,5 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.⁴⁰⁸

Başkan Bush döneminde oldukça mesafeli durulan IPI projesi hakkında Obama yönetimini resmi görüşünü henüz açıklamamıştır. Başkan Bush Hindistan ve Pakistan'a projeden geri adım atması için yoğun baskı yaparak Güney Asya devletlerinin enerji ihtiyacını karşılamada Orta Asya cumhuriyetlerini alternatif olarak göstermiştir. Projenin tamamlanması halinde Pakistan'ın sadece gaz transferinden yıllık 200-500 milyon dolarlık gelir sağlaması beklenmektedir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Anwar IQBAL, "US warming up to Sharif", **The Pakistani Newspaper**, http://www.thepakistaninewspaper.com/news_detail.php?id=13496, 18 Nisan 2009.

⁴⁰⁸ Pepe ESCOBAR, "Burn Baluchistan Burn", **Asia Times**, http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/KC20Df01.html, 1 Haziran 2009.

⁴⁰⁹ Syed Fazl-e-HAIDER, "Pakistan, Iran sign gas pipeline deal", **Asia Times**, http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/KE27Df03.html, 27 Mayıs 2009.

Bill Clinton'dan önce Bush'a şimdi de Obama'ya kalan miras Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) boru hattıdır. Hamit Karzai, Pervez Müşerref ve Türkmenbaşı Saparmurat Niyazov Aralık 2001'de karar kıldığı TAPI bugün ABD'nin Orta Asya stratejisinin belkemiğini oluşturmaktadır. 2004 tarihinde 3,2 milyar dolar maliyet biçilen projenin günümüzdeki maliyeti hammadde fiyatlarındaki ani artış nedeniyle 7,6 milyar doları bulmaktadır. 2015 tarihinde ilk doğalgaz sevkiyatının yapılması planlanan hatta yönelik güvenlik sıkıntıları TAPI ve IPI projelerinin ortak yönünü oluşturmaktadır. Birbirine yakın coğrafyaların enerji ihtiyacını karşılamak için tasarlanan IPI ve TAPI projeleri bölgesel egemenlik yarışının da iki ayağını temsil etmektedir.⁴¹⁰

Bugün Belucistan 1970'lerde olduğu gibi istikrarsız kaynağı ve terörizme verdiği destekle anılır olmuştur.⁴¹¹ Pakistan yönetiminin müttefik taleplerini yerine getirme konusunda daha dikkatli ve seçici olması gerekmektedir. Terörle mücadele operasyonlarının Belucistan'a kayması, federal yönetimle bir türlü uzlaşamayan Beluçları Pakistan'dan koparak bağımsız olmak gibi daha radikal kararlar almaya itebilir. Büyük güçlerin Belucistan'ın sunduğu pastadan pay kapma yarışı istikrarsızlığı tırmandıracağı gibi Pakistan'ın bir bütün olarak dağılmasına ve Güney Asya'yı vuran domino etkisine neden olabilir. Bu faktörler birlikte düşünüldüğünde, enerji projelerinin ve terör örgütlerinin kıskacındaki Belucistan ve Pakistan acil önlemler alınmaması halinde kendi kaderlerini belirleme ve yönlendirme yetisini gün geçtikçe kaybedecektir.

⁴¹⁰ Aftab MAKEN, "TAPI gas pipeline finalised", **The News**, http://www.thenews.com.pk/top_story_detail.asp?Id=14300, 25 Nisan 2008. Ayrıca TAPI ve IPI projelerinin geçiş güzergahlarını gösteren harita için bkz. s.177.

⁴¹¹ Belucistan'da artan gerilimin ve istikrarsızlığın tırmanışı Pakistan'da işlenen suç oranının bölgelere göre dağılımında kendini göstermektedir. Pakistan içişleri bakanı bir basın toplantısında Ocak 2008 tarihinden Mart 2009 tarihine kadar ülkede 1.842 terör olayının yaşandığını açıklamıştır. Bakanın elindeki verilere göre 1.842 terör olayından 1.222'si Belucistan'da, 692'si KBSV'de, 12'si Pencap'ta, 9'u Sind'de ve 7'si İslamabad'da işlenmiştir. Basın mensuplarının tutuklu insan sayısı ile ilgili sorusunu ise 162'si kadın 6169 yabancıların 2008-2009 döneminde Pakistan cezaevlerinde tutulduğu şeklinde yanıtlamıştır. Bu yabancılardan 5.087'si Belucistan'da işlediği suçlar nedeniyle tutuklanmıştır. "Interior Ministry reveals shocking extent of terrorism", **Dawn**, <http://www.dawn.com/wps/wcm/connect/dawn-content-library/dawn/news/pakistan/interior-ministry-reveals-shocking-extent-of-terrorism--il>, 17 Nisan 2009.

1.15. Güney Asya'da Yapılması Planlanan İki Boru Hattı (TAPI VE IPI)

Kaynak: <http://www.dawn.com/map/peace-pipeline>

SONUÇ

Hindistan'dan göçerek çeşitli sebeplerle Muhammed Ali Cinnah'ın kurduğu yeni devlete katılan diğer etnik grupların aksine Belucistan ve Beluçların Pakistan'a katılması politik baskılar ve silahlı kuvvetler müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Belucistan siyasi tarihinin politik birlik sağlama yolunda attığı ilk ve tek örnek olan Kalat Devleti'nin ilhakına duyulan tepki günümüzde de kendini göstermektedir. Beluçlar Pakistan devletini bağımsız Belucistan ideali önündeki en büyük engel olarak görmektedirler.

Kalat'ın ilhakının yarattığı hayal kırıklığı ve federal devletin etnik unsurları bütünleştirmede gösterdiği başarısızlık bir bütün olarak Pakistan'ın ve Belucistan'ın geleceğini şekillendiren temel olgular arasındadır. Bölgede sosyal adaletin ve refahın sağlanamaması, Beluçların ve İslamabad yönetiminin çelişen vizyonları, Pakistan seçkinlerinin etnik unsurlara dayattığı uygulamalar neticesinde devlete olan inanç kaybedilmiştir ve bugün Beluçlar Pakistan'dan ayrılmanın yollarını aramaktadır.

Pakistan'ın kuruluşundan itibaren bünyesinde barındırdığı yapısal sorunlar halen varlığını sürdürmektedir. Pakistan politik hayatının büyük bölümü sivil itaatsizlik hareketleri, grev çağrıları, seçimlere hile tartışmaları, politik aktivitelerin yasaklanması, kabinelerin dağıtılması, darbe kanunlarının güçlendirilmesi, sansür, siyasal rakiplerin öldürülmesi ve ülkeye şeriat uygulamasının dayatılmasıyla geçmiştir. Ülkenin refahına katkıda bulunacak dış yardımlar silahlanmaya ayrılmaktadır. Dış yardımlardan en çok pay alan kurum olarak Pakistan silahlı kuvvetlersu iç ve dış siyasete müdahale etmeyi meşru hakkı olarak görmekte, bu bağlamda demokratik yönetimlerin vazgeçilmez şartı güçler ayrılığı prensibi sık sık ihlal edilmektedir. Silahlı kuvvetlere bağlı kuvvetler ve istihbarat kuruluşları, Pakistan devletinin "yüksek çıkarlarına" ters düşen etnik azınlık hareketlerini bastırmada etkili bir araç olarak tercih edilmektedir. Otoriter ve militer yapının muhafazası için sanal düşmanlar yaratılmakta, ülkenin kıt kaynakları sorumsuzca silahlanmaya harcanmaktadır. Silahlı kuvvetlernun temel görevi olan ülke savunmasını aşan ölçekte büyümesi, komşularıyla Pakistan arasında yeni güvenlik ve tehdit algılamalarına

yol açarak bölgesel istikrarı zedelemektedir. Etnik unsurlarla mücadelede temel olarak silahlı kuvvetlere dayanılması halkın devlete inancını sarsmakta, merkezi yönetim ve etnik azınlıklar arasında düşmanlıklara sebep olmaktadır.

1971 yılındaki dağılmadan önce Pakistan, doğu ve batı kanadın nüfus olarak birbirine yakın olmasına rağmen politik gücün eşit dağıtılmaması sonucu büyük problemler yaşamıştır. Politik, askeri ve ekonomik güç ülkenin batı kanadında yani silahlı kuvvetlerin elinde toplanmıştır. Güçler ayrılığının yerleşmediği bir ortamda demokratik taleplerin, medeniyet ve özgürlüklerin gelişmesi olumsuz biçimde etkilenmektedir. Buna tipik bir örnek olarak Batı Pakistan'ın liderlerinin ve özellikle silahlı kuvvetlerin, Pakistan genelinde serbest seçimlere gidilirse Doğu Pakistan'daki çoğunluğun "devletin üstün çıkarları" ile tezat düşecek kararlar alacaklarını öngörmesi verilebilir. Pakistan, ülkenin doğusundaki halkın iradesine saygı göstererek serbest seçimlere gitmektense, Doğu Pakistan Avam Ligi'yle savaşa girmeyi tercih etmiştir. Sonuç bilindiği gibi büyük bir savaş, Doğu Pakistan'ın Batı kanadından ayrılması ve insani felaketlerin yaşanmasıdır.

Doğu Pakistan'da yaşanan olaylar ışığında Pakistan yönetiminin bugün de geçmişte yaptığı hatadan ders çıkarmadığı anlaşılmaktadır. Geçmişte Doğu Pakistan'da yaşayan Bengal halkının kimliğini tanımak istemeyen İslamabad'ın Beluç sorununa ilgisizliğinin de altında yatan temel unsur Beluçların etnik kimliğini, soyunu, kültürünü, dilini ve geleneklerini tanımada isteksiz davranmasıdır. Belucistan'da kökeni yüzyıllara dayanan farklı etno-kültürel sistemin, geleneksel hukuk düzeninin ve idari yapının değişmemiş olması, bu niteliklerin bileşimi olan Beluç etnik kimliğinin Pakistanlılık üst kimliği içinde erimesini zorlaştırmaktadır. Yönetici seçkinlerin modernite anlayışıyla Beluç geleneklerinin çatışması, taraflar arası güveni zedelemekte ve uzlaşma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Pakistan yönetiminin uygulamaları dışında Beluçlardan kaynaklanan yapısal sorunlar, tarafların ortak zeminde buluşması ve Beluç sorununun çözümüne engel olmaktadır. Demokratik taleplerin, insan haklarının, düşünce özgürlüklerinin ve çağdaş hukuk sisteminin ortaçağdan kalma feodal düzen

içerisinde ne düzeyde ifade edilebileceği ve uygulanabileceği şüphelidir. Beluç serdarlarının bölgesel milliyetçiliğin bir uzantısı olarak görülmesi, feodal yapının sürdürülmesindeki ısrarcı tutumlar ve Islamabad'ın Belucistan'a dönük her uygulamasının düşmanca algılanması sonucunda ılımlı fikirler geri planda kalmakta ve çatışmalara uygun zemin hazırlanmaktadır.

Devletlerin toprak bütünlüklerini, üniter yapılarını, egemenliklerini ve otoritelerini korumak için çabalamasından daha doğal bir davranış olamaz. Politikacıların seçim ya da başka nedenlerle onları destekleyenlere bazı eski çatışmaları anımsatarak nefret duygularını harekete geçirmesinin engellenmesi gerekmektedir. Bir ülkenin siyasi sınırların değişmesi kolaylıkla gerçekleşen veya istenen bir davranış biçimi değildir. Böyle bir seçeneği tartışmak merkezi otoriteyi sertlik yanlısı uygulamalara itebilir. Pakistan halkları, bölge veya toprakla özdeşleşmiş anayurt tanımları, self determinasyon gibi kavramlar, ülkedeki azınlıklar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavramlar Pakistan gibi tarihsel bağlamda köklü geçmişe sahip olmayan devletler için daha büyük tehlike oluşturmaktadır. Azınlıklar ve politikacılar merkezi yönetimi kışkırtacak bu tür kavramları kullanmaktan kaçınmalıdır. Pakistan yönetimi de ülkenin toprak bütünlüğünün devamını sağlamak için Beluç sorununun Pakistan'ın da sorunu olduğunu kabul etmesi, sorunların sadece Pakistan siyasi yönetimi sınırları içinde çözülebileceği mesajını Beluçlara vermesi gerekmektedir.

Ekonomik sıkıntıların Pakistan'da hissedilmesi tüm ülkede olduğu gibi Belucistan'da da sınıflar arası gelir farkının artmasına neden olmuştur. Azınlıklar, refah seviyesindeki hızlı düşüşün faturasını merkezi yönetime ve siyasal iktidarlara kesmektedir. Bölgeye dönük kapsamlı kalkınma planlarının oluşturulması ve hızla yürürlüğe konulması gerekmektedir. Ekonomik yardımların yanında sosyal dönüşüm projeleri ve eğitim, sağlık, barınma, işsizlikle mücadele gibi temel ihtiyaçların teminine yönelik projeler bir bütün halinde hazırlanıp uygulanmalıdır. Devlete karşı silahlı mücadele yürütenlerin silah bırakması ve topluma kazandırılması için gereken hukuksal düzenlemeler

yapılmalıdır. Beluç sorununun Pakistan sınırları dahilinde, siyaset ve uzlaşma yoluyla çözülmesi için gereken platformlar oluşturulmalıdır.

Avrasya coğrafyasındaki pek çok etnik mesele gibi Beluç sorununun da, bölge dışı güçlerin müdahaleleri nedeniyle, yalnızca iç faktörler ve Pakistan-Belucistan ilişkileri temelinde değerlendirilmesi eksik bir yaklaşım olacaktır.

Avrasya coğrafyasında tezahür eden Yeni Büyük Oyun ve 11 Eylül 2001 tarihinden sonra hız kazanan küresel güç mücadelesinde yer alan devletlerin bölge üzerinde daimi egemenlik kurmaları ve dostluk-düşmanlık ilişkilerini kesin çizgilerle belirlemeleri gerek söz konusu coğrafyanın güç boşluğuna izin vermeyen yapısı gerek bölge devletlerinin sıklıkla değişen ittifak gereksinimleri nedeniyle mümkün değildir. Soğuk Savaş sonrası kurulan ve çoğu sömürge geçmişine sahip bölge devletleri siyasi otoritelerinde görülen askeri, ekonomik, diplomatik zayıflıkları büyük devletlerle kurdukları işbirlikleri üzerinden kapatmaya çalışmaktadır. Özellikle Rusya, ABD ve Çin'in müttefik olarak seçildiği ikili / çok taraflı ilişkiler bağlamında bölge devletleri büyük güçlerin bir tanesinin mutlak egemen olacağı bir sisteme karşı kuvvetle direnç göstermektedir.

Avrasya coğrafyasının geleceğinin şekillenmesinde büyük rol üstlenen ABD yönetiminin Brezezinski'yi kılavuz olarak seçen Obama'ya geçmesinin ardından ABD dış politikası keskin bir dönüş yaparak Ortadoğu ve İsrail ağırlıklı eksenden Avrasya eksenine kaymıştır. Eski SSCB coğrafyasının bulunduğu bölgeye ABD'nin gerek sert güce başvurarak askeri personelini sokması ve üsler edinmesi gerekse de yumuşak güce başvurarak "renkli devrimler" aracılığıyla bölge ülkelerinin siyasi güç mekanizmalarına müdahale etmeyi sürdürmesi Rusya tarafından kendi egemenliğine ve toprak bütünlüğüne tehdit olarak algılanmaktadır. Soğuk Savaş dönemi boyunca "çevreleme politikasıyla ABD ve müttefikleri tarafından mevcut sınırlarında hapsedilen Rusya bugün de yakın çevresine gerçekleştirilen müdahaleleri aynı psikoloji içerisinde algılamaktadır. I. ve II. Büyük Oyun'un kaybeden tarafı Rusya'nın Yeni Büyük Oyun'da kaybeden tarafta yer alması ikinci bölünmeyi beraberinde getirebileceğinden, Rusya mevcut konjonktürden kazançlı çıkmanın yollarını

aramaktadır. Eski Sovyet yönetiminden kalan petrol-doğalgaz enerji hattı bağlarını ve askeri gücünü kullanarak bölge ülkelerine siyasi-diplomatik baskı mekanizmasını harekete geçirmeye ve bölge dışı güçlerin Avrasya'da kalıcı hale gelmesini engellemeye çalışmaktadır.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde Afganistan'dan silindiği düşünülen Taliban hareketi bugün Neo-Taliban adı altında güçlenerek eski konumunu kazanmaya doğru ilerlemektedir. Afganistan'da Taliban ve El-Kaide'den bağımsız bir siyasi otoritenin kontrolü ele alamamış olması ABD yönetimini farklı arayışlara sürüklemektedir. Taliban'la mücadele etmek yerine işbirliğini esas alan Büyük Afganistan Projesi bağlamında Pakistan'ın üçe ayrılarak ABD denetiminde bir Beluç devletinin kurulması, Afganistan'a tarihsel hedefi olan Peştunistan topraklarının verilmesi tartışılmaktadır. Bu proje gerçekleşirse ortaya çıkacak istikrarsızlık ABD'nin bölgede kalıcı güç haline gelmesine ve radikal örgütleri Rusya, Çin, İran, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Pakistan, Hindistan gibi bölge ülkelerine baskı unsuru olarak kullanmasının önü açılacaktır.

Yumuşak gücü kullanarak Orta Asya, Kafkaslar ve Afrika'ya kadar uzanan Çin, Rusya dışında, ABD'nin Avrasya'daki rakiplerinden biridir. Pakistan siyasi tarihi boyunca Çin, Hindistan'ı dengelemek için Pakistan tarafından doğal müttefik olarak görülmüştür. Çin enerji ihtiyacını karşılamak için başta Gwadar projesi olmak üzere İran, Orta Asya ve Kafkasya'yı kapsayacak çeşitli açılımların peşindedir. ŞİÖ'de gözlemci olarak yer alan Pakistan'ın ABD ve Hindistan baskısını hafifletebilmek adına ŞİÖ'ye tam üyelik başvurusu yapmış olması bölgesel dengeler açısından önemli bir adımdır. Çin'in Belucistan ve Pakistan'daki varlığından rahatsız olan ABD için bu adım kuşkusuz sarsıcı olacaktır. Dünya'nın sıcak çatışma bölgelerinden olan Kafkaslar ve Orta Asya'ya yakınlığı ve ticaret yolları-enerji arzı hatlarını kontrol eden jeopolitik konumunun sağladığı avantajıyla Pakistan-Belucistan eksenini NATO ve ŞİÖ rekabetinin yoğun olarak yaşanacağı coğrafyalar arasında olacaktır. Pakistan ve Belucistan hattının kontrol edilmesi Avrasya egemenliğinde, dolayısıyla dünya egemenliğine ulaşılmasında, atılması gereken bir adımı teşkil edecektir.

Bugün Pakistan'ın en büyük düşmanı etnik milliyetçilik ya da Hindistan korkusuyla şekillenen sanal düşmanlıklar değil, ülkeyi çepeçevre saran ve dini radikalizmi savunan militanların varlığı ve baskıcı şeriat düzeninin yerleşmesidir. Devlet, ordu ve istihbarat kuruluşlarının imkanlarıyla, azınlık milliyetçisi avını sürdürmek yerine gelecekte devlet otoritesine meydan okuyabilecek militan oluşumları sonlandırmanın yollarını aramalıdır. Demokratik devlet düzeninde hiçbir aşırılıcılığa yer olmadığı gibi seküler yapının varlığında dinin siyasete istismarına da tahammül gösterilmez. Pakistan öz kaynaklarıyla ülke bütünlüğünü koruyabilecek güçte bir ülkedir. Komşularıyla barış içinde yaşayan, toplumsal huzur ve refahı sağlamış bir Pakistan devleti hem bölgesel hem de küresel istikrarın parçası olarak uluslararası kamuoyunda hak ettiği saygın konuma gelecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADIBELLİ, Barış, **Jeopolitik Ödül Avrasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- AHMED, Akbar S., **Pakistan Society: Islam, Ethnicity, and Leadership in South Asia**, New York: Oxford University Press, Karachi, 1986.
- ARI, Tayyar, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, Alfa Yayınları, 2. Baskı, 2007.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914-1995**, Alkım Yayınevi, 14. Baskı, İstanbul, 2006.
- ATAÖV, Türkkaya, **11 Eylül Terörle Savaş mı Bahane mi?**, Alkım Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- ATAÖV, Türkkaya, **Kashmir and Neighbours-Tale, Terror and Truce**, Ashgate Publishing, England, 2001.
- ATAÖV, Türkkaya, **Hindistan Siyaset Yazıları**, Güzeliş Ofset Ltd. Şti., 1. Baskı, Ankara, 2002.
- ATAÖV, Türkkaya, **Amerika, Nato ve Türkiye**, Aydınlık Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1969.
- BOSE, Sugata, JALAL, Ayesha, **Modern South Asia: History, Culture, Political Economy**, Second Edition, Oxford University Press, Delhi, 2004.
- BRASS, Paul R., **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**, Sage Publications, London, 1991.
- CHRISTIE, Kenneth, **Ethnic Conflict, Tribal Politics: A Global Perspective**, Curzon, Richmond, Surre, 1998.
- COHEN, Stephen P., **The Idea of Pakistan**, The Brookings Institution, 2004.
- CREWS, Robert D., TARZI, Amin (der.), **The Taliban and The Crisis of Afghanistan**, Harward University Press, 2008.
- EROL, Mehmet Seyfettin (der.), **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009.
- FENTON, Steve, **Etnisite**, (çev.) Şad, Nihad, Phoenix Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2001.
- GANGULY, Rajat, MACDUFF, Ian (der.), **Ethnic Conflict and Secessionism in South and South East Asia, Causes, Dynamics, Solutions**, Sage Publications, 2003.
- GEERTZ, Clifford, **Primordial Loyalties and Standing Entitites**, Collegium Budapest Press, 1994.

- GOUGH, Kathleen, SHARMA, Hari P. (der.), **Imperialism and Revolution in South Asia**, Monthly Reviewed Press, New York and London, 1973.
- GROSS, Feliks, **The Civic and The Tribal State : The State, Ethnicity, and The Multiethnic State**, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, 1998.
- GUPTA, Sisir, **India and the International System**, Vikas Publishing, New Delhi, 1981.
- HARRISON, Selig S., **In Afghanistan's Shadow: Baluch Nationalism and Soviet Temptations**, Carnegie Endowment for International Peace, 1981.
- HOROWITZ, Donald, **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley University of California Press, 1985.
- KHAN, Roedad, **Pakistan-A Dream Gone Sour**, Oxford University Press, 1998.
- MAHMOOD, Safdar, **Pakistan: Political Roots and Development, 1947-1999**, New York: Oxford University Press, 2002.
- MARSTON, Daniel P., CHANDAR, S. Sundaram. (der.), **A Military History of India and South Asia: From the East India Company to the Nuclear Era**, Indiana University Press, 2008.
- OOMMEN, T. K., **Citizenship and National Identity: From Colonialism to Globalism**, Sage Publications, New Delhi, 1997.
- PAUL, T. V. (Der), **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry**, Cambridge University Press, 2005.
- PHANDIS, Urmila, GANGULY, Rajat, **Ethnicity and Nation Building in South Asia**, Sage Publications, New Delhi, 2001.
- RUDOLPH, Lloyd I., RUDOLPH, Susanne Hoeber, **Making U. S. Foreign Policy Toward South Asia: Regional Imperatives and the Imperial Presidency**, Indiana University Press, 2008.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918- 1994**, İmge Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2004.
- SAYEED, Khalid B., **Pakistan The Formative Phase: 1857-1948**, Oxford University Press, 1998.
- SIDDIQI, Akhtar Husain, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991.
- SHAH, Mehtab Ali, **The Foreign Policy of Pakistan: Ethnic Impacts on Diplomacy, 1971-1994**, I. B. Tauris, London, 1997.
- SHILS, Edward, **"Tradition"**, The University of Chicago Press, Chicago, 1981.

- SMITH, Anthony, **Ethnic Origins of Nations**, Blackwell, 1988.
- SMITH, Anthony, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- SMITH, A., HUTCHINSON, J. (der.), **Nationalism**, Oxford: Oxford University Press, 1994.
- TAJFEL, H., **Human Groups and Social Categories**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- WILBER, Donald N. (1964), "**Pakistan: Its people, Its Society, Its Culture**", Hraf Press, New Haven.
- WOLPERT, Stanley, **Roots of Confrontation in South Asia: Afghanistan, Pakistan, India and the Superpowers**, Oxford University Press, 1982.

Makaleler

- AHMAD, Aijaz, "The National Question in Baluchistan", **Pakistan Forum**, vlm. 3, sayı: 8/9, 1973, s. 4-18+37.
- AHMED, Feroz, "Structure and Contradiction in Pakistan" iç. **Imperialism and Revolution in South Asia** (der. GOUGH, Kathleen, SHARMA, Hari P.), Monthly Reviewed Press, New York ve London, 1973, s. 174-203.
- ALLAHAR, Anton L., "The Politics of Ethnic Identity Construction", **Identity: An International Journal of Theory and Research**, sayı: 3, 2001, s. 197-208.
- AMANOV, Şatlık, " ABD-Orta Asya İlişkilerinin Tarihsel Karakteristiği ve Güncel Anlamı Üzerinde Bir Değerlendirme", iç. EROL, Mehmet Seyfettin (der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s. 133-192.
- ANDERSON, Alan B., "The Complexity of Ethnic Identities: A Postmodern Reevaluation", **Identity: An International Journal of Theory and Research**, sayı: 3, 2001, s. 209-223.
- BLOUL, Rachel A. D., "Beyond Ethnic Identity: Resisting Exclusionary Identification", **Social Identities**, vlm. 5, sayı: 1, 1999, s. 7-31.
- BRADY, Henry E., KAPLAN, Cynthia, "Categorically Wrong? Nominal versus Graded Measures of Ethnic Identity", **Studies in Comparative International Development**, vlm. 35, sayı: 3, 2000, s. 56-91.
- BROWN, David, "Why Is the Nation-State So Vulnerable to Ethnic Nationalism?", **Nations and Nationalism**, sayı: 4, 1998, s. 1-15.
- CAN, Mehmet, "Obama Politikası Pakistan'ı İstikrarsızlaştırıyor", **Yarınlara İçin Düşünce**, yıl:4, sayı:44, Haziran 2009, s. 66-76.

- CHRISTIAN, John, GADFIELD, Nicholas, J., GILES Howard, TAYLOR, Donald M., "The Multidimensional and Dynamic Nature of Ethnic identity", **International Journal of Psychology**, vlm. 11, sayı: 4, 1976, s. 281-291.
- CONCES, Rory J., "Unified Pluralism: Fostering Reconciliation and The Demise of Ethnic Nationalism", **Studies in East European Thought**, sayı: 54, 2002, s. 285-302.
- COUGHLAN, Reed M., ELLER, Jack David, "The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments", **Ethnic and Racial Studies**, vlm. 16, sayı: 2, Routledge, 1993.
- DAVIS, Thomas C., "Revisiting Group Attachment: Ethnic and National Identity", **Political Psychology**, vlm. 20, sayı: 1, 1999, s. 25-47.
- EFEGİL, Ertan, "Orta Asya'da Güç Mücadelesine Genel Bakış", iç. EROL, Mehmet Seyfettin (der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s. 55-98.
- EROL, Mehmet Seyfettin, EKİNCİ, Arzu Celalifer, "İran'ın Orta Asya Politikası: İşbirliği Arayışları ve Güvenlik Sorunu", iç. EROL, Mehmet Seyfettin (der.), **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s. 379-446.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Avrasya'da Ezberler Bozulur İken", **Yarınlar İçin Düşünce Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 43, Mayıs 2009, s. 60-68.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "ABD-Rusya-Türkiye'nin Avrasya Satrancı", http://www.stratejikboyut.com/news_detail.php?id=4207, 7 Şubat 2008.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Büyük Afganistan Projesi ve Pakistan" <http://www.kanala.com.tr/yazardetay.asp?Pro=nEo31&id=3208&yazar=583lmk0s>, 6 Nisan 2009.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Yeni Büyük Oyunda Rusya ve Orta Asya", <http://www.kanala.com.tr/yazardetay.asp?Pro=nEo31&id=3208&yazar=583lmk0s>, 6 Nisan 2009.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", iç. EROL, Mehmet Seyfettin (der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s. 7-54.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Türkiye 'Yeni Büyük Oyun'a Ne Kadar Hazır ? ", **Yarınlar İçin Düşünce**, yıl:4, sayı:44, Haziran 2009, s. 46-49.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Hindistan: Oyun İçinde Oyun", www.bizimavrupa.net/ALT45Turkce.pdf, 1 Aralık 2008.

- EROL, Mehmet Seyfettin, "Butto Neden Öldürüldü?", http://www.stratejik-boyut.com/news_detail.php?id=2894, , 28 Aralık 2007
- EROL, Mehmet Seyfettin, TUNÇ, Çiğdem, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya, **Avrasya Dosyası**, cilt: 10, sayı:1, Kasım 2004, s. 5-29.
- FOX, Jonathan, "Nationalism versus Civilisations: An Assessment of Alternate Theories on the Future of Ethnic Identity and Conflict", **National Identities**, vlm. 5, sayı: 3, 2003, s. 283-306.
- GEERTZ, Clifford, "Primorial and Civic Ties", iç. **Nationalism**, (der. A.Smith, J. Hutchinson), Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 29-34.
- GHOSH, Teesta, "Ethnic Conflict in Sindh and Its Impacts on Pakistan" iç. **Ethnic Conflict and Secessionism in South and South East Asia, Causes, Dynamics, Solutions** (der. GANGULY, Rajat, MACDUFF, Ian), Sage Publications, 2003, s. 99-128.
- GOUGH, Kathleen, "Imperialism and Revolutionary Potential in South Asia", iç. GOUGH, Kathleen, SHARMA, Hari P. (der.), **Imperialism and Revolution in South Asia**, Monthly Reviewed Press, New York and London, 1973, s. 3-43.
- GULIYEVA, Nermin, "Taliban İmaj mı Değiştiriyor ?", **Stratejik Analiz**, cilt:1, sayı: 6, Ekim 2000, s. 54-59.
- HARRISON, Selig S., "Baluch Nationalism and Superpower Rivalry", **International Security**, vlm. 5, sayı: 3, 1980-81, s. 152-163.
- HUSSAIN, Asaf, "Ethnicity, National Identity and Praetorianism: The Case of Pakistan", **Asian Survey**, vlm. 16, sayı: 10, 1976, s. 918-930.
- KAPUR, Ashok, "Major Powers and The Persistence of The India-Pakistan Conflict" iç. **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry** (der. T. V. PAUL), Cambridge University Press, 2005, s. 131-157.
- KASTURI, Bhashyam, "The State of War with Pakistan" iç. **A Military History of India and South Asia: From the East India Company to the Nuclear Era** (der. MARSTON, Daniel P., CHANDAR, S. Sundaram), Indiana University Press, 2008, s. 139-153.
- KENNEDY, Charles, "Policies of Ethnic Preference in Pakistan", **Asian Survey**, sayı: 24, 1984, s. 688-703.
- KHAN, Adeel, "Pakistan's Sindhi Ethnic Nationalism: Migration, Marginalization, and the Threat of Indianization", **Asian Survey**, vlm. 42, sayı: 2, 2002, s. 213-229.
- KHAN, Adeel, "Pukhtun Ethnic Nationalism: From Separatism to Integrationism", **Asian Ethnicity**, vlm. 4, sayı 1, 2003, s. 67-83.
- KHAN, Adeel, "Baloch Ethnic Nationalism in Pakistan: From Guerrilla War to Nowhere?", **Asian Ethnicity**, vlm. 4, sayı: 2, 2003, s. 281-293.

- KHAN, Adeel, "Mohajir Ethnic Nationalism in Pakistan: El Dorado Gone Sour", **Asian Studies Review**, vlm. 28, 2004, s. 41–56.
- KHELI, Shirin Tahir, "Iran and Pakistan: Cooperation in an Area of Conflict", **Asian Survey**, vlm. 17, sayı: 5, 1977, s. 474-490.
- KÖK, Havva, "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi", iç. EROL, Mehmet Seyfettin (Der.) , **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun**, Platin Yayınları, Ankara, 2009, s. 99-132.
- LECOURS, André, "Ethnic and Civic Nationalism: Towards a New Dimension", **Space & Polity**, vlm. 4, sayı: 2, 2000, s. 153-165.
- MC NEILL, Brian W., "An Exercise in Ethnic Identity Awareness", **Journal of Multicultural Counseling and Development**, vlm. 29, 2001, s. 274-288.
- MULLER, Jerry Z., "Us and Them; The Enduring Power of Ethnic Nationalism", **Foreign Affairs**, vlm. 87, sayı: 2, 2008, s. 18-27.
- MUSAOĞLU, Neziha, EFEGİL, Ertan, "Ortadoğu'da Büyük Ortadoğu Projesi Uygulanabilir mi ?", **Akademik Ortadoğu**, cilt:1, sayı:2, Mart 2007, s.1-20.
- NOJUMI, Neamatollah, "The Rise and Fall of The Taliban", iç. **The Taliban and The Crisis of Afghanistan**, (der. CREWS, Robert D., TARZI, Amin) Harward University Press, 2008, s. 90-118.
- OLDENBURG, Philip, "The breakup of Pakistan", iç. **Making U. S. Foreign Policy Toward South Asia: Regional Imperatives and the Imperial Presidency**, (der. RUDOLPH, Lloyd I., RUDOLPH, Susanne Hoeber), Indiana University Press, 2008.
- PAUL, T. V., "Causes of The India-Pakistan Enduring Rivalry" iç. **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry**, (der. PAUL, T. V.) Cambridge University Press, 2005, s. 3-24.
- PASTNER, Stephen L., "Lords of the Desert Border: Frontier Feudalism in Southern Baluchistan and Eastern Ethiopia", **Middle East Studies**, sayı: 10, 1979, s. 93-106.
- SANDERS, Jimmy M., "Ethnic Boundaries and Identity in Plural Societies", **Annual Review of Sociology**, vlm. 28, 2002, s. 327-357.
- SINNO, Abdulkader, "Explaining the Taliban's Ability to Mobilize the Pashtuns", iç. **The Taliban and The Crisis of Afghanistan** (der. Robert D. CREWS, Amin TARZI), Harward University Press, 2008, s. 59-90.
- SHILS, Edward, "Gelenek", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, sayı: 25, 2003-2004, s. 101-131.

- TAŞDEMİR, Fatma, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye** (der. Refet Yinanç, Hakan Taşdemir), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 277-308.
- WRIGHT, Theodore P., “Indian Muslim Refugees in the Politics of Pakistan”, **Journal of Commonwealth and Comparative Politics**, vlm. 12 sayı: 2, 1974, s. 189–205.
- WRIGHT, Theodore P. “Center-Periphery Relations and Ethnic Conflict in Pakistan: Sindhis, Muhajirs, and Punjabis”, **Comparative Politics**, 1991, s. 299–312.
- YEH, Christine J., HWANG, Mary Y., “Interdependence in Ethnic Identity and Self: Implications for Theory and Practice”, **Journal of Counselling & Development**, vlm. 78, 2000, s. 420-430.

Gazeteler

- Asia Times
- Daily Times
- Dawn (Karachi)
- New York Times
- The Guardian
- The News
- The Pakistani Newspaper
- The Post

EKLER

1.TABLolar

1.1. Etnomilliyetçi Hareketler: Çatışma Sebepleri

Grup	Dönem	Bölge	Tanım
Bengal	1960'lar-1970	Doğu Pakistan	Dil isyanları, 1952; seçili hükümetin görevden alınması, bölgesel ayrılıklar, ordu-nun tavrı, Hint müdahalesi, 1971
Sind	1950'ler-1990'lar	Sind Kırsal Bölgeleri	Pencabi yerleşimcilerle çatışmalar, 1940'lar-1950'ler; Muhacirlerle çatışmalar; bölgesel milliyetçilik, Sind dilinin baskı altına alınması, Hindistan desteği
Muhacir	1985-2003	Sind Şehir Yerleşimleri	Siyaset, bürokrasi ve ekonomim kazanımların yitirilmesi, orduda yetersiz temsil, Pakistan'a göçün ardından kimlik yitirilmesi, merkezi yönetimin Pencabileştirilmesi, Ordu ve sivil hizmetlerde üstlenilen rolün azalması, Hint desteği
Peştun	1947-1958 1973-1977	KBSV	Seçili hükümetin görevden alınması, 1947 ve 1973; Afgan irredentist hareketi
Beluç	1947, 1958, 1963, 1973-1977	Belucistan	İlhaka karşı direniş, 1974, Ayrı bir devlet kurma talebi; Seçili hükümetin görevden alınması, 1973, 1988; Sovyet ve Afgan desteği

Kaynak: Stephen P. COHEN, The Idea of Pakistan, The Brookings Institution, 2004, s.207.

1.2. Pakistan'da Etnik Grupların Özellikleri (1911-1981)

Grup	Dil	Baskın Din	Nüfus (1961) (Milyon)	Nüfus (1961) (%)	Nüfus (1981) (Milyon)	Nüfus (1981) (%)	Yer Aldığı Bölge
Pencabi	Pencabi dili	Sunni ve Şii İslam	28,53	66,39	40,31	48,17	Kuzeydoğu
Sindli	Sind dili	Sunni İslam	5,41	12,59	9,85	11,77	Güneydoğu
Peştun	Peştuca	Sunni İslam	3,64	8,47	10,99	13,14	Kuzeybatı
Siriaki	Siriaki dili	Sunni İslam	-	-	8,22	9,83	İndus Vadisi Merkezi
Muhacir	Urdu	Sunni ve Şii İslam	3,25	7,58	6,36	7,60	Tüm Bölgeler
Beluç	Beluçça ve Brahui dili	Sunni ve Zikri İslam	1,46	3,42	3,52	4,21	Güneybatı
Diğer			0,66	1,55	4,38	5,24	Tüm Bölgeler

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.163.

1.3. 1901-1941 Yılları Arası Belucistan'ın Önemli Şehir ve Bölgelerinde Nüfus Dağılımı

	1901	1911	1921	1931	1941
Belucistan	810 746	834 703	799 625	868 637	857 835
Ketta Bölgesi	382 106	414 412	420 648	463 508	501 631
Ketta-Pishin	114 087	127 648	137 082	149 760	156 289
Sibi	114 280	119 285	123 082	147 693	170 908
Loralai	68 332	80 769	82 473	86 087	83 685
Zhob	69 718	70 366	56 668	57 963	61 499
Chagai	15 689	16 344	21 343	22 005	29 250
Kalat Bölgesi	428 640	420 291	378 977	405 129	356 204
Kalat	372 531	264 481	228 683	250 281	166 654
Kharan		22 663	27 738	23 358	33 832
Makran		71 942	71 860	68 482	86 651
Las Bela	56 109	61 205	50 696	63 008	69 067

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.162.

1.4. 1951-1981 Yılları Arası Belucistan'ın Önemli Şehir ve Bölgelerinde Nüfus Dağılımı

	1951	1961	1971	1981
Belucistan	1 086 591	1 251 837	2 428 678	4 305 000
Ketta Bölgesi	514 109	630 118	1 321 053	2 633 000
Ketta-Pishin	209 221	267 400	501 534	754 000
Sibi	119 083	123 049	394 916	1 008 008
Loralai	86 735	110 700	187 319	391 000
Zhob	64 121	87 686	171 989	360 000
Chagai	34 949	41 263	65 295	120 000
Kalat Bölgesi	572 482	621 719	1 107 625	1 372 000
Kalat	290 449	341 420	592 098	704 000
Kharan	54 573	42 483	76 800	129 000
Makran	151 691	146 990	304 010	652 000
Las Bela	75 769	90 826	134 717	187 000

Kaynak: Akhtar Husain SIDDIQI, **Baluchistan (Pakistan): Its Society, Resources and Development**, University Press of America, 1991, s.163.

1.5. Soğuk Savaş Döneminde Hint-Pakistan Çatışmasında Büyük Güçlerin Çıkarları

ABD	SSCB	Çin
1. 1940'ların sonlarına kadar Hint-Pakistan çatışması düşük önceliğe sahipti. 2. ABD, SSCB'nin bölgeden uzaklaştırılmasına ilgisizdi; ABD Bölgedeki Sovyet varlığına yardımcı gözüyle bakıyordu; ABD-SSCB çıkarları uyum içerisindeydi. 3. 1960'lı yılların ortalarına doğru, ABD politikası değişti; Güney Asya SSCB'de Hint güçlerini sınırlamak adına ABD-Çin ittifakı kuruldu. Örn.; Hindistan'ın bağımsız bir güç olma çabalarını engellemek onu bağlantısız devletler grubuna itmek.	1. Güney Asya birtakım sebeplerden ötürü coğrafi öneme sahipti: a. Hint-Çin yakınlaşması Sovyet çıkarlarını etkileyebilirdi. b. Ortadoğu'da Çin etkisinin Pakistan yoluyla yayılması bölgede Sovyet çıkarlarını zedeleyebilirdi. c. Diğer büyük güçler gibi Moskova'da Hindistan'ın askeri ve nükleer kapasitesinin kısıtlanmasından yanaydı. d. 1971 Bangladeş olayları Hindistan ve Pakistan arasında devam ederken diğer yandan ABD/Çin/Pakistan ve Hindistan/SSCB mücadelesine tanık olmuştur.	Çin, savaş dahil, bölgede Hindistan'ın itibarını zedelemenin yollarını ararken, komşuları nezdinde Hint karşıtı aktif politikalar izledi. Diğer yandan Hint-Pakistan silahlanma yarışını dengede tutmaya çalıştı.

Kaynak: T. V. PAUL (Der), *The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry*, Cambridge University Press, 2005, s.134.

1.6. Nükleer Öncesi ve Nükleer Dönemde Hindistan-Pakistan Krizi

Dönemler		
Krizler	Nükleer öncesi 1947-1986=39 yıl	Nükleer 1987-2004=17 yıl
Toplam sayı	7	4
15 yıl içerisinde gerçekleşme sıklığı	1947-1962=4 1963-1978=3 1979-1986=0	1987-2002=4 2003-2004=0 (2001'deki son kriz 2003 baharına kadar sürmeye devam etti.)
Yoğunluk	1947-1948, 1965 ve 1971 dönemindeki savaş yoğunluğuna bağlı olarak savaş içermeyen diğer krizlerde düşük yoğunluk izlendi.	Savaş içermeyen tüm krizlerde orta yoğunluk izlendi: 1987, 1990, 1999 ve 2001
İzlenen stratejiler	Savaş; düzenli ordu gücünün kullanılması	Toplu savaş yaşanmadı. Sınırlı mücadele ve terörizm kullanıldı. Düşük yoğunluktan orta yoğunluktaki şiddete kadar çeşitlilik gösterdi.

Kaynak: T. V. PAUL (Der), *The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry*, Cambridge University Press, 2005, s.165.

1.7. Pakistan'da Bölgelere Göre Nüfus Bilgileri

Çeşit	Pakistan	KBSV	FATA	Pencap	Sind	Belucistan	İslamabad
Alan (km ²)	796,096 (100)	74,521 (9,4)	27,220 (0,034)	05,345 (25,8)	140,914 (17,7)	347,190 (43,6)	906 (0,001)
Nüfus (1000)	132,352 (100)	17,744 (13,4)	3,176 (0,02)	73,621 (57,7)	30,440 (23,0)	6,566 (0,05)	805 (0,006)
Erkek	52,03	51,22	52,01	51,74	52,88	53,4	53,93
Kadın	47,97	48,78	47,99	48,26	47,12	46,6	46,07
Erkek/Kadın Oranı	108,5	105	108,4	107,2	112,2	114,6	117
15 Yaş Altı	43,4	41,3	25,9	42,5	42,76	46,67	37,9
15-64 Yaş Arası	53,09	53,9	24,3	53,5	54,47	50,81	59,4
65 Yaş ve Üstü	3,5	4,8	1,8	4	2,77	2,52	2,7
Ekonomik Hayata Katılım	22,24	19,4	-	22,6	22,75	24,05	23
İşsiz	20,19	26,8	-	19,1	14,43	33,48	15,7
Şehirsiz Nüfus	32,5	16,9	2,7	31,3	48,8	23,9	65,7
Yoğunluk (km ² 'ye düşen kişi)	166,3	238,1	116,7	358,5	216	18,9	880,8
Ortalama Yıllık Büyüme (1981-1998)	2,69	2,82	2,19	2,64	2,8	2,47	5,19
Okuma Yazma Oranı	43,92	35,4	17,4	46,6	45,3	24,83	72,4
Erkek	54,81	51,4	29,5	57,2	54,5	34,03	80,6
Kadın	32,02	18,8	3	35,1	34,8	14,09	62,4
Eğitim Kurumlarına Katılım	35,98	41	-	39,4	32,78	23,53	57,5
Erkek	41,19	5,2	-	43,8	37,35	29,49	57,7
Kadın	30,25	21,3	-	34,6	27,7	60,4	57,3

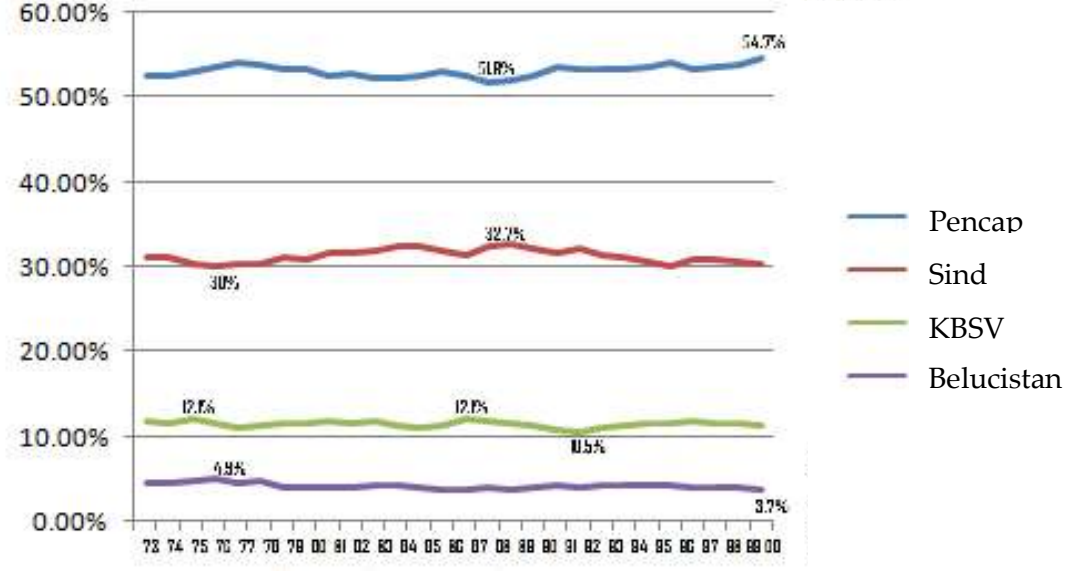
Kaynak: Stephen P. COHEN, The Idea of Pakistan, The Brookings Institution, 2004, s.205.

1.8. Pakistan'ın Önemli Merkezlerinde Dilsel Dağılım

Bölge	Dil (%)	Bölge	Dil (%)
KBSV		Sind	
Peşaver	Hindko (6,85) Peştuca (87,54)	Karaçi	Peştuca (8,7) Pencabi (13,6) Urdu (54,3)
Abbotabat	Hindko (92,32) Peştuca (3,68)	Haydarabat	Sind (56,48) Urdu (28,10)
Swat	Kohistanca (8,67) Peştuca (90,28)	Larkana	Beluç (6,98) Brahvi (5,92) Sind (78,43) Siriaki (5,04)
Mardan	Peştuca (97,17)	Jakobabad	Beluç (21,34) Sind (69,13)
Pencap		Şükkür	Pencabi (6,37) Sind (73,54) Urdu (12,66)
Lahor	Pencabi (84,0) Urdu (13,4)	Belucistan	
Rawalpindi	Pencabi (85,0) Urdu (7,5)	Ketta	Brahvi (17,13) Peştuca (36,47) Pencabi (18,85) Urdu (11,17)
Faysalabad	Pencabi (98,2)	Chagai	Beluç (57,08) Brahvi (34,80)
Multan	Pencabi (43,8) Siriaki (44,7) Urdu (10,5)	Sibi	Beluç (15,09) Peştuca (49,77) Sind (20,12)
Gujranwala	Pencabi (97,6)	Gwadar	Beluç (98,25)
Jhelum	Pencabi (97,5)		
Jhang	Pencabi (96,5)		

Kaynak: Stephen P. COHEN, The Idea of Pakistan, The Brookings Institution, 2004, s.202.

1.9. Bölgelere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Oransal Dağılımı (1973-2000)

Kaynak: Regional Accounts of Pakistan: Methodology and Estimates 1973-2000

1.10. Pakistan Cumhurbaşkanları

İsim	Portre	Göreve başlama tarihi	Görevden ayrılma tarihi	Siyasi partisi	Etnik Kimliği
1 İskender Mirza		23 Mart 1956	27 Kasım 1958	Cumhuriyetçi Parti	Bengalli
2 Muhammed Eyüp Han		27 Kasım 1958	25 Mart 1969	Ordu	Peştun
3 Yahya Han		25 Mart 1969	20 Aralık 1971	Ordu	Peştun
4 Zülfikar Ali Butto		20 Aralık 1971	13 Ağustos 1973	Pakistan Halk Partisi	Sindli
5 Fazıl İlahi Chaudhry		13 Ağustos 1973	16 Ekim 1978	Pakistan Halk Partisi	Pencabi
6 Muhammed Ziya-ül Hak		16 Ekim 1978	17 Ağustos 1988	Ordu	Pencabi

7	Ghulam Ishak Han		17 Ağustos 1988	18 Temmuz 1993	Bağımsız	Peştun
8	Faruk Leghari		14 Kasım 1993	2 Aralık 1997	Pakistan Halk Partisi	Siriaki
9	Muhammed Refik Tarar		1 Ocak 1998	20 Haziran 2001	Pakistan Müslüman Ligi (N)	Pencabi
10	Pervez Müşerref		20 Haziran 2001	18 Ağustos 2008	Ordu/Pakistan Müslüman Ligi (Q)	Muhacir
11	Asif Ali Zerdari		9 Ekim 2008	(Görevde)	Pakistan Halk Partisi	Sindli

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.11. Pakistan Başbakanları

İsim	Portre	Göreve başlama tarihi	Görevden ayrılma tarihi	Siyasi partisi	Etnik Kimliği
1 Liaquat Ali Han		14 Ağustos 1947	16 Ekim 1951	Müslüman Ligi	Pencabi
2 Sir Khawaja Nazimuddin		17 Ekim 1951	17 Nisan 1953	Müslüman Ligi	Bengalli
3 Muhammed Ali Buğra		17 Nisan 1953	12 Ağustos 1955	Müslüman Ligi	Bengalli
4 Chaudhry Muhammed Ali		12 Ağustos 1955	12 Eylül 1956	Müslüman Ligi	Pencabi
5 Hüseyin Shaheed Suhraverdi		12 Eylül 1956	17 Kasım 1957	Avam Ligi	Bengalli

6	İbrahim İsmail Chundrigar		17 Kasım 1957	16 Aralık 1957	Müslüman Ligi	Muhacir
7	Sir Feroz Han Noon		16 Aralık 1957	7 Kasım 1958	Cumhuriyetçi Parti	Pencabi
8	Nurul Amin		7 Aralık 1971	20 Aralık 1971	Müslüman Ligi	Bengalli
9	Zülfikar Ali Butto		14 Ağustos 1973	5 Temmuz 1977	Pakistan Halk Partisi	Sindli
10	Muhammed Han Junejo		24 Mart 1985	29 Mayıs 1988	Pakistan Müs- lüman Ligi	Sindli
11	Benazir Butto		2 Aralık 1988	6 Ağustos 1990	Pakistan Halk Partisi	Sindli
12	Ghulam Mustafa Jatoi		6 Ağustos 1990	6 Kasım 1990	Geçici görev	Sindli
13	Navaz Şerif		6 Kasım 1990	18 Nisan 1993	İslami Jamhuri İtaat	Pencabi
14	Balakh Sher Mazari		18 Nisan 1993	26 Mayıs 1993	Geçici görev	
13	Navaz Şerif		26 Mayıs 1993	18 Temmuz 1993	İslami Jamhuri İtaat	Pencabi
15	Muniddin Ahmet Kureysi		18 Temmuz 1993	19 Kasım 1993	Geçici görev	

16	Benazir Butto		19 Ekim 1993	5 Kasım 1996	Pakistan Halk Partisi	Sindli
17	Malik Meraj Khalid		5 Kasım 1996	17 Şubat 1997	Geçici görev	
18	Navaz Serif		17 Şubat 1997	12 Kasım 1999	Pakistan Müslüman Ligi (N)	Pencabi
19	Zaferullah Han Cemali		21 Kasım 2002	26 Haziran 2004	Pakistan Müslüman Ligi (Q)	
20	Chaudhry Shujaat Hüseyin		30 Haziran 2004	20 Ağustos 2004	Pakistan Müslüman Ligi (Q)	Pencabi
21	Şevket Aziz		20 Ağustos 2004	16 Kasım 2007	Pakistan Müslüman Ligi (Q)	Sindli
22	Muhammed Mian Soomro		16 Kasım 2007	25 Mart 2008	Geçici görev	Sindli
23	Yusuf Rıza Gillani		25 Mart 2008	Görevde	Pakistan Halk Partisi	Siriaki

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.12. Durand Hattı Antlaşması, 12 Kasım 1893

Agreement between Amir Abdur Rahman Khan, G. C. S. I., and Sir Henry Mortimer Durand, K. C. I. E., C. S. I.

Whereas certain questions have arisen regarding the frontier of Afghanistan on the side of India, and whereas both His Highness the Amir and the Government of India are desirous of settling these questions by friendly understanding, and of fixing the limit of their respective spheres of influence, so that for the future there may be no difference of opinion on the subject between the allied Governments, it is hereby agreed as follows:

1. The eastern and southern frontier of his Highness's dominions, from Wakhan to the Persian border, shall follow the line shown in the map attached to this agreement.
2. The Government of India will at no time exercise interference in the territories lying beyond this line on the side of Afghanistan, and His Highness the Amir will at no time exercise interference in the territories lying beyond this line on the side of India.
3. The British Government thus agrees to His Highness the Amir retaining Asmar and the valley above it, as far as Chanak. His Highness agrees, on the other hand, that he will at no time exercise interference in Swat, Bajaur, or Chitral, including the Arnawai or Bashgal valley. The British Government also agrees to leave to His Highness the Birmal tract as shown in the detailed map already given to his Highness, who relinquishes his claim to the rest of the Waziri country and Dawar. His Highness also relinquishes his claim to Chageh.
4. The frontier line will hereafter be laid down in detail and demarcated, wherever this may be practicable and desirable, by joint British and Afghan commissioners, whose object will be to arrive by mutual understanding at a boundary which shall adhere with the greatest possible exactness to the line shown in the map attached to this agreement, having due regard to the existing local rights of villages adjoining the frontier.
5. With reference to the question of Chaman, the Amir withdraws his objection to the new British cantonment and concedes to the British Government the rights purchased by him in the Sirkai Tilerai water. At this part of the frontier the line will be drawn as follows:

From the crest of the Khwaja Amran range near the Psha Kotal, which remains in British territory, the line will run in such a direction as to leave Murgha Chaman and the Sharobo spring to Afghanistan, and to pass half-way between the New Chaman Fort and the Afghan outpost known locally as Lashkar Dand. The line will then pass half-way between the railway station and the hill known as the Mian Baldak, and, turning south-wards, will rejoin the Khwaja Amran range, leaving the Gwasha Post in British territory, and the road to Shorawak to the west and south of Gwasha in Afghanistan. The British Government will not exercise any interference within half a mile of the road.

6. The above articles of agreement are regarded by the Government of India and His Highness the Amir of Afghanistan as a full and satisfactory settlement of all the principal differences of opinion which have arisen between them in regard to the frontier; and both the Government of India and His Highness the Amir undertake that any differences of detail, such as those which will have to be considered hereafter by the officers appointed to demarcate the boundary line, shall be settled in a friendly spirit, so as to remove for the future as far as possible all causes of doubt and misunderstanding between the two Governments.
7. Being fully satisfied of His Highness's goodwill to the British Government, and wishing to see Afghanistan independent and strong, the Government of India will raise no objection to the purchase and import by His Highness of munitions of war, and they will themselves grant him some help in this respect. Further, in order to mark their sense of the friendly spirit in which His Highness the Amir has entered into these negotiations, the Government of India undertake to increase by the sum of six lakhs of rupees a year the subsidy of twelve lakhs now granted to His Highness.

H. M. Durand,
Amir Abdur Rahman Khan.

Kaynak: <http://www.khyber.org/pashtohistory/treaties/durandagreement.shtml>

2. RESİMLER

*Mir Hazar Ramkhani, Beluç
Halkı Özgürlük Cephesi
Devrim Kumandanlığı Üyesi*

*Sher Muhammed Marri,
Beluc Halkı Özgürlük
Cephesi'nin temelini
oluşturan Parari Gerilla
Hareketinin kurucusu*

*Prens Abdul
Kerim,
1948'de
Pakistan'a
katılmaya
karşı çıkan
Beluç
isyanının
lideri*

*Akbar Bukti,
Belucistan
eski valisi*

Ghaus Bux Bizenjo

Khair Bux Marri Beluç siyaset adamı
ve yasaklanan Ulusal Avam Partisi Eski Üyesi

Ataullah Mengal, Beluç siyaset adamı ve
Belucistan Eski Genel Başkanı

ÖZET

(ERTAN Ali Erhan). (Pakistan'da Etnik Milliyetçilik Hareketleri ve Beluç Sorunu), (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, (2009).

Etnik kimlik ve etnik milliyetçilik hareketleri devletlerin iç ve dış politikasını şekillendiren önemli olgulardan biridir. Asırlık Müslüman-Hindu mücadelesi sonunda 1947'de Hindistan'dan koparak bağımsızlığını kazanan Pakistan'ın siyasi tarihi beş temel etnik unsurun birbirleriyle ve merkezi yönetimle mücadelesi üzerine kuruludur. 1948'de Pakistan'a katılarak beş federe bölgeden biri olan Belucistan, Pakistan seçkinlerinin devletin idari, politik ve ekonomik gücünü paylaşmasındaki isteksizliği nedeniyle ayrılmak için fırsat kollamaktadır.

ABD öncülüğündeki tek kutuplu uluslararası sistemin çok kutupluluğa dönüşmesiyle dünya politikalarına yön veren ezberler de bozulmaya başlamıştır. Büyük Ortadoğu Projesi'nin başarısızlığa uğraması, Afganistan ve Irak'ta yaşanan olumsuz gelişmeler ABD'nin önemli ölçüde güç ve prestij kaybetmesine neden olmuştur. Ortadoğu'da başarısız olan ABD Obama ile başlayan yeni dönemde rotasını Avrasya'ya çevirmiştir.

Avrasya dünya nüfusunun yüzde yetmiş beşini, toplam enerji kaynaklarının dörtte üçünü barındırmaktadır. Avrasya'yı kontrol etmek için ABD, Rusya ve Çin arasında küresel; İran, Pakistan ve Hindistan arasında bölgesel rekabet yaşanacaktır. Pakistan ve Belucistan'ın geleceği bu rekabetin sonucuna bağlı olarak şekillenecektir.

Anahtar Kelimeler:

1. Etnik Kimlik
2. Etnik Milliyetçilik
3. Pakistan'da Etnik Milliyetçilikler
4. Beluç Etnik Milliyetçiliği
5. Beluç Sorunu

ABSTRACT

(ERTAN, Ali Erhan). (Ethnic Nationalism in Pakistan and Baluch Question), (Master's Thesis), Ankara, (2009).

Ethnic identity and ethnic nationalism movements are a significant phenomenon which obscures one nation's internal and external politics. After a centarinian Muslim-Hindu struggle, Pakistan gained her independence from India in 1947 and her political history is shaped by five main ethnic element's struggle with each other and central goverment. Joined Pakistan in 1948, Baluchistan is one of the five federative regions in Pakistan. She is looking for an opening to separate because of Pakistan's elite's unwillingness to share state's administrative, political and economic power.

The transition from under the leadership of U.S.'s **bipolar system** to multipolar system, all memorizations which give direction to world politics begin to decompose. Great Middle East Project's failure and unfavorable process in Afghanistan and Iraq caused USA to lose her power and prestige significantly. After her failure in Middle East and Afghanistan, at the start of a new period with Obama, she turns her route to Eurasia.

Eurasia harbors seventy five percent of world's total population and three-fourths of total energy sources. To control Eurasia, there will be a global competition between USA-Russia-China and a local competition between Iran, Pakistan and India. Pakistan and Baluchistan's future will be shaped by the result of this competition.

Key Words:

1. Ethnic Identity
2. Ethnic Nationalism
3. Ethnic Nationalism in Pakistan
4. Baloch Ethnic Nationalism
5. Baloch Question